

నందన
మాధుర్యము -

భాగవతి

సంపుటము 30
పాదము - 2

1. బలంతా - (అ) బలంతా వీర వేంకట భాగవత్ శాస్త్ర - 99-101
2. బలంతా వీర వేంకట భాగవత్ శాస్త్ర - (అ) బలంతా వీర వేంకట భాగవత్ శాస్త్ర - 102-111
3. ప్రపంచ పాదము - (అ) ప్రపంచ పాదము వేంకట భాగవత్ శాస్త్ర - 112-114
4. బలంతా వీర వేంకట భాగవత్ శాస్త్ర - (అ) బలంతా వీర వేంకట భాగవత్ శాస్త్ర - 115-138
5. తల్లిదండ్రుల వన - (అ) తల్లిదండ్రుల వన వేంకట భాగవత్ శాస్త్ర - 139-140
6. బలంతా వీర వేంకట భాగవత్ శాస్త్ర - (అ) బలంతా వీర వేంకట భాగవత్ శాస్త్ర - 141-149
7. ప్రపంచ పాదము - (అ) ప్రపంచ పాదము వేంకట భాగవత్ శాస్త్ర - 149-
8. మహావీర కార్యము - (అ) మహావీర కార్యము వేంకట భాగవత్ శాస్త్ర - 150-156
9. బలంతా వీర వేంకట భాగవత్ శాస్త్ర - (అ) బలంతా వీర వేంకట భాగవత్ శాస్త్ర - 157-159
10. విదూర గాత్రము - (అ) విదూర గాత్రము వేంకట భాగవత్ శాస్త్ర - 160
11. విదూర గాత్రము - (అ) విదూర గాత్రము వేంకట భాగవత్ శాస్త్ర - 161-165
12. నందన - (అ) నందన వేంకట భాగవత్ శాస్త్ర - 166-168
13. కావ్య (నందన) ఆ లాభము కారణము - (అ) కావ్య (నందన) ఆ లాభము కారణము - 169-181
14. కవిత్వము ద్వారా ప్రసంగము - (అ) కవిత్వము ద్వారా ప్రసంగము - 182-185
15. ప్రాణానంద భాగవత్ శాస్త్రము - (అ) ప్రాణానంద భాగవత్ శాస్త్రము - 186-192
16. గ్రంథ విమర్శనము - 193-196

నందన
మాఘము

భారతి

సంపుటము 30
నందిక 2

అ జ ం తా

శ్రీ అప్పల వీర వెంకట జోగయ్యకావ్య

ఎవ్వడోహో! నభస్సున, కెగిరివోయి
ప్రాగ్ హరిత్రున నింద్రచా పంబులోని
రంగులన్నియు గుండెలో, రంగరించి
పుక్కిలించిన యీశిల్పి, పుంగవుండు!

ఆదట రెల్లుపూల బరి, యాచకమాడుచు, సాంధ్యరాగ పుం
బాదుల బెల్లగించుచు, జ, పాకుసుమాల సువర్ణ దీప్తిలో
సిద్దుచు గుంచె పట్టి రమ, జీయ కమాకృషి నల్పు నీరసో
న్మాది-యనంతసృష్టిపరి, నామ రహస్యము తెల్లు నేర్చునో!

ఆ నితంబ వ్యాప్త, మైన చక్కనిదివ్య
కామినీ కేశనం, స్కారకాండ
బుద్ధదేవుని కెత్తు, ముత్యాల గొడుగులో
ప్రేలిలోలాడు వ, చాల సాగసు,

పూర్ణకుంభము జంక, బూని పాదుల బోది
 నల్పు కన్నెల విలా, సంపు బ్రక్కతి,
 లోకాల మురిపించు, లోలాక్షి తనువున
 వొంగి విరిసెడి నాట్య, భంగమంబు,
 నగము విచ్చినలేత పు, ప్పాలలోన
 జాలువారెడి మందహా, సాల బిగువు,
 ఎవ్వరూహించి యిటు రచి, యింప గలరు?
 ఆత్మహృదయంబు రససిద్ధి, నందకుండ

వెలిగించు కొన్నాడో, వెడద కన్నులలోన
 నారని నందీప్తి, మైన జ్యోతి
 జీర్ణించుకొన్నాడో, జలుగు సంస్కృతిలో
 దోచు మర్మాల హృ, తోకేమందు,
 మఱి త్రేన్చికొన్నాడో, మధురాతి మధురమా
 పలుకు చెప్పగలేని, భావములను,
 కల్పించుకొన్నాడో, కవనాల కుంచలో
 నారాధ్య విశ్వ వి, శ్వాంతరములు,
 తడవి కొన్నాడో దశదిశాం, తాల వెడకి
 యూహకందని ప్రకృతిలో, నున్న సాగను,
 వెల్లునీడల పరిధిలో, విభ్రమించు
 జీవితా లొల్కబోసె నీ, శిల్పియిచట!

* * * * *
 రాజుల్ వోయిరి, రాజ్యముల్ ననియె, జీ, ర్లంబాచు నేతత్కళల్
 బూజుల్ గట్టె; పరిభ్రమించినవి శి, ల్పుల్ లోక సన్మాన్యులౌ
 రోజుల్; కాని సజీవమై వినుచు నీ, లోభారతీదేవి వెన్
 గాజుల్ మ్రోతలు, వైడి గజ్జయల నం, ఘర్వానకర్ష ధ్వనుల్.

* * * * *
 తారుమారయ్యె నెన్ని మ, తాల బ్రతుకొ,
 ఆరి సశియించె నెన్ని రా, జ్యములౌ; కాని
 యమరమై భూమి నే విష, ర్యయములేక
 చిరము జీవించె నీశిల్పి, చిత్రస్పష్టి.

లేముల్ కల్లులు; రాగయోగములు; వి, శ్లేషాను సంశ్లేషముల్;
బాముల్ స్వర్గ సుఖానుభూతు; లిటునీ, ప్రజ్ఞావిశేషాన, నా
గాముల్ మిత్రమమై స్ఫురించు నెచటన్, గన్తోన్న—నీశిల్పమం
దేమాయల్ మర్మము లున్నవో తెలుపుమో, యీ, భావవాచనప్రతి!

ఇది చలివేంద్రజేసి రస, హృజ్జన జన్యతృపా విపాదపుం
బదటు నశింపజేసెడియ, పావృత విశ్వ దిగంతకీర్తి నీ
యదె, భవదీయ హస్తకల, శామిల దివ్య కళాసుధాంబువుల్
ముదమున, గ్రోలినంత తను, పుల్ పులకింపవె యెంతవారికిన్!

ముందుకు బోవలేక, మును, ముందటి రాగరసాబ్ధి గాలితో
జిందగలేక, నాత్మపరి, శీలనచాలక, త్యాగదీక్షకై
డెందము వేగిరింప నొక, టే పరితాపమునందు శాక్యరా
జ్ఞుడను మోముతీరు నయ, నంబుల కెట్లు స్ఫురించె నీకిటన్?

అలరించునొక లేమ, యద్దాలనీడలో

సుకుమార దీర్ఘక, స్తూరి రేఖ,
లాలించు నొకకాంత, లజ్జామనోజ్ఞ దృ
శ్మాలికాడోలి నం, చాల నినుగు,
నవరించు నొకయోష, నవనవోజ్వల తార
హారముల్ మెడనలం, కారములుగ,
వీక్షించునొక బాల, విరహ విశ్లేశార్ద్రా

తారకంబుల నిష, ద్వర నభాబు,
అంగవిశ్లేప మొనరించు, నబల యొకతె
యాంగికాహార్య సాత్త్విక, భంగిమముల,
హాస మొనరించు నర్ధన, గ్నాంగి యగుచు,
పడతి యొక్కతె కుడ్య శి, ల్పల జగతి.

జైనమతాభిమానుల క, శాంతికరంబుగ గండకత్తెరల్
బూనిన వీరచైపుల న, ముద్యతి పెచ్చని వచ్చి నెత్తురుల్
దానమునేయు విప్లవ క, ధల్ వినిపించు యుగాన - నెట్లు లో
కానిఁ తూలికల్ రసజ, గద్యవహారము బోధచేసెరా?

రాయచూరు ముట్టడి

శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య

కృష్ణ రాయలు ముట్టడి చేసినప్పుడు రాయచూరు దుర్గ మేస్థితియందుండెనో న్యూనిజా వివరించియున్నాడు. గార నువయోగింపక గండికలలతో గట్టబడిన ప్రాకారములవరుసలు మాఁడు పట్టణము చుట్టు నావరించుకొనియుండినవి. ప్రాకారపుగోడల యంతర్యాగము మట్టితో గట్టినసేయబడి యుండినది. 1 వీనిలోపల మిక్కిలి యున్నతప్రాసమున గోపురమువంటిది పొడవైన బలిష్ఠదుర్గము గలదు; దుర్గముచేంత సేవ త్వరముపొందునను శుష్కించని ప్రాచీన మొక్కటి యున్నది. అంతటి యున్నతప్రదేశమున నెన్నడును దఱుగని జలసమృద్ధి గలవగుటచే నది దివ్యతీర్థమని యెన్నబడుచున్నది; ఇదిగాక నచట చెఱువులు, బావులు మున్నగు జలాధారము లనేకములు కలవు; కావున అచటివారికి నీటికలుపువలన శత్రువులచే జిక్కుదుమను భయము లేదు. మఱియు నచట నాహారపదార్థముల కేమియు కొరతలేదు. ఐదేండ్లకు వలయు వస్తు సామగ్రియందు సమకూర్పబడి యుండినది. కోట కాపుడల యేర్పాటులయందలస పాటెందును—తాన రాదు. ఎనిమిదివేల కాల్యూరును, నన్నూరు గుఱుములును, నిరువదేనుగులును, గొప్ప బండలను విసరి యుపారసప్తము గల్గింపజాలిన దించనములు ముప్పదియు నందుండెను. మఱియు గోటగోడలపై బురుజులనేకము—లాండ్లొంటికి మాట విసవచ్చునంతటి సమీపమున—లుండినవి. వాని మధ్యస్థలములందు ఫిరంగులు—పెద్దవియే రెండువందలట, చిన్నవానిగూర్చి వేలుగకెప్పసేల?—బారులు తీర్చి యుండినవి. ఆ

1. ప్రాచీన దుర్గ సాలనిర్మాణపద్ధతి ఇది: పెద్ద గండికలల యుపరితలములను మలిచి రెండు వరుసల గోడల నొండొంటికి మధ్య గొప్ప యడుగుల యెడము విడిచి కట్టి యా రెండుగోడలనడుమ నుండు స్థలమును గోడలపైముట్టు వలకును మట్టిపోసి నింపి గట్టించెడి వారు. అప్పుడు రెండువరుసలగోడ లేకమై ఘనమైన కోటగోడయొక్కటి ఏర్పడును. ఇట్టి కోటగోడ వరుసలు మూడొకదానిలోపల నొక్కటి రాయచూరు నావరించి యుండెనని న్యూనిజా చెప్పచున్నాడు.

పురజనులు రాయరాజువరాక తెలియవచ్చినంతటనె, యాదిలుఖానుఁడు గొంత సిబ్బందితో సంపిన దళ వాయిసొక్కని బ్రవేశింపనిచ్చి, గమ్మతోడను తాలతోడను వాకిళ్ళకన్నింటికిని అడ్డగోడలను గట్టి మూసివేసిరి. యుద్ధము జాలవలకును కోటకు పూర్వదిశ యంచ వడిచెను; ఉత్తర దక్షిణదిక్కులందు కోట యున్నతమైన గండికలలపై నిర్మితమైయుండుటవలన, నాప్రక్కలం దది బహుబలిష్ఠమై దుస్సాగ్రిమై యుండెను. పట్టణముచుట్టును రాయరాజువ ముట్టడి దిగినను రాయలవారి శిధిరము కోటకు దూర్పువనె యుండెను. తత్కారణమున యుద్ధకార్య మచ్చటనె ముమ్మరముగ నడిచినది.

గొబ్బూరు యుద్ధము :

యవనవ్యూహం సహజంతితః

గొబ్బూరు స్థలవాసినం

సరభిసం జిత్రావసు విద్రావ్యతం

హస్త్యర్వాక్ సతదీయదుర్గముతులం

రాధూరు మాదత్రవాక్.

అవి కృష్ణరాయల గొబ్బూరు రాయచూరు విజయములను బండారు లక్ష్మీనారాయణ వర్ణించినాడు; కాని న్యూనిజాపై యుద్ధములను కన్నులముందు పొడకట్టునట్లుగ విపులముగ వివరించియున్నాడు కృష్ణరాయ తెత్తివచ్చి రాయచూరుదుర్గమును ముట్టడించియున్నాడను వరమానము తెలియవచ్చినంతటనె, ఇస్మాయీలు ఆదిల్ ఖానుఁడు దైన్యమును పోగుచేసి కొనివచ్చి కృష్ణానదీయ తీరతటమున విడిచెను; తన రాక వివరగ నె కృష్ణరాయలు దండునంతటిని గదల్చుకొని తడవుసేయక దన్ను మార్కొనవచ్చుననియు, నట్లు వచ్చినయెడల నాతని నోడించుటకు దాను పాశేముడిగియున్నచోట యన్యస్థలములకుఁ బెనను కూలతీరమైనదనియువెంచెను. ఎలననగా, నది నుత్తరించి యవ్వలిపిరి సేరుటకు దగినరేవు తన శిధిరము కడనెయున్నది; తానికంటె క్షిన్నమైనదియో ప్రాంతమున మఱియొకటి నెచ్చటను లేనికారణమున, నారేవును జక్కఁగ గావు చేసియుండిన నదినిదాటి

వచ్చుటకు యెవ్వరికి శక్యముగాదు; ఇత నానల్ల మూకయేడ నదిదాటు పైడియని తలపోసెను. కాని అతడనుకొనినట్లు కృష్ణరాయలు తారస్థిలేదు; మఱియు దనస్కంధావారమునందు నిశ్చయించి యతని మార్గమున నెట్టి ప్రయత్నమునుజేయక విన్నవించెను; వేగయలను దిలిచి శత్రువునడవడికను నెత్తుగడలను నతని దళసంఘటనను జక్కగ బరిశీలించి తన కనుజీయమును నెఱుక చేయవలయునని యాజ్ఞాపించి యుండును.

ఇస్కాయీలు ఆదిజిఖాను కనుమానము గల్గినది. తా ననుకొనినట్లు కృష్ణరాయలు దన్ను మార్గమున రాకుండుటకు గారణమేమి? మర్యమైతియో నిగూఢమై యుండువలయును; దానిని గనిపెట్టి తగినవాస్తవేయుట యుక్తమని యెంచి హితులను దండవాయకులను విల్పించి సభగూర్చి వారిని సలహా యడిగెను. వారియం బొక్కొక్కరును గృష్ణరాయల నిరాగమనమునకు గారణము బొక్కొక్క విధమున నూహించుటచే, వారియభిప్రాయములు భిన్నములైయుండెను. అంకుశిఖాను ప్రభృతులు కొందఱు, కృష్ణరాయ లాదిల్లానుని పరకు గొనక నిజబలాధిక్యమును నతని యేడ దన విద్రుత్యభావమును వెల్లడిపేయుటకొఱకవలదై, స్కంధావారమునందు సుష్టిరుండై యున్నాడనియును, దాము నదిని దాటినంతటనే వచ్చి తమపై బడుననియు చెప్పిరి. మఱికొందఱు అది సరికాదనిరి. పూర్వము మహమ్మదీయులచే హిందువులకు గల్గిన పరాజయములను స్మరించి భీతిచేతముండై కృష్ణరాయలున్నాడనియు, దాము జంకక ముందునకు నడచి నదినిదాటుట మంచిదనియు, నాదిల్లానుడు సత్యహీనత జూపుట యుక్తముగాదనియు, నతడెపు డున్నచోట నంతికాల మగియుండిన నతనికి కీడును శత్రువుకు మేలునునంతగ వచ్చుచుండుననియు, దమకు హిందువులంతటి గొప్పసేన లేకపోయినను బూర్వ విజయములవలన గలిగిన ప్రతిష్ఠయే తమ కిప్పుట్టనను జయము చేకూర్చుననియు విన్నవించిరి.

అందుమీదట నాదిల్లానుడు తన సైన్యములకు గణులి పెట్టించెను. విలుకొండ్రుగాని బంధుకుల వారుగాని ఖేటకధరులుగాని గడలవారుగాని మొత్తము కాల్యల మొకలక్ష యిరువదివేలును, పదు నెనిమిదివేల గుఱ్ఱపు రాతులును, నూటయేబది యేనుగులును సైన్యమందున్నట్లు తేలినది; దీనికి తోడు

ప్రబలమైన ఫిరంగులచా రాతనికడనుండెను. తత్సహ యమున శత్రువును ముల్గముగ సాధింపఁచునని నిశ్చయించి సేనల కేలుదాటుట కనుజ్ఞ యొసంగెను.

శత్రువు నేలుదాటినయకమార్గము నరికట్టవలయునను నుద్దేశము కృష్ణరాయలకు లేదు; కావున అదిల్లాను నిర్మాధముగ గృష్ణనుదాటి రాయచూరు కింయక నాయవ్యమున బదు నెనిమిదిమైళ్ళ దూరమున నుండు గొల్బూరుగ్రామముకడ విడిచెను. I అచటి నుండి రాయచూరు ముందుండు కృష్ణరాయల స్కంధావారముపై దళములనుంపినతనకప్రజయము, గణుగదనియు నా దుర్గము దనచేతనుండి జాతీపోదనియు నతడెరు తలంచెను. మొట్టమొదట తన శిబిరమును మురక్షితము చేసికొనుట మేలనియించి దాని చుట్టును కందకము ద్రవ్యించి కరగోడి నెత్తించి ఫిరంగుల నన్నిటిని ముంగలిభాగమున బారుదీర్పించి, దళములను దక్షిణస్థానముల నెలకొల్పి, శత్రువులకొనినపుడు కార్యము నడిపవలసిన తెలుగును బోధించెను. మఱియు గృష్ణరాయ లొకవేళ తన యావత్ సైన్యవ్యయతో గదలి వచ్చి యొక్క హుల్కుత్తున దన శిబిరముపై బడవచ్చునని యెంచి యట్టి సందర్భమున శత్రుసంహారమునకు దగిన యేర్పాటులను గావించెను; శత్రువులపై తేల్పుటకు ఫిరంగులను బాణసంచును సిద్ధము చేసియుంచెను. సాహసముజూపి హిందువుల దండు పై కొన్నప్పుడు, దనయోధులు వారిని గనిమనగుట తప్పదనియు, నంత వఱకు వేచియుండి యప్పుడు ఫిరంగుల నన్నిటి నొక్కుమట్టి పేల్చిన వారిని యాపుమాపవచ్చుననియు దీర్ఘానించుకొనెను.

కాని గృష్ణరాయలు యుద్ధమునకు అదిల్లాను తలచినవిధమున దారస్థిలేదు. అతడెసామాన్య ప్రతిభ గల దళనాయకుడు; తురకలతో బోరాటములం దారిలేరైన యోధుఁడు; యుద్ధకార్యములందు చక్కని యనుభవముగలవాఁడు; ప్రశీధిబలము గల ప్రభువు. అదిల్లానుని యేర్పాటులన్నియు వేగ రులమాలమున నతనికి దరినియుండిన నుండవచ్చును. ఎట్లయిన సేమి? అతడదిల్లాను దూహించినట్లు కాక వేలువిధమున పూర్వహమును రచించి కయ్యముసేయ బయలుపెడలెను.

కృష్ణరాయలు దన సైన్యమునంతటిని యేడు వాహినులుగ విభజించి, యందు నెంతిని యెలుగోలు బలముగ నేర్పాటుచేసి, వాని యాధిపత్యమున దనకు పిల్లనిచ్చిన మామయే, ఫిరంగపట్టణరాజ్య

1. Further Sources. I. 116 (a).

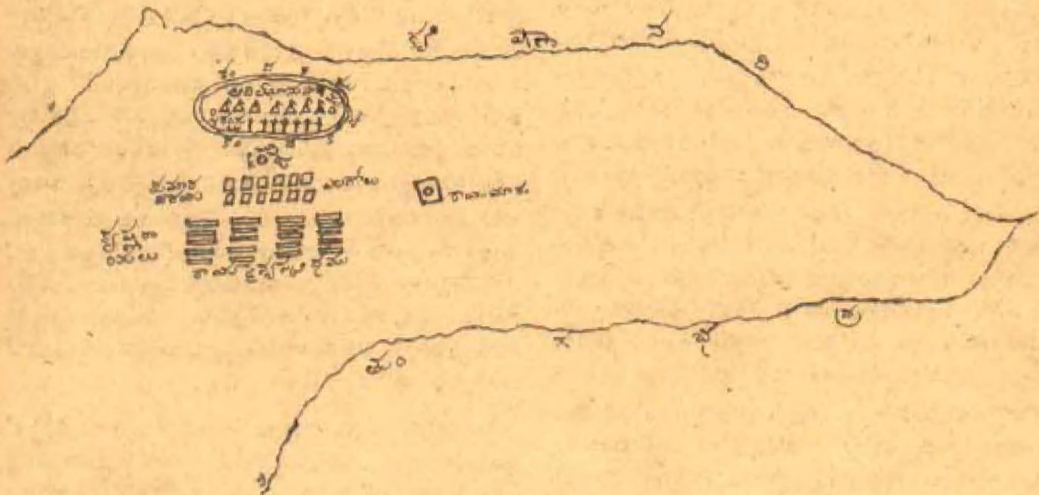

పాలకుడును సైవ కుమారపీఠము కిచ్చి, సైన్యముతో గదలిపోయిన యాదిల్షాను స్కంధావారమున కొక పరుగుదూరమున విడిచియుండునట్లుజ్ఞాపించెను. తరువాత కృష్ణరాయలు దక్కిన యెదువాహినలు వెంటరావలెనని పిరుదఁ గూచిచేసి పోయెను. అరుణోదయసమయమున వాయుసమలను ధరించి యుద్ధమునకు సంసిద్ధముగ నుండవలసిన దని, సైనికుల కందరికొఱ్ఱఁ చేసెను. వెంటనే కోల్లలుపేయవలయునని రాయల యుద్ధేశమైనను కృష్ణవారునుటవలన నాది సము కయ్యమారంభించిన మేలొడగూడదని యాంతరంగికులు విన్నవించుటచేత వారి వేడికో లంగి

విక్కటిల్లినవి. ఆ మహాసంకులారావమును వర్షించుట కలవిగాదు. విన్నవారికేకాదు, తత్కర్తలకు సయితమది యెంతటి భయోత్పాదకముగనుండెనో యథా తథముగ తెప్పినను నమ్ముటకు సాధ్యమనిపించదు. శత్రులును పిరికి తీసిపోలేదు; భూనభోంతరాళములు నిండిన యా పెనుభూషయం దెవ్వరికిని వారి సోటి నుండి వెలువడు మాటలుసయితము వినరావాయెను; సంజలమూలమునదప్ప సొండ్పొరులతో మాటలాడు మార్గము వేల్చెడియు గానరావాయెను.

రణరంగమున కందఱును జోయి చేరునప్పటి కుదయమై జాము ప్రొద్దెక్కినది. అప్పుడు కృష్ణ

యుద్ధరంగము.

కరించియుద్ధోద్యోగమును నాడుమానుకొనెను. ఉభయ సైన్యము లొండొంటికి గదు సమీపముందు విడిచి యుండుటవలన ఇరువాగులందును సైనికులెల్ల నాప గలుగు రాత్రి యంతయు వాయుసముల నూడ్చక నాగరూకతతో గాంచి యుండిరి.

కనివారమునాడు ఉషఃకాలమున గృష్ణరాయల విడిదియందు రణధేరిపటహాది వాద్యములు పెరిగినవి; సైనికుల కలకలము ప్రబలిినది; ఆయారవమునకు వాళిక మిన్ను విడిగి నెత్తిపైబడునట్లు తోచినది; పినికిదోడు హయపాషలును గజ ఖంకారములును దిక్కుల

రాయలు దిన యెల్లగోలు బలము రెండు వాహినలను శత్రువులపై గవిసి వారియం దొక్కవిన్నైన తపముతో నుండనీయక సంహరింపవలసిన దని యజ్ఞాపించెను. రాయల యుత్తరపుష్కరము కుమార పీఠము భూజాలతో శత్రు సైన్యముపై నుజ్జీకి తఱిమి నులుమాడుచు ముందునకు పాగి, వారి స్కంధావారము చుట్టునుండు కందకపు కరగోడ పైకెక్కినను. అప్పుడు తెలియనచ్చినది అదిల్షానునకు గృష్ణరాయలు చా ననుకొనినట్లు గాక వేఱు రణవిధానము నవలంబించినాడని; తొత్తునవలెండు లేన మొదటియేర్పాటులను త్యజించి, రాయల

వైద్యములపై దనభటులు బురికి యుద్ధమునేయురజీ వారి
 మీద బ్రయోగించు నుద్ద్యమించి యుండిన ఫిరంగులను,
 దన ప్రియధావారమును జొచ్చుట కుంకించుచున్న
 ఎలగోలుకొలలపై దిప్పి కార్చించెను: పిడుగుల
 వర్షమువలె వా ఫిరంగుల యాగాదు రాయల యెలగోలు
 నూకను నిర్మూలమునఁజేయగడివది; పెక్కి నుగులును
 గుట్టుములును రక్తగత్యైక్రియన బడెను; పదాతివర్గము
 బహుశముగ నశించెను; వారికే యింక నిలువజాలక
 తిరుగుదువడిరి. విజిగి పఱచు రాయలభూజాను జూచి,
 సమయము చిక్కనిని విజృంభించి తురకలు యను
 చూలవలె వెప్పించి తిఱచుచు ఖండితుండెములుగ
 పఱచగడిగిరి. పరుగుదూరము దారి పొడుగునను
 పినుగుల పెంటయాయెను.

కృష్ణరాయలు పాతీతచ్చుచున్న తన సైనికులను
 గనిక్రోధదండవ్యూహనచిత్తుడై 'హ్యూ! క్రోహులార!
 ఎల పఱతెంచెదను? పఱతెంచి వచ్చివహో! లేదా
 మృత్యువు? పుట్టినవారు గిట్టక తప్పదు. అపకీర్తిపాలై
 పేరు ప్రఖ్యాతులను దగులబెట్టి మను అగ్గంజీవనము
 కంటె వీరోచితమైనరణశయ్యయే మేలుగాదా? మాకు
 బాసటయై నిలువజాలిన యోధులైవ్వరును లేరా?'
 యని యుద్ఘోషించెను. రాయలవారి నోటినుండి
 యామాటలు నలువడెనో లేదో, తిమ్మగమె దొరతనను
 దిగి నాయకులును కూరులును పెక్కుండ్రాతనియట్లును
 మూగి 'మహాప్రభో! మా యెడలు యేలినవారిని? పని
 గొనుడు, అని విన్నపము జేసిరి. రాయలవారు మరల
 నిట్లు పల్కిరి: 'లోకములోని భూపాలురకల్ల నధికు
 డగు మేటిని జంపిలినని యాదిల్లానుడు రజ్జులాడు
 కాల మాసన్నమైనవగుగాక! ఆతని పరాధూతుని
 గావించితివని ప్రేలుటకెన్నడును అవసరము గలుగ
 వోదు. అని తన శ్రేణినుండి ముద్దులుంగరమును దీసి
 యొక యూడిగిని చేతికిచ్చి తనకు వీరస్వర్గప్రాప్తి
 కలిగిన దానిని రాజీనామములకు జూపవలయుననియు,
 నంతట వారు కులాచారము ప్రకారము సహగమన
 కార్యము నగుపుదురినియనానరిచ్చి, గుట్టుమునెక్కి,
 శత్రువుల నెదుర్కొనజాలక పఱతెంచినవచ్చువారియం
 దొక్కనినైన విడువక దయాదాక్షిణ్యములను మఱచి
 సంహరింపవలసినదని యుద్దేశవిచ్చి, తిక్కన యొడు
 వాహినులు వెంటరా రణభూమికి దరలెను. పలాయితులై
 చచ్చుచుండినవారు తమవారిచే దను కెట్టి మర్యాద
 జరుగునో గ్రహించి వినుదిరిగి దున్నహ పరాక్రమ

ముతో శత్రులను మార్కొని చించి చెంచాడగడిగిరి.
 వారి ప్రతాపమునకోర్చి యభిముఖుడై నిల్చి యుద్ధము
 నేయగల తురక యొక్క డేనియుం గానరాదాయె.
 ఎలవఁగా దురకలు జయము తమకే చేకూడెననియెంచి
 యుద్ధక్రమము ననుసరింపక బాదులువీడి యెవ్వరి కను
 కూలపడినట్లు వారు శత్రుల దలుముకొని వచ్చుచుం
 డిరి. హతాత్తుగ హిందువులెదురుదిరిగి పూర్వహ
 క్రమముననుసరించి పోటుచూపగా వారియెదుట నిలిచి
 సరిపోదుటకు తురకలకు శక్తిలేకపోయెను. ఇందుమూల
 మన మహమ్మదీయ వైద్యము కలగుండునవసరి. వారి
 భా జసంఖ్యారీతుగ మడిసినది. మిక్కిలి శ్రమపడి
 బలపఱచిన నిజప్రియధావారమును సయితము సంద
 ష్చింయకొనవలయునను బుద్ధికూడ వారికి పుట్టదాయెను.

ఈ సందర్భమున సలాబత్తానుని వృత్తాంతము
 తెప్పక తప్పదు. ఇతఁడు ఇస్మాయిలు అదిల్ ఖానుని
 యొక్క సర్వస్వసాధిపతి; విజాపురములైన కొలువు
 నందుండిన బోర్డు గీడుగుట్టులలో వైరువందలమంది
 నేర్చి తన కంగరక్షకుల తేసికొని యుండెను. గొల్కొరు
 రణశ్రేణియన దురకవైద్య మోడి బీభత్సముగుటను
 గని మఱల దాని నేకముఖమునకుదెచ్చి శత్రులపైఁ
 గపియింపఁదలపెట్టెను; కాని యంతరికవిక నిచ్చుల
 మాయెను. మహమ్మదీయ సైనికుల కెవ్వరికిని నిజ
 ప్రాణ సందర్శన యొక్కటితిప్ప యన్యచింత లేక
 పోవుటచే నాతనిమాటల నెవ్వరును నెనిచెల్లరెరి.
 శత్రువులచే బట్టువడుటకంటె మరణమే మేలనియెంచి
 తన బోర్డుగీ సంగరక్షక బలముతోగూడ రాయరాజు
 వపైబడి, తిన్నదన యంగరక్షకులను శత్రులు జర
 కాలము స్మరించి భయముజెందునట్లుదృఢిభజితి వీర
 విహారము సల్పెను. ఆతని పరాక్రమమున కోర్వ
 జాలక యాతని నెదుర్కొన సయితమెల్లవారును
 వెఱచి దారి విడిచిరి. మొగ్గరము జిల్పుకొని లోఁ
 బ్రవేశించి రాయల యంగరక్షక బల సమీపమునకు
 పోయి చేరెను; అతఁక్కి పోవుచున్నగుట్టుము విగత
 ప్రాణయై నేలగుల నరించు పాదవారియాయెను;
 శత్రువులచే బహునియక యతని సందర్శించుటకొఱ
 కతని బోర్డుగీనుభటులు రాయరాజునను పాయవన
 నఱకుచుపోయి యాతని నేటికొనగుట్టుముపై నెక్కిం
 చిరి. వారు పోయినమార్గమును గ్రమ్ముకొన గూడ
 నెవ్వరికిని ధైర్యము చాలదాయె. సలాబత్తాను నంతట
 గొట్టలనుండఁ జొచ్చిన పోడేలువలె మఱల విజృం
 భించెను; కాని యెంతికాల మట్లు పోరగలడు? శత్రు
 సమాక్రొంతుండై, కాయమెల్ల గాయమయమై గానిరి
 యుండి నిలువోప నెట్లు సాధ్యమగును? తుదకు సలా
 బత్తానుఁడు వాహనముతోకూడ కుప్పగూలెను. ఆతని

మఱల సందక్షించుటకు పోయ్య గీసులు ప్రయత్నము చేసిరి; కాని యొక్కడైన వరినిచెంత తేరజాలక వలకుండునది నిశ్చయముగ నందఱు సమసిపోయిరి. తుతగాత్రుడై సలాబత్తానుఁడు శత్రులచేఁ బట్టునడెను.

సలాబత్తానుఁ డొక్కఁడుఁ దక్క శత్రు సంగంభమును నిలవరించుటకు దొడరిన స్వరారు నేతొక్కఁ డాదిల్లానుని నైవ్యమున లేడు. లెక్కిన దొరలును మూఁగలును బ్రాణభీతిచే యథాయథరై పాతజొచ్చిరి; కృష్ణానవంతి యందుఁజేరి యవ్వలిదరి నెల్లయిన తేర సమకట్టిరి; కాని వారిని నెన్నంటి లెటుముచు వచ్చిన రాయదళము వారిని పోనీక పాదువుకొని చంపగడగెను. అందు ముఖ్యముగ నేనుఁగులు నదిలోనికి దిగి నీట నీరుచుండిన వారిని తొండములఁ గబిరించి తునిమి తూటాడ దొడగిన వి. హొడోలు లందుండు యోధులు నిజహేతిప్రచారము లచే ననేకులఁ గుద ముట్టింపుచుండిరి. కృష్ణరాయ లప్పుడు నదియొడ్డు తేరి తేలియాచెను; దృశ్యము మహా ధూరమై కన్పట్టినది. ఎటుమాచినను మృత్యువు తాండవమాడుచుండెను; స్కంధావారమునుండి విష్ణులతోఁ బరారియగుచుండిన యువతీజన మొక ప్రక్కను, నదీ ప్రవాహ మగానములుచే దర్పించుకొని పోజాలక వాహము లే తేరణ్యములుగ బేలి యాడు నాశ్వకసందోహ మొక ప్రక్కను, గట్లెక్క గమకించి పట్టుదప్పి రాహుత్తులతో నూడ విల్లిపాటుగ నీటగూలి మడియు నుట్టము లొక ప్రక్కను, శ్రమపడి పై కెగబ్రాకి తలమాపిన శత్రుల నటటనె రూపు మాపు రాయ నైనికులును, నీటనుండు

1. కృష్ణానదిని దాటి కృష్ణరాయ లాదిల్లానుని పాశెమును బ్రవేశించెనని నూయలు వ్రాసివాడు. *'The Raja then crossed the river and seized the Shaha's camp.'* (Forgotten Empire. p. 139.) ఇది ప్రమాద జనితము. మౌరీజ చరిత్రయందు దీని కాధార మేమియులేదు. ఆదిల్ ఖానుఁడు కృష్ణ కవ్వలి యొడ్డున, తొలుదొల్ల పాశెము డిగినది వాస్తవమే; కాని దాని దృశించి కృష్ణను దాటివచ్చి గొట్టారు కడ శివరము లెత్తించి వాని చుట్టును కంధకమును గరగోడను నిర్మించుకొని యుండెను. ఈ శివరముకడనె యుద్ధకార్యమంతయు నడచినది. కావున కృష్ణరాయ లాదిల్లానుని శివరము నకు బోవుటకు గృష్ణను చాటవలసిన యావశ్యకత లేదు.

వానిని గీటడగించు గజఘటలును నెల్లయెడల బొడ కట్టెను. ఈ దృశ్యమును గాంచినంతటనె రాయల వారి హృదయమున జాలిపుట్టినది. 'నిరపరాధులగు వీరెల్లు వధాన్తులగుదురు? వీరి తప్పేమి?' యని చింతించి ధర్మదారబట్టుట కాజ్ఞాపించెను; ధర్మదార బట్టినంతటనె దళి వాయువు నెల్ల యుద్ధకార్యమ చాలించి దళిములను మరల్చిరి.

ఈ మహాసంగ్రామమునందు ఇస్లామీయులు ఆదిల్లానుఁ జేమిచేసెనో విచారింతుము. ఆతఁడు యుద్ధ ధూమిని ప్రవేశింప నేలేదని నెప్పదున్నాఁడు నూన్య నిజ. యుద్ధసమయమున నతఁడుఁ కిరువాతీ అసాదో ఖానునిలిచుచువహించిన — మహాలాజ్ చే సందక్షితుండై యుండెను. ఈ మహాలాజ్ కుట్రనేయుట యందు పాటిలేని ప్రజ్ఞావంతుఁడు; తిన్నును నన పరివారమును ఆదిల్లానుఁడు నన కంగరక్షకులుగ నిరుమించునట్లు పన్నుగడ పన్నెను. యుద్ధమునందు ఆదిల్లానుని ఘోష సంపూర్ణ పరాజయమును బొంది విడిగిపాటులెంచు నిధమునుఁగని యుత్తిడు, 'మహా ప్రభో! అవధాన! తినుకు శీతముపై నాశయించిన నావంట విజయము సేయుఁడు' అని యాదిల్లాను నితో విన్నపము చేసెను. అంతట నాదిల్లానుఁ జేమగునెక్కి శివరమును నందిలి సర్వమును దృశించి, మహాలాజ్ సలహాప్రకారము నదిని చాటక దాని దక్షిణ తిటమందుండు కొండలవరుసమజాట్టి నిజరాజ్య మునకు బోయి చేరెను.

కృష్ణరాయలు యవన స్కంధావారమును బ్రవేశించి యాదిల్లానుని శివరమందు విశ్రమించెను. దండనాయకుల రాయలవారెల్లు విరమించుట సరియని తోచలేదు. కావున, వారు 'విలిన వారిట విశ్రమించుట యుక్తముగాదు; శత్రుశేష ముంద రాదు. నేవరవారు స్వయముగ శత్రుసంహార కార్య మునకు బూనుకొనవలసిన యావశ్యకత లేదు. అజ్ఞయైన మే మా కార్యము నస్తమయమునకు ముంద ముగించి రాగలముని విన్నవించిరి. రాయలవారందుకు సమ్మతించువాడౌ. 'నిరపరాధులనేకులు సమసిరి; ఆదిల్లానుఁడు నాయెడ చేసిన తిప్పనకు దిగిన కాన్తియొనది. మతీయు, మన లింగల రాయమాగు మన కింకను స్వాధీనము కాలేదు; కావున కూచిలేని ముందుకు నడిచుటకు పూర్వము దానిని సాధించుట యవసరముని చెప్పి యాదిల్లానుని స్కంధావారమున నుండు మాత సంతటిని బరిశీలించుట కాజ్ఞయొనగెను. మృతినొందిన వారిలో నాదిల్లాను సంస్థాపపు మొదటి వరుస దొరలు

పెక్కిం (కుండిరి; యేవుకు మహానందివాంతులు
 బీదగాహముగ బట్టివడిరి, పై పేర్కొనిన పలక
 తామను వారితోందు ప్రముఖులకు; నాలుగువేల
 పోరుమంది సుజ్ఞములును, గూఢులు మదిహామలును,
 తక్కువల గొప్ప ఫిరంగులును, పెక్కు చిన్న ఫిరం
 గులును, తొమ్మిదివందల ఫిరంగిలంపును, బహువిధ
 మురుగుదారములును ఈ సైన్యము లాయెను; ఇదిగాక
 యసంఖ్యాతి భారవాహనోత్సవ్యకౌడి బంతువర్గ
 మును, పరిచార పరిచారికామూహమును పట్టు
 వడెను. రాయలవారి యాజ్ఞచే స్త్రీలవేకులు బం
 వియ్యుక్తలై తమ సెలవులనువోయి చేరిరి. రణస్థలిబడిప
 ప్పవడియనాగు పరునాలువల కధిక పంతుగల
 మోగుల పెత్త దివావాడి క్రేహంబు మగియవలనును
 నచ్చటనె యుండి, వారికి బుగ్గిలగాకావా పీకొకకు
 వాన ధర్మముల గారించి, యటుపిమ్మట రాయలవారికి
 మరలిపోయి యథాప్రాప్తము ముట్టడిచెనెను1.

ఇది మూర్ఖుల చేసిన గొప్పాట యుద్ధవర్తన
 క్రమము.

దేరియై పోయెద్రును నింకొకతీగున వరింయ్య
 వ్వాకు. పోలెడి ౧౭౭౩ (క్రీ. శ. ౧౮౧౮) వ సం॥ న
 ఇప్పాయిగాలు ఆదిల్ షాహు రిజానుషాహ్ రాజులకడ
 నుండి ముగ్గులు రాయలవారు నుగ్గుములను మరల హస్తాధీన
 పటదుకొన సెలవి దింపెనగా త్రి పన్నాహముల
 గారించెను. ఆ పడి వెజ్జెగి యతఁడు ప్రదంప
 ప్రెయ్యయతో వచ్చి కృష్ణానదీతీర్థమున నిడిసెను;
 నామంబుల వేసు లంబికివచ్చి యతనిగూడిరి; అంగు
 వలన వతనికి క్రింది వే బది వేల సజ్జములును గొప్ప కాల్య
 లమును యొద్దమునకు సిద్ధియగు నుండెను మఱియు
 నతఁడు కృష్ణానదిని కాటు సెవుల నన్నిటిని హస్తాధీన
 పటదుకొని వాని నావుదల సెయ్యటను బలిపడును
 దిశముల నియమించెను. ఆదిల్ షాహు అంతట దిన
 యుద్ధమునును విరమించుకొనిన బాగుగ నుండెడిది;
 కాని యప్పటికే పరిగుదారములను వేయించి
 యందుటవలన నెనుడియుట నిజప్రతిష్ఠకు ధింకవర
 మని యాంచి యేకువేల గిరియ సుజ్ఞపుదిశయతో
 బయలుదేరిపోయి హింగువుల పాశమున కెదుటకృష్ణ
 యవ్వలిగట్టున వేరా లెడించి, నదిని కాటుటకు
 దొవలలు వేసి మగియవలను నదిని వేచియుండెను.
 పాశముడిగిన తిరునాతి నొకరోజున ఆదిల్ షాహు తది
 వమున విశ్రేమించియుండిగా నెకకు వలసల వతని
 నహదరులలో నొక్కడు;

‘సంలేపపు మధువుతో నింపు బంగరుగిమ్మె
 మధు పిపాసితుఁ డుద్విమంబ గలయకముమ్మె’
 యను గీతమును బాగుటను విసెను. అతని
 కంతటనును పిపాస హెచ్చుగా ననుకులను విలువ
 నంది వారితో గూడ నోగా ప్రళయమై వాసిమండై
 మధువానుయ కాటపాటలయందు నిమగ్నుండై
 యుండెను. ఈ మధుపానక్రీడ మితిమీరితగా
 నాదిల్ షాహునకు గురెక్కి యప్పడే నదిని చాటి
 పోయి శ్రేకువైవ్యముపై బదివలయునను యిచ్చి ప్రబ
 తెను. తిమ్మగెను పరీవాంతులను విలువనంది రోగ
 లను తియ్యగొనియెటు కంటటి యాలస్య మేల కలెనో
 విచారించెను. మాటుదొనె లప్పటికే సిద్ధియాయినయియు,
 దిక్కినది కొద్దిగోజులలో వేరి గుర్తగాకాలవనియు
 వారు జవాబు చెప్పిరి. పోలాపాశోద్విష్టండై యాదిల్
 షాహు తలపనె నది ను శ్రీంతులకు నిశ్చయించి, తన
 యుద్ధకేము నెవ్వరికిం తెప్పక యేనుగునెక్కి శ్రేకు
 స్థితిని పరికించుటకొనకు నోవునట్లు బయలుపడెనెను;
 తిమ్మట్టుండి సిద్ధిమెయ్యంతు పదివల పట్టు నందెలు
 వైవికులు పదివలపై కాటవలసిందియు, దిక్కినవారు
 వేనుగులనెక్కి రావలయుననియును అజ్ఞాపించెను;
 తొందరిపడి నాహానమువేసిని కార్యము చేతునని దిగ
 వాయకులు విన్నవించిరి; కాని యాదిల్ షాహు
 నాకువల్కుక తన యేనుగును నదిగోనికే దొలెను;
 చేయునది లేక దిగములతోగూడ దిగపరులు రెండు
 వందల యేబది యేనుగులపై చాటి యవ్వలి యొద్దము
 చేరిరి. అద్విష్టవకేమున పదివలన్నియు రెండు పర్య
 యములు వైవికుల నెక్కించుకొని చాటించువలకును
 హింగువులు వారిని దారప్పిల్లెడు. కాని వారి నేన
 యంత్యంతము బలిష్ఠమైనది; ముల్తానునకు జయము
 చేసుకొనవను వాశిమగూడ నవకాశములేదు. అతని
 రెండువేల భటులను వారు ముప్పదివేలతోడీకొనిరి.
 మహమ్మదీయ వీరు లేక చిత్తముచే నున్నాధికులైకట్లు
 జుత్తింకొలొపముతో వారి వైబడి, విజయనగర వర్త
 నీనాధిపతి పంగలిరాయలు మున్నగు సమాధానిక
 సంఖ్యాతులను చూపుచుండిరి; కాని ఫిరంగులు
 మహాకులు బాహునరు మున్నగు నాక్ష్మీయాయుధ
 ప్రయోగమువలన మహమ్మదీయ బలమునం దగ్గభాగ
 మును విద్యేషులు హతముగారించిరి. హతకేషులు
 బ్రదుకు తేవుఁడా యని నదీప్రవాహమున మఱి
 తప్పించుకొనజాలిరి. ముల్తానుతో గూడనదేయం
 వారిలో గూర్కొనియుండిన తియ్యగ బహదూరును
 ఇబ్రాహీమ్ వేలము ఏనుగును నది కట్టముగ రోలాడి
 యవ్వలి గట్టువైపు పటచిరి; ఆ యేనుగయు మఱి

యేడును వచ్చు తక్కిన వన్నియు బ్రవాహిజేగము నకు నిలుబోదక నీలుబడి నశించినవి. జేగిరపాలు నకు సుల్తానుకు దగిన తీక్షణయైనను; పరాజయము వలన దీని కాపాడించిన యవయోగమును బోగొట్టు కొనునంతవఱకును మరల మధ్యపేట జేయవని యిత బొట్టుబట్టుకొనెను; ఆ యవయోగము బాపుకొని తన తీర్చిది వడ్డుకొంకము జేసికొనుట కతడు యావ వృత్తిని వినియోగింప గడెగను.

ఈ యుద్ధరంగమున విూర్తా జిహంగీను నిహతుఁడైన కాకణయన, ఆదిల్ షాహుకు కలిగిన పరాజయ మునకు బ్రతిహతముగ సేయదగిన కార్యమెట్టియో తెలుపవలయునని యపాదాను నడిగెను. తమకు గలిగిన వద్దమహారమునియు వైస్య ముత్సాహ రహితమై యున్నదనియు, దక్కణ యుని విజాపురమున కప్పుడు మరలిపోవుటయే యొక్కమనియు నతడు విన్నవించెను. ఆతని సలహా పనుంజనునది యంగీకరించి సుల్తాను కృష్ణారెటయు నుండి తిరిగిపోయెను.¹

న్యూనిజా ఫెరిష్టల వృత్తాంతములు గెందును నొక్క యుద్ధముయొక్క వర్ణనలే. కాని వారి కొంగొంటిలో బోల్పిమాడగా ముఖ్యాంశములు మూటియందు తిప్ప వారి కైకొల్పెయ్యము గానరాదు; ఈ ముఖ్యాంశములు మూడును ఇవి: (1) ఆదిల్ షాను విజయనగర రాయలతో యుద్ధము సల్పుటకొఱకు వైస్యముతో నూతన కృష్ణావదిని వాటింపెను (2) అతడుయుద్ధమునందు పరాజితుడై కృష్ణము మదలవాటి తన దేశమునకు బాతీపోయెను; అట్లు వెనుదిరిగి పోవు నపు డతని వైదికు లనేకులు కృష్ణా ప్రవాహమున బడి మునిగి చచ్చిరి. మఱియు (3) యుద్ధానంతరము సుల్తాను అపాదుఖానుని సలహా ప్రకారము ప్రవర్తించెనని ఇరు వుగును వ్రాసియున్నారు. కావున వారు వర్ణించిన యుద్ధముక్కటియే యని మనము తీర్మానింప వచ్చును. ఈ మూడింశములు విడిచిన తిక్కిన యుద్ధవృత్తాంతము సంతటిని న్యూనిజా ఫెరిష్టలు చెబి యొక విధమున వర్ణించియున్నారు.

1. Briggs Ferishta, III pp 48-51.
2. Nuniz, Forgotten Empire, pp. 828, 827.
3. Briggs Ferishta, III. p. 48.
4. Forgotten Empire, pp. 140-147.
5. *SII*. IV. 789. II. 110-13.
6. ARE. 47 of 1906.

యుద్ధము జరిగినది క్రీ. శ. ౧౫౨౨ మే నెలలో వమావాళ్ళ కేరివారమునాడని న్యూనిజా వక్తానించి వాడు; ఖ్రీ. శ. ౧౫౨౨ (కెనెంబరు ౧౨. క్రీ. శ. ౧౫౨౦ మొదలు డిసెంబరు. ౧. క్రీ. శ. ౧౫౨౧ వఱకు) అని ఫెరిష్టా చరిత్రయందున్నది.³ వీ రిద్దఱును చెప్పిన కాలము తిప్పనియు, న్యూనిజా ప్రమాదవశమున '౧౫౨౦'కి బదులు '౧౫౨౨' అని వ్రాసెననియు, ఫెరిష్టా పొరపాటున నొకయేడధికముగ వ్రాసెననియు, వాస్తవముగ యుద్ధము జరిగినది క్రీ. శ. ౧౫౨౦ మే నెల ౧౯ వ తేది యమావాస్య కేరివారమునాడని నూయలు నిర్ణయించియున్నాడు.⁴ నూయలు చేసిన కాలనిర్ణయమే సరియైనదిని భజావుసేయగల కాసన పాక్ష్యము కొంతకలదు. మాధవ వర్మ వంశజుడు క్రీ. శ. 1522 వ సంవత్సరమునతో యిందుక తిరువా తిలో దెజవాడి కనక దుర్గాలయమున వ్రాయించిన కాసనములో 'అధి వృషవిషణ్మధి, కాతణ సంధి రామారు బగదేక వాళస్య తరాలయేన సహవాటికా' యని యున్నది క ఇందువలని ప్రైసింగరాజు వృష విషణ్ కావణమాసము సంధనగా క్రీ. శ. ౧౫౨౧ జూలై మాసమున రాయమారునందు రంగ నానాస్వామికి జేవాలయమును గట్టించి దాని కొక వాటికను దానము చేసినట్లు తెల్లమగుచున్నది. తిత్సూర్యమే రాయ మారు కృష్ణరాయలకు గైవసముగాకయుండిన, సతని సామంతులయిం నొక్కరి కప్పు డిదిట జేవాలయ మును నిర్మించుటకు సాధ్యమైయుండదు. వృష సంవ త్సరమునం దావత్సరమునందు వ్రాయించిన కాస నముననూడ రాయమారు విజయము దత్తూర్యమే చేతుజేసట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.⁶ కావున న్యూనిజా ఫెరిష్టా లిద్దఱును చెప్పిన యుద్ధకాలములు నిర్వాస పాత్రములు గావని దృఢమున చెప్పిది.

కృష్ణరాయల దండయాత్ర కాలమునందు రాయమా రాదిల్ షానుని స్వాధీనమున నుండెననియు దానికి గృష్ణరాయలుముట్టడిచేసేజయించి కైతసముజేసి కొనెననియు న్యూనిజాచరిత్రవలని తెలియుచున్నది. దీనికి విరుద్ధముగ ఫెరిష్టా యవ్వకు రాయమారే మదలు దుర్గములు గెందును నవ్వకు రాయలకు తెల్లమండెననియు, వాని జయించి స్వాధీనము చేసి కొనవలయునని యాదిల్ షాను దండెత్తిరాగా రాయ లాతని గృష్ణ యుద్ధుని యుద్ధముక నోడించి తిఱునుగొ టెననియు ఫెరిష్టా పల్కుచున్నాడు. వీరి యం దివ్వరు చెప్పవది సత్య మో కనుగొనవలసి యున్నది.

క్రీ. శ. ౧౫౧౩ లో విజయనగర
 రాయలు ఆదిల్షాను జయించి రాయచూరును
 స్వాధీనపఱచుకొనెనని ఫెరిస్తా చెప్పియున్నాడు.
 సమకాలికుఁడు కృష్ణదేవరాయల రాయచూరు దండ
 యాత్రయందు రాయల విజయము వసింపుచు యుద్ధ
 మును బ్రతిర్ఘముగ జూచిన న్యూనిజా ఆప్తుకు
 రాయచూరు ఆదిల్ ఖానునికే తెల్లయందెవనియు
 నాతిని నోదించి యా దుర్గమును గృష్ణరా యలు
 సాధించెననియు చెప్పియుండుటచేతి క్రీ. శ. ౧౫౧౩
 -౧౫౨౦ ల మధ్య ప్రాయశః ౧౫౧౬-౧౭ ప్రాంత
 మున నా దిల్లముఁడు కృష్ణరాయల కవసుండి రాయ
 చూరును మరల స్వాధీనపఱచుకొని యుండునని
 పూర్వ ప్రకరణమునం దొక చోట మాహాచేనీ
 యున్నాఁడను. ఈ యూహ తిప్పకాదని కాసనపా
 త్రియువలనిశ్చయమును మన్నించి. ౭౯-౭-భువనాదు
 ౯౧౬ (= హిజరీ ౯౨౧ = క్రీ. శ. ౧౫౧౫-౧౬)
 సం॥ న వ్రాయించినది ఇస్లామీయులు ఆదిల్షానుని
 రెండు అందీ కాసనములు హైదరాబాదు న్యూని
 యములో నున్నవి. ఇవి మొదట రాయచూరు దుర్గము
 నందుండినవి; హైదరాబాదు న్యూనియమును
 నిర్మించినపుడు నులాం యాజ్ఞానీగాను వాని నచ్చటికి
 తప్పించి భద్రపఱచిరి. బహమనీ సుల్తాను మహ
 మ్మదు హా హ కుమారుఁడు మహమూదు హా రాజ్యము
 నెయ్యయందెగా, ఖాన్-అల్-అక్బస్ మజ్లిస్-అల్-
 రఫీ ఆదిల్ ఖాన్ అల్-ఫూజీ కుమారుడు ఆదిల్
 ఖానుఁడు ముఖ్య ప్రధానిగనుండి, షేఖ్ బుర్హా
 నద్దీన్ - అల్-కిర్రానీ ప్రశ్రుఁడు మల్లిక్-అల్-ముక
 ఱ్జమ్ షేఖ్ నిజాముద్దీన్ అహమదు రాయచూరు
 దుర్గమును బాలించుచుండ, హుసేన్ ఇబ్రాహీమ్
 షాస్త్రీ తిసయ్యఁడు అల్-అమీర్ రమజా నను నతఁడు
 మసీదును కట్టించి నట్లాక దానియందును, నా సంవ
 త్సరమున నై ప్రేర్కొనిన బహమనీ సుల్తాను మహ
 మ్మదు హా హ కుమారుఁడు మహమూదు హాయా,
 ఆదిల్ ఖానుని కుమారుఁడు ఆదిల్ ఖానును, మల్లిక్ -
 అల్-ముకర్జమ్ నిజాముద్దీన్ అహమద్ -అల్-కిర్రానీ
 యను విది కాసనమున తెప్పిపరీతని అధికారము
 నిర్వహించుచుండ నున్నతియగు బుర్క్-అల్-ఫతహ
 (అనగా విజయబురుజు) కట్టబడెనని మతయొక
 దానియందును వ్రాసియున్నది.1 ఈ రెండు కాస
 నములను క్రీ. శ. ౧౫౧౫-౧౬ వ సంవత్సరమున

రాయచూరు దుర్గము ఇస్లామీయులు ఆదిల్షానుని యేలు
 బడి క్రింద నుండిననియు నిజాముద్దీన్ అహమద్ -
 అల్-కిర్రానీ యతని పక్షమున దుర్గాధ్యక్షుఁడై
 యుండిననియు చెల్లమునీయుచున్నవి. మసీదును, విజ
 యవాహంకితిమగు బురుజును ఏకకాలమున నిర్మించు
 టను జూడ రాయచూరు నా సంవత్సరమున రూడి
 ల్లానుఁడు సాధించియుండునని తోచుచున్నది.
 కావున కృష్ణరాయల దండయాత్రకాలమున రాయ
 చూరు రాయలయధీనమున నుండిన ఫెరిస్తా చెప్ప
 నది యబద్ధమనియు, న్యూనిజా తచించి నట్లది రూ
 డిల్లానుని వశమున నై యుండినట్లు వాస్తవమనియు
 తెలుచున్నది.

ఇట్లే యుద్ధయపక్ష బలముల సంఖ్యను
 గూర్చియు న్యూనిజా ఫెరిస్తాల వృత్తాంతములందు
 భేదము గానవచ్చుచున్నది. న్యూనిజా లెక్కప్రకా
 రము రాయలు ఏనులకుల ముప్పదివేల పదాతులును,
 ముప్పది రెండువేల యాట్రువందల గుఱ్ఱములును,
 నైనువందల యేబది గజములును గల మహావైద్య
 మతో రాయచూరును సాధించుటకు బయలుదేరినట్లు
 తెలియుచున్నది. ఇదింతయు గాకపోయిన బాలభౌగ
 నేనియు గొప్పారు యుద్ధమున బాల్గొనియందు నను
 టకు సందియములేదు. ఈ మహావైద్యము నెదు
 ర్కొనుట కాదిల్షానుఁడు లక్ష యరువదివేల పదా
 తులును, పదునెనిమిదివేల గుఱ్ఱములును, నూటయేబది
 యేనుగులును, రెండువందలకు మించిన ఫీరంగులను
 వెంటగొని యుద్ధరంగమునకు వచ్చెను. ఫెరిస్తా లెక్క
 ప్రకారము రాయల వైద్యమునం దేబదివేల గుఱ్ఱము
 లును, విస్తారమైన కాల్యులమును, ఫీరంగి కుపాకి బౌణ
 సంఘ మొదలగు నాగ్నేయాయుధములును నుండినవి;
 ఈవైద్యము నెదుర్కొనుట కాదిల్ కాహు యేకువేల
 గజీలు ట్టముతో గదలివచ్చెను; కాని రెండువేల
 తోడనే కృష్ణావదిని వాటి రాయరాణువతో
 డిరినెను.

వీరివిపులిలో నెవ్వరి లెక్క సరియైనదో
 నిర్ధారించి చెప్పటకు వలదుపడిదు. కాని రాయ
 రాణువసంఖ్యాబలము రాయవాచకమందు వివ
 రింపఁబడియున్నది. రాయరాణువయందు కైతీతినా
 రనియు నమర వాయక బలమునియు రెండు వగలవిశేష
 లుండెను: కైతీతపు ఘోజులో లక్ష కాల్యులమును,
 పంజెండువేల గుఱ్ఱమును, నైనువందల యేనుగులు
 నుండినవి; అమర వాయక బలమునందు రెండులక్షల
 పదాతులును, విరువది నాల్గువేల గుఱ్ఱములును, పంజెం
 దువందల యేనుగులును నుండినవి. కైతీత పరముగాని

10. Khwaja Muhammad Akmad.
 Inscriptions of Raichur in the Hyderabad
 Museum, pp 14.16.

యనురవాణక దిశమగాని మొత్తముమీద రాణు రాణువయందు మూడులక్షల కౌల్బలమును, యెప్పది యాటువేల నుత్తమును, వేయి యేడుమూడు శేషములును నుండెను. ఇది సగరితెక్క. దీనితో బోర్నియాచిన న్యూనిజా లెక్కయందు వాలుగులక్షల కౌల్బల మధి కముగను, పదునొకంశవందల యేబదియేనుగులునును బడువాల్గువందల నుత్తములును దిక్కుచున్నవి. వాస్తవ సంఖ్యను నిర్ణయించుటకు వీలులేకున్నను రాయలు రాయచూగు చందయాత్రికు కొన్ని లక్షల వైశ్యముతో బయలుపెడితెనని యానకొనవచ్చును.

ఆదిక్ష్వామి బలము ఫెరిష్టా చెప్పవలెటికి వ్యల్ప మైనదికాదు. ఏలవ వేల నుత్తమును విస్తారమైన కౌల్బల

1. ఒక యువాహారగమనబాలను అతని యజ్ఞానమును గల్పవాదైపుగమును బల్లదీపియ టును. (క్రీ. శ. ౧౫-వ శతాబ్ది) గాల్పమున శివరాత్రిలను నెరిడు విజయనగరమును వారించుచుండెను; అంతకు పూర్వ మతని పెద్ద బంబు నేడుతుండల సంపత్తిరముల నుండియు రాజ్యము సేయుచుండెరి. అతని కిద్దఱు పుత్రులుండెరి; అందు పెద్దవాఁడు రెండవదిక సింహా సనము నధిష్ఠించెను; కాని యతనిని మంత్రియగు తిమ్మ రాజు విషప్రయోగముచే జంపి — మఱియొక యోట వతిఁడు యుద్ధమున గాయపడి చచ్చెనని చెప్పి నాడు—అతనిరిమ్ముని దనిచేతి జంత్రిపు బొమ్మవలె నాడింపును. గొంతకాలమన పిమ్మట సింహాసనము నామించుకొనెను. మఱియొకచోటకథను ఇంకొక విధముగ మార్చినాడు. శివరాయల మరణాంతర మగ్నమైందైన యతని పెద్దమిత్రుఁడు సింహాసనము నెక్కిను; కాని యల్పకాలమున నెయ్యారిఁడును మర జించెను; అతనిరియజ్ఞాతి నెరిచి తిమ్మకు రాజ్యాధిపత్య మునువహించెను; అతఁడును మృతి పంచెను. తదుపాతి రాజ్యమునకు వారినైన మూడుమూసముల పసిపాపను సింహాసనము నెక్కించి ముఖ్య మంత్రి తిమ్మరా జాతినిచేర రాజ్యమునెక్క గడిగెను. ఆ బాలుఁడు వ్యయముగ రాజకార్యములు నిర్వహించుటకు దగిన యాడురాగ నే తిమ్మరా జరినికి విషముపెట్టి చంపి, యాతని పంశమునకు కెందిన మఱియొక పసికూనను గడ్డపై గూర్చుండితెచ్చెను. ఇట్లా నలువదియేండ్ల కాలమును కెరించి (క్రీ. శ. ౧౫౩౦) ప్రాంతమున పరిఁడు కాలగతి పంచెను. తిమ్మరాజు కుమారుఁడు రామరాజు. ఇతఁడు శివరాయల కుమారుఁడు శివరాజు చేసికొనెను. తండ్రి యనంతర మతడు రాయలకును రాజ్యమునకు సరిగ్రతుండై ప్రజాపాలనము సేయ గడిగెను. Briggs Perishta III pp. 10-13, 80-81.

మునుగొని రాయలు యుద్ధమునకు బయలుపెడితి వచ్చినాడని వినియు నా దిల్ కాహు యేకువేలతో వారిని పెదుర్కొనవచ్చినాడనియు, నందు చాలభాగ మును గృష్ణ కన్యలిముముననె విల్చి నెండువేలతో వదిలిదాటి యుద్ధమునకు గడవనయొక జెప్ప ఫెరిష్టా వాక్యమును నమ్మిదిగివె కావు. ఈ నెండు వేలను యుద్ధమునను కృష్ణా ప్రవాహమునకు పంపి ర్తముగ కనుపించాయెనని యుప్పుకొనినను, దుగిలివ యొకు వేలను యుద్ధమున బొల్లొనక, వచ్చినవాడు వచ్చి నట్లు తెప్ప తెప్పక యుండిరికా. ఇంతిటయు యుద్ధమునకు సిద్ధియైయుండె నపానుభానుఁడు చదుకు గలిగిన జడ్చి మహారాజునధినియు; దిత్కారమున నెరికు జుత్పదినామై యుండినదియు నప్పటికి వినుదిరిగి విజాపురమునకు బోవుటయే శ్రేయస్కర మనియు, నహమనునగరిపాలకుండైన అగ్గాను నిజము కాబాతో సంఖ్యను గావించుకొని యవ్వల రాయలపై గనీతీర్పుకొనవచ్చుననియు జెప్పట వింతి. ఆతని సలహా చక్కనిదని యంగీకరించి. యా దిల్ కాహు విజరాజు తానికే దిరిగిబోవుట యంతకంటె వింతి.

నక్కరగ విచారించి యావరగ న్యూనిజా ఫెరి స్టాలకు గల భేదములను ముఖ్యకారణములు నెండు గానవచ్చుచున్నవి. న్యూనిజా కృష్ణరాయలకౌలమున వచ్చుచు బోవుచుండెన నలుకాల రంయతి; రాయ యాని చందయాత్రియందు రాయల శిరముననుండి యుద్ధకార్యమును గిమ్మలారజాచిన ప్రత్యక్షద్రష్ట. ఫెరిష్టాతిరువారి ఎనువది తొంబదియేండ్లు గడిచిన నమక విజాపురమునందు చరిత్ర రచన గావించిన యర్వా పీఠుఁడు. ఫెరిష్టాకు విజయనగర చరిత్ర తెలియదు; తెలిసికొనవలయునని యతఁడు ప్రయత్నిము నల్పిన బ్లగపడిను; కావున వారిఁడు బహమనులునును చరి త్రియు వారి యధికారమునకు వారనులైన దిక్కను పంచబాదుకాహుల వృత్తాంతమును వివరించు నపుడు విజయనగర విషయములను ప్రస్తావించవలసి వచ్చినప్పుడు కుంతి పుత్రుల వివాహము; యను న్యాయముననుసరించి తన ప్రతిభకొనిది గాధలన నేక ములను గల్పించినాఁడు. 1

విజయనగర చరిత్ర గ్రాంథకుల కిదియంతయు నాకౌశల్యరాముని వివరించి చెప్పవలసిన యావశ్య కతి లేదు.

ఆజ్ఞానముతో పాలు జాతిమతాభిమానము లతని చచ్చవదారుల కీడ్చినది. మహమ్మదీయుల పరువు ప్రతి ప్థులను గాపాడవలయుననియు, దన కాక్రీయ మొనగిన యాదిల్ కాహు భూరికముల కీర్తిప్రశంసములు నిచ్చు

శంక మైనవని రూపింపవలయునని వాతనికడక. కావున మహమ్మదీయులకును నందు ముఖ్యముగ వాదిల్కాహు రాజులకును దుర్గళమును దెచ్చు చరిత్రాంశములను సాధ్యమైనంతవఱకును సంపూర్ణముగ గట్టి పుచ్చుటయో, విధిలేక చెప్పవలసివచ్చినప్పుడు మనీబూసి మాకోడుకాయ యింపించుటయో యిదినిగి గర్తవ్యమాయెను. ఈ కారణములచే నతి దెన్నియో యబద్ధములను గల్పించెను. రాయలచే సంపూర్ణ పరాజయమునుబొంది రాయమారువంటి ప్రధానదుర్గమును గోల్పోవుట ఇస్లామీ లాదిల్కాహుని యాశీర్వతము వెల్లడిపఱచుననియొంచి కల్పనాకథను గల్పెను. రాయమారు రాయల యాధీనమందె యుండెననియు దానిని బయింపుటకొలుకు ఇస్లామీ లాదిల్కాహు దొడ యాత్రి పన్నాహముల తేయుచుండగా వా సంగతి దెలిసి రాయలు ప్రచింపినవైఖ్యయతో దానిని ఇంక ఓంపుటకు వచ్చెననియు బ్రారంభించినాడు; తన కాలినిపెద్దొనబలము చాలదని యెఱిగియు వెలినుదా

రము చేసినదివల్ల వెనుదీయట పరువునని లోటని యల్పబలముతోడనే యాదిల్కాహు యుద్ధమునకు బయలుదేరెనని రచింపబూనిన కథకు ఓతిగ వ్రాసి వాడు; మధుపానగోష్ఠిని పృథించినాడు; అదిల్కాహు వెంటమన్న యల్పబలమును అల్పతరముగ తేసినాడను. విలసంగా, వాదిల్కాహుకు పరువునొడ దృష్టినిల్పి శత్రుబలమును సరిపెసేయక తొందరపడి యల్ప వైఖ్యయతో యుద్ధమునకు వెడలి మధుపానమధురై యొడిచెఱుగక కూడవచ్చిన చిన్న దండునకుగూడ సంపూర్ణముగ వదిరిదాట్టట కవకాశమీయక శత్రువును దాటవలసిన పోడిపోయినేకాని తేనియొడ వరికు పరాజయమును బొందెయిందని బోధించుటకొల కింత కల్పన గావలసి వచ్చినది. గావున షేరిస్తా వృత్తాంతము విశ్వాసపాత్రము గాదు. యుద్ధమును కన్నులారగాంచి వర్ణించిన మ్యూనిజా కథ పత్యా కృతమైనదినుటచే షేరిస్తా వాతనికంటె సర్వోత్కృష్టమైనది. ఈ యంశమును స్మరణయం దుంచుకొని చరిత్రకారులు పరిశోధనసేయుట యుక్తము.

అది భవరూపం. ఇంకా పరిగ్రా చెప్పానే దేశం
లకు 26 వ తేదీ. 26 కినిమిసీ పండుగ, క్రైస్తవము
లకు జరిగిపోయింది. 27 హిందువులకు ముక్కంటి
ఏకాదశి రానైదుంది. ఆ కారణంగా దేశంబడు
26 వ తేదీ ఉదయం ఉభయ మతములు కలిసికొన్న
ప్రభు, తిప్పటందా, అయ్యలతలయొక్క తర తమ
భేదాలనుగూర్చి విచారించుకోవడం ఆయెను తప్పింది
కాదు. అందులోనూ ఆ గెండ్లికి ప్రక్కప్రక్క
యిట్లు, ఆయిళ్ళలో నివసించేవాళ్లు, ఒకయింట్లో ఒక
కన్నె, ఒకయింట్లో ఒక కన్నె. ఆ యిద్దరికన్నెలను
తప్పిస్తే మత యుద్ధాలులతో కూడూ జోడుగా
మాటాడుకునే వయస్సు వాళ్ళుగాని, వాలకంవాళ్ళు
గాని, యాహాముగలవాళ్ళుగాని, మోహముగలవాళ్ళు
గాని చేరలేదుకోవచ్చు; ఇతరు లెంతమందివుంటే
గమక ఆ పేటలో!

పేట అంటే ఇతరచోట్లా ఏయేటాటటు గల
వాళ్లు కలిసి ఒక పేటగా ఏర్పడివుంటారో నాకు
తెలియదుగాని, నే ప్రాంతాల్ని యీ కథలోని
పాత్రలు, భారతీయవియన్ లోని వార లవడంచేత
అందు గల జీవితముగరించి, పేటల్ని సరించి మాత్రం,
నేను భారతీయుడే కాబట్టి ఎఱుగుదును.

పర్యవేక్షణకారంగా ఏయేటాట యాచినా,
ఏపట్నం యాచినా, ప్రాహ్వలంత ఒకచోట,
లేదా కోమటిప్రాహ్వలంత ఒకచోట, క్రితయులు
ప్రత్యేకంగా ఒకచోట, కమ్మవాడు కాపువాడు
మరోచోట ఇలా పద్ధతులంత ఒక సంపుగా ఉంటే,
మరో సంపుగా అవధులన్న వాళ్లు ఉంటూ వుంటారు.
ఈమధ్య ఈ అవధులుండేవాగాన వలెవాడ అని,
మాలనాడెం అని విలడం మానేసేసి, దేశభక్తుల
ధర్మమా అంటూ హరిజనవాడ అనడం సాగిస్తూ
వున్నారు. పేరు అంటే మర్యాదకాని, వాళ్ళ
అర్థికావస్థ, వాళ్ల ఆరోగ్య వ్యవస్థ మార్పుగలిగే
మోసాపాపులు లేనేలేదనవచ్చును. అటువంటి హరి
జనవాడలో అక్కడక్కడ క్రైస్తవనలు, తమ స్థిర
స్థానానికి, చలనం కలుగకుండా, అనగా వాళ్ళ పుట్టు
ప్రాంతాల్ని ఉట్టిండ్లు వాకిండ్లు నిడిచిపెట్టకుండా,
అక్కడక్కడ, సహారాలో పయాసిస్తున్నా, కనబడ
తారు ఈక్రైస్తవమనూ భారతీయవియన్ ప్రజలే.
అసలు భారతీయవియన్ మతవిద్వాది ఆధారపడివున్న
దేశంకాదు. లోకమేంది. ఆ కారణంగా ఎవరెక్కడి

ఏమతాభిప్రాయంతో విలసిల్లినా వేర్వారులేకుండా
ఏదే స్వభావం ఆ ప్రభుత్వం అలవదుమకుంది.

ఈ ఉపాధారవివరములో అసలు కథ ముడిచి
పోతానో ఏమో!

నేనన్న ఇద్దరు కన్నెలు చెయ్యే ఇంట్లోను
ప్రక్కప్రక్కల్ని కాపురాలు చెస్తూ వున్నారు.
కాపురాలు దెన్నా కన్నెలున్నాడు అంటే, వాళ్లెంత
ఎక్కు, ఎంత ఏపుగలిగివున్నవాళ్ళో వర్ణించడం మన
వసరం. అయినా కొద్దిగా చెప్పాను, ఎందుకైనా
మంచిది. — ఎవరిసంపాదన వారు చెబుకుంటూ, ఎవరి
పాయిగ్ వారు రాజేసుకుంటూ, ఎవరి పక్క వాళ్లు
వేసికో గల స్వతంత్రత గానా ఇద్దరూ నూడాను.
హరిజనకన్య పేరు “కుమల మార్ద్యి” (క్రైస్తవ కన్య
పేరు “రెబెక్కామ్యు”)

కన్యల యిద్దరియల్లకు మగ్గి, పురాతనకాలం
నుంచి పెరుగుతూ తలుగవి ఒకానొక కట్టక వుంది.
అదిలో ఆపేట ఒక పాలం కావడంవల్ల, ఆ పాలం
యొక్క రెండుమర్మకు మ్యూ పోసిన ఒకానొక
మందడిగట్టే ఆ రెండోళ్ళకు సరిహద్దుఅయి, దానిమీద
పడి మొలిచిన ప్రతీ మొలకను ఎడగవెత్తడంచేతను
పెద్ద కట్టకగా తేలింది. తొల్ల పూర్వీకు లొకొక
రిగి, గట్టుమీద మొలిచిన చెట్లు సంకులమృదు కన
బడుతూవచ్చినా, క్రమక్రమంగా రొట్టాపట్టా బలిసి
పోయి, యాతరించారి నొండోరులు యాచుకోకుండా
చేసి పోతేసింది. ఏదైనా ఒకరితో వొకరికి తిమలో
తిమకు కుమలయార్ద్యికు రెబెక్కామ్యుకు చెప్పకోవా
లని వుంటే తమతమ విధి సుచ్చాలు వెలువడి ఒకరి
తెలుపు ఒకరు తిట్టుకోవలసిందే! అందులోనూ ఒకళ్లు
కిరస్తానీవాళ్ళు అని, మరొకళ్లు ఆరుంధీయులని
అనుకుంటూ వున్నంతినేపు వారిరువురిమ్యూ అన్యో
న్యతి ఇంతిలో ఏర్పాటు కాగలవని పాకు లను
కోవడం వెళ్లి.

కుమలయార్ద్యిలేదితాని? రెబెక్కామ్యు లేదితాని?
పాలికేలేదు. ఏనాడో ఆపేటంత అంటుమని,
అందున్న ఇల్లెన్నీ తాటాకు ఇల్లు కావడంచేతను,
సమస్తం పరమరామప్రీతి అయినప్పుడు, ఏళ్ళ పూర్వీ
కులు వాళ్ళ పూర్వీకులు కలిసి నీళ్ళుతాసి, పోసి,
ఆర్దుకొని ఆరుబయట అన్యోన్యం అనునయించు
కున్నారో, మత ఎన్నుకున్నది లేదు; మన్నించు
కున్నది లేదు. అప్పటికే ఇప్పటికీ కులవృత్తి మాను

కోపండా కువలయాద్రిలో కలిసి, ఉత్తరవాత్స, పశ్చిమాద్రితలకు విచ్చలవిడి మచ్చికతో వెళ్లి గిరి. రెండు ముగ్గులు మైత్రీగా చూపుకుని, మైత్రీగా అయి, ఒక మిస్సెస్సుగా పరిచేస్తూ, పృథ్వివేదగాని జనాభా చెప్పని విశ్రుతో చెడిగిరి.

మామిడి మళ్ళీ ఇద్దరూ ఒకటే! గర్భిణిలోనూ, నువ్వులోనూ, నిబ్బరంలోనూ, అబ్బరంలోనూ సరిసమానులు. అయితే చీరకట్టు, చెంపుపగు, సిగమట్టు, ముంగురుమగురు, ఇలాంటివాటిలో వేర్వేలు. ఎవరికీవాడో అన్నట్టు కాపరిచేయమనిగా సిగమట్టు వేళ్ళపప్పుకు కువలయాద్రి చేతిలో నికుపాటి వడపలు, రెండు ముగ్గులు కలిపి గొతురు, ఎవరి అంధము వారిదే ఎవరి చందము వారిదే అని మాధి గొప్పరి. దావాదీనా ఒకరు ఒక యింట్లోకి, ఒకరు ఒకయింట్లోకి వేళే వేళే ప్రవేశించడంకూడా పాంశజనులకు ఆనవాల్ పోయింది.

ఒక పాంశజనుకు కువలయాద్రియిలు మామిడి, "ఈయింట్లో ఎవరు వున్నారో గాని వారివల్ల మన చేతులోని తిండి సమస్త సరిమార్చుకున్నాయి" అంటే, వేటికీ పాంశజనుకు రెండు ముగ్గులు మామిడి ఈ యింటివారి తిండిపు కొలహానముతో ఎలావచ్చిన కొలహానం ముతంగునాకానం అనే వాడు. వాడు మాటలయొక్క అర్థం తెలియకపోయినా ఆ మాటలు విన్నప్పుడల్లా, రెండు గోచరించేవి. ఒకటి — కువలయాద్రియొక్క పలు పరువు మూరముంగిల్లిన ఇల్లులం గా ఎదిగి ఇంపు గామ్రాసి సొంపు గా కొత్తావున్న చిమ్మకుపాడు కనిపించేది. రెండు — రెండు ముగ్గులు తెల్లవాళ్ళానన, సీతాకోక చిలుకలు వారిపల్లు అగమించే రంగురంగుల కోటలు మొక్కలు గల కుండీలుండీరి. ఆ హాదంతి విస్తరింపు గా ప్రాకి అంతి పరివిగా ఏలా కానీనో మనయింట్లో పాదెడలే మాడిపోతుంది అని ఒక దివ్యమంటే, ఆ కుండీలోకి విరకం ఏయేరి మొందేనో, పెంబయెత్తి ఆనె, తా నెంతి నేంచేసినా తాతలేదలేదీ మొక్కకు అని మతోకిదు మిదునూ మిదునూ మానేడు!

అలా తమకేసి మాచేవాళ్ళను ఆ కన్నెలున్న, బాలకంబులందా మాచీరట్లు తమ కన్నులరవాల్చి తెప్పలంబ జూచేవాడు. ఉ, ఇదయ్యేవాడు తమర్ని ఆ పాంశజనుగ్లో ఒక్కడైనా పెర్లడకపోతాడా అని. — మాడ్తం అంటే మునుపుగాని పెర్లచేసికోవడం

అనేది ఏదోకొలానా కద్దుమే. అందులోనూ భారతీ చేకంలా ముతీ కద్దుము. ఇప్పటికే జనసంఖ్య మితి మోచి వుంది. ఇంకా స్త్రీ పురుషులు నివాహనై శివపుత్తికంటే, వాళ్ళందరినీ కుసి, సాపుచేసి, చక్కపజిరి, పంపల్లిరితైన సరఫరా ఏ సర్కారు చేయగలదు?

ఇదంతా నిత్యం వార్తాపత్రికల్లో కూలం కడుంగా చెలగబడడం కన్నె విజ్ఞానం తెలుసును. ప్రతీయవసరవీ తెలుసును. తేలాపి ఇద్దరుకన్నెలు కూడా తాము పార్వతిరింగా కొంత ఇమ్ము అవగా అప్పుడు ఒక్కొక్క రొక్కొక్క పదివేల మామిడి నైనా కొతానా నిలవచేసికొండే పెర్లడరాదనికూడ బయటపెట్టు ఆలాగే వుండిపోయేను, ఎలాంటి మనుష్రా లేకుండా.

ఏప్పు జరిగిపోతోన్నాయి. గోవాపు ఆయింట్లోకి ఈయింటికికూడా వచ్చి నిరాశాపరులై పోతూ వుండేవాడు. ఇలా వుంటూవుండగా ఒకనెలన్నా పంజా వచ్చిన దిశంబరు 25 వ తేదీ రాత్రి ఎంజరి గిరి అంటే-రెండు ముగ్గులు ప్రతీ క్షిప్రమ పంపిక్కి నిలిపివేట్టే. ఒక కిసిమిసిచ్చెట్టు ప్రాంతంలో ఎక్కుగా నిలిపింది. పరపుగా కొమ్మలు రెమ్మలు, అమరిచి, బొమ్మలూ సొమ్మలు నిలిపిచి, కిసిమిసి తాతకోసం వేచివుంది. తెలియలో ఎమజననం అన్న వాన్ని సరించి వచ్చుతా వుంది. అదేవేళే కువలయాద్రి తన వాళ్ళలో కల్లావు చిరి, వరిసిండితో రథం, నాగు తాను, పద్మం, ఇలాంటి ముగ్గులు పరిరించుకు వన్నెలో సందర్శిస్తూ, తన కులవేల్వైన 'కొంతి' ని పంపురించుకుంటూ వుంది ఇద్దరూ అప్రయత్నంగా ఒకేపారి మనుకు గిన్నాలో ఏమో, — కల్లా — ఇద్దరు అకూ ఒకేపారి మెలకువ వచ్చేలా, ఆ రెండిళ్ళకు మగ్గువత్తున్న కట్టవల్లో చంటిపిల్ల వానియొక్క "కేకు కేకు" ఎక్కు వివదెట్టయింది.

పెంబనే తోట్టుమంచి ఒక ఎంకు తోటాకు అంటించుకుని కువలయాద్రి తనవైపు కట్టవమ్మలు పెరుకసాగింది. ఆ తోట్టుమంచి రెండు ముగ్గులు ఒక బార్చి వేసుకు చూడసాగింది. కాని ఒకరి చెలుకు ఒకరికి కానబడలేదు. అంత దిట్టంగా అల్లుకుపోయి అదంతా అంశకార మయమయి వుంది. రెండెంపులా చెలుకు ప్రసరించివా ఆ చెలుకు.

ఇదవుమా క్రమంగా కట్టవచిలకకుచ్చి నిలబడిపోతూ, ఒకరిమీదికి ఒకరు తిమిరిమ దివ్యలమ చేసుకున్నవారై విస్తబోయి, "మనిద్దజుకూ ఈపాడు

ఒకేరకపు కలవచ్చి వస్తుందే! మనదక్షుం ఒకేరకం ద్వవదిది లేచినట్లున్నావే! కాని కట్టవలో ఏమీ కనిపించలే!" అని అనుకొన్నారు. "ఏమిటా పెట్టె ల్లోను ముంగిల్లో కొత్తపెట్టె?" అని అడిగింది కువల యార్ద్ర. "అదే మా కినిమిని మహావృక్షము. అయితే ఎందుకు? దా వృక్షమే నీ చిట్కడుమ దలముకు పొయ్యోరి" అంది రెవక్కమ్మ. "నే నిప్పుకు పెట్టావో లేదో మున్న, నీ ఎత్తచీమలు మాకు అవ్వజేరచ్చి ఏలా తి నేస్తున్నాయో పిండిఅంత" అంది కువల యార్ద్ర.

"ఏమిటా మున్న? ఎందుకు పెట్టేవు?" అని అడిగింది రెవక్కమ్మ కువలయార్ద్రను. అడిగితే "మేది, హరిజనలమన్న మాట తెలుసా? మాది హిందూమతమని ఎదుగునూ?—ఆ మతాన్ని అమది రించి ఇమక్కారం ఆరంభించుంచి, తాద్రిపు కర్మాపునలి పిండిపున్ను పెట్టుకుంటాము! అది మా మతం! అంది కువలయార్ద్ర. "ఎవరు చెప్పేను నీ కిందిత?" అని అడిగింది రెవక్కమ్మ. మా మల పురోహితుకు చెప్పే. మనస్సీ నిత్యం మా కుల వలెవున కుంది కథ తెలుసా, కట్టని అప్పకృతాతిం ద్ని అ కొచ్చేరికి ఆపెన్న—నలుగు మాకు! మూర్ఖ దయంచూచి నమస్కరించు అని బోధచేసి తెలుసు కుండా తాను తిరోహితు నయ్యోరు" అంది అతి అమాయకంగా. రెవక్కమ్మకుడా తన మునులేట తెల్లయయ్యేలా ఎలుగవలేచింది; తనవృ కప్పలపుట దైవజ్ఞుని నుతులవచ్చి వేలది మేక్రందాన్ని బోధ పించి, అందులోని క్రీస్తు జనవపుటం వినిపించేది, వినిపించి వినిపించి చివరకాచ్యేనీ—మాకు ఇలా చీకటి మయంగా వున్నప్పుడు మీరీ కన్న పవపులకొట్టంకో క్రీస్తుని కన్నుదిరి వివరించి తిరిగి దీపం ముట్టించే దిని.—అయితే మీ మతం చీకటినుండా నలుగురు లో? తీసుకువకుతుంది కాబోదు. మా మతం ఎప్పుడూ నలుగురు మయమేను. ఆనం కట్టుకు పుట్టించే వే నలుగులనానికే. మన చాటూలేను, మాటూకొదు." అంది కువలయార్ద్ర. "ఏమైతే! మీ మతంలోను ఒక కన్య, ఆ కన్యకు ఒక కొడుకు కలగడం! ఇలాంటి గాధ వుంది!" అంది రెవ క్కమ్మ— "ఏమతంలోనైనా వత్తివోట్టి గాధలందక మావవు. ఇప్పుడు మనకు కట్టవలో వినబడి దిద్ద ఏద్యులాంటివే ఆ గాధలు" అంది కువలయార్ద్ర. చానివిధన రెవక్కమ్మకు మతోపారి కట్టవంతా నెమకే మాదామని మిద్దిపుట్టింది. తనకు తోడు కువల

యార్ద్రను కమ్మనమంది. నిజం తెలుసుకుందామంది. మనదక్షుం ఒకేలాంటి కల రావడం ఒకేరకం ఏకపు వినబడం అత్యంతరం అత్యర్థమే" నంది. రెవక్కమ్మయొక్క వాగారకు లొంగిపోయిపట్టుగా కువలయార్ద్ర అమె నంట నంట కలువినో పాచి నదికజొచ్చింది. కానుమననం మానేసి ఈమాటా నివృ చిగావృత్త వర్తిస్తూ అయింది. కాని రూపం ఏమీ కావడంకావారి.

చుక్కవ ఒకరొట కొత్తగా అప్పటికప్పుకు వంకకరలమిది నిలబడ్డట్టు నిలబడి పాడుగా ఒక దైవికత్వం మావనత్వం కలసిన మహావృత్తం పొయ్యేరించి ఆ యిరువురూ ఇలా ప్రబోధించింది. "నేనొక కుంటిచార్మి, వాకొక నివృత్త కు కట్టవలో కలిగాను. పిట్టి మీ యిరువురకు ఒప్పు తెప్పి చేను నెలపు పుయ్యకొంటావున్నాను. చేను కినిమిని ముక్కా మనీరీతాతమా కాను; అనూకుట్టి కాను. చేను వేవే అదిచార్మి." అని దివ్యజ్యోతి ఆయి తిరోహిత అయింది.

"కల కాను నిజం గా రిజే! ఆ చిద్వసు కన్నది ఒక చేవరి" అని కువలయార్ద్ర రెవక్కమ్మకుడా ఏకధానిని నమ్మాను. ఒకే తాటిమిది విరిచేటు దిద్దను నుంచి మోదించేటప్పకు. కాని చేవరిను నుంచి ఆలోచనలో వర్తిప్పుకు మాత్రం ఆ చేవరికు ఎదం కాను మాత్రమే కుంటి అని రెవక్కమ్మ, కుడికాలు మాత్రమే కుంటి అని కువలయార్ద్ర తివురన పాగాను. కట్టవలో దిద్దకు వత్తిమాని వత్తిమాని నెలపు బంట తెల్లని చనుబాటు చలించేకు.

తెల్లచీంది, ఇను వుం లోకానికి వర్తిడిఅయింది. "మారేవే చేవరికే కాలుకుం పెఅని మీరిద్దరూ తగవు పడేకన్న, ఏ కుంటిలేని యా మాచినిమాచి నంతో పించండి!" అని యిరువురకు ప్రబోధంచేసేది పట్నం. లోని ప్రజలంతా.

నాటినుండి రెవక్కమ్మ, కువలయార్ద్ర, మతం అమ్మడిమలచి కట్టవకొట్టిపారేసి, ఏకండ్ల యిలుగా నెండ్లొక్క గానించుకుని ఆ చొలకెన దిద్దెట్టి దైవ దత్తంగా చేకొని యిరువురూ కలిసి పెంచి పెద్దవాడ్లీ చేకొను. అతిగాను క్రమక్రమం గా విశ్వపక్షి చంద్రు డిలా పెరిగి ప్రపంచ పాదునయ్యేకు.

ఇక కంచెకు వర్తింది. మనం మనముంటికి వత్తేం.

అల్పజీవి

శ్రీ రాచకొండ విశ్వనాథశాస్త్రి

(గత సంచిక తరువాయి)

4

అతిమృదువునూ తన కంటి పరపతి ఉన్నదనుకోలేదు ముప్పయ్య.

తనలాంటి వాడు గవరయ్య అంటిటివాణ్ణి అలా అడగ్గలగడం, అడగ్గానే అతను అడిగినంతా కిక్కురు మనసుగా ఇచ్చడం సంభవమాయెందనుకోలేదు ముప్పయ్య.

అంత సులభంగా అంత జరిగినందుకు చాలా గర్విం చేతు ముప్పయ్య.

మరువాటి ఉదయం కాఫీతాగి, సిగరెట్లు కొలుస్తూ పిథి వరాండాలో కూర్చున్నప్పుడు అతని కంటికి ఎర్రచీరమనిషి చంపివంగా ఉన్నట్టు కనిపించింది.

మొగుడు కాని త్వరలోనే వస్తున్నానని ఆమెకి ఉత్తరం రాసేదేమో? కొడుకు జబ్బు పూర్తిగా పోయిందో? లేక చెండు జరిగేదేమో?

ఏమో, సావం!

మనీక్యర్లవారు ఇంకా రాలేదే? ఏం చెప్పా! లేడిడాక్టరు రోజూ కన్న వేగిరం బయటే రింది.

ఈదిడకి పెళ్లకలేదా? లేక విడోవా? ధైర్యవల వక్కనే ఎందు కూర్చుంటుంది?

ఎందు కూర్చోకూడదు?

సాట్టవాడవ్వడే బలాదు! పోయి వస్తున్నాడు. నీడికి పశువు పెళ్ళాం ఉన్నదనుకుంటాను. కోడిమాంసం అంటే చెవికోడుకొంటుంది. మనిషి ఎలా ఉంటుందో? బావుంటుంది...

ఆ వల్లవీర కట్టుకున్నది ఎవరో?

అబ్బ! ఎంత తెల్లగా ఉంది!!

తెల్లటిదాని? వల్ల మొగుడే చొరుకుతాడు. ఈదిడ మొగుడు మనిజొస్తలా ఉంటాడనుకుంటాను. ఎలాంటి దాని? అలాంటివాడు ఎప్పుడూ దొరకడు. నిజం అంతే.

సావిత్రి ఎంత బావుంటుంది! నే నెలా ఉంటాను?!

అంతే!

ఏమిటో లేదుకు అలా కూర్చుతాడు!

సావిత్రి చాలా బావుంటుంది...అది సంత తెల్లగా ఉంటుందా? ఏమో! కాని బావుంటుంది... చాలా ఉండదు...కనుకు చాలానే ఉంటుంది... అందుకే సావిత్రికి దాన్ని మాత్రే ఇవ్వలేదు...కన్న తల్లిక్కుడా అలా ఉంటుందా?...అన్నీ నా అనుమానాలే...క్రిష్ణుడు తల్లిని మాత్రమే పోలేడు... వాడు ఓ జవించారపులే...చాలా కం బావుం దన్నాడు పొంకొండ కాపురం...అవిడీ ఎడటిం టికి ఎందుకు వెళ్తుంది...చాలా తెల్లగా ఉంది...

వల్లగా చీర...కట్టు బాగున్నాయి...చిన్నవి...పెళ్ళి
యిందో లేదో...అప్పుడే వల్లగా ఉంటాడేమో
న్నాను...కీల్లీకొట్టు ఇప్పుడే నా తెరిచేడు...
పక్కంటి వాళ్ళమ్మాయి రయారు...అట్టేట్టే లాభం
లేదు...తల్లి తండ్రి అదమాయింపులో ఉంటేనా...
పోదాలు, లైమ్ లావలు, అలా తాగుతూ నే
ఉంటుంది...వాడు దబ్బలు పుచ్చుకోడు...ఈడూ
చ్చిన అమ్మయే...పెటమాత్రం వేసుకోడు...నీగు
లేకపోలే సరి...కీల్లీ కొట్టువాడు మంచివాడుకాదు
...వల్లచీరావడ...ఎందుకు వెళ్ళింది...రావుంది...
చాలా...కమలా క్రిష్ణదూ పుస్తకాలు పట్టుకొని
వీధిలోకి వచ్చేరు.

“ఏంరా క్రిష్ణ! ఇవారే ఆలస్యంగా వెళ్తున్నా
రేం?”

“ఫరవాలేదు నాన్నా! మేడవరేమీ అనలే”

నే వేసిన ప్రశ్నమిటి? వాడి సమాధాన
మేమిటి?...మేడవరేమీ అనలే...దాబూ దర్బాధీమా
...మేనమామ పోలికే అంతా...కమలకి నాలానే
భయం...పాపం...ఎవ్వడూ వాడికి వెనకే నడు
తుంది...అశ్రమిటో...

క్రిష్ణడు తోలుపంచి భుజాన్న వేసుకొని
అటూ ఇటూ చూచూ ముందు నడుస్తున్నాడు. క్రిష్ణ
డికి తొమ్మిదోవిడు. చురుగ్గా కన్పిస్తాడు. ఉంగ
రాల అక్షు; పొడవు ముక్కు; పెద్దకళ్ళు; మర్ర
వాడిలో వెంకట్రావు పోలిక కొంత లేకపోలేదు.

కమల పిలగా ఉంటుంది. నెమ్మదిగా మాట్లాడు
తుంది. చూడ్డానికి పదకొండేళ్ళ పిల్లలా ఉండదు.
క్రిష్ణడికన్న ఆమె వయసులో పెద్దయినప్పటికీ
ఆమె లేవకన్న చిన్న వాళ్ళాగ వ్యవహరిస్తాడు
క్రిష్ణడు.

ముందు తమ్ముడు, వెనక అక్కా నడుస్తూ
మొలకల వెళ్తున్నాడు.

వెళ్తున్న వాళ్ళని చూస్తూ తండ్రి చాలా
సంతోషించేడు.

“నాన్న ఉంటే ఎంత బావుంటు!”

పాపం! నాన్న!

కోనా వన్ను మొలకలకి దిగవెళ్ళేవాడు!

వీళ్ళని చూసి ఎంత సంతోషించునో!

ఏమిటో ఈ శీవితం?!

నాన్న ఎక్కడున్నాడో?

స్వగన్న ఉన్నాడు!

నేనుమాత్రం ఎన్నాళ్ళుంటాను?

కొన్నాళ్ళు!

తరువాత?

“నాన్న ఎక్కడున్నాడో?”

అనుకుంటాడు కమలా, క్రిష్ణదూ!

ఏమిటో ఈ శీవితం?!

నాన్న చచ్చిపోయేడు!

నేను బ్రతికున్నాను!

నేను చచ్చిపోతాను!

కమలా క్రిష్ణదూ బ్రతికుంటాను!

వాళ్ళు.....

చా! పొద్దులే ఏమిటి పాడు ఆలోచన!

...ఇవారేప్రాణ...స్నానం చెయ్యాలి...
వేడ్తళ్ళు ఉన్నాయో లేదో...భోజనం చెయ్యాలి
...వంటయిందో లేదో...ఏం కూర చేసిందో
ఈపూట...బహువకారలు...అన్నీ ప్రియం వే...
భోంచేసి ఆసీసుక పోవాలి...నగనాసీసు...నా కాసీ
సుకి చర్మాలని లేదు...తప్పుకుందా...తప్పుడు...
వళ్ళవలసిందే...

మెల్లిగా లేచేడు ముప్పయ్య.

వీధిలోకి చూసేడు.

ఆవిడ ఎదటింటి మెట్లు దిగుతోంది.

ఎవ రీతి...అబ్బ...చాలా తెల్లగా ఉంది...

ఎవరో ఈవిడ...నవ్వు తోంది...తాగుంది...

బాగా నవ్వుతోంది...మేస్టర్ చుట్టూ ఏమిటో...

అని ఇంట్లోకి వెళ్ళిపోతూ ఆగిపోయిన

ముప్పయ్య అనుకున్నాడు.

ఎదటింటి మెట్లు దిగుతూన్న ఆడమనిషి వల్లటి

వీరకట్టుకొంది. ఆవిడ తెల్లగా మెరిసిపోతోంది

ఎండలో.

ఆవిడ కళ్ళు పెద్దవికావు. కానీ కనురెప్పలు

మాటిమాటికీ రాత్రి, అప్పుడప్పుడు కళ్ళు కేర్చి చూస్తోంది, ఆమె.

ఆవిడ జాత్రు పొడవుకాదు. కాని నొక్కులుగా ఉంది. చెదురుతోంది.

ఆవిడ ముక్కు పొట్టిది కాదు. కాని కొంచెం మొద్దుగా ఉంది.

ఆవిడ నోరు పెడల్పుకాదు. కాని పెడవులు కాస్త దిగిపడిగా ఉన్నాయి.

ఆవిడ కిరీదం నవ్వుంకాదు. కాని ఆరోగ్యంగా ఉంది, బావుగా ఉన్నా.

ఆవిల్లో మోటులేనంతేదు. ఆవిడ చూపులో కరకులేనంతేదు. ఆవిడ వంటిమీద ఆధరణాలేవు. ఆవిడ తన వంపుల్ని అంతగా దాచుకోడం లేదు.

పరిచయంలేని మొగవాళ్ళు అవిశ్వాంతి ఆడ వాళ్ళని పలకరించడానికి పంజీహించరు.

పరాయి మొగవాళ్ళతో చనవుగా ఉండడానికి పంజీహించే మనిషిలా ఆవిడ అనుపించదు.

ఆదినం ఉదయం "ఈమి రెవరో" అనుకొంటూ ఆవిటి మామూ నిల్పున్న సుబ్బయ్యని చూస్తూ ఆవిడ అడిగింది.

"ఏమండీ! 'టైమ్' ఎంతయిందండీ"

అది మాత్రం అడిగింది ఆవిడ.

అది ఆవిడ అడిగినందుకు అపర ప్రకరు లైగ అమితంగా గాభరా పడ్డాడు సుబ్బయ్య.

చీధిలో అందరుండగా నన్నే అడగాలా?

నన్నే ఎందు కడిగింది?

సుబ్బయ్య చెప్తే గాభరా పడ్డాడు.

ఆటే పెడల్పుగా లేని రోడ్డు అడ్డుగా దాటి సుబ్బయ్యకి దగ్గరగా వచ్చింది దావిడ.

ఇంట్లోకి పోదాం అని నిశ్చయం చేసుకున్నాడు సుబ్బయ్య.

ఉద్దేశాన్ని ఆచరణలో మాత్రం పెట్టలేక పోయాడు.

ఎవ రీవిడ? ఎందుకువచ్చింది ఎదురింటికి? ఈమెకు ఇంత తెలుపు ఎక్కణ్ణించి వచ్చింది? మాటలో పడమటియాన ఉందా లేదా? ఎవరో ఎరగని నన్ను చూసి టైమ్ అడగడంలో ఉద్దేశం ఏమిటి? ఎదురుగా నిల్చుని టైటు సబ్బయ్యకోసం కోసం కోసం ఆభిప్రాయం ఏమిటి? కొంపటి...కోరి పెడవని...ఈవిడికి మప్ప

య్యెళ్ళుండవచ్చు...పెళ్ళయి వుంటుంది...కాక పోతే?...బావులు...నాకెందుకు అయినా?...మనిషి బాగుంది...బాగుంటే నాకేం...మంచి మనిషిలా అవును...స్తోందా?...అయినా నాకెందుకు?...రెప్పలు మగ్గా రాగుస్తోంది...టైటు సబ్బయ్యంటే...బావుండవచ్చు...

ఒక్క మీసంలో రకరకాల భావాలు, పరిగెల్లయి సుబ్బయ్య మనసులో.

ఆవిడ మళ్ళీ అడిగింది!

"ఏమండీ గంటెంతయిందో చెప్పగలరా?"

సుబ్బయ్య చేరిన వాచీలేదు.

"ఇంట్లో...ఇంట్లోకి వెళ్లి చూసి చెప్తానండండీ" అని తొట్రుపాటుతో అన్నాడు.

ఆవిడ నవ్వింది.

ఎందుకు నవ్వింది? నన్ను చూసి కాదుకదా? జటకారపు నవ్వుకాదుకదా?

నవ్వులే వావుంది.

బుగ్గ చిల్లు వావుంది.

"ఎరేనండీ" అన్న వామె.

తొందరగా ఇంట్లోకి వెళ్ళేడు సుబ్బయ్య.

గదిలో గడియారం ఏడుగంటల యివట్టు చూపెడుతోంది.

ఇంకా ఏడుగంటలేనా అయింది!

లేదు లేదు. గడియారం ఆగిపోయింది.

సుబ్బయ్య చాలా చిరాకు పడ్డాడు.

గంట తెలుసుకుంది చీధిలో అందమైన ఆడ మనిషి నిల్చుంది.

గదిలో ఉన్న గడియారపుముళ్లు గదిలో నిల్చుండి పోయాయి.

చీధి వసారాలోకి వచ్చి రాని నవ్వు తెచ్చుకున్నాడు సుబ్బయ్య.

"గడియారం ఆగిపోయిందండీ! కాని...కాని ఇప్పుడు ఎనిమిదన్నర అవుతుంది చనుకుంటానండీ" అన్నాడు. సరియైన 'టైమ్' తెలుసుకొందికి, పాపం, ఆవిడకి వింపసుంకో, ఏమిటో?

"అయ్యో!...పోనీలేండి" అని కదలబోయింది ఆవిడ.

అయ్యో! వెలిపోవోండ!

ఈవిడకి ఆవుదామని ఎందు కంట ఆత్రుతగా ఉంది నాని?

అయ్యో! వెలిహోంలే!

"సంధుచివర్ని హూలేలో ఎంతి మెతుయిందో మాని వస్తానుండీ" అన్నాడు ఆత్రుతో.

"అక్కర్లేదండీ! ఆలాగే చెప్తున్నా నేను"

అవిడ కంకం చాలా ఇంపుగా ఉంది.

అవిడ నవ్వు చాలా సొంపుగా ఉంది.

అవిడ కదిలింది.

అయ్యో! వెలిహోంది!

వెలిహోంది!!

ఎలా అవడం ఈవిడకి? +!!! +?? +!!

అతితీవ్రంగా అరకుటం ఆలోచించేడు.

"ఏం?...తొందరగా నీడనిక్క ఎక్కడక్కడా వెళ్లా?"

ఆమాటతో అవిడ ఆగింది.

హమ్మయ్య! ఆగింది!

"లేదండీ"

అన్నదకాని ఎక్కడికి వెళ్లాలో చెప్పలేదు.

చెప్పలేదుకాని అక్కడే నిల్చింది.

అవి డెవరో తెలుసుకోవాలనే ఆదుర్దా వాస్తే అయింది సుబ్బయ్యకి.

"ఎడటింటివారు మీకేమైనా అవుతారా?" అని అడగబోగాడు.

ఎన్నడూ ఎరగని అడమనిషిని ఎండలో నిల్చి ఇట్టి అవిడ పుట్టు మూల్యోత్తరాలగురించి, సంబంధ బాంధవ్యాల గురించి, ప్రశ్నించడం, పెద్దమనిషి తరహాకాదని సుబ్బయ్యకి గుర్తు రాలేదు ఆ సమయంలో.

"ఏమవుతారంటారా? ఆయన మామనూ, నేను మమ్మోషి" అని కొంటేగా నవ్వింది దావిడ.

నవ్వేక అన్నది: "ఆయనకి జ్వరంగా ఉంటే మానిపోదామని వచ్చేను. అంతే"

ఎడటింటిమామగారి జ్వరం వచ్చిందికదా అని చింతించే అవస్థలోనూలేదు, అవిడ ఎందుకునవ్విందా అని ఆలోచించే అవస్థలోనూ లేదు సుబ్బయ్య.

నవ్విరవ్వుడు ఎంతో బావుంది అని మనసులో మళ్ళీ "నోట్" చేసుకున్నాడు.

"అయితే మీరు భారతీ విద్యాలయంలో పని చేస్తున్నారా?"

"అవునండీ"

"స్కూల్లో ఇదివరకెవరూ ఆడటివద్దలేలే"

"అవునండీ, ఈయనే వేసింది. నేను వచ్చి అంతే రెండుమాసాలయింది, ఈవూరు"

"అహా! అలా చెప్పండి. అయితే...అయితే మీది ఈవూరు కాదా ఏమిటి?"

"కాదండీ, మాది ఏయారు"

"అబ్బ! అంతమారంనుంచి వచ్చేరాండీ!!"

"ఏం చెయ్యండిమండీ పాట్లతోనం ఎంతమారు మైనా పోవాలి కద!"

అయ్యో! పాపం! వీడవాళ్ళు

ఈవిడకి పెళ్ళయిందో లేదో!

పెళ్ళవులే ఇలా అవ్వవదుమందా?

అయినా, ఎలా అడిగి తెలుసుకోవం?

"చిన్నానుకి చెప్తారండీ పాతాయి?"

అన్నట్లు కమల భారతీ విద్యాలయంలోనే చదువుతోంది. ఫస్ట్ ఘారంకి వచ్చింది. ఈవిడ ఫస్టు ఘారంకి పాతాయి చెప్తే...

"చిన్నానుకులే చెప్తానండీ. ఈయడు ఫస్టు ఘారం, పెండ్లి ఘారాలవార్యకి ఇంగ్లీషూ, హిందీ చెప్పమన్నారండీ"

హమ్మయ్య!

"మాఅమ్మాయి ఫస్టు ఘార మే చదువుతానండీ. మీరు తెలుసుకో లేదో" అన్నాడు సుబ్బయ్య సంతోషంతో.

"ఏం పేరండీ మీ అమ్మాయిది?"

"కమలండీ, కమల. పల్కుగా తెల్లగా ఉంటుంది"

"కమలా?...అ. తెలుసునండీ, తెలుసు. తెలి వైసప్పిలే (సుబ్బయ్య ముఖం వికసించింది)...అయితే మీ అమ్మాయి స్కూలుకు వెళ్ళిందా?"

"పావుగంటయిందండీ వెళ్ళి"

"అయితే స్కూలుకి వేళయివుంటుందండీ. టీచర్నయినా లేకుగా వెళ్తే బావుండదు. వెళ్ళి వస్తా.

వస్తా. మళ్ళీ కలుసుకుందాం. మీ అమ్మాయిగురించి చూస్తూ ఉంటానెండి. మరి నే వస్తా”

అని కొంచెం తొందరపాటుతో వెళ్ళింది అవిడ.

మళ్ళీ కలుసుకుందాం...అబ్బ...అబ్బ!...

నడకకూడా అందంగా ఉంది ... హబ్బ ... హబ్బ...చనకనుంచి చూసినా మనిషి తావుంది... అబ్బ...అబ్బ...కొంతదూరం వెళ్ళక వెనక్కి తిరిగి చూసింది అవిడ.

వెనక్కి తిరిగిచూసి మందహాసం చేసింది.

ఆమె కట్టుకొన్న నల్లటిచీర ఎండలో ఇంకా నల్లగా అగువిస్తోంది. అవిడవట్టు దూరంనుంచి ఇంకా పాచ్యు తెల్లగా కనపడుతోంది. తొందరగా నడవడంలో అవిడ వడుం చాలా భారంగా కదులుతోంది.

అవిడీ చూస్తూ ఉంటే సుబ్బయ్య గుండెలు కట్టు తిప్పి కొట్టుకుంటున్నాయి. అతని వట్టు చెప్పలేవంతగా వేడెక్కి వణికింది. మొదటిసారి మద్యం తాగినట్టు అతని తల తిరిగింది.

అతనికి నిమి ఎక్కింది.

అవిడ వెళ్ళూ వెళ్ళూ పండుచివర అగింది. పోలీస్ స్టేషన్ లో ముసేక వెనక్కి తిరిగి మళ్ళీ చూసింది. తరువాత పండు మళ్ళింది.

అబ్బబ్బ! రెండుపాళ్లు వెనక్కి తిరిగిచూసింది.

రైంకుపాళ్లు చూసింది.

చూసింది. కళ్ళు రాల్చి చూసింది. కళ్ళు తేల్చి చూసింది. తొలగిన పైట పరుకొంటూ చూసింది.

సుబ్బయ్య మరి మరిలో లేడు.

మొగవాళ్ళందరికీ ఉన్నట్టుగానే చిన్న తనంలో సుబ్బయ్యకి అడవాళ్ళని ఆకర్షించాలనే అభిలాష ఉండేది.

ఒకప్పుడు తనకా అభిలాష ఉండేదనికూడా తరువాత దినాల్లో మర్చిపోయేడు.

కానీ అలాంటి ఉదయం అవిడతో తన మాట్లాడినందుకు తెల్పికొడుకులూ సంబరపడ్డాడు సుబ్బయ్య.

అతనికి అతి ఉత్సాహం కలిగింది.

అతనికి తెలియని వాంఛలతో అతని మనసు తరించింది.

అవిడ వీధి మధ్య తిరిగి పోయిన తరువాత సుబ్బయ్య ఇంట్లోకి వెళ్ళేడు.

పూనం చేసేడు. భోజనం చేస్తున్నాడు.

వడ్డించుకొని భోజనం చేస్తున్నాడు.

సావిత్రి అతని కప్పడూ వడ్డించడు. వంట చేసి, అన్నీ సిద్ధం చేసి ఆమె తన గదిలోకి పోతుంది.

“నేనామెకే తగదు. నిజమే. కాని ధర్మనికదా” నామీద కొంచెమైనా గౌరవం ఉంచకూడదా” అని కొంచెపడుతూ ఉంటాడు సుబ్బయ్య.

అత్రులమాత్రం సావిత్రి తనపక్కన కూర్చొని వడ్డించనందుకు విచారించలే దతను.

సావిత్రి ఉన్నప్పుడు ఏ అలోచనా లోచ దతనికి.

సావిత్రి ఎదురుగా ఉంటే నల్ల చీరావిడ అతని మనసులోంచి తొలగిపోయిండును.

సావిత్రి అతనికి ఎదురుగా లేదు.

ఎదురుగా లేని నల్ల చీరావిడ అతని మనసంతా ఆక్రమించింది.

అతని అలోచనలన్నీ నల్ల చీరావిడ చుట్టూ తిరుగుతున్నాయి.

అవిడ ప్రధాన పాత్రగా అనేక నాటకరంగాలు అతనికళ్ళముందు కదిలిపోతున్నాయి.

అనేక కథల్లో అతని కోరికలు చెలరేగు తున్నాయి.

అనేక కోరికల్లో అతని కథలు నిండుకుంటు న్నాయి.

అవిడకి పెళ్ళయిందా?

అయింది! ఆమె ధర్మ ఇక్కడెక్కడా లేదు. పరలోకానికి అర్హంబుగా వెలిపోయేడు. మొదట్లో అవిడ చాలా ఏడ్చింది. తరువాత బ్రతుకు తెరువు చూసుకొంది! ముందు స్కూల్లో ప్రవేశించి చదువు కొంది. “నన్నెవ్వరూ పోషించనక్కర్లేదు. నానాట్ల నేను పోషించుకోగలను” అన్నాది. అలాగే సాధించింది. తన జీవితాన్ని తనే భరిస్తోంది. “నాకు ధర్మ అక్కర్లేదు” అన్నాది. మళ్ళీ పెళ్ళిచేసుకోదల్యో లేదావిడ. చేసుకుందామనుకున్నప్పటికీ ఆమెకనచ్చిన వాళ్ళెవరూ లేరు.

కానీ—

భగవంతుడు సుబ్బయ్య నేనాటి సృష్టించేడు.

ఈ చెడక ఆఫీసులో నేను.

ఆ చెడక స్కూల్లో ఆవిడ.

దురదూరంగా ఉండే ఒకే అవస్థలో ఉన్నాం.

ఎక్కడో ఎవ్వడో ఆవిడకి నాకు సంబంధం ఉంది.

అదంతా ఒక నట్టు.

ఆమెకి నాకు ఈరోజువరకూ తెలియని నట్టు.

ఈరోజు వైట పడింది.

నేనూ ఆవిడా.

ఆవిడా నేనూ.

అదినుండీ నాకోసమే ఉన్న అవది,

అనేక జన్మల్లో అనేక వేడుల్లో వస్తోంది.

ఈరోజు వల్ల చీరతో వచ్చింది.

రేపు.....

“ఏదయ్యో సుబ్బన్నా, ముందు ఇలా ఓ పిగ రెట్టియ్యకొని, తరువాత నే నడిగిన ప్రశ్నకి సమాధానం చెప్పు”

సుబ్బయ్యో త్రుళ్లిపడ్డాడు.

ఎదురుగాఉన్న గడియారంలో పది నిమిషాలు తక్కువగా పదికొండయింది, మాసేవార్చికి.

సుబ్బయ్యో ఆయొక్క గడియారంవైపు చూడ లేదు.

సుబ్బయ్యోకి గడియారానికి మధ్య అవధాని తాయావ బట్టలేని, మెల్లకమ్మ, బండముక్కు, చాక నోరు వగైరాలన్నీ అడ్డొచ్చాయి.

సుబ్బయ్యో ఇచ్చిన పిగ రెట్టు సుబ్బయ్యో ఇచ్చిన అగ్గిపుల్లతో అంటించి సుబ్బయ్యోముఖంమీదకి చాక వసుల్నూ అడిగేడు అవధాని.

“నిన్న మధ్యాహ్నం గవరయ్యతో విమిలోయ్ మాట్లాడుతున్నావు?”

తెలివిలేని సుబ్బయ్యోకి ఒక్కసారిగా తెలి వొచ్చింది.

“ఏమిటి మాట్లాడుతున్నావు? ఎవరితో?”

“ఇప్పుడు నాతో మాట్లాడుతున్నావ్! ఇప్పుటి సంగతి కాదు అడిగేది నేను. నిన్న గవరయ్యతో ఏమిటి మాట్లాడేవు?”

“ఏమీ మాట్లాడలేదే!”

అబద్ధం ఆడుతున్నావు.

ఎందుకు?

ఏమో! నాకు భయంగా ఉంది.

అవధాని దమ్ము లాగేడు. చాక వదిలేడు.

“సుబ్బన్నా! నేనోమాట చెప్తా విన. ఈఆఫీసు మంచిదికాదు. ఆఫీస్ ప్లాఫ్ మంచిది కాదు. హెడ్ క్లర్కు మంచివాడని వాడూ అవడు. నేనూ అసను. గవరయ్య అందర్నీ మించిపోయి వున్నాడు... ఇహ. మళ్ళీమాస్తే ఓ వ్రిటిరువి. అందుచేత, భాయీ! బాగ్రత్తగా మనులుకో. బోధపడిందా!”

సుబ్బయ్యోకి సరిగ్గా బోధపడలేదు.

కాని అమితంగా భయం కలిగింది.

హెడ్ క్లర్కు... గవరయ్య... అయిదువందలు నేను... చిల్డ్రే... అయిదువందలు ... గవరయ్య చిల్డ్రే నేను...

భయం ఉ ప్పెవగా వచ్చి సుబ్బయ్యోని ముంచేసింది.

అతని మనసులోంచి నల్లచీరావిడ సన్న సన్న గా వెనక్కిపోయింది.

నల్లచీరావిడ, వెనక్కి వెనక్కి తిరిగి తిరిగి చూడ కుండా అదేపోవడం పోయింది.

నల్లగా, నల్లనల్లగా, కటికచీకల్లో, తారు మబ్బుల్లో సుబ్బయ్యో...

హబ్బా! ఈ సుబ్బయ్యోకి నుండ నిబ్బరం పోయింది.

“బాగ్రత్తగా మనులుకో, బోధపడిందా?”

మెల్లకమ్మతోచూసి, సుబ్బయ్యో భుజం తట్టి, తరువాత రెవరీట్లో మార్పున్నాడు అవధాని.

గోడమీది గడియారంలో పదికొండు గంటలయింది, మాసేవార్చికి.

సుబ్బయ్యో గడియారంవైపు చూడలేదు.

అతని కళ్ళు చీకట్లు కమ్మాయి.

అతనినుండెలు అగాధంలోకి దిగిపోతున్నాయి. బారిపోతున్నాయి.

దిగబారిపోతున్నాయి.

5

ఆరోజున ఆఫీసులో ఏపనీ చెయ్యలేకపోయేడు సుబ్బయ్యో.

లెక్కలు కూడుకూడుంటే అన్నీ రెప్పలే కస్తున్నాయి.

పదహారు ప్రైవటు... అనాపాతే... పన్నెండు పాతే...

అయిదుదేందలూ నాకోసం పుచ్చుకో లేక! పాపం, పెంకట్రావుకి ఆవశ్యకంవచ్చి అడిగింది. మళ్ళీ గవరయ్యకి ఇచ్చెయ్యమ! పెంకట్రావు పెద్దమనిషి, జమీందార్ కొడుకు. గొప్ప వంశం.

తప్పకుండా ఇచ్చేస్తాడు.

పదహారు... అనాపాతే నాలుగు... ఒకటి మాకు నాలుగు పదిహేను పంకోమ్మిది... పదహారుపాతే మాకు... ఒకటి నాలుగు అయిదు నలభై నలభైఅయిదు వందలూ అయిదు...

"ఏం సుబ్బయ్య! గవరయ్యలిచ్చిస్తే పూర్తి చేసేవా?"

"హెడ్ క్లర్క్ కంకం అది.

"ఏమిటండీ ఏమిటి?"

"గవరయ్య దిక్కు చెకింగ్ పూర్తయిందా???"

"హెడ్ క్లర్క్ కర్కత కంకం అది.

"ఇంకా తడండీ"

"నువ్వెక్కడ చేస్తావ్?! ఇంత వేగిరం అయి పాతే ఇంకేమి టుంటుంది నీకు... వర్క్"

సుబ్బయ్య నుండే బద్దలయిపోతోంది.

తప్పదు! బద్దలయిపోతోంది!

"ఇంకా వర్క్ కొత్త కదండీ. కొంచెం ఆలస్యం అవుతుంది ఎలానూ మరి" అని ఆవధాని అన్నాడు.

"అ, అలా వేం? ఆలస్యం అవుతుందా? నాకు తెలుసువండీ ఆవధానిగారూ! ఇంకా ఆలస్యం అవుతుంది." అని వెలకారంగా వచ్చి, కొమ్ముపెట్టిలోంచి ముక్కుపాడుం తీసి ముక్కులోకి దట్టించేడు హెడ్ నుమాస్తా.

పదహారు... పది... పదహారు నాలుగు పదహారు ఆరు పదహారు ఎనిమిది పదహారు...

సుబ్బయ్య తల బద్దలవుతోంది.

తప్పదు! సుబ్బయ్య తల బద్దలయిపోతోంది.

సుబ్బయ్య సాయంకాలం ఇంటికి వెళ్తున్నాడు.

రోడ్డుమీద భాయే జనం రోజులాగా పోతూనే ఉన్నాడు.

రోడ్డుమీద రోజులాగా పోతూన్న సుబ్బయ్య తలలో జట్కలు, రిక్తాలు, మోటార్లు, విమానాలు, రైళ్లు, పరిగడుతున్నాయి. ఎవరుతున్నాయి. నర్దు కొంటున్నాయి.

ఆసీసువెలుపల టేరుకొంగం ప్రాప్తయిటరు ఎరగళ్ళ లుంగీ కట్టుకొని, రిడ్డి కాలుస్తూ 'జీ' కలుపుతున్నాడు. 'జిడిపి' హోటల్ ముందు ఎప్పుడూ చూసిన కొత్తకారు ఆగింది. 'వేమ' వీసీ మాకి అందర్నీ పూర్ణాకి రమ్మని నాడే స్పీకర్స్ ఆహ్వానిస్తున్నాయి. ముగ్గురు పిల్లలూ, ఇద్దరు పెద్దవాళ్ళూ ఐస్ క్రీమ్ తింటున్నారట. ఒక పిల్లడి మంచుముక్క మమ్మలో పడింది. టైకిల్ మీంచి ఒకడు పడవోయి పడలేదు. పిల్లులూటు వేసుకున్న సప్లంట్ ఆసీసు నుమాస్తా రోడ్లోకి కాండించి ఉమ్మేడు. కిల్లీ రుకొంగం దగ్గర నిల్చున్న ఆసామీ కాడీ తేదానూ అర్థజా వేదానూ అని అరచిమడం ఆలోచించి ముద్ద వాడికి అర్థజా వేసేడు కాడీ కనపడక. రాత్రివేళే కవీరించే పిల్లులూకట్టు పిల్లలూకట్టు వైపుకి సాయంకాలమే వడయం సాగించింది. సందుచివర్న రిక్తా పడిపోయింది. చెబుతగిరిన రిక్తావాడికి చెబుతగిరిన పెద్దమనిషి దబ్బు లివ్వకుండా వెలిపోయేడు. బండీలో కూర్చున్న టెంగాలిపిల్లవైపు కిరాజా కొట్టుదగ్గర కూర్చున్న ఒడ్డిమం కలి విగావేసి చూసేడు. టెంగాలి పిల్ల కిల్లీ వేముల్లా పావులోఉన్న రిబ్బవైపు చూస్తోంది. "సరస్వతీ వానకాలు ఎక్కడండీ నోరుకుతాయి" అని పదహారేళ్ల ఆమ్మాయి ఫస్ట్ ఫారం తెలుగు పుస్తకం గురించి ఇంకోకర్నీ అడుగుతోంది. "ఒక్క కాడీ ఇప్పించు నాయనా" అని చుట్టలేని ముద్దవాడు కాడీ వేసుకొన్న సంగీతం మాస్టర్ని అడిగేడు. "ఒక యాపాయుంటే ఇద్దూ బావా" అని నీలిరవిక వేసుకొన్న వెలయాలు బొమ్మల చుట్ట వేసుకొన్న విటకాడ్డి సందు ముగి పులో అడిగింది. "మంసు నాకో అర్థయాపాయుంటే ఇయ్యి" అని ఆరిగాడు అర్థంటుగా అడిగేడు ఆమెని. జవబాహుకాగ్ని పక్కకే తిప్పకోమని జట్క వాడు పొచ్చిపోతున్నాడు.

సుబ్బయ్య పక్కకే తిప్పకున్నాడు.

బాధపడుతున్నాడు.

ధయపడుతున్నాడు.

పక్కకే తిప్పకు పోవాలి.

ఎక్కడికైనా తిప్పించుకుపోతే బావుల్లు.

"బాగ్లత్తగా ముసులుకో"

అయినా నేనేం తప్పచేశాను?

అయిదు వందలు అడిగేను.

అడిగి పుచ్చుకున్నాను.

ట్రైకో! షర్ట్ల పర్సెన్ట్!

“నువ్వుయ్యి లంచం పుచ్చుకున్నావు!!”

ఇంకా పక్కా, ఇంకా వెస్టి, ఇంకా వారీ, ఇంకా చాటుకి పోవాలి, తిప్పమిపోవాలి.

ఎవరలా ధీమాగా నడుస్తున్నారు?

అంతా ధీమాగానే నడుస్తున్నారు!

నేనుకూడా ధీమాగా, ధైర్యంగా ఉండగలిగితే...

నాకు ధైర్యంలేదు.

భయం, భయం, భయం.

హెడ్ క్లార్క్ చంపేస్తాడు.

షర్ట్ల పర్సెన్ట్!

కోర్కెక్కిలే కయిల్!

కయిలుకి పోతే...

ఇంకా వారీ, ఇంకా చాటుకి.

ఇంకా వారీ వెర్రి

కొరివలో పడతాను.

సముద్రంలో పడతాను.

చస్తాను.

ఎవరలా ధీమాగా నడుస్తున్నారు?

తెలిసిన ముహూర్త!

నావైపు చూడలేదు.

ఎందుకు చూస్తాడు?

నే నెవరికీ కనపడను.

నేను దాసుంటాను.

నేను చచ్చిపోతాను.

“బాగ్రత్తగా మనులుకో!!”

నేనే తిప్పు చెయ్యలేక!

“నేనో మాట చెప్తా, విను”

వింటాను. తప్పక వింటాను.

“బాగ్రత్తగా మనులుకో!!”

సరే, సరే!... కాని... నేనే పొరపాటు...

అయినా సరే, భయంమీద ఉండాలి.

బాగ్రత్తగా మసలాలి.

లేకపోతే—

ఉద్యోగం బర్రరఫ్!

సిమ్యుట కానాగారవాసం తథ్యం!!

అమ్మో! అమ్మో!

ఎందు కలా నవ్వుతున్నావు?

‘బాబాకో తిరిగిచూచి పట్కన వస్వెన్’!

అంతా ఎందు కలా నవ్వుతున్నావు?

ఎందుకో? ఏమో?

అంతా నవ్వుతున్నారు. నవ్వుతారు. ఇంకా నవ్వుతారు!

గవరయ్య, రామస్వామి కూడా నవ్వుతారు.

భయంకరంగా నవ్వుతారు.

జోరు జోరుగా నడిచి ఇంటికి చేరుకున్నాడు నువ్వుయ్యి.

అరుగుమీద కూలబడ్డాడు.

సాయంత్రం ఆరుంపావయింది అప్పడు.

బడిచేతి కోటు చేత్తో ముఖంమీద చెతుట చుడుచుకొంటూ ఉంటే కమల వెక్కి వెక్కి విడుస్తూ వీధి వరాండాలోకి వచ్చింది.

“నాన్నా! అమ్మ...అమ్మ...సి...సినిమాకి వెళ్లింది నాన్నా!”

కమల కళ్ళెంటు కన్నీరు కారుతోందని చూడకుండా చూసేడు నువ్వుయ్యి.

“అహా!”

“ఎన్ను తీ...తీ నుకు నా... శృ లేదు నాన్నా!”

“అహా!”

“తీ...తీ ముద్దీ తీ...తీ...నుకు వెళ్లింది నాన్నా!”

“అయితే సరే”

“ఎవ్వరూ ఇంటే నాన్నా!”

కమలా కాంతుడు అప్రమితున్నాడు.

కమలా కుమారి విడుస్తున్నాది.

“ఎందు క్కమలా విడుస్తున్నావు?”

“నే చెప్పే దెప్పడూ వి...వివర నాన్నా! నన్నెవ్వరూ చూడకు నాన్నా! నే నెవ్వరికీ... చాక్కగైదు ప్లాన్నా!”

“ఏమిటమ్మో? ఎందుకూ విడుస్తున్నావో?”

“అమ్మో తీ ముద్దూ సినిమాకి వెళిపోయేదు నాన్నా”

అని బావురుమని ఏడ్చింది కమల.

అసందర్భంగా ఉంది! అసందర్భం! అసం
దర్భం!

అంతా అసందర్భంగా ఉంది!

దబ్బు పుచ్చుకోన్న వెంకట్రావు దర్బాగానే ఉన్నాడు. పొడుం పీల్చే హెడ్ సుమాస్తా కంట్లా కర్నడగ్గర దబ్బు పీల్చి ఇంకా దర్బాగా ఉన్నాడు. అదేగానే అయిదువందల రిచ్చేకు గవరయ్య. అవధాని నేనిచ్చిన విగర్లెట్లు కార్మి కార్మి పోలేరాడు. ఎడటింటి మాస్తరు పైఫాయిట్తో బాధపడుతున్నాడు. పక్కింటి అమ్మాయి పోదారుకాణం వాడితో సరపా లాడుతోంది. హార్మర్ ఇంజనీరు సరి కొత్తకాలో పందిలాంటి పాత పెళ్ళాన్ని తోలేగొడున్నాడు. పావిరి "ప్రేమ" సినిమాక్కో బోలు వెల్లింది. ప్రేమ సినిమా! వళ్ళవందుకు కమల వెక్కిరిచెక్కి ఏడ్చి యేడ్చి దిక్క వచ్చి నిల్చుంది. ప్రేమ ఏడవలేక నోరుమాడు మూర్చిస్తున్నాడు.

అంతా అసందర్భం! అసందర్భం!

అసందర్భంగా లేమా?

"ఇదిగో! అర్థరా పట్టుకు పోయి ఏమైనా కొనుక్కో! ఏడవకమ్మా!" అన్నాడు మబ్బయ్య మామిర్ని బుజ్జగిస్తూ.

"అక్కరేదు నాన్నా! నా కక్కరేదు. అయిదురూపాయల రిచ్చినా అక్కరేదు నాన్నా!..."

"అయిదు" కిల్లం వన్ను వదల్లు కావోయి.

నేనేం తిప్పుచేతాను భగవంతుడా!

"...అమ్మ వన్నెందుకు, నాన్నా, సినిమాకి తీసుకువెళ్ళక పోవాలి?"

ఏమో? ఎవడెరుగును? కారణం ఎవడి? తెలుసు? లేనికైనా సరే కారణం ఎవరు చెప్పు గలదు? సినిమాకి నిన్ను తీసుకువెళ్ళకపోలే నీకు ఏడుపెందుకు వచ్చింది? నవ్వెందుకు రా లేదు? అయిదువందల లడిగి నే నెందుకు భయపడాలి? గవరయ్య లక్షాధికారి ఎందు కవాలి? రానుస్వామి పొడుం ఎందుకు పిల్చాలి? అవధాని రెల బట్టలెలాగా ఎందుకు మారాలి? అసలీలాకం అంతా ఎందు కిలా ఉండాలి?

మబ్బయ్యకి నవ్వొచ్చింది. ఏడుపూ వచ్చింది.

కమల ఏడుచూనే ఉంది.

"ఎందుకమ్మా ఏడుస్తున్నావు?"

అని అడిగినది మబ్బయ్యకాదు.

అడిగిన దెవరు?

అడిగిన ఆసామీ అరుగుపక్క పొట్టిగా నిలబా దుగా నిల్చున్నాడు.

"ఎవరు మత్తయ్య"

అని అడిగినవాడు మబ్బయ్య.

"నేనండి పోలన్నని. అయిదువందలూ నిన్ను నే నేకరా పట్టుకువచ్చేను. మర్చిపోయేరా?"

అయిదు వందల!!

అవునవును. అయిదువందలూ తెచ్చిక దిరనే!

గవరయ్య నోటరు!!

భయం హెచ్చింది మబ్బయ్యకి.

"మర్చిపోలేదు. మర్చి పోలేదు. పీకటిగా ఉంది కదూ. పోల్చుకోలేక పోయెను."

"చిత్రం"

వల్లగా, లావుగా, పొట్టిగా, నూదిముక్కుతో నిల్చున్న పోతన్న ఎందుకు వచ్చే పో తెలియక కలకరపడ్డాడు మబ్బయ్య.

"ఏం...ఏం? ఇలా ఒచ్చేవ?"

"ఇంటికి పోతున్నానండి. చిన్న మృగా లేకున్నా ఉంటే ఆగేను"

అంతేనా!!

"ఎందుకమ్మా ఏడుస్తున్నావ?" అని కమల నుద్దేశించి మళ్ళీ అడిగేడు పోతన్న.

ఆ ప్రశ్నకి ఏడుపు కట్టేసి పోతుకొంది కమల.

"నీన్ని వదిలేసి రాళ్ళెమ్మ తిమ్మనూ నీనీ మాకి వెలిపోయెను. అందుకూ ఏడుస్తోంది" అని మబ్బయ్య సమాధానం చెప్పేడు.

పోతన్న నవ్వుతూ అడిగేడు కమలని; "పోనీ వాలో పికారు వస్తావా? చిన్నమ్మా"

కమల ముఖం వికవించింది.

"వెళ్ళాన్నాన్నా!" అంది చేతులు చీపుతూ.

"వెళ్ళు...కాని...ఎక్కడికి తీసుకు వెళ్ళా వోయ్" అన్నాడు మబ్బయ్య కొంచెం పందే హిస్తూ.

"రావమ్మా, వెళ్ళాం" అని కమలని పిల్చేడు పోతన్న. మబ్బయ్యకి జవా దివ్వకుండా.

"సరే వెళ్ళు" అన్నాడు మబ్బయ్య కమలతో.

కమల మెట్లు దిగి పోతన్న చెయ్యి పట్టుకొంది.

ఇద్దరూ చేతులు పట్టుకొని బహుశంబుల పోతున్నారు.

“నేరం వచ్చేయ్యాలి నుమా” అని శేకలేసేడు సుబ్బయ్య.

అలాగే అన్నట్లుగా చెయ్యివ్రాశేడు పోతన్న.

సుబ్బయ్య అప్పేర్చివడ్డాడు. లేవక పోతన్నని చూడగానే ధయం కలిగింది. కమల నిర్భయంగా అతనిలో పీకారు వెళ్ళింది, పిలవడమే లేదవుగా.

కమలా పోతన్న వెళ్ళిన తరువాత సుబ్బయ్య లేచి లోనికి వెళ్ళి కోటు విచ్చేసు. కాళ్ళు కడుక్కొని, తుడుచుకొని, దుస్తులు చూపుకున్నాడు. తిరిగి వీధి వహారాలోకి వచ్చి మామూలు జాగాలో కూర్చుని సిగరెట్లు అంటించేడు.

ఏడుగంటలు చాటింది.

ఎదటివారింటికి దాక్తన వచ్చి వెళ్ళున్నాడు. అతను పాడుగా ఆలోగ్నంగా ఉన్నాడు. చేతిలో చిన్న తోలుపెత్తె, మెడలో పైఫోన్స్ పుట్ట, నోట్లో సిగరెట్లు. వీటితో వీధిలోకి వచ్చి నిల్చున్నాడు. అతని వెనక ఆరవజనుకుంది నిల్చున్నారని ఆంధ్రో కనతో. ప్రైవేటులో తాగినదంతాన్నూ మాస్టర్ గారి తయ్యదితో “ఇనా ఫర్నాలేడు. HE HAS TURNED THE CORNER” అన్నాడు దాక్తన నోట్లోంచి సిగరెట్లు తియ్యకుండానే.

మమయ్యలకి ఇబ్బు తెండుకు వస్తాయో? దాక్తన చెప్పగలరా?

ఆ నే విషయంనుంచి ఆలోచించేడు సుబ్బయ్య.

ఎదటివారింటికి వచ్చిన దాక్తన, ఎదటివారి చిచ్చిన ఫీజు వ్రుచ్చుకొని ఎదటివారు రప్పించిన రిక్తా ఎక్కి వెళ్ళిపోయాడు.

నేనుమాడా దాక్తనో వరువులే ఎంత వాల్చులు!

ప్రెడ్యర్స్ అందరూ గౌరవిస్తారు. వాళ్ళని ఎక్కువగా చూస్తారు. వాళ్ళనిదగ్గర ధయభక్తుల్లో ఉంటారు. వాళ్ళు చెప్పినట్లు వదులుకుంటారు.

దాక్తనకి సంఘంలో నుంచి మర్యాద.

నేను ప్రెడ్యర్ల చదువులే “దాక్తర్ సుబ్బయ్య” అని రాయించి తోడ్చు పెట్టుకొందును.

వారంత ఇలా ఉండగా అలా ఎందుకవుతుంది?

నేనూ నా చరణ ఆసీమా ఇలా ఉండవలసిందే అని చెప్పి మొదట్లోనే నిర్ణయం జరిగింది.

ఇలా ఏదవ్వలసిందే!

మొదటికి డిప్యూట్ సెక్షన్లో ఏడిగామ. ఇప్పుడు అక్కంటున్న సెక్షన్లో ఏడుస్తున్నాను. రేపు ఎక్కడ ఏడుస్తానో!

లేవజ్జించి జాగ్రత్తగా ఉండాలి.

అవధాని చెప్పినట్లు, జాగ్రత్తగా మనులు కోవాలి.

అయినా ఒకటి నా కర్తం కావడంలేదు.

నేనేతప్పు చెయ్యలేదు. నా మనసు నిష్కల్మషంగా ఉంది. కాగా, నే నెందుకు ధయ పడాలి?

కాని నువ్వు నేరం చేశావని అంతా అంటారు.

వాళ్ళు చెప్పేమాటకే విలువ ఉంటుంది.

నీమాటా నామాటా ఎవడు వమ్ముతాడు?

అదీగాక రెండు ముఖ్యనిషయాలు నీవెరిగినవే! ఏమిటవి?

గవరయ్య లిల్స్ నీదగ్గరున్నాయి.

గవరయ్యవి అయిదువందల రూపాయలు నీదగ్గరున్నాయి.

సుబ్బయ్య కళ్ళు మూసుకున్నాడు.

లంచం! నేరం! శిక్ష! జయిల్!

సుబ్బయ్య కళ్ళు తెరిచేడు.

జేవా! వాకు ధయంగా ఉంది!

జేవా! నా కి ఆలోచన వద్దు!

వాకు మతిపోతోంది జేవజేవా!

లేడిపిల్లలు లేటుగా ఇంటికి వెళ్ళున్నాయి.

ఫరమేవ్వరా! నా రెండు కిథయం?

సాట్లకొలవాడు ఆలస్యంగా బహుశా వస్తున్నాడు.

సర్వేశ్వరా! నే నేదేదమైన నేరమా చెయ్యి లేదే!

వయ్యారిభామ కొబ్బరికాయలతట్ట భారీ చేసుకొని పోతోంది.

ధగవావ! ఏపాపమా ఎరగన్నేను.

నిల్కు నా కట్టుపిల్ల లైట్ హావుస్ నుంచి వచ్చేసిందే!

ఈశ్వరా! సర్వేశ్వరా!

ఆందళ్ళోకి పాపాలతైరవుతు హెడ్ క్రాక్కు... ఎర్రచీరమనిషి... అవధాని పాపం..... వెంకటావు

కోసం చేసేను...జమీన్దార్లు...పాడు రోజులు...ఎవరి
టింట్లోంచి దిగుతున్న దెవరు?!

నల్లచీరావిడ కాదుకదా!

కాదు! కాదు! ఆయ్యయ్యా! కాదు!

నేనింత బాధల్లో ఉన్నానని ఆవిడ కేం తెలు
స్తుంది?

తెలిస్తే, పాపం! ఆవిడకుడా బాధపడుతుంది.
నాకు తెలుసు!

నన్ను చూస్తే ఆవిడికి బాలి.

పోయి ఆవిడ వెచ్చటివల్లో పడుకుంటాను.

ఎంతో హాయిగా ఉంటుంది.

అరుగుమీద కూర్చున్న సుబ్బయ్య రాత్రి ఎని
మిదిన్నర గంటలవరకు ఆలోచిస్తూ ఆరితీగానే
కూర్చున్నాడు. అవధాని ఆఫీసులో ఇచ్చిన హెచ్చ
రికతో అరేనికి ఆంధ్రాశన, భయం కలిగి
ఆవిడయింసురించితిప్పు ఇంకే ఆలోచనాలేమీ
పోయింది. అందుచేతనే, లేచి ఇంట్లోకివెళ్ళి భోజనం
చెయ్యడానికి కూర్చోనేవరకు కనులపంగతి జ్ఞాపకం
రాలేదతనికి.

అప్పుడు జ్ఞాపకం వచ్చింది.

ఇంకా కనుల రాలేదే! కనుల ఇంతవరకు
రాలేదే!

బాతన్నలో పికాడు వెళ్ళిన కనుల ఇంకా
ఎందుచేత రాలేదు? పిల్ల ఏమయిపోయింది? ఏమయి
పోయిందో విమిల్! నాడేం చేశాడో యేమిటో?

అన్నం వడ్డించుకోవోమో వీధిలోకి వచ్చే
కాదు సుబ్బయ్య.

కనుమాపు మేరలో ఎక్కడా కనిపించలేదు
కనుల.

సుబ్బయ్య ఇటూ అటూ తిరిగేడు. “నూ
ఆహ్వాయి కనిపించిందా” అని తెలిపికవాళ్ళని అడి
గేడు. తెలియనివాళ్ళని అడగడోయి అడగడం
మానేకాదు.

తోమ్మిడిగంటలయినా కనుల రాలేదు.

నాడేం చేశాడో విమిల్! ఒంటిని బంగారం
కుడా ఉంది! రెండుకులాల్లేయినా చేదా విషమా?

రెండుకులాలంటే ఈ రోజుల్లో రెండువందల
రూపాయలు. ఇంట్లో ఉన్నది దాని ఒంటిని ఎరక్క
పెట్టేను. ఎరక్క వాడితో పంపించేను. బంగారం
కోసం ఎంతమంది ఎన్ని భూర కృత్యాలు...

సుబ్బయ్య గడగడ వదిలేడు.

నేరకపోయి పంపించేను.

ఎంత అమాయకంగా వెళ్ళింది వాడితో!

ఏందారి భగవంతుడా!

పిల్లని వెతకడానికి ఇంకా ముందుకి వెళ్ళడమా?
పోలీస్టునకి వెళ్ళి వెళ్ళడమా?

వెళ్ళివచ్చి ఇంటిదిగ్గర కూర్చున్నాడు. అరుగు
మీద కూర్చొని ఆలోచించేడు.

బాతన్న వెంకట్రావుదిగ్గర పనిచేసేడు కదా!
తెలిపికవాడు వెంకట్రావు...దొంగలా కనిపించలేదే
మరి...కాని వెంకట్రావుదిగ్గర ఇప్పుడు పనిచెయ్యడం
లేదే...నమ్మకంలేకనే వెంకట్రావు మానిపించేశాడో
విమిల్!...పిల్ల ఒంటిమీద బంగారం ఉంది...కానీ
ఎత్తు బంగారంకోసం ఎంతమంది చిన్న పిల్లల్ని
దం చెయ్యలేదు...చెమట చెమట...వెళ్ళక చెమట...
వెంటనే పోలీస్టునకి వెళ్ళాలి...రీపోలిస్తాను...
సావిత్రి నన్ను దంపేస్తుంది...వాడితో ఎందుకు
పంపించేవు...బుద్ధి జ్ఞానం లేదు...తిమ్మ వెళ్ళవల్లో
పిల్లని పంపిస్తావా...కాని నాకు గవరయ్యదిగ్గర పని
చేస్తున్నాడుకదా...అయినా వందలూ వాడే పట్టు
కొచ్చేడు...నమ్మకం లేకపోతే సామ్యు వాడిచేతికి
ఇస్తాడా గవరయ్య...నాకు ఎన్నేస్తే ఎవ దివంగులకు
...అయినావందలకి ఆశిపడని ఈ వెళ్ళవ రెండు కులా
లకి ఆశిపడతాడా...మొహం చూస్తే మంచివాళ్ళానే
ఉన్నాడు...వీచిని కూర్చోసుంటాను...రెడియో
కుడా ఉంది.....సినిమాకి బోయాలో...నేను
దివ్యివ్వలేదే...కొంతసేపు మాద్దాం...

ఇట్టే భయపకతాకు సుబ్బయ్య.

అంతలోనే భయం పోయిందనుకుంటాడు.

కనులగురించి “సరే కొంతసేపు మాద్దాం” అను
కున్నాడు.

సరిగా మరో ముప్పాపు గంటకి ఇంటిముందు
బండి ఆగింది.

సుబ్బయ్య గాభరాలో చూసేడు. మాద్దాంబ
గానే సావిత్రి, క్రిష్ణుడూ బండిలోంచి దిగేడు.

“ఏదీ కనులేదీ” అని ఆత్రుతతో అడిగేడు
వాళ్ళని.

“ఏమి? ఇంట్లో లేదా?” అని అడిగింది
సావిత్రి.

“నాన్నా! సినిమా ఎంతో బావుంది” అన్నాడు
క్రిష్ణుడు.

“అమ్మాయి కనిపించలేదా ఎక్కడా?”

నేరం చేసినవాళ్ళాగ అడిగేడు సుబ్బయ్య పాదిరిని.

“ఇంట్లో ఎందుకు లేదు?” అని ఎదురు ప్రశ్న వేసింది పాదిరి మెట్లెక్కితూ. అవిడ గాథిరా వడుతోందో లేదో చెప్పడం కష్టం.

“ఇంట్లో లేదు. ఇండాట్లా పోతన్నతో వెళ్ళి ఇంకా రాలేదు”

క్రీస్తుడు ఇంట్లోకి రివ్రస పోయేడు. పాదిరి మెట్లమీదే అగింది.

“పోతన్న వడు?”

“గవరయ్య నాకు”

“గవరయ్య వడు?”

పాదిరికి కనపర్యకుండా సుబ్బయ్య చిరాకు పడ్డాడు.

“అతనో కంట్రాక్టరు”

“వాడి నాకుల్లో మనెపిల్ల ఎందుకు వెళ్ళింది?”

“నేను పంపించేను”

“ఎందుకు పంపించేను?”

“బుద్ధిలేక”

అని చెప్తామా అనుకొంటున్నాడు సుబ్బయ్య.

ఇంతలో ఇంటి ముందు నైట్ రిక్తా అగడం, అందులోంచి కమల గంతడం, పోతన్న దిగడం జరిగేయి.

“అమ్మయ్య! ఇదిగో పిల్ల!!” అన్నాడు సుబ్బయ్య.

“అమ్మా! నేనూ నీనీమూకి వెళ్ళేనే” అంది కమల పట్టరాని సంతోషంతో.

“ఎందుకు వెళ్ళేవో???”

అతికోపంతో అడిగింది పాదిరి.

కమల ఉత్సాహమంతా ఒక్కసారిగా చల్లారింది.

జవాబు లేకుండా నిల్చుండిపోయింది.

మెట్లెక్కితూ వెళ్ళింది.

నైట్ రిక్తా వెళ్ళింది.

“చిన్న పిల్లని ఇంటిదగ్గర విడిచిపెట్టి మీరు నీనీమూ కందుకు వెళ్ళేవో ముందు చెప్పండి”

అని అడిగిన మొగవాడు కమల చెయ్యిపట్టుకు నిల్చున్నవాడు. అతడు పోతన్న.

సుబ్బయ్య నిర్భాంతపోయేడు.

పాదిరి అంతకంటే నిర్భాంతపోయింది.

విస్తుపోయి, ఆశ్చర్యపడిపోయి, నిర్భాంత పోయింది.

ఒక్కక్షణంపోయాక “నువ్వవడివి?” అని అడిగింది కోపతీతతతో.

“నేను పోతన్న నండి” అన్నాడు పోతన్న.

“పిల్లని నువ్వేనా తీసుకు వెళ్ళేవో?”

“చిత్రం”

“ఎవర్నూ డిగి తీసుకళ్ళేవో?”

“బాబుగారు తీసుకు వెళ్ళుతున్నారండి”

“ఎవరా బాబు?”

“అదిగో ఆ బాబేనండి?”

తనేదైనా చెప్పవలసిన అవసరం కన్పించింది సుబ్బయ్యకి. గంతుక చదిరించుకున్నాడు. కాని నోటంట మాట రాలేదు. ఏమాట అనాలో తోచక.

పాదిరికూడా అలోచిస్తోంది ‘ఈ చెప్పవలసిన బుద్ధి చెప్పవలసిన’ అని.

ఈలోపున పోతన్న అందుకున్నాడు.

“అమ్మా! మీరు పెద్దవారు. నేను మీకు చెప్ప తగ్గవాణ్ణి కాదు. కాని మీరు పినిమాలకి వెళ్ళి, చిన్న పిల్లని అలా వదిలేయడం ఏమీ బాగులేదు. మీకున్న షరదా చిన్న పిల్ల కుండవా? ఇహమీదా పెప్పడీదా ఇలా చెయ్యకండి. ఏం?”

పాదిరికూడా నోటంట మాట రాలేదు. అలాగే నిల్చుండిపోయింది మెట్లమీద.

లెనభార్యకి పరాయివాడు బుద్ధి చెప్పడమేమిటి అని కోపగించుకోలేదు సుబ్బయ్య.

పాదిరిలాంటి మనిషికి ఈ మనిషి ఎంత ధైర్యంగా బుద్ధి చెప్తున్నాడో అని ఆశ్చర్యపడ్డాడు.

ఆశ్చర్యపడ్డ మేకాకుండా సంతోషించేడు. ఆశ్చర్యం!!

పాదిరి మాట్లాడితేకపోతోందే!!

“చిన్న మృగ ఇంట్లోకి వెళ్ళు తల్లీ” అని కమలతో చెప్పి

“మరింక నేనో సామెతాలూ” అని జరిపోయేడు పోతన్న.

సుబ్బయ్య పాదిరివైపు చూసేడు.

పాదిరి సుబ్బయ్యవైపు చూడలేదు.

“మొగుడు మొగాడుకొకపోతే అవదాని బతుకంటే అన్నది ఇంట్లోకి వెళ్తూ, ఎవరితోనో అన్నట్టుగా.

సుబ్బయ్య ఇంట్లోకి వెళ్లడానికి భయపడ్డాడు.

6

తరువాతిదినం సుబ్బయ్య అఫీసుకి కొంత ఆలస్యంగా వెళ్ళాడు. అప్పడప్పుడు తప్పని సరిగా ఏదో పనివున్నప్పుడు ఆలస్యం అవుతూవుంటుంది. అందునరించి అఫీస్ సెక్రెటరీ అంతగా తివ్వవట్టరు. రోజూ ఆలస్యంగా వెళ్తే మాత్రం సంతోషాన్ని అడుగుతారు.

మామూలుగా తన సీట్లోకి వెళ్తున్నాడు సుబ్బయ్య.

హెడ్ నుమాస్తా తవ్వవు కొరకొర లాడుతూ చూడడం లేదు. తలవంచుకొని పోతున్నాడు.

సీట్లోకి వెళ్ళిపోతూన్న మనిషిని రామస్వామి అనేడు.

“యూ కమ్ హియర్” అన్నాడు.

అతని కంఠం మృదువుగా లేదు.

సుబ్బయ్య, గదిమధ్యమన్న రామస్వామి ‘సీటు’ దగ్గరికి వెళ్ళాడు.

“ఎందుకు లేటుగా వచ్చావ్?” అని మన్నితంగా కాకుండా అడిగేడు రామస్వామి.

“ఆలస్యం అయినందుకు క్షమించాలి సార్” అన్నాడు సుబ్బయ్య రుమాల్లో ముఖం తుడుచుకొంటూ.

అఫీసులో అంతా వారిద్దరినైతూ చూస్తున్నారు.

“అమాట వస్తూనే ఎందుకేవకూడదు? పెద్ద అఫీస్ లాగ సీట్లోకి పోతున్నావే!”

ఎన్నడూ అనవసరంగా మాటపడని సుబ్బయ్య కొంతసేపు మాట్లాడలేక పోయాడు.

“క్షమించండి సార్, ఏదో మామూలుగా...”

“మామూలుగా, మామూలుగా, మామూలుగా! ఇదేవయిపోతోంది నీకు. లేటుగా రాకూడదని ఎన్ని సార్లు నీతో చెప్పడం? ఏం? చీలిం ఒట్టినే ఇస్తున్నా రనుకుంటున్నావా?”

రోజూ సరిగా నేళకే అఫీసుకి వస్తాడు సుబ్బయ్య. అదినం తెల్లవారి లేస్తూనే కమల కాయకి వెళ్ళుతనల్లుకొంది. ఆమెని ఆసుప్రతి తీసుకువెళ్ళి రావడంలో కొంత ఆలస్యం అయింది.

“ఇవాళ ఏదో కొంచెం...కొంచెం ఆలస్యం అయిందండీ. రోజూ సరిగ్గా టైమకే వస్తున్నాను కదండీ...ఇవాళ మా అమ్మాయి...”

“మీ అమ్మాయి గిమ్మాయి! డోవర్స్ రాట్! ప్రతిరోజూ లేటుగా ఒస్తావ్! అడిగితే ఇవ్వాలన్నగా జవాబులు చెప్తావ్! ఏమిటనుకుంటున్నావు నీ మనసు లోకి నువ్వు? గజెటెడ్ అఫీస్ ర్యాంక్? ఐ. సి. యర్. అఫీస్ ర్యాంక్? అఫీసులో డ్యూటీయైతూ పని చెయ్యలేవు! ప్లాన్ వెంకన్నా ఈ ఫార్ బెటర్ టేన్ యూ! కంట్రాక్టర్స్ డిస్కంట్ పోయి చెయ్యి చారదానికి మాత్రం తయారు! టేక్ కర్! డిస్మిస్ అయి పోతావు!”

సుబ్బయ్య కేమీ ఆర్థం కావటంలేదు. అతనికి కంపం పుట్టుకొచ్చింది. హెడ్ నుమాస్తా తాయాకు మేజా పట్టుకొని నిల్చున్నాడు.

“డోవర్స్ రీన్ ఆన్ మై టేబెల్! గో టు యువర్ సీట్” అని అరిచేడు రామస్వామి.

అదే తడవుగా తన కుర్చీవైపుకి పోతోయేడు సుబ్బయ్య.

ఆ కుర్చీలో రామా రామ నే మరొకరినూ కూర్చున్నాడు.

గదిమధ్య గదినివ పడుతూ నిల్చున్నాడు సుబ్బయ్య.

ఇంకా వణుకుతూ నే ఉన్నాడు.

అంతా అతనివైపే చూస్తున్నారు, మారుల్లాంటి మాటలతో.

“తమరి సీటు ఇవాళనుంచి పాతి సీట్లవండి” అని బలకారంగా వర్ణి మాలనున్న భాగీ కుర్చీ మాపించేడు రామస్వామి.

DESPATCH!!!

తిరిగి తపాలా బంట్లోకు వెళ్ళిరి!!

కుర్చీలో ఎలా వెళ్లి కూర్చున్నాడో సుబ్బయ్యకి తెలియదు. భారంగా వేడిగా ఉంది అతని తల. కూర్చున్నా వే కాని అతని కాళ్ళూ చేతులూ వణుకుతూనే ఉన్నాయి. తల వంచుకొని కూర్చున్నాడు. చుట్టూ తోడివాళ్ళవైపు చూడడానికి భయంగా ఉంది. సిగ్గుగా ఉంది.

“బాగ్ రైగా మ గులు కో” అని అవధాని అనడం, “ఏం సుబ్బయ్య! గవర్నయ్య టిల్చున్నీ పూర్తిచేసివా?...నవ్వక్కడ చేస్తావ్” అని ముందు రోజు రామస్వామి అడిగి రిమార్క్ చేయడం; వీటి

వోలే మతిపోయిన సుబ్బయ్య! కుర్చీలో, పాత కుర్చీలో, కూర్చున్నప్పుడు మతి పూర్తిగా పోతున్నట్లుగా ఉంది.

“వీడు లండన్ పుచ్చుకొన్నాడు” అని ఆఫీస్ బోస్ చెప్పేసి ఉంటాడు రామస్వామి.

ఇక నన్ను డిస్మిస్ చేస్తారు కాబోయి! పరమేశ్వర! నన్ను కాపాడు! కాపాడు! అని భగవంతుణ్ణి ప్రార్థిస్తూ కూర్చున్నాడు సుబ్బయ్య.

పన్నెండు గంటలయింది.

పన్నెండు గంటలు వాటింది.

“నమస్కారా లండోయ్!” అంటూనే గదిలోకి వచ్చేడు గవరయ్య.

“రండి, రండి” అన్నవాడు రామస్వామి.

కొండరగా కుర్చీతెచ్చి వేసినవాడు వెంకన్న.

ఆ కుర్చీలో కూర్చున్న వాడు గవరయ్య.

“త్రుట్టగానే ఎందుకు వచ్చేడు కాదు?” అనుకొంటున్న వాడు సుబ్బయ్య.

గవరయ్య రాగానే కలిగిన భయంవల్ల బాధ వల్ల, విచారంవల్ల, ‘తెర్ర’ వల్ల సుబ్బయ్య కళ్ళెంటు నీళ్లు గురుగు తిరిగియి. ఏదీ వివరండా ఎటూ చూడకుండా ఉప్పుపడితూ కూర్చున్నాడు.

మరొక పదినిమిషాలకి తెర్రెత్తిచూపేడు.

అవధాని తవవైపు ముటిగా పక్కగా చూస్తూ “మరేం భయంలేదు” అన్నట్లు సంజ్ఞచేసేడు.

అవధిలో ఉన్నవారే అవధాన్ని చూడగానే ధైర్యం కలుగుతుంది.

ఇంకెలో గవరయ్య లేచేడు. వెళ్ళితిరిగేడు.

“నమస్కారా లండోయ్, సుబ్బయ్యగారూ” అని అన్నాక రామరావుని చూసేడు.

“ఓహో! రామరావుగా రొచ్చారే!”

“రండి! కూర్చోండి” అవలేడు రామరావు.

“అవునండీ, గవరయ్యగారూ! సుబ్బయ్య న్నాడే, చూసేడు కదూ, చాలా ఇన్ఫిషియెంట్ గా ఉన్నాడు. అంతే పీట్ ఫేంట్ చేసేను” అన్నాడు రామస్వామి, పాడుం పిలుస్తూ.

“ఓహో! అలాగా, బాగానే ఉంది... అయితే మరి పెల్ల! నే వెళ్ళిస్తా”

గవరయ్య వెళ్ళేడు.

“ఏం సుబ్బయ్య! ఏమిటి చూస్తున్నావు?” రామస్వామి అడిగేడు.

“నే...నే...నేవా?”

“అవును.”

“ఏ ఏమిలేదండీ”

“ఏమిలేదండీ” అని వెళ్ళిరించేడు రామస్వామి.

ఆఫీసులో కొంతనుండి వచ్చినట్లయింది.

“మండు తెలుగున్న డిప్యూటీ! తరవాత యూ కన్ టేక్ రెస్ట్!” అని రామస్వామి కనిపిసేడు.

పనిచెయ్యమంటున్నాడని గ్రహించేడు సుబ్బయ్య.

ఆరోజుకి ఎలాగైతే నేనెం పని చెయ్యమన్నాడు. సాయంకాలం, ఎలా అయితే నేనె, ఆఫీసులోంచి బైటపడ్డాడు.

చల్లగాలి పీల్చేడు.

మెల్లిగా కాళ్ళిచ్చుకొంటూ నడుస్తూఉంటే అవధానివచ్చి భుజంమీద చెయ్యి వేసేడు.

“మరేం ఫర్వాలేదోయ్! సుబ్బన్నా! పీలు మారింది. అంతేనా? అంతకన్న వాడు నిన్నెం చెయ్యగలడు?”

“నే చేపిళ్ళేర మేయిం లేదోయ్... నా వెంకట్రావు తెలుసుకుతుకవా?” అని గద్దన స్వరంతో అన్నాడు సుబ్బయ్య.

“ఓ! ఎరక్కేయి!”

బరిగినవంతా చెప్పేడు సుబ్బయ్య.

“అయితే, అందులో నవ్వు కాణిఎరగవందూ! అంతా ఒట్టినే తెచ్చి పెట్టుకున్నావ్”

“అవునోయ్! ఇప్పుడంతా పీకలమీదకి వచ్చింది”

“నీమీదకి వచ్చే నేమిటుంది? ఏమిద్దూ రాదు!”

“అది కాదోయ్!.....డి.....డిస్మిస్ లూ, నేనూ...”

అవధాని వచ్చేడు.

“నీకేం పిచ్చేమిటోయ్. సుబ్బన్నా. ఎవ్వరైనా సరే నీతలమీద వెంట్రుక తెంపలేదుకో!”

“అయితే నాకేం ఫర్వాలేదంటావా?”

“ఏమీ ఫర్వాలేదయ్య! రామస్వామిగా వేడో అన్నాడని భయపడుతున్నావేమిటి? ఆసందర్భం! నవ్వుకూడా వాళ్ళాగే కక్కురిపడుతున్నా

నా పరపతికాదని. అక్కంటున్న పీటపరపతి.
ఈలోకం అనేట్లో ఆ పరపతివీడ రామరావు
కున్నాడు.

ఈలోకమంటేను బుద్ధుయ్య మామాలునుబుద్ధుయ్య!
కుబ్బుయ్యని ఈలోకం ఏది పదిలే అదే అడుగు
తొడు, ఏమాట తోటికన ప్రే ఆహారే అంటాడు, ప్రతి
వాడు.

అడుగుకున్నాట్ట, గవరయ్య!!
“అయిదువందలూ ఎప్పుడిస్తానున్నాలో అదగ
నున్నాడండి”

ఎప్పుడు? అయిదువందలూ ఎప్పుడిస్తాను?
“అతగాడికి అతపరంగా ఉందిటండి. అర్
తేంటుగా జతపర్చుకున్నాడు.”

అయిదువందలూ అర్థంబుగా జతపర్చాలి!
ఎక్కణ్ణించి తెచ్చేది? ఎలా జతపర్చేది?
జతపర్చలేనే! వెంకట్రావే ఇచ్చుకోవాలి...
సొమ్ములేక నాదిగ్గర కొచ్చేడు... ఇంత వేగం ఎలా
ఇవ్వగలడు...

“గవరయ్యలో ఏం చెప్పకున్నారండి?”
“కొంత వ్యవధియిస్తే ఇచ్చేస్తాను”
వచ్చేసింది మాట!
ఇవ్వవలే ప్రే ఎంత బావులు!
ఇవ్వవలే ప్రే ఏం చెయ్యగలడు గవరయ్య?

ఏం చెయ్యగలడా? ఏమైనా చెయ్యగలడు. గవ
రయ్యలోకం వంత ప్రే ఏమైనా చెయ్యగలడు. అటు
వంటి ముదిసిలో చేతులు పెట్టుకొని ప్రయోజనం
లేదు. పాశీగావోలే నయం.

“ఎక్కడండి. అతిగాడిలో అలా చెప్తా”
మళ్ళీ కంటి చూస్తావనే. ఇచ్చే దాసొమ్ము!
లేదే! అటువంటిప్పుడు ఇస్తావన్నందుకే పంతో
డిస్తాడు. ఇచ్చేస్తాను. ఎప్పుడో ఒకప్పుడు ఇచ్చే
స్తాను. రాదని విడిచిపెట్టుకున్న సొమ్ము ఎప్పుడు
వస్తేనేం అనుకుంటాడు. చిగువంటే ఆట్టే లేదుగాని
మర్యాదా తెలిసినమనివే

ఈలోపున వెంకట్రావు ఎవంచేతో పారేస్తాడు.
పోతన్న గళిమని అన్నాడు.
“గవరయ్య కొంగముండాకొడుకండి”
పోతన్న అంటున్నాడే??
“నాడివగ్గి తప్పదు దిబ్బు పుచ్చుకోకండి”

ఒకసారయింది చాలు. కాని, పోతన్న ఇలా
అన్నాడే?

“వాడు పేరీకోరుమనిషుండి”
పోతన్న ఇలా చెప్తున్నాడెందుచేత?
కుబ్బుయ్యకి తెంగగా ఉంది.
రాత్రి చీకటిగా ఉంది.

పోతన్న చెప్పేడు. అరే! ఎప్పుడుచెప్పిపోయేడు?
తల నొప్పిగా ఉంది ... జ్వరం కొనికచ్చిందా ...
హాయిగా ఎక్కడకైనా పోయి విశ్రాంతి తీసుకుంటే
బావులు:..... హాయిగా ఎక్కడకైనా పోయి పడు
క్కుంటే బావుంటుంది... కష్టసుఖాలకి దూరంగా
పోలే హాయిగా ఉంటుంది... ఎక్కడెక్కడా వచ్చి చల్లటి
చెయ్యి నుడుటివినవే ప్రే... ఎవరికొక్కచాలి నా చెప్ప
బాధలు... కళ్ళు మూసుకున్నా ఒలాగే ఉంది... కళ్ళు
తెరుచుకున్నా ఒలాగే ఉంది... నలగా నలనలగా...
ధయి మేస్తోంది... వల్లనీరావిన... ఏదీ... వస్తే బావులు
... టైమెంత... గడియారం ఆసిపోయిందా... పాపం
... నే ఒస్తా నుండండి... “కీ” యివ్వనా... ఇప్పుడు
... ఎలా ఉంది... హాయిగా ఉందా ... నుడుటివిన
చెయ్యి చెయ్యనా ... ఇలా పడుకోగొండి వాదో
అయ్యో అలా ఉన్నారేం..... ఎంత నీరసంగా
ఉన్నారో... ఆకలి వేస్తోందా...

ఉరికి పడి కళ్ళు తెరిచేడు కుబ్బుయ్య.
ఆకలిగా ఉంది. బాగా ఆకలిగా ఉంది.

ఈలోకం ఇంత ఆకలి వేస్తోందే... ఎందుచేత?
లేచినపుడు ఒప్పు బోగిందేదనీ. భోజనం చేస్తు
న్నప్పుడే నిద్రవచ్చింది. అలసటతో వల్లనక్కుందా
నిద్రపోయే దారాత్రి.

జరిగినదంతా కలా నిజమా అనుకున్నాడు
మర్నాడు నిద్రలేచి. పక్కమీద కూర్చొని ఒక్క
టొక్కటి జ్ఞాపకం తెచ్చుకున్నాడు. ఒక్కొక్క
విషయం నుదుకు రావంతో తిరిగి కంపం పుట్టు
కొచ్చింది. ఆలోకం ఆశీసుకి వెళ్ళదానికే ధయ
పడ్డాడు.

కాని, ఆలస్యం ఆవుకుండేమోనని తొమ్మిది
న్నరకే బయల్దేరేడు. ఆశీసు చేరేసరికి ఇంకా గేటు
తలుపులే తెరవలేదు. నిగతెట్టు కాయలూ గేటుదగ్గర
నిల్చొని దిక్కులు చూస్తున్నాడు.

రికాలో ఎవరో వెళ్ళున్నాడు.
ఎక్కడో చూసినట్టుగా నుదు. బోరుగా
పోతోందే రికా.

ఎవరు చెప్పా? ఎవరంది?
నానుతిమండినట్లుగానే ఉంది. అదితే!
ఆ త్యయ్యా అదితే!

వల్లనీరానిదే!!
ఇవారే తెల్లవీర కట్టుకొంది.
చెయ్యి తొలుతోంది!!
ఎవరినీ చూసి?!!
తుట్టుపక్కల ఎవరూ లేలే!
బెధవ తెలివి! బెధవ తెలివి!
వన్ను చూసే సంజ్ఞ చేస్తోంది!!
హోహోహో! వన్ను చూసే హాసం చేస్తోంది!
పలకరిస్తోంది!!
అయ్యయ్యా ఇలిపోతోంది.
వన్ను చూసి వత్సవూ, ఎంతో ముద్దుగా
వత్సవూ వన్ను వచ్చే పలకరించింది!!

ఆనందంతో నీరసంగా నిల్చున్నాడు, నేటు!
చేరాబడి. అతివికల్పంబు ఆనందబాహులు రాశేయి.
తృప్తికాలం స్వర్గంలో ఉన్నాడు.

ఇంతలో ఆసీను రలుపులు తెరిచేరు.
తిరిగి ధూమియ్యద గుళేలో మని పడ్డాడు.
“వరకానికే నేటు తెరిచేరు” అనుకున్నాడు
మనసులో.

తలవంచుకొని ఆసీనులోకి ఇశ్మేడు.
తలవంచుకొని ఆసీనులోంచి వచ్చేడు.
అలా వెళ్తూ వస్తున్నాడు.

గవరయ్యకుడా ఆసీనుకి వస్తూ వెళ్తున్నాడు.
కాని సుబ్బయ్యతో మాట్లాడడంలేదు, ఆసీనులో
అందిరి పలకరించినట్లుగా లేదు. ఏభోగట్టా అతను
ఎత్తకపోడం చూసి ఇతా ఖరవా లేదనుకున్నాడు
సుబ్బయ్య. ఏదో మాటవరసకి అడిగేడేమో! లేక
అంత తొందరగా లేక! తొందరగా ఉంటే మళ్ళీ
అడగడా? ఈలోపున వెంకట్రావుని మెల్లిగా అప
గొచ్చు. వెంకట్రావు చిరాకుపడతాడు. కొంచెం
చిరాకు జాగ్రత్త అతనికి. సరే, మెల్లిగా ఏదో ఒకటి
చెయ్యొచ్చును. బెధవది! ఇదే జ్ఞాపకమా గవరయ్యకి!
అక్షాధికారి. లక్షపత్రంబాయి. లక్షలమీద వ్యాపారం
చేస్తున్నాడు. అయిదువందలంటే ఏపాటి! మళ్ళీ
పోయింటాడేమో. లేకపోయినా అంత తొందర
లేదు.

ఈరీతిగా ఈవిషయంగురించే సుబ్బయ్య ఆలో
చిస్తూ ఒకరోజు ఉదయం బజారుకి వెళ్తున్నాడు.
వస్తూవుంటే ఎర్రటికారు అతనిపక్క అగింది.
పక్కకి తప్పకో బోయేడు.
కాళ్లొంచి ఎవరో అతని శబ్దపట్టుకున్నారు.
కాదు కిటికీదగ్గర నల్లటి మీసాలు, బంగారపు
‘ప్రేం’ కళ్ళవాయి.

గవరయ్య!!
‘ఏ...ఏమండోయ్...గ...గవరయ్యగారూ’
“పలకరింపులు, మర్యాదలూ అటుంచి అప
ల్పంగరి చెప్పవోయ్! దబ్బివ్వ దబ్బుకోలేనంటి?”
గడ గడ గడ గడ.

ఉన్న పనులమాట మర్చిపోయి చాలామంది
యోద్యం చూస్తున్నారు.
“అచ్చే! అచ్చే!”

“అచ్చే గిచ్చే! ఆఖరి! వెచ్చేచ్చే అనే
ట్టాన్నావు. నాదగ్గర వేమీలు పనికొచ్చు తెలుసా!
వీడు గవరయ్యని తెలుసుకో! మర్యాదగా పట్టు
కల్పిన సామ్య మర్యాదగా ఇచ్చేయ్! బోసే వేదా
మనుకున్నావా, తొక్కలాల్సేస్తాను!”

“చిత్రం! చిత్రం! పరే పరే!!”
“సామ్యిచ్చేసి గారవం దక్కించుకో”
“చిత్రం చిత్రం! ఈ కొద్దిగా టైం ఇప్పిం
చండి!”

“పదిరోజులే గడువు! ఈ లోపున ఇవ్వక
పోయావా చూసుకో తమాషా!”

గవరయ్య మీసాలు దువ్వుకొంటూ ఉండగా,
సుబ్బయ్య చెమట తుడుచుకొంటూ ఉండగా ఎర్రగా
ఉండే మోటారు కారు పరుగుతీసింది.

పదిహేనుమంది చుట్టూ తూగి అడుగు
తున్నారు. అంటున్నారు.

“ఏమిటండీ అయింది?”; “ఏమిటడుగుతున్నా
డండీ?”;

“తెన్న బోయేట్”; “ఎవడు?!”; “గవరయ్యలా
ఉన్నాడు”; “గవరయ్య!”; “శంపకా యిచ్చు
కున్నాడు”; “కోటంబ రక్తం కారుతోంది!”;

“ఏ దూరుకున్నాడా?!”; “ఏమండీ ఏమిటి
చెబ్బాలట?”

పదిహేనుమంది పాతికమందయేరు.
గార్డలాలో, సిగ్నల్లో, అవమానంతో బజార్లో
పరుగెత్తేడు సుబ్బయ్య.

అశ్రద్ధ పనికిరాదు. అశ్రద్ధ పనికిరాదు.
 వెంకట్రాజే శరణ్యం. శరణ్యం.
 జర్నాలి. అత్యగ్రహణీ వేగిరం జర్నాలి.
 అదిగో! వెంకట్రాజే!!
 అదృష్టం! అదృష్టం!

భగవంతుడుడికి సమస్కారం చేసి వెంకట్రా
 తుని పలకరించి జరిగిన సంగతి బూకీగా చెప్పేడు
 సుబ్బయ్య. వెంకట్రావు చిరాకుపడ్డాడు.

“మత్స్య చేతకాని దయ్య పెద్దయ్య వోయ్
 బావా”

అత సలా అన్నండుకు సుబ్బయ్య వాయ్చో
 లేడు.

“ఆ సామెల్లాగైతా నాయందు దయించి
 జరిపంపులోయ్” అన్నాడు దీనంగా.

ఎటో మామూ అలాచించేడు వెంకట్రావు.

ఎవరన్నయినా సరే మోసపుచ్చడానికి వెంక
 ట్రావు సాధారణంగా జవకరియ్యడు.

“హాలి” అనే పదం చాలాకాలం క్రితం మర్చి
 పోయే దరికెను.

కాని ఆరోజు.

చిరిగిన కాలర్ గల వస్త్రతో, భుజాన్న కూరల
 సంచితో కళ్ళల్లో నీళ్ళతో నిల్చున్న చెల్లెలి పెనిమి
 టిని చూసి కొంత జాలిపడ్డాడు.

“సరే! వారం పదిరోజుల్లో మాస్తాణ్లే. ఈలో
 త్తన ఎల్లంజోసారి కనిపించు”

వెంకట్రావు రెండు చేతులూ పట్టుకున్నాడు
 సుబ్బయ్య.

7

మెయిన్ రోడ్డులోంచి సందులోకి మళ్ళిగానే
 దిగిపోవైపు కనిపించే రెంజో ఇల్లే వెంకట్రావుది.
 “ఆ యిల్లే వెంకట్రావుది” అంటే అర్థం అది అతని
 స్వంతం అని కాదు.

అతను అన్నివిధాలా అది తన ఇల్లులాగే
 వ్యవహరిస్తాడు.

అంటే, అందులో అద్దె ఉన్నాడతను.

మెయిన్ రోడ్డులోంచి సందులోకి రాగానే
 కనిపిస్తుందా యిల్లు.

ఆ యింటి దాబాబాలునుండి వేర్పాడే
 ‘వోద్దు’ కూడా స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది.

అనుపచ్చబోర్డుమీద “వెంకట్రావ్, ఇంజనీర్
 అండ్ కంట్రాక్టర్” అని ఇంగ్లీషులో వ్రాసిన తాటి
 కాయలంలేవీ నీటి అక్షరాలు ఇంకా స్పష్టంగా కనిపి
 స్తాయి. (ఇంజనీర్ అండ్ కంట్రాక్టర్ అంటే
 ఇంజనీరుకాదు, కానీ చాలాపెద్ద కంట్రాక్టరు అని
 అర్థం) రాత్రి ఎనిమిది గంటలకి ఆటువైపు వస్తూన్న
 సుబ్బయ్య, ఆ యింటినిగాని, ఇంటికి వేర్పాడే
 ఆటపద్ధురింగు వోద్దునిగాని, తాటికాయలంలేవీ
 తున్న నీటి అక్షరాలనిగాని గమనించలేడు.

వస్తూనే అతను చూసినది విధి అదునుమీద
 కూర్చోన్న వెంకట్రావునే. అత డిలెక్షనారాత్రేని
 మిది గంటల సమయంలోచూసి “హమ్మయ్య”ని
 విట్టాల్చేడు. ఎదురుగా అదునుమీద కూర్చోన్నవాణ్ణి
 చూసి ఏడుకొండలవాణ్ణి చూసినంతగా సంతో
 షించేడు. వెంకట్రావుని చూడగానే అనేకమందికి
 సంతోషం కలుగకపోవచ్చును. కాని సుబ్బయ్యకి
 మాత్రం ఆ రాత్రి సంతోషం కలిగింది.

ఆరోజు వెంకట్రావెంటికి సుబ్బయ్య రావడం
 అది మూడోసారి.

“ఎల్లంజోసారి కన్పించు” అని వెంకట్రావు
 చెప్పిన ప్రకారం సుబ్బయ్య చెల్లే అతను ఇంట్లో
 లేడు. ఆరేతిగా వరసగా రెండుమాడుకోజాలు
 చెల్లేడు. తరువాత రెండుదినాలు అగి తిరిగి అత
 నింటికి వెళ్ళినా వెంకట్రావు ఒక్కసారి కనిపించ
 లేడు. ఎన్నిసార్లు వెళ్ళినా “వీధిలోకి చెల్లే”రన్న
 మాటే వివశచ్చింది.

ఆ రోజుకూడా మొదటిసారి వెళ్ళివచ్చుకు
 “ఇంట్లోలేదు” అనే సమాధానంవచ్చింది పిలవగా,
 పిలగా. రెండవసారి వెళ్ళివచ్చుకు వెంకట్రావు
 ఊళ్ళోనే లేచిన్నాడు.

ఇంటికి ఎప్పుడు వెళ్ళినా “ఇంట్లోలేదు”,
 “ఎక్కడో చెల్లేరు”, “ఎప్పుడు వస్తారో తెలియదు”
 అనే మాటలే వివశస్త్రుండడంచేత, వెంకట్రావు
 ఇంట్లోఉంటే లేడనిపించుకొంటున్నాడేమోనని
 సుబ్బయ్యకి చిన్న అనుమానం కలిగి గట్టి నమ్మకంగా
 మారింది. ఒకరోజు “ఎక్కడికో చెల్లేరు” అనే
 మామూలు సమాధానం వచ్చినా “సరే, వచ్చేదాకా
 వెయిట్ చేస్తాం” అని ఆక్కడే సుమ్మంలో కూర్చు
 న్నాడు. వెంకట్రావు ఎంతెక్కిరాడే! ఎంత పని
 మీద ఎక్కడికి వెళ్ళినా ఇంత అలస్యం అవదుగదా
 అనుకున్నాడు సుబ్బయ్య.

తెలుపుతట్టి దమయంతి వెంకట్రా వింట్లోకి వెళ్ళడానికే సుబ్బయ్యకి ధైర్యం లేదు. ఎవ్వరైనా అతి వాహ్యుని పై అతిని గుమ్మంలో అడుగుపెట్టడమే గాని లేదవ్వదు. బైటనిల్చుకుంటే. లోపలికి వెంకట్రావు ఆహ్వానమిచ్చిన వెళ్ళినా అతి వెళ్ళడమే కూర్చోపెడితే ఆ గదిలో అలా కూర్చోవడమే కాని ఇంట్లో నమవుతూ తిరగడానికి వీలేదు.

“నా అనుమతి లేకుండా నా యింట్లో అడుగు పెట్టడానికి ఎంతమాత్రం వీలులేదు.”

అని వెంకట్రావు ఎన్నడూ సుబ్బయ్యతో చెప్పలేదు. కానీ అతని అనుమతి లేకే అతని గుమ్మం దాటడానికి సుబ్బయ్య భయపడతాడు.

అందుచేతే వెంకట్రావు ఉన్నాడని తెలిసినా ఇంట్లోకి వెళ్ళలేకపోవడం, పిధి అరుగుమీద పడి గాఢులు కొయటం జరుగుతూ వచ్చింది.

ఆ శోచనీయావృత్తి రెండవసారి చెల్లినప్పుడు కూడా ఇంట్లోంచి మామూలుగానే విడిచివచ్చింది.

“ఎక్కడికో వెళ్ళేరండీ!” అని మృదువుగా వ్రావడం గా వచ్చింది మాట.

ఆవిధి ఎప్పుడూ చూడకపోయినా ఆటలు అంత మృదువుగా చెప్పిన వ్యక్తి వెంకట్రావు ఉండుటకంటే సుబ్బయ్యకి తెలుసు.

“మీ బావమరిది చక్కటి మనిషిని వాగ్రత్త చేసివేయాలి” అని అతివ్రా అనేకులు అన్నారు. ఇంత బావుంటుంది, అంత బావుంటుంది అని అనుకోగా వివేచనమేగాని సుబ్బయ్యప్పుడూ మాట్టం తలుస్తాడేమిట. కానీ, ఆవిడ చెప్పలేనంత అందంగా ఉంటుందని సుబ్బయ్య మనసులో బాగా నాటిపోయింది.

“ఇంతటి అపురూప సౌందర్యవతి, ఇంత మృదుమధుర కంఠంతో ఎంత సులభంగా అబద్ధం చెప్తోంది!”

అని సుబ్బయ్య ఆశ్చర్యపోయేడు.

విచారించేడు.

“అదేవాళ్ళు ఎంతైనా సమర్థులు” అనుకున్నాడు ఒక్కసారి.

కానీ ఆవిడి తపంతిలతాను బుద్ధితార్వకంగా అబద్ధవాడిని దనుకోవడం సుబ్బయ్యకి కష్టంలేదు.

వెంకట్రావు చెప్పమన్నప్పుడు, పాపం, అలా చెప్పక తప్పకుండా!

అందమైన ఆనమనిషి బుద్ధితార్వకంగా తిప్ప

చేసిం దనుకోవడం సుబ్బయ్యకి ఎంతమాత్రమూ ఇష్టం లేదు.

ఉండుకున్నాడు! పోషిస్తున్నాడు!

ఎలా చెయ్యమంటే అలా చెయ్యాలి.

పాపం! ఈవిధమనవలసిన పనేమీ లేదు.

అని సమాధానపరచుకున్నాడు.

ఇంట్లోలేనివి విసగానే సుబ్బయ్యకి దెబ్బ పోవడం జరుగుతూ వచ్చింది. మరొక ప్రశ్న వెయ్యడం లేదనినా. క్రాస్ పరీక్ష చేర్చామనే తిలం చేత దిలిసింది.

అకలిలమనిషి చెప్పింది అబద్ధం అని తెలిసి నప్పుడు ఇవలించునిషికి కలిగే సుఖీయారితీవల్లనో, లేక కోమలాంగి కోమల గాత్రం అయినా వింతామనే ఆనందితోనేగాని సుబ్బయ్య ఆశోచ రెండవసారి వచ్చినప్పుడు వెంటనే వెళ్ళిపోకుండా,

“ఎక్కడికి వెళ్ళేరండీ?”

అని అడిగిపోయాడు.

చెప్పిన భోగ్యుల విని బళ్ళెవమేగాని ఎదురు ప్రశ్న చేసి అలవాటులేని సుబ్బయ్య అతీతిగా అడిగి నందుకల్ల కలిగిన ఆశ్చర్యంతోనే, మరెందుచేతనో గాని లోనుంచి సమాధానం ఆలస్యంగా వచ్చింది.

“ఏమిటి చెప్పమంటారు?” అని వెంకట్రావు నడిగివుంటుంది. అందుకే జవాబు రావడం ఆలస్య మవుతోంది.

ఇంతలోనే, కంటికి కనిపించని బంగారు తీగల్లో అల్లుకున్నాయి మాటలు.

“ఈరికి వెళ్ళేరండీ!”

అబద్ధం! అబద్ధం!

అబద్ధం చెప్పి నవ్వుతోందా?!

నవ్వు అవుకొంటున్నట్టుగా ఉండే!!

నవ్వుతూ అబద్ధాలాడే ఈరికి ఎలా ఉంటుందో! ఎలా ఉంటుంది? నాకు తెలుసు!! మేనకలా ఉంటుంది. రవివర్మ బొమ్మ చూసేను కదూ! అలాగే పరిగ్గా అలాగే ఉంటుంది. మెత్తటి పరుపుమీద తెల్లచీర కట్టుకొని తమలపాటులు నమల్లా కూర్చోనుంటుంది. ఆమె అందాన్ని కళ్ళతో తానుతూ, చేతుల్లో తానుతూ పక్కనే వెంకట్రావు! అద్భుతమంటును! ఇద్దరూ హాయిగా ఉండగా మధ్య పానకంలో పుడకలా నా కర్కశ కంఠం. విను

మొంటూ "ఎక్కడో వెళ్ళేదా" అనేసింది మామూలుగా. "ఎక్కడ వెళ్ళేదా" అని నే నడుగుతావని అనుకునివుండదు. విసుక్కుందా, పాపం, మరి! అవసరంగా చిరాక్కరించి నానిడికి. నే నెప్పుడూ ఇంతే! కాని ఏంచేసింది? అడక్కలేవు మరి.

తెల్లటి చీరతో వల్లటి పురులో, మునుపైన వంతులు తిరిగిన వళ్ళంతా చంకట్రావు! ఆమె అప్పు తెల్లగా ఉండగా తనుచేసిన "బాధక ప్రశ్న"కి తన కత్తెదులు ఆమె విసుక్కుంటున్నట్టు తోచింది సుబ్బయ్యకి.

“నేను బారేక ఏం చేస్తాం” అనుకున్నాడు.

జవాబు చెప్పడానికి అతని పలహా అడిగింది. కళ్ళలో పడుతున్న ఆమె పొడుగుగాటి జుత్తు ఒకక్కటి తోస్తూ “చిట్టోలేవని చెప్పి తోలేదా” అనుంటాడు చంకట్రావు. పలహా విని “అంత అబద్ధం అడమంటాగా” అని నవ్వుతూ అతణ్ణి ముద్దులాడింది.

ముద్దాడుతూ నవ్వింది!

నవ్వావుకొంటూ ఆమెలు అందజేసింది.

“దారికి వెళ్ళేరండి!”

ఉప్పెనగా వర్షాన్న నవ్వు ఆపుకొండికి తెగ ప్రయత్నం చేస్తోంది, అనుకున్నాడు సుబ్బయ్య.

అడవార్య పోలనకి మొగవార్చుక్కరినే బాధ సుబ్బయ్యక్కడా కలిగింది.

ఉదయం తొమ్మిదిగంటలకి ఎంప మరుగు ఉన్నది. సందులోకి జరమని చప్పుడుచేస్తూ ‘జిప్’ ఒకటి తిరిగింది. ‘జర్’మని చప్పుడుచేసుకొంటూ పోయింది. పక్కంట్లో ఎవడో పిల్లడు ఏడుపున్నాడు. ఎడటింట్లో ఎవరో యాధయ్యేళ్ళ విలంతువు పెద్దనిమిదేళ్ళ కన్యతో కూరగాయలతేరం చేస్తోంది. చేసి ఇంట్లోకి వెళ్ళింది. కూరగాయలమే పిల్ల తిట్టినట్టుకొని సుబ్బయ్యచెవు నూటిగా చూసింది.

“నన్నో పెరివెవనిచేసి నవ్వుకుంటున్నారు” అని బాధపడ్డాడు సుబ్బయ్య.

ఎంపి మరదురునుంటోంది. పక్కంట్లో పిల్లడు ఏడుపు ఆడేసి ఒక్కసారిగా నవ్వుడం ప్రారంభించేడు.

“నవ్వుకున్నాడు నన్ను చూసి.”

కూరలమేళ కన్య సుబ్బయ్యచెవు చూస్తోంది నూటిగా. సుబ్బయ్య ఆ పిల్లలచెవు చూసేడు, కాని

ఆమె ముఖం వికృతంగా ఉండనిగాని, ఆమె కఠిరం యవ్వనపు రిగిలో ఆకర్షణీయంగా ఉండనిగాని చూడలేదు.

“ఇదికూడా నన్ను చూసి నవ్వుతోందా?” అని చూసేడు.

కూరలు కొనిపించడానికి ‘ప్రిలిమిసరీ’గా ఆమె సుబ్బయ్యకి చూసి చిన్న చిరునవ్వు పాడేసింది.

“ఇదికూడా నవ్వుతోంది!”

అంతా నవ్వుకున్నారు!

నన్ను చూసి అంతా నవ్వుకున్నారు.

నన్నో పెరివెవనిచేసి అంతా నన్ను చూసి నవ్వావుతోలేకుండా ఉన్నారు.

పోతాను. ఇంటికి పోతాను.

మెరిగా ఇంటికి నడకనాగించేడు సుబ్బయ్య. రెండుమైళ్ళు నడిచినచోడు. రెండుమైళ్ళు నడిచి వెళున్నాడు. రెండవసారి ఆరోజు అలా నవ్వువెం.

రెండవపర్యాయం ఇంటికి పోతున్నప్పుడు చూడోసారి మర్చిపడ్డామనే కృతఃకృత్యంతో వెళ్ళేడు, సుబ్బయ్య.

ఉళ్ళోనే, ఇంట్లోనే ఉండి లేచిపిండుకొంటున్నాడు చంకట్రావు.

నన్ను గుమ్మంలోంచే గంటేస్తున్నాడు.

కొంపటిసి దగాచెయ్యకు కద!!

దగాచేసేదంటే చస్తాను.

బాబోయ్! చస్తాను!

ఇవారే ఎలాగయినాపరే అతణ్ణి కలుసుకోవాలి.

లేకపోతే కొంపమునుగుతుంది.

ఆఫీసులో ఆరోజు.

“ఏమయ్యా, సుబ్బయ్య! ఒంట్లో బాగులేదా?” అని రామస్వామి అడిగేడు.

“అబ్బేచ్చే! లేదండీ! బాగానే ఉంది.”

గవరయ్య వచ్చి వెలిపోయేడు.

సుబ్బయ్యచెవు చూసేలేదు.

సుబ్బయ్య వంట్లో గాభరాగా ఉంది. జ్వరం లేకపోయినా వళ్ళంతా నేడిగా ఉంది. కాయలెలు ముడత పెట్టబోతువుంటే చేతులు వణికియి. కలంతో రాయబోనే వేళ్ళు టాంకట్లపొయ్యి.

కొంపటిసి దగాచెయ్యకు కద!!

పక్కనే కూర్చున్న టైపిస్టు ఎడతెరిపి లేకుండా చెవు కొడుకున్నాడు.

టవటవ్ టవటవ్ టవటవటవ్, టవటవ్ టవటవ్.

ధస్తాను, ధస్తాను.

చచ్చేరాకా చావు బాబాలాగ నీకు పైపు కొడుకానే ఉంటాడు కాబోలు.

హబ్బుబ్బా! పెద్దబాగ! ధస్తాన్నాను.

“అన్నిటికన్నా ముందు ఈ ఉత్తరం పంపించెయ్య మన్నాడు దొరగారు” అని ఆఫీస్ పూర్వం వెంకన్న పి ఉత్తరం పట్టుకొచ్చేడు.

“ఏదయ్యా సుబ్బన్నా పి సిగరెట్టిలా ఇచ్చుకో” అన్నాడు అవధాని.

పైపిటు బాడేస్తూనే ఉన్నాడు.

‘బాబోబా’ మాటలన్న పిరుకాత్తు దైవరూ దిడికి ఆఖరి పిల్చిచ్చేడు.

రామస్వామి ఆరోహి యాత్రైరెండోసారి పాడుం పీల్చేడు.

చస్తాను, దగాచేత్తే!

వెంకట్రావు పెటాగెనా కలుసుకోవాలి.

కలుసుకొని సంగతేదో తేల్చుకోవాలి.

తనుమనిషి తరచోగా లేదు వెంకట్రావు ప్రకర్ష.

ఏదోమీ తనుమనిషి తరచోగా లేదు.

ఇంట్లోఉండే అవిడచేత అబద్ధాలాడించేడు.

(ఎంత ఇంపుగా చెప్పింది!! పాపం, ఆవిడ తప్పిమీలేదు.)

వ్యవహారం మాస్తే ఏమీ బావుండలేదు.

మూలముఖీ మాట్లాడి వ్యవహారం పైపలు చెయ్యాలి.

ఇంట్లో లేదంటే ఈసారి తలుపు తియ్యి మంటాను, అనుకోని ఆరాత్రి ఇంటినుంచి బయల్దేరేకు సుబ్బయ్య.

మెయిన్ రోడ్డులోంచి ఆరాత్రి ఎనిమిదిగంటల సమయంలో సందులోకి వస్తూనే అరుగుమీద కూర్చొన్న వెంకట్రావునిమీసే ఇంట్లో ఉన్నాడు కదా అని సంతోషించేడు సుబ్బయ్య.

“హమ్మయ్య!” అని నిట్టూర్చేడు.

దారికి వెళ్ళలేదు. గిరికి వెళ్ళలేదు. నేను మొదట్నుంచి అనుకోంటూనే ఉన్నాను అని సంతోషించడమే కాకుండా గర్వించేడు.

అంత చచ్చిఅబద్ధాలు, (మధ్యని పాపం ఆ తేవక చేతి), చెప్పించినందుకు వెంకట్రావు కొంచెం

సిగ్గుపడి తనతో మాట్లాడానికి మొహమాట పడతాడేమో అనుకున్నాడు. అందుచేత అడుగు జోరుగా వేసేడు. సిగరెట్టాకటి తీసి అక్కడే వెలిగించేడు. చిన్న చిరునవ్వు సవ్యే వసుకోన్నాడు. అరుగుమీద కూర్చున్నాడు.

సుబ్బయ్యవచ్చినందుకు వెంకట్రావు సంతోషం ప్రకటించలేదు. రమ్మని ఆహ్వానించలేదు. రాకకి కొరణం అడగలేదు. “ఎప్పుడూ ఈమధ్య కనిపించలేదే! ఏమిటి విశేషాలు?” అనే మామూలు మాట వ్రసా అవలేదు.

రెండోమనిషి లేవట్టుగా, ఎటో యాస్తా చుట్టకొలుస్తూ కూర్చున్నాడు కొలుమీద కొలువేసుకొని.

సుబ్బయ్య సంతోషం చచ్చిపోయింది.

గర్వం అణగారిపోయింది.

సిగరెట్టు ఆరిపోయింది.

వెంకట్రావు చుట్ట తెగజోరుగా వెలుగుతోంది.

ఆరోహ రాత్రి ఎనిమిదిగంటల అయిదు నిమిషాల సమయంలో, సుబ్బయ్య సిగరెట్టు ఆరింది.

వెంకట్రావు పొగచుట్ట వెలిగింది.

క్రమంగా కొల్లాన్న పొగచుట్టలాగ వెంకట్రావు క్రమంగా కూర్చొని ఉండిగా సుబ్బయ్య సంతోషం వెలుగు వెలిగి ఆర్పు ఆరింది.

సుబ్బయ్య ఎందుకొచ్చేదో వెంకట్రావుకి తెలుసు.

వెంకట్రావుకి తెలుసునని సుబ్బయ్యకి తెలుసు.

తనకి తెలుసునని సుబ్బయ్యకి తెలుసునని వెంకట్రావుకి తెలుసు.

అది సుబ్బయ్యకి తెలుసు.....

తెలిసిన ఇద్దరూ తెలియవట్టుగా కూర్చున్నాడు.

సుబ్బయ్య కంగారుపడుతున్నాడు. గాభిరా పడుతున్నాడు. అందోళనపడుతున్నాడు. వెంగరెట్టుకుంటున్నాడు. బాధపడుతున్నాడు. భయపడుతున్నాడు.

దగా చెయ్యకుకద! దగా చెయ్యకుకద!!

వెంకట్రావు దగాచెయ్యకుకద!!

“అయ్యయ్యా! చేస్తావయ్యా చేస్తాడు!!

వెంకట్రావు దగా చేస్తాడు!!!”

అది ఎవరో చాటుతున్నారు.

దమ్మలు కొట్టించేరు. బాబాయి వాయిచేరు.
భీమకంఠాలు పూరించేరు. భీకరగర్జన గర్జించేరు.
మదగజంలా ఘంకారం చేసేరు.

అన్నీ చేసి చెప్పేరు! చెప్పేరు!! చెప్పి
పాడేరు!!!

చెంకట్రావు తప్పక వగా చేస్తాడు!!!!

చెంకట్రావు చెయ్యకపోతే ఇంకెవరు
చేస్తాడు???

సుబ్బయ్య! మాస్త్రావుగదా!

చెంకట్రావు చేస్తాడుగదా!

మాస్త్రావుగదా!

అతనిదగా!

తడిలేని గంధుకతో కంకు పొడి ముక్కలు
మాట్లాడేరు సుబ్బయ్య.

"ఇదిగో, ఒచ్చేను"

"అవును, చూసేను"

ఇంకేమనడం? భోగటూ ఎలా ఎత్తడం? లోప
ల్నించి మేవక వింటుందో విమలా! ఇతణ్ణి దిబ్బకు
గులే అవిడ చెంక పెట్టుకుంటుందో ఏమో! ఇతని
యందు మక్కువతో ఉంది. నన్ను తిడుతుంది. ఏడు
స్తుంది. ఆ ఉసురంతా నాకు తెలుస్తుంది.

ఛాఛా!

ఆమె ఉసురు నాకు తగల్గి మేలింది. ఆనం
దర్శం! కాని ఎలా అడగడం? వివాసనం?

"దూరికి వెళ్ళేరన్నారు, ఇంకాట్లా వస్తే"

అయ్యయ్యో! నేరకపోయి అనేకాను! అవిడ
నొచ్చుకొంటుందికద!

"అహో! అయితే?"

ఏమీలేదు.

"అయితే?"

"ఏమీలేదు! దూరికెళ్ళేరన్నా రని దూరికి
అన్నాను" ఉరుకోకుండా!

మధ్యాహ్నపు మందు పెండో కారిన అరుగు,
రంగ్రయినా ఇంకా కాల్చానే ఉంది.

కూర్చుండికి ఎంతమాత్రం సుఖంగాలేదు.

ఎంతసేపు ఇలా కూర్చోడం?

నేనొచ్చిన పనేమిటి?

నన్ను రమ్మన్నావే ఆరోజు బహుశా కవచది
నవ్వకు!

మరి ఇప్పుడు మాట్లాడేం?

మాట్లాడే!!

నేనే మాట్లాడాలి.

అవసరం వచ్చినప్పుడు అడ్డకపోలే అంపట
మంతా నామెదరి చుట్టుకొంటుంది.

చచ్చేనా, భగవంతుడా,

"వెల్లెమ్మ, చిన్నపిల్లలూ నీకోసం కాను
క్కుర్చుంటారోయ్! లేటవుతుంది!"

చెంకట్రావు లేచి నిల్చున్నాడు.

అయ్యయ్యో! వెళిపోతున్నాడు ఇంట్లోకి!

"ఇదిగో, చూడుచూడు. ఆ విషయం గురించి
వచ్చేనోయ్"

"ఏ విషయం?"

"అదేనోయ్! అవిషయం! మొన్న... ఈమధ్య
...ఆరోజు ఇచ్చేస్తానన్నావు కదూ?"

"ఎన్నిసార్లు చెప్పినా నీ నమనకు మావత్తు!
ఏమిటో అనుకున్నాను. స్వప్నంగా చెప్పకూడదు ఆ
సంగతేనని. అయితే ఇంతకి ఏమంటా విషయం?"

"నాకు తొందరచేస్తున్నాడు"

"ఆ వధుక తొందరచేస్తే చేతేంద్రుడు తొందర
చేసివట్టు చెప్తున్నావేమిటి?"

"కాకాయ్ బాబూ! నన్నొదిలకుండా
ఉన్నాడోయ్"

"ఒదిలకపోలే తొక్క లాల్చెయ్"

"అతనే నావి ఒల్లెస్తానంటున్నాడు"

"నీ అనువుమానీ ఏమైనా అంటాడా వధకు!
...అయినా అయ్యావే సారీ! ఆరనిమిషంలో ఇప్పుడు
ఎక్కణ్ణించి తెస్తాను! నాలోక లాగమను"

"ఆగనంటున్నాడు! ఏమిటిపాధనం?"

"అడ్డకపోలే చావమను, ఉర్రకుకొని. అక్క
పోలే ఇంకానే ఇవ్వకని చెప్పి. దిక్కున్నవాడితో
చెప్పకోమను."

అయ్యయ్యో! అనుకున్నట్లుగానే చేస్తున్నావే!

"మరింక మధ్య ఇంటికి వెళ్ళు"

వెళ్ళేడు, పోయేడు, వెళ్ళిపోయేడు.

వెళ్ళేగానే అడుగుతుంది మేవక.

"పోయేదా లేదా" అని.

“పోయేడు”

“పామ్మయ్య” అని అతనిచుట్టూ మెత్తటి నేతులువేసి కొగలించుకొంటుంది.

చూశా! నాకు బాగా ఉంది.

కాని చేసేదేమింది?

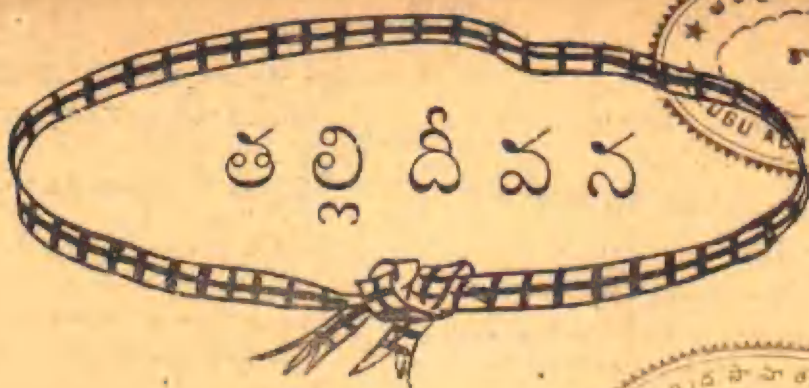
ఇంక పోవాలి. ఇంటికి పోవాలి.

కథల్లో కథలుపడే నీనీమహిళలోలాగ నదురు కొంటూ ఆరాత్రి వెళ్ళేకు సుబ్బయ్య.

“నా దగ్గర ఉబ్బంటే ఇచ్చేయ్యనా! చేస్తే ఏం చేయ్యింది? అయినా, అంత ససకలా ఉంటే ఎలా? కాస్త గట్టిగా ఆ వెధవతో కొన్నాళ్ళపాటు ఆగితే ఆరు. లేకపోతే నీకు ఉబ్బా ఇవ్వను. గాడిది సుద్దా ఇవ్వను. దిక్కున్నావాడితో చేప్పకో అంటే వాడు చచ్చివట్టు వెంగుమామకుంటాడు. మా బావ ఒట్టి వంగిరి పింగిరిగాడు. అందులోనూ గవరయ్య గాడ్డి చూస్తే ఎందుకో భయం! ధో” అని ఇంట్లో వెంకట్రావు విసుక్కున్నాడు.

(చిత్రం)

శ్రీ చల్లా లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి

(యౌద్ధయున కేసున వచ్చి నమస్కరించిన లక్ష
తిక్కన్నను తల్లి ప్రోలయ్య దీవించి పంపించిన
సందర్భము)

వచ్చి నమస్కరించి వెల
వా జననీ! యౌగధ్ధపాటికే
జొచ్చి రణంబు పల్వి నయ
శూన్యనిగాటమఁజేసి ద్రుంచి, పం
పవృయనారవంతయు భ
వత్పదయుగ్మయుఁగొల్పి నీకురుకొ
తెచ్చెరఁ బంపుమంచు నిలి
చెకొ రణతిక్కన తల్లి వెంగటన్.
నిలిచి ప్రియమైలర్చుగ వి
నీతిఁ గరాంజరిఁబట్టి వేకు ము
ద్దుల పసికూన వట్టె కను
దోయిబ వెలువలెదుఁ బ్రేమవ
త్సల తల కివ్వె సాక్షులనఁ
జాగెడు వక్రలఁ జేరివర్చి వి
చ్చలదిగఁగ్రచ్చి కాగిరితి
సమృద్ధిఁ దల్లి వచించె నిట్టులన్.
అనుకొన్నంత ఘటించెనోయి పసి
కూనా! యౌద్ధయుకొ కాపరిం
చెనుగా—కొటమఁజేసికొనె నొక వా
చక శత్రులకొ తెండి—నీ

వసుమానింపక భార్గవుండవయి నూ
కావందముకొగూర్చి త
ల్లివి పీఠుకొ గనిపట్టి రెణుకగ నే
లీలకొ వనుకొతెనెదో.
ఇక నీతొండ్రవి బానుదగ్గిపిఠగా
నీవెంచి మాయన్న! కే
లుకగా వకొ చలపోయునుయ్యదికేలం
దుకొ గీర్తి తెంపొంద శ్రీ
నికొ మోపం బొనరింపకెంతెను దం
ద్రీ! కార్త పీఠాగ్ధునికొ
వికలుకొతేసిన భార్గవుండవయి గ
ర్వికొ శత్రు నిర్దింపుమా.
అదిలో నీ వెవకొ ధ్ధవచ్చెడివి ఘా
బాక్షుండవై యెప్పి కా
రణ జన్మండవటంచు బోకులనఁ
బుత్రా! నీవు నీ ధ్ధ తి
క్కన నామయ్య బగయ్యునకొ నిలువ
శత్రుంబుకొ దగకొజూపి భం
దన పొండిత్యఫలయ్యు కీర్తి భవమకొ
కార్కాణముకొ జాపుమా.
తల్లికొ దండ్రీకొ పితము
దాద్యు మునుందు మునుందుగాని వా
నెల్లవిధంబులకొ చిరం
కెన్నదలంచెనువాఁడుఁ బుత్రుఁడే!

పిల్లలు పెల్లలుగ్ గరిగి

పెంపు వసించు చెదల్ వసుంతెదా

పెల్ల వసించిపోవె తుద

కెట్టులా యూదను లేరు లేరిలన్.

తాము నృప్తిం చినట్టి వంశముడు దల్లి
దండ్రులకు పెన్దపలుపఁ గా చలవకునెడఁ
గొడుకువాఁ డెట్టులొను దుందుడుకుగాని
తల్లి గోడ్రాలు, వండ్రి పుత్రవిరహిత్తుడు.

అని చివాలవ ఖడ్గతిక్కన్న కటిని
ప్రేలు యొరనుండి హుమ్ముని వాలుయాని
తన కరమ్మున నుచ్చి రక్తమ్ముదీసి
విజయతిలకమ్ము లేచ్చె నవ్వెనుకురుట.

ఆవల ఖడ్గమిచ్చి తన

యా! యిదె ఖడ్గమునంది స్వీయ దీ

యైదిధి మాతృదేవత యొ

సంగిన భీకర ఖడ్గమందుఁ బ్ర
జ్ఞాదిధి కమ్ముసేవ రఱు

చండికక్షై బలిగా నొసంగి నా

లే విధి వీరమాతృ పద

మీవిడి తల్లికొఱంతఁ దీర్చుమా

తన జవయిత్రి యివ్వెధియు

దంబున దీవనలిచ్చి ఖడ్గపు

క్రినిగయిసేసి గ్రక్కున న

రికా చెగటార్చి జయేందిరామగేవ

గొని తనచెంత నిల్వెనునె

నో యన నీయ-మహా ప్రసాదమం

చనిగొని ఖడ్గతిక్కన బ్ర

యమ్మునఁ గన్నులకట్టి యిట్లమఁ

ఎన్నడు లేని లేజమది

యేమొ శరీరములోనఁ జొచ్చె-వ

న్నిన్నిదివాల నుండి జన

సీ! పురినోటఁ బురాణవాక్యముల్

విన్నది లేదు-కన్న దియు

లేదు-వచించు వినకగదమ్ము-వా

కున్నది మాతృదేవత న

ముజ్జ్వలలేజ మమోఘ రక్షయై.

ఆ లేజందిడె నొక్కొ పుత్రునకు నీ

వన్నట్టి యిట్లాలు-లా

కాతీత ప్రతిభుండు భార్యకుగాఁ

గా నామె ప్రఖ్యాతయై

ఖ్యాతికా జెందెను వీరమాతయయి

లోకంబందు - బ్రహ్మవిధి

సీర్తిగ్గాఘ్య పరాఘోర్యమున - వా

నికా మించెదన్ నీకృప

లేపకు దైవమండెనని

లేకున బోవిడిచె చెరించు నె

వాపరలెంఁడు డెట్టులని

వార్యత దైవమునమ్మి గాలిలో

దీపమువెట్టి దైవమ! ప

దింబది నీరుది భారమందు వి

జ్ఞాపనసేసి వేరుకొను

నా పనుగావని నమ్ము మమ్ములో!

కడువడిఁ బోఁదగా వలయుఁ

గాటమనేని వశింప నాజికి

దడవిదియేల బంపుము - ము

దమ్ముననేఁ జని వైరి ద్రుంచి నీ

యదుగుల యాన దిగ్విజయ

మంది సరాసరి నెమ్మొగమ్ము నీ

యదుగుల మోపి - లేల్చి ప్రమ

దాశ్రులఁ - లేనెద వీరమాతగా

అని పదముల వ్రాలిన ది

క్కన నటు లేవంగ నెత్తి గారవసులరన్

"జని త్తేమయ్యున - లాభ

మ్మున ర"మ్ముని పంచెదల్లి ముద్దుల తపయన్.

చాళుక్య చోళులు ★

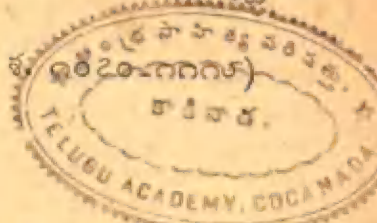
శ్రీ భావరాజు నేలకటకపరావ

౧. కులోత్తుంగ రాజేంద్రచోడుడు

(శ. ౧౦౧౧-౧౦౧౪)

(గత సంచిక తరువాయి)

వీరచోడుడు కంఠసారి వేంగీశ్వరుడైనచి (శ. ౧౦౮౯—౧౦౯౨ వ సంవత్సరములనున్న (శ. ౧౦౧౧—౧౦౧౪) యిందుమిందు గా నాలుగేండ్లు రాజ్యమును పాలించెను. ఆకాలమునాటిది ఆ రాజేంద్రుడిచ్చి దానకాసనములు మాత్రము లభించెను. అతడు సమస్త భువనాశ్రయమున్న బిరుదును ధరించియు తన తండ్రి, తాతముతాతలకలె, “సర్వ లోకాశ్రయ శ్రీ విష్ణువర్ధన మహా రాజాధిరాజ రాజ పరమేశ్వర పరమ భట్టారక, పరమ బ్రహ్మశాస్త్రి” రాజచాళుక్యవ్యయ పారమేష్ఠిత్వ మాచకములయిన బిరుదు వాక్యములతో వేంగీ మహిమహా సామ్రాజ్య మును సంరక్షించెను. ఆతి జోషిగిన దానకాసనము లలో మొదటిది, చక్రవర్తి విజయరాజ్యవర్ధములు

21 వ యేట శ. 1012 అగు (శ. ౧. 1011). సంవత్సరమునందు ఆహ్వానింపబడిన తెల్లూరు తామ్రకాసనము. వీరచోడుని బ్రాహ్మణ దంపినాగులలో ముగ్ధల గోశ్రుడయిన మేడమూర్తి జోకడు. మేడమూర్తిని తండ్రి పోతన. అతడు రాజరాజునరేంద్రుని కలన సుజాధిభుడని సుజాధిని మురింపబడి రాజరాజ బ్రహ్మమహారాజుని బిరుదు నామముతో పన్నావించబడెను. పోతనకు పుణ్యనిధియైన కన్న మాంబ భార్యయ్యయ్యెను. ఆ దంపతులకు మేడమూర్తి డను తనయు దుడయించెను. అతడు పత్తికాగపరా క్రమాది సమస్త సుణములు కలవాడు. 2 శ్రీనిధి కృత యుగాచారపరుడు, ధీరుడు, విశేషమతి, బ్రహ్మసంక ప్రదీపుడు, నయవినయనిధి, కాస్త్రశస్త్రప్రవీణుడు,

1. *SH. Vol. I No. 39. p. 49.* ఈ క్రింది

శ్లోకములు దానమును తెలుపుచున్నవి.

22. ‘మనంద్రో ముగ్ధలో నామ కీర్తన ఇత చందమామ.’

24 .....
దిగో విజయశోధాన్నా ద్యోతయన్ పోతనా వ్యయః |

25 సుజాధిగోసుజాతేన రాజారాజాధిపేన యః |
రాజరాజ బ్రహ్మమహారాజనాన్నా ముతో ముదా ||

56 తస్య పుణ్యనిధేః పత్నీ కన్నమాంబా జగన్నుతా .....
27 సుతమివ వసులేనాజ్ఞేనశీవానుజేతం సుహృదివ గిరికన్యానందినం చంద్రమాలేః |

అభతనయ మనూత శ్రీనిధిం సాచ తిష్ఠాదభిల విబుధ సంఘై రీడిత మ్మేడమాంబామ్ ||

2. శ్లో 80
శ్లో నిత్యమరణో దృఢనిశితమతి
బ్రహ్మసంక ప్రదీపా
లక్ష్మీధూరిద్ధ తేజా నయ విసయనిధి
కాస్త్రశస్త్ర ప్రవీణః
మాన్యః శైలేంద్ర పారస్థిర ఇతిమయా
సాదిరం సప్రసాదం

వైవా పత్నీకీర్తివహిత జనములే
పట్టమారోపితంయః

సుశ్రావయా సురుజనం చురీలేనలోకం మా వేన
బంధుజనం ఇష్టభవేన శిష్యాన్ |
యో మామృతీయ నిఖిలతీతి రాజ్యభార
జ్ఞాంత్యాభినంద యతిభక్తి ధీరణశాంతి || 81
యస్య ప్రాంగణధూమిమ ప్రతిదినం ప్రహల్యమా నామతి
క్షోణీ దేవసమాహ పాదవిగలకాస్య ప్రవా హైః సుధైః
శిశ్యవమాగః సమాప్రపూరాభిరహా గంగప్రవాహా జితా |

దేవేష్వర్యతమస్య పాదగతితా మాగః త యాయా
రామరామే వాన నేపుణ్యభాజా [నితా || 82

పుణ్యతేజైః పీఠపుణ్యైః సంనయేన
భోక్తుం పీఠాశ్రమత్యహం బ్రాహ్మణామా
కల్పంతిం కన్యితం సత్రయగ్మమ్ || 83

తెల్లూరు నామ ప్రభుతాభిరామ
శిష్యాగ్రహారోత్తర దిగ్విభాగ |
మహాత్మికాకమృధురాంబుపూర్ణ
మచీకరద్విః కరుణారసాత్కా || 84

మహాజనా లేన మహామహిమా
గ్రామస్య తిష్ఠాపర దిగ్విభాగ |
నిరూపితం భర్తృపరాయణేన
విష్టగృహం వైష్ణవపుంగవేన || 85

మాన్యుడు. అతడు వీరచోడ స్వపత్రుంగవునిచేత వాతని "నిధిలక్షిరాజ్య భారతాంతి" కొఱచు, నేనాపతిగా వర్ణింపబడెను. అట్టి మేడమాన్యుడు పావనమైన దామరామమందు ఒక అన్న సత్రమును, పుణ్యక్షేత్రమైన శ్రీవీరాపురమం దొక అన్న సత్రమును బ్రాహ్మణులు ప్రతిదివమున కల్పారము వఱకు ప్రీతితో భుజించుటకు కల్పించెను. మరియు ప్రఖ్యాతమైన అభిరామమైన చెల్లూరు శివగ్రహారమునకు ఉత్తర దిశాభాగమందు మధురములయిన నీటితో నిండిన మహాతటాకమును త్రవ్వించెను. ఆ గ్రామమునకు పడమటి దిశయందు భర్షపరామణుడై యా చైత్రవపుంగవుడు మిక్కిలి యెత్తైన విష్ణుగృహమును దేవాలయమును గట్టించెను. ఆ దేవాలయమునందు, శ్రీమన్మహావిష్ణువును శ్రీమహాలక్ష్మితోపాటు ప్రతిష్ఠించెను. ఆ శ్రీమహావిష్ణుదేవరకు ప్రతిదివమును చిగ, బలి, పూజార్చము, ఖండ్మృతీర సవకర్పార్చమును, వీరచోడ మహారాజు గుద్దవాడి విషయము (నేటి రామచంద్రపురం తాలూకా) లోని కాలేదు గ్రామమును సర్వకరిపరిహారముగా దేవభాగము చేసి ఉదక పూర్వకముగా భారవోసెను. 1

వీరచోడుని వీరాపుర తామ్రకావసము చారిత్రక దృష్టిలో చాలా అమూల్యమైనది. ఆ కావసమునుబట్టి యాకాలమున నూర్గకొలది బ్రాహ్మణకుటుంబములు—అనగల్గముల వారిమాట యటంచినను—యోగముండలమునుండి, ఆంధ్రదేశమునకు వలస వచ్చివచ్చు తెలియుచున్నది. చక్రవర్తి 23 వ విజయరాజ్యవర్షమున శి. 1014 యగు ప్రతాప్రుద్ర సంవత్సర కర్కాటక సంక్రమణపుణ్యకాలమందు వీరచోడుడు 27 గోత్రములకు చెందిన 528 బ్రాహ్మణోత్తములకు ప్రాణనాటివిషయములోని మాలవల్లి

1. చెల్లూరి తామ్రకావసములోని సంవత్సర-

౧౧౧—౧౧౯.

2. కళింగగట్టు పరణిని, జయం గొండాను అనుకవి తనకు పోషకుడైన కరుణాకర తొండ్రెమాన్ పల్లవరామయ యను ఒక చోళసేనాపతికి, అంకితమిచ్చెను. ఆ కావ్యమందు కళింగయుద్ధములయొక్క వాతంత్రముయొక్క సేనాధిపతియైన వదచెననియు జయమంతియు వాతడు సంపాదించినదే యనియు వర్ణించును. విజయవకాలకు ఆంధ్రదేశముగాని, కళింగముగాని యాచితవాడు కాదు. ఆతని వర్ణనలు వాతలు ఒకదాని కొకటి సరిపడవు. కళింగగట్టు పరణి ఇంగ్లీషులోనికి అనువదించబడినది. యాడుడు ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ; సం 19 ఫుటలు 329 మొదలుకొని.

మహాగ్రామమును, దానికి చేరియున్న సందెందు పూండిగ్రామములను (శివారుగ్రామములను) పొన్న తొర్రగ్రామమును, ఉత్తరవర్ణన విషయములోని ఆలది గ్రామమును కలిపి నొకమహాశిష్టగ్రహారమును చేసి వీరచోడ చతుర్వేదిమంగలమును చేతుతో, సర్వకర పరిహారముగా దానముచేసి భారవోసెను. నేనా వీరచోడ చతుర్వేదిమంగలము గానరాదు. బ్రాహ్మణబ్రాహ్మణులట్లసంఖ్యాకములుగా సంక్రభావితమిచ్చేసి నిలచిపోవుట ఒక చిత్రమైన వృత్తాంతము. దానమిచ్చినది యింగ్లీషు టెక్క ప్రకారము శ్రీ. శ. 1092, జాను 27 వ తేది అనుచున్నది. ఈ అగ్రహారము భారవోసినతరువాతనే వీరచోడుడు కళింగముమీది దండయాత్రకు బోయినట్లగపడచున్నది.

శి. 1015 వ సంవత్సరమున (శ్రీ. శ. 1098) వీరచోడ మహారాజు పరాజయము, విమ్మలు మరణముతో ప్రారంభమయిన కళింగయుద్ధము ఇంచుమించుగా, శి. 1017 సంవత్సరము సగము గడచువఱకు (శ్రీ. శ. 1095) రెండు సంవత్సరములు అతిభూరముగ సాగెను. కళింగ యుద్ధగతిని గూర్చి కళింగగట్టు పరణియును తమిళ పద్యకావ్య మొకరిరిని ఆంధ్రదేశపు శిలాకావసము లింకొకరిని వర్ణించుచున్నవి. అతిశయోక్తులతో, విబద్ధములుగాని మాటలతో పోషకుని పొగడి గృహవృషము చేయుకవి యొక్క కావ్యముకంటె నితర ప్రయోజనార్థము వ్రాయించబడిన శిలాకావసములు ఎక్కువ సత్యవృత్తిమైన వృత్తాంతములతో నిండియుండును. అదిగాక కళింగగట్టుపరణిలోని యుద్ధవృత్తాంత మొకరిరిని కావసములలోని చరిత్ర యింకొకరిని వివరించుచున్నవి. ఆ రెండింటిని సమన్వయించి పరీక్షించినపుడు యధార్థవృత్తాంతము తెల్లవారును.

జయం గొండానుకవి, కళింగమును ఒకప్పుడు ఉత్తరకళింగమని మరియొక సమయమున సప్తకళింగమనియు వ్యవహరించును. కాని, కళింగము లేక ఉత్తరకళింగముఅని ప్రస్తావించినపుడు అది దేవేంద్రవర్మ రాజ్యమైన కళింగదేశ భాగమనియు, సప్తకళింగమని తెలిసినపుడు ఆచీరు చక్రకుటుంబమునకు వర్తించువనియు నూహింపవచ్చును. చక్రవర్తి కులోద్దొంగు దొకవాడు కాంచీపురమున తన శ్రోవిల ప్రాసాదమున ఆసాన ముండ ప ము గు కొలుపుచీరియున్న జేక చారులు, వార్తాపారులు నేతెంచి రెండేండ్లనుండి కళింగాధిపతి, లేక సప్తకళింగాధిడుడు కప్పముగట్టుటవూని పారమేష్వర్యమును బూని స్యతంత్రునివలె మెలగుచున్నాడని తెలిపెటట, చక్ర

వర్తి యాచార్యుని కుమారుడై యా సప్తకళింగాధిపతిని
 విజృంభనలచి కరుణాకరతొండ్రెహను పల్లవరాయ
 రును అతని యథిలాడుపై సర్వసేనాభ్యుదయిగ నియ
 మించి పెద్ద బలమునుగూర్చి కళింగముమీదికి బంపె
 నట! తోళైవైన్య ప్రస్తావమునాటికి శత్రువులు
 గోదావరి పర్యంతము వాక్రమించుకొనిరని కళిం
 గట్టుపరణి తెలుపుచున్నది. తోళైవైన్యము గోదా
 వరిని దాటి శత్రువైన్యమును దాల్చినెను. అంతట
 గోదావరియొక్కన పూర సంక్రామము జరిగెను.
 శత్రువులోడి వెన్నిచ్చిపారిరి. తోళైవైన్యముతో
 నేనాపతి కరుణాకర పల్లవరాయరు సప్తకళింగము
 (చక్రకుటకుండలము) మీదికి నడిచెను. సప్త కళిం
 గాధిపతి, (సోమేశ్వరుడు) ప్రాకటముగ తోళైవైన్య
 మున యుద్ధరంగమునందు ఎదుర్కొనజాలక బలిష్ఠ
 మైన తన కోటయందు తలదాచుకొనెను. కాని చివ
 రకు సోమేశ్వరుడు కోటనిడిచివచ్చి యుద్ధమునకు
 డికోనక తిప్పదయ్యెను. సోమేశ్వరు డోడిపోయి అవ
 తులదారి బట్టెను. అతని గజవైన్యము చెల్లెచెడ
 రయ్యెను. రథ పదాతివర్గములు కోలాహలమున కూరి
 వెన్నిచ్చి పారిపోయెను. సోమేశ్వరుని బలిమినించి
 జీవగ్రాహముగా బట్టకొని కాంచీపురమునకు గొని
 పోయి కులోత్తుంగునికి వప్పగించవలెనని కరుణా
 కరుడు ప్రయత్నించెనుగాని యా యథిలాడు నెర
 వేరలేదు.

అంద్రదేశపు కావనములలోని వృత్తాంత వి
 రీతిగా నున్నది. పిరతోడిదేవుని మరణముతో కులో
 త్తుంగునికి అతని విజయరాజ్యవర్తములు 23 గలించు

1. చలనాంటి పుష్కళ్యైరుని పితాపురం కుంతి
 మాధవప్ర్యామి చేపాలయ శిలాశాసనము. Ep. Ind.
 vol. IV. పుట 32.

“అభవృణుతిరీతి; శ్రీ కులోత్తుంగచోడ;
 పరస్పరకులమాధం గోంకభూపాల పుత్రం
 ములిమవ పరిగృహ్య గర్హణీయ స్వభౌతం
 స్వతనము జవచిహ్నా శ్చోడభూపం యుయోజి
 శ్లో. 34.

2. S. I. I. vol. IV. No. 662. (వాదంప్ర
 మాలస్థా శేష్యుని నుడియందున్నది.) మరియు
 S. I. I. vol. X. No. 107. (వాదంప్ర మేములమ్మ
 నుడిలోనున్నది.)

3. S. I. I. vol. IV. No. 1153. (వాదం
 రామమున భీమనాథుని నుడియందున్నది కావనము.)

4. S. I. I. vol. X. No. 64. చక్రవర్తి
 తాలాకా వేల్పురు రామలింగేశ్వరప్ర్యామివారి
 నుడిలో స్వజ ప్రంధము.

నాటికి ఎదిగివచ్చి రాజ్యభారము బావగల కుమా
 రులు మువ్వరు వరుసగా గలించిరని యావజ్ఞకు ఒక
 పారి డెలిసుకొంటిమి. వేంగీ సామ్రాజ్యమును
 బాలించుటకు రాజచాళుక్య వంశజుడు లేకుండెను.
 గోదావరి పర్యంతము వేంగీ భూమిని చక్రకుటాధి
 పడు రాజభూషణ సోమేశ్వరదేవు డాక్రమించుకొ
 నెను. కళింగరాజ్యము అసంతకర్మకు వైరియైన అప
 హర దేవేంద్రవర్మవశమందుండెను. వేంగీశ్వర
 త్వమే తన పాత్రములనుండి జారిపోవుచున్నట్లుం
 డెను కులోత్తుంగచోడదేవునికి. అట్టి విపద్ధశయందు,
 నయకారి గావున చక్రవర్తి వేంగీసామ్రాజ్యము పగా
 ధీనము గాకుండ ఉపాయ మలోచించెను. వేంగీశ్వ
 రుని పాదపక్వోపదేవులైన సామంత మాండలికులలో
 ప్రధానాగ్రగణ్యుడు చలనాంటి గోంకరాజు. అతడు
 కూడ తోడగంగుని కాలమున సంవత్సర ప్రాంత
 మందు (క్రి. శ. 1089) రణరంగమున ప్రాణములను
 విడచెను. అతడు చక్రవర్తిపై సత్యంతి ధైర్య
 వాడు గావున తన కుమారునికి చక్రవర్తి పేరు
 రాజేంద్రచోడుడని పెట్టెను. చలనాంటి రాజేంద్ర
 చోడునికంటె ఎక్కువ దృఢధీమతుడు ప్రభువిశ్వా
 సముగలవాడును కులోత్తుంగుని కింకొకడు అంద్ర
 దేశమున గావరాలేదు. చలనాంటి రాజేంద్రచోడుడు
 చక్రరాస్యయుడు. అయినను నిశ్చింకగా కులోత్తుం
 గుడా చలనాంటిరాజేంద్రచోడుని తన కుమారునిగా
 స్వీకరించి యా దత్తి కుమారుని వేంగీ పదహారువేల
 మహారాజ్యమునకు పాలకునిగా నియమించి రాజ్యా
 ధిషేకము జరిపెను. చలనాంటి రాజేంద్రచోడుడు
 “అగర్హణీయమైన స్వభౌతము” గలవాడు గావున
 “స్వతనయజన చిహ్నములను” ప్రసాదించెను.

తోళైచక్రవర్తి అయిరెవరచిన తోళైవేనతో
 కరుణాకర తొండ్రెహనుడు వేంగీశ్వరుడైన చలనాంటి
 రాజేంద్రచోడుని వచ్చి గలసికొనెను. రాజేంద్ర
 చోడుడు గూడ నిక మహా ప్రదంబవైన్యమును పు
 మాత్వము—పక్షిణాంద్రదేశపు మాండలిక సామంతు
 ల నేమిలు, నేమిలు గూర్చుకొనివచ్చి రాజేంద్రచోడుని
 గలిసికొనిరి. వారిలో వేర్కొనదగినవారు మహా
 మంధలేశ్వరకొంప పద్మమటి ముండరాజు,²—మహా
 మంధలేశ్వరకోనపాతిరాజు,³ మహా మంధలేశ్వర
 కోట భీమరాజు కుమారుడు గోంకరాజు,⁴ మొదలైన
 వారు—నీరుగాక వెక్కండ్రు గలరు కళింగయుద్ధము
 నందు ప్రఖ్యాతులైనవారు—వేంగీశ్వరుని సేనలో
 బ్రాహ్మణసాముల నేమిటు గలరు. వారిలో శోకడు
 వంశక్రమానుగతిమైన చాళుక్య వారాయణబ్రహ్మ
 కుమధిరాజు అను పిరుదుగలిగిన చమాపతి భీమనారా

యలుగుడు. * వెలనాంటి రాజేంద్రచోడుని సైన్యము మొదట దాక్షరామము చెంతనుండిన జనవాళ పురసమీపమునందు ఆనగరము నాక్రమించుకొనిన సోమేశ్వరునితో దలపడినట్లు ఊహించుట కవకాశములు గలవు. సోమేశ్వరు డోటువడి పలాయనమయ్యెను. అతని వెన్నంటిదబలమును రాజేంద్రచోడుడు కళింగమును బోయెను. కోటగొంతరాజును చోళదండవాధుడు కరుణాకర తొండ్రునును చక్రకుటము మీదికి రాజధూమణ సోమేశ్వరుని శిక్షించుటకు టింపి వెలనాంటి రాజేంద్రచోడుడు కళింగముమీదికి త్రోవీయై ప్రవర్తించి అనంతవర్మ—చోడగంగ దేవుని రాజ్యమును ఆక్రమించుకొన్న దేవేంద్రవర్మ మీదికి బాహద్రవ్యముతో నడచెను. సోమేశ్వరుని తోడి యుద్ధము భీకరముగా గడచెను. చివరకు సోమేశ్వరుడొడి పట్టువడియెను. నీవుగ్రాహముగా పట్టువడిన అతడు కోటగొంతరాజు కరుణవలన వెలనాంటి రాజేంద్రచోడుని యనుగ్రహమును సంపాదించి మరల వేంగిశ్వరుని పాదపక్షాపకవిర్రొలబడికెననుటకు కారణములు గలవు. 1

5. S. I. I. vol. IV. No. 1263 దాక్షరామమున గలదు.

1. కోటగొంతరాజు వేల్పురు శిలా శాసనము పూర్వోదాహృతము. సోమేశ్వరుడు ఈ సంగ్రామము గడచిన వెనుక చిరకాలము వలకు బ్రతికియున్నట్లు శాసనము తెలుపుచున్నది.

2. S. I. Vol. IV. No. 1289. ఈ శాసనమును పంబుద్ధిలేని ఊహలతో, చారిత్రిక దృక్పథమును విడిచి శ్రీ. క. వి. సుబ్రహ్మణ్యయ్యగారు ఎఫ్. గ్రాఫ్ యా ఇండికాషం 21, పుటలు 188 మొ. యందు ప్రచురించివారు.

3. పల్లవరాజు, చోళమండలములోని తిరిసల యూరునాండుకు చెందిన మస్తలంజేరి పురాధీశుడు. అతడు దాక్షరామము చెంతగల వల్లిగ్రామము నందు శ్రీనివాసునకు విదితమైన దివ్యదేవాలయమును గట్టించి దానికి విశేషముగ దానములు చేసెను. అతని నూర్చి శాసనమునందుగల వాక్యములు:—

..... శ్రీతపీఠలక్ష్మీ రాజేంద్రచోడ శరణాశ్రయ లభులక్ష్మీ ||
రాజేంద్రచోడ ధరణీపతిః శ్రీవల్లి
పత్నిల్లవో... పల్లవరాజనామా
శ్రీద్యూరచామర ఘనాతపవారజైక
శింఖద్వజ ప్రముఖరాజతి రాజ్యకావళి || 2
కృత్యాదిగ్విజయం నివార్య చరిత్రాన్

కళింగమున జరిగిన సంగ్రామకృతాంతము వెలనాంటి రాజేంద్రచోడుని వాహినీపతుల శిలాశాసనములను వివరముగ తెలుపుచున్నవి. వాటిలో ముఖ్యమైనది, తిరువరంగవేడు రెండవ పేరుగల పల్లవరాజుయొక్క దాక్షరామ శిలాశాసనము. 2

పల్లవరాజుకు పండువరాజుని మరియొక పేరును చోడచంద్రుడన్న పిరుదును కూడ గలదు. అతడు సర్వైష్టవుడు. సమృద్ధి చూడఁబడి. చోళమండలమునుండి చోళసేనతో వచ్చిన వాక చమూపతి. వెలనాంటి రాజేంద్రచోడుని ఆశ్రయించి సామంత రాజులన్నీ ములతో నొక మాండలిక రాజ్యమును పొరి తోషికముగా సంపాదించుకొనెను. అతడు కళింగ దేశ మధిలమును వెలనాంటి మనుజేంద్రుని యాజ్ఞాను సారము భస్మీపటలము గావించి గంగవంశిజాలను దేవేంద్రవర్మ వెనదలయినవారిని శోసలదేశమునుండి సహాయముగా వచ్చిన శత్రుసేనలను ఓడించి చంపి జైచెను. అతనిరుకు అభిహితుడై వెలనాంటి రాజేంద్ర చోడుని కిత్తికాటకు ఆంధ్ర ప్రిథ్వసంధియందు శుభ కరమైన జయ ప్రంధమును వాచెను. 3

రాజేంద్ర చోడజ్ఞయా
వీరశ్రీ లలనాస్వయం వృతపతి
యశోవృద్ధి చంద్రప్రభుః |
యత్ప్రీత్యావీరి దంతిదాన సలిలగ్నమ్
ప్రభోః ప్రాంగణం |
తచ్ఛార్వ్యం ద్విషదతాం కపాళ నివహా
గాయంతి వాయుధలాన్ || 1
కర్తవ్యశ్చక్రురై ద్వికామం మరుగ్నిరై
రాత్రాః సమస్తాన్ నాహవత్తైతం
శీతకృపాణ కృత్రిదవీపా
న్యక్తాంబికాన్ ఉప్వా కీర్తిలతాం
వివర్ధయతి యో రాజేంద్రచోడ
ప్రభోః స్వయం వజ్రవరాజ
ఇతిభిహితః సమృద్ధి చూడామణిః శ్లో || 4
భస్మీకృత్య కళింగః దేశ మధిలం
నిజరత్న గంగం
రజే భక్త్యా శోసల ఖణ్డవాల
నివహా దేవేంద్ర
వర్మాదికాన్ వీరః పల్లవరాజ
ఇతిభిహితో
రాజేంద్ర చోడప్రభోః కీర్తిస్తం భిమ
చోడ్ర సంధిమ జయ ప్రంధం శుభం న్యక్ష
పత్ || 5

కొండపడుమటి మవ్వమండ ధూపతి కలింగ యుద్ధమునందు రాశేంద్రచోడుని సేనానులలో నొకడు. అతడు యుద్ధరంగమున మొదలందు అతిభీకరుడై విక్రమించి బోరాడియుండుటవలన గావోలు “అనియంకభీముడని రిరుగు గాంచెను. అతడు కాలింగ గంగకటకమును, కోటగోడలను నేలమట్టముజేసి, కటకమును దగులజెల్పెను. గంగకటకమును నేడు విధిలావృథయిండున్నది. దంతిపుర

మహో నుడిబిట్టవచ్చును. అది శ్రోహి దేవేంద్ర వర్మ రాజధానిగా నుండెను. మండ ధూపతి వైరి వేవలను చిందరవందజేసి మడించిన వినుగులను పెక్కింటిని బట్టుకొని వెలనాటి రాశేంద్రచోడు నికి గానుకవెట్టెను. మండధూపతి యేలిన కొండ పడుమటి పీఠతేగిరి పర్వతము త్రిసప్తదివిషయము, నరపారావుపేట తాలూకాయందు కోటప్పకొండకు పడమటగా నున్నది. దాని రాజధాని నాచంద్ర.

1. S. I. I. Vol IV No. 662 : —

మండః శుభైరణగతై ములయాంబకార
భీమం భృగుం రఘుమహావనియంకభీమః ||
కాలింగ గంగకటకం లేటవద్దిపాట్ల
జగ్జ్యకంట కరవధారధీలారి విరాన్ !
ఉచ్చిద్వి గజాతి విరపురసీరుహాణి
తేమంచ మండలిక మంచమవద్దిపేంద్రః ||
సాకం స్వకీర్త్యా సమపాల మాను
ర్మిత్యా దిగంతావళి జైరిపేనాం |
తీత్ర గృహీతావృద్ధ గౌతంగండా
ప్రాశేంద్ర చోదాయ దదా గతేంద్రాన్ ||

2. త్తానో వృహదీయ తీర్తిలికాకండాంబావో
ల సత్వేనాగ్నిది మహానైక వసతిః
క్రిశోవ పోతిః కృతీ జిత్యాయ త్త్రికలింగ
మహారాశేంద్ర చోదాయ జైప్రాదాద్దు
జ్జాయ రాజవంశీలికః కాలింగ గండవిపాన్ ||

3. యః కులోత్తుంగచోదస్య కాయజ్యేనాలభ
ద్విభుః |
వేంగీంద్ర నామధేయంచ వేంగీగ్రామ సహస్ర
కమ్ |

4. S. I. I. vol. III, Part II, No. 72,
4 వ పంక్తి—ఈ శాసనము తంజావూరుజిల్లా కుంభ
కోణం తాలూకా తిరువదై మదురూరు గ్రామముం
డున్న మహాలింగేశ్వర స్వామివారి ఆలయమున
నున్నది.

5. పోయిందోదక్షితీః ప్రతివృపతి కులోత్తు
లనా భీలభిమః
క్రిమన్వంగీధరిత్రీ మభిమతభలవాం పాలయన్
తైల ధీరః |
తేతేరాశీవరాజన్ని జనయనయుగో యోగ
గ మేగ్ధపురాణే |
పుష్పవిష్ణువై భిక్షున్నిభిల పృథజనాధిపి-తి
భక్తియుక్తమ్ | Ep. Ind. vol. IV. p. 32.

మహామండలేశ్వర శోవ పోతిరాజు ఒకడు కలింగయుద్ధములందు వెలనాటి రాశేంద్రచోడు నికి భృగుడైనిలచి తన సరాక్రమచేషముచే ప్రఖ్యాతిగడించెను. 2 శోవపోతిరాజు లేక కొండ లేనట్టి శోవపోతిరాజు, కలింగయుద్ధములందు త్రిక లింగవల్లభుని జయించి కలింగములో మదవుటేను గులను బట్టుకొనివచ్చి రాశేంద్రచోడ ధూపతికి సమ ర్పించెను. కలింగయుద్ధమునందు శోవధూపతి చేసిన అత్యద్భుతమైన విక్రమైక సహాయమునకు కులోత్తుంగ చోళ చక్రవర్తి పరిభ్రమించై కరుణతో నాతనికి వేంగీ సహస్రగ్రామ విషయముపై ఆధిపత్యమును దానితోపాటు వేంగీంద్రుడను నిరుదయును ప్రసా దించెను. 3

విరచోడచేపుని మరణము కారణముగా ౪. 1016 కు సరియైన క్రీ. శ. 1094 వ సంవత్సర ముందు ప్రారంభమయిన కలింగచేత దండయాత్ర రెండేండ్లలోపల విజయంతయుగా ముగిసెను. ఆ వృత్తాంతము కులోత్తుంగుని విజయరాజ్యవర్షము 26 వ యేట, 172 వ దినమున వేయించబడిన యొక దాన శాసనముందు తెలుపబడినది. 4 ఆ శాసనముయొక్క తిథివార సత్కర్త్రములను తెల్పించినపుడు, ఆ దినము 28 వ మార్చి 1096 కు సరిపోవుచున్నది—కలింగము మీద విజయించిన తిగ్విజయయాత్ర ఫలితముగా వేంగి చేతిము నిచ్చుంటకమయ్యెను. వెలనాటిచోడ ధూపతి ఆంధ్రచోళమును స్వర్ణతుల్యమున్నట్లు పాలిం చెను—ఆ విషయము కుంతీ మాధవస్వామినిశ్చయిం దున్న వెలనాటి పృథ్వీశ్వర మహారాజయొక్క శిలాశాసనము వాకొనుచున్నది. 5

వెలనాటి చోడధూపతి, ఇందుమించుగా పది యేండ్లు రాజ్యమేలి చక్రవర్తి విజయ రాజ్యములు 34 కు సరియైన క్రీ. శ. 1104 సంవత్సరమున మరణిం

ఇది యూహించుటకు కారణములు గలవు. ఆ రాశేంద్రవోడుని యవంతరము వేంగీ మహారాజ్యమును రక్షించుటకు మఱల దత్తుడైనవానిని నిదకు కొనవలసిన స్థితి మహాత్ములనుగిరి సంభవించెను. ఆవాటికింకను చక్రవర్తికి ఎదిగి యుక్తవయసు వచ్చిన ముమాదులు లేదు. జీవించియున్న వారిలో పెద్దవాడు మహార పరాంతక జేవుని డింకను బాలుడైనట్లు పదహారు సంవత్సరములు యాడు చాటినట్లు గన్పడును. అంతటి పసివానిపై దుష్పూర్వమైన వేంగీ సామ్రాజ్య రక్షణభార ముంచుటకు ఇద్దము లేక చక్రవర్తి తన కావ్యభక్తులగును లేన పాదపర్యవ

1. తిరువరంగడైన చమాపతి పల్లవరాజు—
రాశేంద్రుని వ్రాసినాడు శిలాశాసనము (S. I. I. Vol. IV. No. 1137) నాటికి అది చక్రవర్తి విజయ రాజ్యవర్తము 34 సంవత్సరమున (క్రి. శ. 1104) వేయించబడినది. దీనినిబట్టి యూహించవచ్చును.

2. చక్రవర్తియే చోళ వింహాపన మధిష్ఠించిన వెనుక పరాంతకుడు విక్రమచోడు డయ్యెను. అతనికి తొగ్గపముద్రు వన్న తిరువము కూడ గలదు.

3. Ep. Ind. Vol. IV. pp. 83 ff కోస ముద్రితముయొడి సత్యరాజుల పితాపురమున కుంతి మార్గపాస్వయ నుడిచానున్న శిలాశాసనము. అది క. 1117 నాటిది.

4. పూర్వోక్త ప్రమాదము; కోశము 12.
దన్వాయః ప్రబలప్రతాప నివహాసప్రాచ్యుతా విద్విదః।
ప్రాప్తోవిక్రమరుద్రతాం నిజకరస్పృహకృతా శేషధూ।
లోకస్యస్య సమస్తవృత్తిరగమహార్యో హైహా యాదిత్యతాం।
యాతోయః ధలు గంధవేంశకువతాం ప్రోత్రంశి తాశ్రియా॥

“గంధవేంశకు” అనగా శత్రువులకు తన పరాక్రమముచే భరింపరాని వేడిని గలిగించు పీరుడు అని అర్థమని తోచును.

5. తెజవాడ (S. I. I. vol. IV. No. 737) కామరామ (S. I. V. vol. IV. No.) శాసనములనుబట్టి యీ విధమును చేయబడినది.

6. అలంపురం, పిల్లలమట్టి, కొలనుపాక (తెలింగాలుపు శిలాశాసనములు) మొదలయిన స్థలములందు కానవచ్చు శిలాశాసనములు, ఈ కాలమునాటివి, ఈ విషయమును తెలుపుచున్నవి.

జీవియుడైన మహామండలేశ్వరకోస రాశేంద్రవోడుని వేంగీశ్వరునిగా నభిషేకించెను. 3 కోస రాశేంద్రవోడుడు అశ్రేయగోత్ర సంభవుడైన హైహయ వంశజుడు. క్షత్రియుడు. అతని పూర్వులు వినులాదిన్దురికిని తరువాత నాతని తనయుడగు రాజరాగా కాలమునాడును వేంగీశ్వరుల వాశ్రయించి యుండును. వారిలో మొదటి ముమ్మడి భిముడు కోస మండలమును సామంతి పృథుచిహ్నుములతో బహుపట్టగపడును. ఆవాటినుండి కోసమండలపు హైహయలు, వేంగీ చాళుక్య చక్రేశ్వరులకు అరిగావులై యుండిరి. కోస రాశేంద్రవోడుడు ఇంచుమించుగా అయినాదు సంవత్సరములు క్రి. శ. 1105 మొదలు కొని 1110 వఱకు ఆంధ్రదేశమును పాలించెను. అతడుకూడ కరింక దండయాత్రయందు ఆనేక సమర సంఘట్టములందు పటువిక్రమ సాహసములతో పోరాడి విజయలక్ష్మిని కైవసము చేసికొనెట్లు యూహించవచ్చును. అతనికి విక్రమరుద్రునినియు హైహయాదిత్యుడనియు గంధవేంశకువు అనియు దిగదములు. 4 కోస రాశేంద్రవోడుని కాలముకూడ కాంతియుగ నడిచిపోయెను. యుక్తవయస్కుడైనట్లు వలన పరాంతక జేవుడు క్రి. శ. 1110 ప్రాంతమున వేంగీశ్వరు డయ్యెను. 5

మహార పరాంతక జేవుని కాలమున ఆంధ్రదేశమున విచిత్రములు పుట్టసాగెను. కృష్ణానది కుత్తిరపు బొడ్డువరకు వ్యాపించెను. కుంతిల చాళుక్యుల రాజ్యము—అది త్రిభువనముల్ల రిరుదాంచుతుడైన ఆరవ విక్రమాదిత్యుని కాలము; (క్రి.శ. 1076-1126) కృష్ణానది కుత్తిరపుబొడ్డున చాలదూరమువఱకు ఆంధ్ర ధూవి వ్యాపించియుండెను. వేటి మహాబాబు నగరు, పల్లంప, పిరంగల్లు జిల్లాలోని చాలాభాగము ఆనాడు దుర్గయంశజులును తెనుగు చోళవంశజులునగు మహా సామంతి మహా మండలేశ్వరుల పాలనముక్రింద నుండెను. 6 ఆంధ్రులైన ఈ మహాసామంతి మహా మండలేశ్వరుల సాభాయ్యమున త్రిభువనముల్లగు. పూర్వాంధ్రదేశభాగమును, పిలయినచో— సకల వేంగీ మహామహారాజ్యమును గూడ బయించి ఆక్రమింప నుద్ద్యమించుచుండెను.

మహాత్ములగవోడుడును, ఆరవవిక్రమాదిత్యుడును అత్యంత ప్రబలైన దులు. వాటి జాత్యుచోకుల కును కుంతిల చాళుక్యులకు వడువ వర్ధిల్లిన చైరము ఒకనాటిదికాదు. అది యట్లుండె ఆ యుభయచక్ర

వర్తమానము ప్రబలమైనను వనయటకు కారణములు గలవు. ఉధియును చోళభూపతుల అల్లుడు: రాజేంద్రదేవునియల్లుడు, మేవల్లుడునుగూడ రాజేంద్రచోళుడైన కులోత్తుంగచోళ దేవుడు, వీరరాజేంద్రునియల్లుడు అరవ విక్రమాదిత్యుడు. వారిరువురును దినుభాంధవ్యమును పురస్కరించుకొని చోళరాజ్యమును తిమిరము చేయవలసింది. కులోత్తుంగుడు చోళులచొప్పి యుద్ధము చేసెను ముందుగా నతడు వేంగీ చాళుక్యచక్రవర్తియగునట చేసెను చోళరాజ్యమునకు విక్రమాదిత్యుని త్రొసిరాజుని అధిపతియయ్యెను. విక్రమాదిత్యుడు తన భార్యతోడబుట్టిన అధి రాజేంద్రుని చోళసింహాసనమున చేయబాలకబోయెను. పరస్పరముగల వైరమును బాటించుటకు కులోత్తుంగుడు త్రిభువనచక్రవర్తియయ్యెను, విక్రమాదిత్యుడు త్రిభువన ముల్లుడయ్యెను. కులోత్తుంగునికి ఆ కారణములవలన మొదటినుండియు విక్రమాదిత్యుడు ప్రక్కలో బలైతై మెలగుచుండెను. కులోత్తుంగుని నిపై పోదీర్చుకొనుటకు విక్రమాదిత్యుడు ఎప్పటికప్పుడు తిరుణయునకై వెదకుచు వచ్చియుండెను. కులోత్తుంగుని కడపటిరాజ్యకాలపు సంవత్సరములందు ఆతని కవకాళము లభించెను. ఆ వాడెల్లు వృత్తాంతములు నడచినో తెలిసికొనట కవకాళము లేదు. కాని కులోత్తుంగునికి యవసానకాలమున, క్రీ. శ. 1114—1115 సంవత్సరముల నడుమ అనాలోగ్యమేర్పడియుండును. చోళరాజ్యము పంరక్షించుటకై పరాంతకుడు వేంగీని విడిచి దక్షిణమునకు బోయెను. అది క్రీ. శ. 1117 సంవత్సరము గావచ్చును.

కులోత్తుంగచోళుని విజయరాజ్య వర్తమాను 46 అను మన్యున సంవత్సరమున త్రిభువనములు డాకస్మికముగ సంప్రదేశముమీదికి దాడిచేసి పరాంతకుని సేనలు ఎదిరించునంతలోపల వెనుకకు మరలిపోయెను. అది క్రీ. 1087 కు సరియైన క్రీ. శ. 1115 సంవత్సరమున జరిగెను. అనాడు త్రిభువనములుకు కృష్ణకు దక్షిణముననున్న అంధ్రదేశభాగమును ప్రదండపేనా సమేతుడై ప్రవేశించెను. కృష్ణానదియొక్క దక్షిణపుటాడ్డున, నుంటూరు జిల్లా తెనాలి తాలూకా, కొల్లూరు గ్రామముందు వేంగీదేవుని అనంతభోగేశ్వరస్వామికి, ఉత్తరాయణ సంక్రమణ పుణ్యకాలముందు కొన్ని దాసములు చేసెను. వాటిని త్రావ్వడంపవాగుకు అనంతపాలయ్య అజ్ఞాపించెను.

ఇందుమించుగా చోళ రాజేంద్ర చోళుడు వేంగీశ్వరుడుగా పభిషేకంపబడిన కాలమువాడు చక్రవర్తి కులోత్తుంగుడు వెలవాంటి చోడభూపతి అగ్రమును చుహామండవేశ్వర వెలవాంటి యమ్మడి గొంకరాజును సమ ప్రసాధిపతిగా నియమించినట్లు హిందువుల కారణములు గలవు. వెలవాంటి చోడభూపతి కాలమునుండి రెండు దశల కాలము అంధ్రదేశము శాంతిభద్రతలు గలిగియుండిన కతన చోళెరిమ్మయిం గొండాడు క్రిపరాంతకదేవుడు గాని యతని యాప్త మహాప్రధాన అమాత్య మహాసామంతు వర్తముగాని త్రిభువనములుకు దల పెట్టియుండిన వేంగీ దండయాత్రను ప్రమత్తులైయుండి యున్నట్లై యుండిరి. గొంకరాజు సయితము కుంతల చక్రవర్తియని దాడిని సుగ్రంపలేకపోయెను.

ఈ వృత్తాంతము లట్లు నడచుచుండ అంధ్రదేశమున చుహామండలేశ్వరులు మహా సామంతు వృత్తులును రెండు చీలికలుగా నేర్పడిరి. అందొక చీలికకు కులోత్తుంగునిపై పూర్వముండిన రాజభక్తి పడలేదు. అతడు రాజచాళుక్య కులసంజాతుడును వేంగీశ్వరుడునై యుండియు చోళరాజ్యాధిపాక్షియై చాళుక్య వంశమునై అభివాసము వీడి చంద్రవంశమును బోద్రోసి “రవికులలిక, చోడకులశేఖర, పాండ్యకులంతక, విక్రమచోళ, విజయాధిరణ, క్రిరాజకేసరిదమ్మనా పెమ్మనానడిగలు త్రిభువన చక్రవర్తి” ఇత్యాది చోళ వంశపు బిరుదులు స్వీకరించి పూర్తిగా చోళుడనట ప్రధానకారణము. రెండవ చీలికవారు వేంగీచాళుక్య చక్రవర్తియల పాదపశ్చాపతీవులై “చాళుక్య వంశకాల” “చాళుక్యరాజ్యధివన యాలసంభాయనాలు” “చాళుక్యరాజ్య సముద్ధులు” ఇత్యాది బిరుదులు గర్వముతో ధరించి కులోత్తుంగచోళునకు మూలభృత్యులై నిలిచిరి. చాళుక్య చోళులకు ప్రతి కూలుడైన వారిలో ముఖ్యులు రాజచాళుక్య వంశములోని విశాఖురం, నిడుదవోలుకాఖలకు చెందిన చిన్న వంశములవారు ముఖ్యులు. వారికి వారి బంధుకోటిలో చేరిన హైహయలుదుర్వయవంశజులైనట్లై యియమాండలి కులు తెలుగు చోడవంశములవారు బాసబయై నిలచిరి. ఒకవిధముగా చిన్నకులజాతు కులోత్తుంగచోడదేవునికి పావ్యమిథి క్రిపరాయలులై నిలచిరి. ఓ త్రియమాండలిక శిఖామణులు వేంగీయందు స్వతంత్ర రాజ్యమును స్థాపింప ముదుర్గు లగుచుండిరి. అట్టి వివరణములు

1. S. I. I. Vol IX, Part I, No 193,

యన కుంతలచాళుక్య చక్రేశ్వరుడు వేంగిపై నందన యాత్ర దలపెట్టెను.

అట్టి విపరీతపరిస్థితులందు మహామాండలికుల నేకులు పరాంతక చేవునికి తమ రాజభక్తిని చెల్లజేయుచు దక్షిణాది భీమేశ్వర మహాదేవుని సన్నిధిని వింతపూని కలు పూనియుండిరి. ఆ పూనికలు కాసనములలోనికి ఎక్కియుండెను. 1 అట్టి పూనికలు గొప్ప వారిలో కొందరి మాండలిక ప్రభువుల నామములు ఒడ్డవాడి చోడయ, వీరభుట్లం చోడయ, వీరనాట్లయన నూరయ, జంతుర్నాటిభీమన, తాపట్టి లేతయ, ఏరువనాంటి వీరచోడకు మొదలయినవారిని, కాసనములందు గాసనచ్చుచున్నది. వారు పూనిన పూనికలలోని భావము భాషయు రెండును వింత కొలుపుచున్నది. అట్టి పూనికలు బూని చేవునిసన్నిధియందు సర్వము నేయుటమాత్ర నాకాలమున కొందరి మాండలిక ప్రభువుల రాజభక్తివిశ్వాసములు సదవిపోవుచుండెనని యూహింపవచ్చును.

ఇది యిట్లుండ వివాదు వేంగిదేశమునకు రాజధానియైన జననాథపురమున నొక వింతవృత్తాంతము వడితెను. దానివిబట్టి చూచి పరికిలించినపుడు వేంగియందు చాళుక్యచోళభూపతియు వారిని

1. S. I. I. Vol. IV. Nos, 1269-1274.

ఉదాహరణమున కొక కాసనము :—

1 స్వప్తి సవనలోకాశ్రయ శ్రీవిభువర్ధనమ-

2 చోరాజులు కోవేరిన్మయిం గొడ్డారు శ్రీ

3 పరాంతకదేవరకు రావట్టిలేరి

4 య పూనిన పూనిక ఏను వాచంశము

5 న వారును శ్రీపరాంతక దేవజ్ఞుగాక

6 ఒరుణు మమ్యేలినవాలు తినయా

7 లిమాకిచ్చెడు వాణు మేము శ్రీపరాంత

8 క దేవనిగాక ఒరింగొలిచెరి మేని మాయా

9 ణ్ణివాది కిచ్చినవారము ఇమ్మొగ్గము శ్రీభీ

10 మేశ్వర దేవరసన్నిధిని సర్వమునీసియో

11 నుం గొంటిమి లిభితం ఎకరమ రాజేం

ద్రవోడ ఆచార్యుః

2. S. I. I. Vol. IV. No. 1822.

3. విశాఖరం ములపదేవుని శిలాకాసనము; Ep. Ind. vol. IV. p. 226 ff. స్లోకము 24 : విక్రమచోళ :—

తస్మింస్త్రాగసమద్రాపరనామని చోడమండలం
గతవతి వేంగీన్నాణయక రహితా; తదంతరే||

ఆ ప్రమంత్రివర్మును ప్రముక్తులైయుండిరి. అది చక్ర వర్తి కులాత్తుంగుని విజయరాజ్యవర్తము 48. అను హేవికంది సంవత్సరమునకు సరియైన శ్రీ. క. 1118 నాటిది. అప్పటికి పరాంతకదేవుడు చోళమండల మునకు తండ్రి యువసామకాలము పరీషించువలన బోయియుండెను.

కుంతలేనుని పనుపున వేంగిపై నందనయాత్ర సాగించి దేశమును నాక్రమించుకొన దలచియున్న శ్రీమన్మహాప్రభావం రాజగు మొగ్గడ, —యను పెగ్గడి దండనాయక అనంతపాలయ (పెగ్గడ చింతలూరి భీమరకు జననాథపురమున కేతెంచియుండెను. వేంగీ రాజధానియందును వేంగీదేశమందును రాజ కీయ పరిస్థితులు ఎట్లుండెనో గూఢచారియై తెలిసి కొని దండినాయక అనంతపాలయకు వివేదింపవచ్చి యుండునట్లు గవ్వచును—చింతలూరి భీమరాజవచ్చి యుండిన రెండేండ్లలోపుగా, కులాత్తుంగచోళుడు మరణించుటయు ఎటులెరువాక అనంతపాల దండ నాయకు డాంధ్రదేశముపై దాడివచ్చి వేంగీ రాజ ధానిని దానితోపాటు దేశమువంతయు నాక్రమించు కొనుటయు కుంతలచాళుక్య చక్రేశ్వరుని రాజ్యాధికారము నెలకొల్పువకుటయు నీ యూహకు గారిణ ములు. చింతలూరి భీమరకు గడుమరణముగ కులాత్తుంగుని విజయరాజ్యవర్తమును దెలుపుచు “శ్రీ భీమేశ్వర మహాదేవరకు బోమగ్రహణ విధి లైమున” అఖం దవత్తిలోహదణ దివియగా దెట్టి, దానికై “నెయి సరియించుటకు” 50 ఇచ్చయిట్లెను (కేరలను) దేవర కిలర మునకు సమర్పించెను. ఆ బోమగ్రహణమే మాస మునబట్టెనో వివరములు కాసనమందు గానరావు. కాని యది శ్రీ. క. 1117 లో ఆమధ పూర్తిమాస్య నాటి (16 నాడు) చోళక పాపపూర్తిమనాటికొ (21వ దినెంబరు) అయియుండును. ఏమయిన నేమి, శ్రీ. క. 1117 న, చింతలూరి భీమరకు జననాథపుర ముననుండెనుట నిశ్చయము. అది దాక్షరము చెంత నుండెను. అది ఎప్పుడో శత్రువులచే దహింపబడి యాపునెడి లేచిరాకయ్యెను.

కులాత్తుంగచోళదేవుడు శ్రీ. క. 1118 న సంవత్సరమున మరణించెను. అతడింకను ఒకటి రెండు సంవత్సరములకు జనబోవుటకు బూర్వము చోళ రాజ్య సంరక్షణార్థము పరాంతకదేవుడైన విక్రమ చోళుడు తండ్రిసన్నిధి కరిగెను. అతడు చోళమండల మునకు బోవుటకుపూర్వము వేంగిదేశమునకు నాయకుని నియమించలేడు. 3 వేంగీభూమి మరల నొకసారి

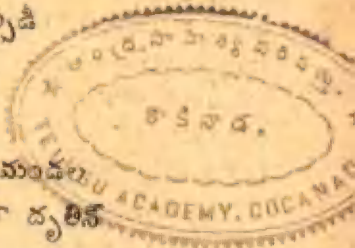
అనాయక యయ్యెను. కులోత్తుంగుడు మరణించిన మొదలుకొని 1196 అంగ్రదేశము వర్తింపరాని కడ రెండేండ్లలోపల, అంగ్రభూమిమంతలేశ్వరుని యధీన మయ్యెను. ఇంచుమించుగా, క్రీ. శ. 1120 (శ. 1041 కడపటిభాగమునండి) మొదలుకొని రహదారి రెండు చళలకాలము అంగ్రదేశము కళ్యాణి చాళుక్యులపరిపాలనముక్రింద నుండెను. ఆకాలమున క్రీ. శ. 1119

ప్రబోధము

శ్రీ జాన్తి వేంకట నరసయ్య

శ్రీముఖ హాలాదిభూమిశ్వరతాత్ర - జీవిత కథలచే జేవనొంది
సిద్ధరాగార్జున శ్రీమల్లి నాథార్య - పాండి తీగరిమంబు బ్రస్తుతించి
నిద్రాణ లోకమ్ము నిత్యమున్ మేల్కొల్పు - జాతీయ రచనల సారమెఱిగి
రస లుబ్ధులకు సమారాధ నీయంబైన - శిల్ప సంపత్తికి నేన నెఱపి
మధుర గీతామృతంబు వేమాటు గ్రోలి - విశ్వ విజ్ఞాన పటిమచే వెలుగునొంది
నిత్య కళ్యాణ రాశిమైనగడు నట్లు - దిద్దు కొనుడయ్య! దేశమ్ము తెలుగులార!
కలవు నహస్రభాషలు జగమ్మున; సంవోకజేని లేనియల్
చిలికెడి తెల్లుతోడ, సరినేయగ - జాలదు; విశ్వ మెల్లనీ
పలుకున కడ్డు సెప్పదు; సెబానని - విజ్ఞల మెచ్చ సుందరో
జ్వల కవితన్ నృపించి మనజాతికి - సభ్యుడయమ్ము గూర్చుడి
స్వీయము రాష్ట్రమున్ గడననేయ - నిరంతర దీక్ష గంకణ
శ్రీయుతులై తనర్చి బుధసేవిత - ధర్మ పథాను రక్తులై
కాయము చెమ్మటల్ కురియ గప్తము - నోర్చుచు మాతృమండల
శ్రేయము గోరుచున్ బగలురేయి - ప్రయత్నము నల్పుడా దృఢిన్
కులమత వైరముల్ విడిచి కూడి - త్రిలింగ ధరిత్రి దాస్యమున్
దొలచి యశః ప్రవాహమున - దోగుచు నాటుడు తెల్లు లుక్కెమున్
కలిమిని సంస్కృతిన్ విపుల - గౌరవ మొందుచు గార్య పూర్తులై
కలము పాలమ్ము పట్టుడిక - గల్గును జాతికి దేజమెంతయున్
లజ్జానము దారిద్ర్య మవజ్జయు నశియించు - నట్లు వసుధా ప్రజకున్
విజ్ఞానబోధ మొనగుడు సుజ్ఞాన - రమానిరూఢ శోధలు గుల్కన్.

మహారాజ కార్యం

శ్రీ సొళ్ళ కృష్ణమూర్తి

‘పో’ పోయో! పో! మే మెప్పుకోం. మే మెందు కోప్పకుంటాం?’

రంగి కుడిచేయిపైకి ఆడితూ, అగురుమీడమంచి క్రిందకుదూకి ‘మే మెప్పుకోం, మే మెప్పుకోం’ అంటూ ఏదెనిమిది గళాలదూరంజల్లి ఒక పెద్దరాతి మీద కూర్చున్నాడు.

ఇంతవరకూ రెండు ప డ్ ల వాళ్ళు ‘ఆర్జున్ మెంట్టు’ వింటూ, న్యాయనిర్ణయ పడ్డరివి గమనిస్తూన్న రిక్కిన పిల్లలు తమ ఆసక్తిని, దృష్టాల్ని ఒక్కసారిగ రంగిపైనే కేంద్రీకరించివారు.

రంగి మాట్లాడమంటూ మాటిమాటికి రెల ప్రెక్కలి చూస్తూ ఒక కంకెచురాయి తీసికొని పెద్ద రాతిమీద కొడుతున్నాడు. వాడా తనలో ఉద్యోగంగా వున్నాడు తప్ప వేరే యేమీ ఆలోచించడం లేదు. కొన్ని కుణాలు గడిచినై. రంగి రాతిపై కొడుతూ నిప్పురవ యెగిరిపపుడల్లా జాగ్రత్తగా చూస్తూ, ప్రతి సారి రవ యెగిరితేలాగ కొట్టాలని ప్రయత్నిస్తున్నాడు. ఈసారి వా పనుకున్నట్లు రవ యెగిరింది.

రంగి రెలయెత్తి చూచేవేళకు ‘రాజీ’ అరుగు దిగి వస్తున్నాడు. రాజీ వెంటనే తక్కిన పిల్లలూ దిగి వాడు. ‘శేషఫణిపాత్రం అరుగు భాగీకావటంవల్ల కాళ్ళు క్రిందికి వ్రేలాడేవనుకొని, తనకాళ్ళు తానే పెనవేడుకుంటూ, విడదీసుకుంటూ, దగ్గరున్న తుమ్మకాయలనుచూస్తూ, వాటి పొడిపును శేళ్ళతో కొలుచుకుంటూ, వాటికి చెక్కి పెట్టివ తుమ్మకాయల పదును పరీక్షిస్తావున్నాడు. కాని యెదురుగా బంప దగ్గర ఏం జరుగుతుందో వారు గమనించక పోలేను.

‘పో’ పోయో! పో! మే మెప్పుకోం. మే మెందు కోప్పకుంటాం?’

ఆ సుంపులోనుంచి రంగి కంకెం ప్రత్యేకంగా, తన నిశ్చయాన్ని తెల్పుతూ వినిపించింది. మల్లారంగి మాట్లాడినప్పుడల్లా తక్కినవాళ్ళు నిశ్చలంగా వుంటా వ్నారు. నావి మాటలు శేష ఫణికి బాగా వినిపిస్తూనే వున్నవి. ఈసారి రంగి త్వారత వాలుగ్గదు గొంతు కలు వింటుంటునే రంగి మాటలనే మళ్ళీ ఉచ్చరించినది. దీనితో శేషఫణికి పరిస్థితి బాగా అవగతమైంది.

రాజీ వినిపించిన మాగ్యధ్వం విఫలమైపోయింది. వాడు సుంపులోనుంచే ఒకసారి శేషఫణివైపు చూచి వాడు. అందరికంద్దూ మళ్ళీ శేషఫణివైపు చూచి నయం. అందులో కొన్ని క్షుభతవు చాళ్ళుచూపులు. కొన్ని విరోధిపక్షం చాళ్ళవి.

శేషఫణి అరుగు దిగివచ్చి ఆ సుంపుకు కొద్ది దూరంలో బాహ్యయ్యో వాడల్లా ఆగి నిల్చున్నాడు. పరిమాణ శే ధా ల్లో కూడుకున్న తుమ్మకాయలు, వాటికి యుద్ధంలో గోళ్ళలాగ, కొరల్లాగ, ఈటెల్లాగ పనిచేసే తుమ్మకాయలను అక్కడే అగురుమీద కుప్పగా వదిలుతున్నాడు.

విడిపోయిన రెండు సుంపుల్లో రెండో సుంపు కదిలిపోతున్న బునిపించింది గాని పోలేదు. శేషఫణి, జంకపేకం, లచ్చన్న, పీరావ్, యంకా ఒకరిద్దరు అక్కడే వున్నాయి. తన రాజీ కుదిరికపోవడంవల్ల రాజున్న కూడా శేషఫణి పక్షమే చేరిపోయివాడు.

విరోధి పక్షం దూరంగా నిలవడంతో రంగి మళ్ళీ అగురుమీదకొవచ్చివాడు. అనుయాయులంతా వాణ్ణి అనుగమించివారు. రంగి మళ్ళీ ఒక పెద్దతుమ్మకాయ తీసుకొని బావుపాటి ములు ఒకటి రానికి ప్రచ్చి, అరిచేయి, ప్రేళ్ళక్రింద దాన్ని అడిమిపటి విరిక్కులాగ ములు లేమంటా వున్న ఒక కాయప

సరిమాచి బలంగా దానివైపు త్రోసినాడు. సరికాస్త తప్పుదండవల్ల ఈ ముల్లు దానిలోకి చొచ్చుకపోక, పై బూడిదవర్షపు పేటు కొంచెం రేపి ప్రక్కకుపోయింది. ముల్లు తొక్కివడోట తుమ్మకాయలోని పసిమి పచ్చగా కన్పిస్తోంది.

‘నీ పుంజు గలిచింది’ ‘పత్తి’ అన్నాడు.

రంగి తల వైకెత్తిచూచి, దూరంగా వున్నదిలోని పక్షంవైపు దృష్టిపారించి అక్కడ నుంచి రేచినాడు.

ఇంతకూ అక్కడ ఆటలో రంగికి అవ్వాడయం జరిగింది. ఆ ఆటలో తుమ్మకాయలకు పుంజులని పేరు. కాయల పరిమాణాన్ని బట్టి ఒక పెద్దపుంజుకు రెండు చిన్న పుంజుల్నిచ్చి తీసుకోవడం వ్యవహారపు విషయం. ముండ్లు స్రుచ్చిన కాయల్ని ఇద్దరు పంజుగండ్లు చెలొకటి తీసుకొని బంజమీదపెట్టి పలకలవలె పెట్టిన చేతుల్తో చెమ్మలాగి ఒకేసారి ఒకదానిపై కొకటి బలంగా తోస్తారు. ఒక గజం దాక మధ్య దూర యుండటంవల్ల అవి సరితప్పి ఒక దానికొకటి తిగలకపోవడం తటస్థమైంది. ఒక వేళ తగిలితే, రెండుముండ్లూ ఒకదానిలో కొకటి చొచ్చుక

పోవటం, గజపోటములకు సంబంధించదు. సమబలా అవుతాయి. అందుచేత మళ్ళీ ఆడవలసిందే. రెండవ దాని ముల్లు తిన కడుపులోకి స్రుచ్చుకోకుండా చేసి ముల్లు అవతలిదానికి స్రుచ్చుకుంటే ఆ పుంజు గలిచి పట్టు. ముల్లు బాగా దిగబడితే మంచిగలుపు. రెండవ వాడికాయ కొంత పచ్చి ఆరిపోయివుంటే అది పెంటనే చీలిపోయి పాము తలవలె రెండు భాగాలుగ కనిపిస్తుంది. అటువంటివృద్ధుడు చీల్చిన పుంజుకు మహావిజయమే! పొడుగాటి కాయల్ని బంజమీద త్రోసినప్పుడు రాపిడితో చాటి అడుగుభాగం కొంత ఆరిగిపోయి పలకవలె అవుతుంది. అట్లాంటి కాయను ఆటలో ముందుకు త్రోసినప్పుడు అది వెల్లకిలా తిరిగిందా దాన్ని మళ్ళీ ఆటలో వాడరాదు. కొని అది ఓటమిక్రిందికి చేరికా కాదు. దాని భవయోగం లేదంక, అంతే. ముల్లు తగిలి పై బూడిదవర్షంపోయి అకుపచ్య రంగు కనిపించడం చెప్పతీసినందుకు సరే. గంపుకు కనీసపు చిహ్నం వుంది. రెండు మూడు చెప్పులటువంటివి తగిలే తర్వాత వాటిని సరైనవి కోవడం కష్టం గనుక ఆ కాయలుకూడా తర్వాత ఆటలకు పనికిరావు. ఇందులోనే రంగికి జరిగిన

అన్యాయం. మన చెప్పిన కనీసపు విజయచిహ్నం క్రిందటి ఆటలోని దంటాడు. శేషఫణి. ఇప్పుడు తాను తీసిన చెట్టు ఆడేసంటాడు రంగి. శేషఫణి బహుశంలే తన కాయ రంగి ప్యాఫీనమైపోతుంది. శేషఫణికి సాక్ష్యంగా రాజ మాధ్యం వహించినా అది ఫలించలేదు.

రంగి కూర్చున్నవాడు లేచిస్తే అరుగుమధ్యన వున్న వేపచెట్టు కొనుకొని అరుగు బండల్ని పరీక్షిస్తున్నాడు. బండలమీద వేప ఈయన, పండి పండిని కాయలు, పచ్చనికాయలు పడివున్నాయి.

రంగి బండలమీదికి వంగి ఒక వేపయినెను తీసుకొని మనిషంటితో కొరుకుతూ విరోధ పక్షం వాళ్ళవైపు చూస్తూన్నాడు. వాళ్ళేదో మంత్రాంగం చేస్తున్నారు.

పచ్చియినె కావటంవల్ల రంగి నాలుకకు చిలు చేదు రిగిలింది. ఆ చేదు కొనసాలుక నుండి అంగిటివాకా స్రవం ప్రాకి అక్కడ చేదు వుట్టింది. అంగిటితో పోక వాని కిరీంలలో ప్రతి చిన్న వరంలలోకి, రక్తంలలోకి, కంఠంలలోకి ప్రవేశించి సన్నగా ప్రావీణింది. కిరీంమంత్ర యీ చిలుచేదు నుండునూది పొడుపుంటి స్పర్శకైతీ పయనించి సర్వాంగాల్లోను విశేషమై, తీవ్రమైన ఒక వైతి వ్యాన్ని కలిగించింది. వేపయినె కొట్టి నాన్న ప్పుడా అప్పుడు కాని వానికి కలగలేదు. తల వైకెత్తి చెట్టువైపు చూచినాడు. నడి వసంతం కావడంవల్ల చెట్టుమీద యింకా కొంత పూతి అక్కడక్కడ నిలచివుంది. వేపకాయలు పచ్చని ఆకుల మధ్యవున్నా, పచ్చదనమంతా నలుపుగా మారుతూ గుత్తులుగా కనిపిస్తూన్నాయి. ఇంతలో చిన్న గాలి వీచింది. గాలి చల్లగావున్నా అందులోనూ ఈడత్తు చిలుచేదును వాని ప్రాణేంద్రియం పసికట్టింది. ఆ గాలి వల్లగా తన మందంగా వున్నట్టూ, బరువుగా వున్నట్టూ తోచింది వాడికి. చెట్టువైపు చూస్తే చెట్టు కూడా మందంగా, బరువుగా తల అడిస్తూంది.

పడమటి కొండమీద కొలకరి చినుకులకుపడిన గడ్డిమేసి ఆవులు తిరిగివస్తున్నాయి. సంజవేళే గాలి కూడా బరుస్తుంది. ఆకాశంలో కావరంను అంత రిస్తూంది.

రంగి మళ్ళీ ఒకసారి విరోధపక్షం వాళ్ళకోసం వెదికినాడు. కాని వాళ్ళెప్పుడో వెళ్ళిపోయినాడు. ఇంతలో కనుతీకటిపడింది. పడమట ఊరికొనను

వున్న మేదర గంగడియింట్లో గింజలు తివి బలిసిన పండ్లపు పుంజు 'కొక్కోకోకో' అని కాకాకం పట్టింది. రంగి తన గుంపుతోకూడా ఊళ్ళోకి వెళ్ళి పోయినాడు.

2

రంగి మధురోజు ఉదయం రెడ్డిగారి ఆవు దూడను వెదకుతున్నాడు. ఊరికి, నట్లకూ మధ్యనే ఒక మామిడితోట వుంది. రంగి అటువైపే వెళ్ళు తున్నాడు. ఆకాశం విశ్వేణంగా వుంది. చల్లటిగాలి మాత్రం ప్రవాహంలాగ దూసుకపోతుంది. నట్ల మీదికి పోతూ మామిడితోటనుండా నడుస్తున్నాడు రంగి. ఆ తోటకు కంచె, గింజె, యేమీలేదు. చెట్లు పెద్దవి. చాల యెత్తుగా, నలురుగుగా, వుంటాయి. చాలా యేండ్లనాటితోట అది. నడుస్తూవుంటే చెట్లలో ఆకుల సందున యొక్కడో కోయిల 'కోయ్' మన్నది. రంగి ఆగి ప్రతిగా 'కోయ్' మన్నాడు. మళ్ళీ అది కూసింది. తానూ మళ్ళీ కూసినాడు. నాలుగైదుసార్లు ఆయం తిర్రాతి రంగి చుట్టుప్రక్కల చూచినాడు. ఎవరూలేదు. తాను చేసిన పనికి తానే వర్ణనాడు.

తోటవాటి నట్ల యొక్కసరికి గాలి యింకా విశ్వేణులంగా ఒడలంతా రాదుకుంటూ పోతుంది. కొంతమారుయెక్కి రంగి నిలబడి మాడికోసం కలయిచాచినాడు. మారంగా యెవ్వచేతివైపు మూడ తెల్లగా కనిపించింది. 'సరే' నమకొని రంగి నిదానంగా నాథంగా ఒక్కసారి ఊపిరి వీల్చి వదిలివాడు ప్రయత్ని పూర్వకంగా. ఆ గాలిలో యేదో విశేషం గోచరించింది వాడికి. తన కిరీంపు లోపలిభాగా న్నంతా శుద్ధిచేసి వస్తూన్నట్లుండది. నట్లమీది నుంచి ఊరి తలమీదుగా చూచినాడు. ఊరు, చెట్లూ అన్నీ తన దృష్టికి తిన్నలోనే వున్నాయి. ఊరంతటినీ జయించినవాడివలె, ఆకాశంవై పొక్కుసారిచూచి దూడ కోసం వెళ్ళినాడు.

నడుస్తున్నంతసేపూ తనకు తెలియని యేదో కత్తిహృదయంలోనించి తిరంగాలు తిరంగాలుగా మైకుగిరివస్తున్నట్లున్నది. దాని కత్తికి తన కాళ్ళు బలంగా నేలమీద అడుకోలేకపోతున్నాయి. ఇంత వరకూ రంగికి 'తాను' అంటే తన కిరీంమన్న భావన తప్ప, వేరే తెలియదు. కాని యిప్పుడు తనలోని యేదో కత్తి ఉత్పత్తి ద్వంగాలుగా నైకే లేస్తూంటే కిరీం దాన్ని అనుసరించలేక, పై వెచ్చు దాన్ని నిరోధిస్తూన్నట్లు ప్రేలాపనకుమోస్తూ అనిపిం

చింది. 'తన' లో యీ శరీరం కాక నేరే యింకొకటి నూడా యేదో వున్నదన్న భావం అప్పుడే. కలిగింది వాడికి. కాని అర్థమూ కోలేదు నమ్మకమూ కుదర లేదు. కనపడని దెక్కలు తన దెక్కల్లో వచ్చినట్లు మాత్రం వాని కనిపించింది.

దూడను లోలుకొని నమూ రంగి దానిమీద ఒకగబడి కొంతమారం పడిచివాడు. అది పడునూంటే దానిలోక పట్టుకొని దాన్ని వెనక్కులాగి 'ఏడిసేంచి వాడు.' చిన్న గుండ్రాల్ని తీసుకొని రాళ్ళకేసి బాదినాడు. ఏప్పురద పడితేగాని ఒక్కొక్క రాతిని వదలటంలేదు. వాడేం చేస్తూన్నాడో వాడికే తెలియదు. ఎంత బాగాయోకింది. వామిడితోటగుండా వస్తూ మళ్ళీ కోరిలమ్మతో సంబం చేసినాడు. అందు కుందనకోర్ని మోమిడికోమ్మ అందివదాకా యెగిరి ఒకటో, రెండో ఆకులుపట్టుకొని, ముదురాకు కొరికి పారవేసి, వగరు చప్పరిస్తూ, మామిడి వాని పను పీలుస్తూ, లేత చివరుటానును పెడిమల దగ్గరగా పెట్టి గాలిపూడి 'కీదు' మని శబ్దంచేయిస్తూ, దాన్ని ముద్దు పెట్టుకుంటూ వస్తున్నాడు. దూడ ఒకే గమనంగా వస్తున్నాడు. రంగి గమనము ఒకవారి నడక, ఒక వారి పరుగుగా నడిచింది. వానికి తానేదో చెయ్యాలని మాత్రమంది. ఆచేమిలో వానికి సరిగ్గా తెలియదు.

దాళ్ళోకి వచ్చేముందుగా మళ్ళీ వేప చెట్టు దగ్గర వికోధిపక్షింవాల్ని కనిపించివారు. శేషఫణి, వెంకటేశం, లచ్చన్న, పీరాన్. తాను దూడను లోలుకవస్తావుంటే వాళ్ళంతా పొడిచే యెద్దుల్లాగా కోరమాపులు మాడ్చున్నాడు తనవైపు. తాను దాళ్ళోకి దూరంగానే వెళ్ళాలనుకున్నాడు. కాని దూడ వాళ్ళ ప్రక్కగా వెళ్ళింది. లచ్చన్న దాన్ని 'ధాయ్' మని అదరించబోయి చేతి కందిగానే దాని పిచ్చుమీద చరిచివాడు. అది వీడు చెయ్యిత్తడం చూడ గానే నడిచి వంచి పరుగెత్తింది.

'అదేం చేసింది నిన్ను. ఎందుకుకొడతావా?' రంగి నిలబడి ప్రశ్నించివాడు.

'మా యిష్టం' లచ్చన్న తీవిగా అన్నాడు.

'ఏది నీయిష్టం. ఏది కొట్టుమాతాం యీపారి' రంగి సవారీ చేసినాడు. దూడ యాత్రైగబాలు దాటి పోయింది.

'మమ్మల రాచుక పోతే మీం కొడతాం. చూడలే మాకేం. నీవైతే మాకేం.'

'ఏది కొట్టుమాతాం'

'ఏది రాచుకొని పో—'

ఇంతలో దూడ మేడరగంకిడి యింటిముందు యెండులోనిన గింజలు తినేవేళకు వాళ్ళు దాన్నిలోరి లేక లేచున్నాడు.

రంగికి దానికంటే పరుగెత్తక తప్పిందికాదు. వాడు వెళ్ళుతూంటే పీరాన్—

'మగిసిరి వుంటే యెల్లుకోవారి' అన్నాడు.

'నీరంగం వారంగం బాయికాడా వెరంగం' అభినయంతో పాడి హాస్యం చేసినాడు వెంకటేశం.

కొంచెం దూరంపోయి రంగి ఆగి వెనక్కువచ్చే వాడల్లా మళ్ళీ తమాయించుకొని—

'వాడ్లు తిరిగి వాక—ఎల్లుకోండి మీ జట్టంతా.' అని లేక వేసి పరుగెత్తినాడు దూడనెంట.

3

వైరం సాధించడంతోసం శేషఫణి ఆవేళ బడికి వామాలు పెట్టివాడు. ముందులో ఆలోచించిన పన్నుగడ ప్రకారం తులోలా రంగిని, వాని జట్టునీ చిత్తుచేసి పారేయ్యాలని. కరణం గారి పిల్లవాడవడం చేరి బడికి వచ్చినట్లేవెళ్ళి కడుపు నొస్తూందని దబ్బాగా వెలతే తీసుకొని వచ్చివాడు. వెంకటేశం, లచ్చన్న, పీరాన్ అనే నీళ్ళలో పీరాన్ వసు బడి చాడరబండి యేమీ లేదు. వెంకటేశం, లచ్చన్న, యింట్లో బడికి వచ్చి కున్నామని చెప్పి ఎగ్గిపోయారు. ఏదో గిల్లి కట్టా పెట్టుకొని ఎల్లాచెనా రంగి నాయకత్వాన్ని పనిద్రోయా అని నీళ్ళ ఆలోచన.

శేషఫణి మంచి ఆలోచనకర్త. తన ఆలోచనంతా తన జట్టువార్ల తలల్లోకి నూరి పోసినాడు.

రంగికిమాత్రం బడితోందర అంతగా లేదు. అయినా కాణకక్షం చేసుకొని బరికీ మమ్మలు కొడుకు చదువుకుంటే యెవరిక్కావారి? చదువుకోకుంటే యెవరిక్కావారి? ఎప్పుడో యిచ్చ మైనకోలా వెళ్ళిపో, లేనికోలా మానడం. అయినా శేషఫణికి అంటిసంలే చదువు రంగికి విశేష ప్రయత్న మేమీ లేకుండానే అంటింది. ఇంక రంగి జట్టులో తిక్కిన వాళ్ళూ అనామకులే. అందుచేత వాళ్ళ చదువులూ అంతే.

శేషఫణి జట్టువాళ్ళ ప్రయత్నం చూడగానే రంగికి నేరినందా పని దొరికినట్లయింది. దూడను

కోయిలవచ్చి పెట్టిగారింట్లో కట్టివేయించి, పెట్టి పాని కొట్టిదీ దొంతిమండల్లోనుంచి కొంచెం బెల్లం పెడితే అది చప్పరిస్తూ పిగిలోకి పరుగు తీసినాడు. తన జట్టులో వాళ్ళకోసం నాలుగు పిగులూ, పందులూ గాలిపై చివ్వు సుబ్బులూ చంద్రుడూ దొరికినాడు. వాళ్ళను కలుపుకొని రంగి నేవాలయంలోకి వెళ్ళి వాడు.

మధ్యాహ్నమవుతుంది. క్రమంగా ఊణించి పోతున్న గోవులం నీడలో తిక్కిన యిద్దరూ 'పులి కాదం' అనుకున్నాడు.

'ఏంకోయ్! రంగీ పొద్దుట్టుంచి తేజే? ఒకడు తలెత్తకుండానే ప్రస్నించినాడు.

'పెట్టిగారి చూడకోస మెళ్లొను. నా నాయన పనికెల్లినాడు.'

'తేజఫణి నీలుకుండానే' రెండోవా డెందు కున్నాడు.

'అందుకేవచ్చింది. ఎల్లకోమరి వెప్పవచ్చివా' రంగి అన్నాడు పొత్తిప్రాయంగా వాడి ముఖంలోకి చూస్తూ.

అంత కలసి తర్వాత యేవో మంత్రాంగం చేసినాడు.

చిన్న సుబ్బులు దగ్గరలో పడివున్న పాడు గాటి కల్లు తెచ్చు నోకరాన్ని తీసుకొని, ఒక చివర అరచేతిలోపట్టి, పిడికిరిమాసి, రెండవచివర నేల మీద తాకిస్తూ పెట్టబుడిచేతిపిడికిరిలు గట్టిగా పడరిస్తూ అన్నాడు—

'ఈ తెచ్చు అయిదుకుంటలవులే నువం గలిచి పడు. చూడండి! చేళ్ళకు కల్లు తగలకుండా బొటన వ్రేలుకూడా లోపలికి మడిచి, చేయెత్తి, పిడికిరి చేసినాడు. కల్లురాయి పెట్టెమంటూ ముక్కలు ముక్కలైంది. చంద్రుడూ, మరొకడూ ఆ కుంటలను లెక్క పెట్టినారు. చిన్నవాటితోకూడా కలుపుకొని పడకొంటు!

చిన్న సుబ్బులు రంగి ముఖంలోకి చూచి వాడు. రంగి ముఖం వికసించింది. మాట్లాడకుండా అందరూ కార్యాంతరమున్నలై కుమ్మల్లోకి వెళ్ళి పోయినారు.

తేజఫణి జట్టువాళ్ళక్కడనుంచి కదలేదు. తేజఫణి చాల ముండివాడు. అదే చేపవెట్టుక్రింది అడుగుమీద జూక్కిని తపకానే చుట్టూ అడ్డకట్టగా

వెట్టుకొని, తేజులోవున్న వస్తువులన్నీ క్రిందపోసి పరిశీలించి యేరి పెడుకున్నాడు. క్రొత్తగా మింట అయినచ్చిక రెండు కానీలు, నాలుగు బలపపు కుంటలూ, ఒక పీనుకున్న పుసుక్కా, చతురస్రంగా వున్న అరచేతి వెదెట్టు నీలపు పియ్యగుప్త, యంత్ర యేజేవో సామా వస్తువులలో వున్నాయి.

సాయంత్ర మవుతుంది. పదిగంటలవేళ భోజనానికి వెళ్ళడం తప్పిలే వాళ్ళక్కడకూ కదలేదు. ఉదయించిందీ యీ 'ఎదుక్కోలు' కుదరగా లేదు. తిక్కినవాళ్ళకు విసుగు కలుగుతుంది.

'ధృవపడిపోయినారు. ఇంకరాదు' లచ్చన్న అన్నాడు.

తేజఫణి పలుకలేదు. అడుగుమీద వెట్టిలా పండుకొని వాళ్ళ నేలా యెదుక్కొనకపో ఆలో చిన్నా వ్వాడు. ఒకరినొకరు యుద్ధాని కావ్వనించు కున్నాడు గడక చేత మిడి యేవో అక్కనేకుండానే రంగంలోకి చూకవచ్చువని తేజఫణి నిర్ణయం. ఇంకొక తేజ్రవా క్రొత్తది రావాలన్న కోరిక లేదు వాడికి. నిజంగా లోపల యేవో బెరికిగా వుంది. ఎదుక్కొనడంలో క్రమ మిట్లా వుండా లవకున్నాడు. తామే ముందు పైవ బదాలి. లచ్చన్న, పీరాన ముందు కలియబడతారు. తర్వాత తాను. తనకు సాయం వెంకటేశం.

రంగి జట్టు కుమ్మల్లోనుంచి రిరిగి వస్తున్నది. వాళ్ళు ఒకరియిజాలమీద ఒకరు చేతులుచేసుకోవడం లేదు. విడివిడిగా నడుస్తున్నారు. అలయంత్రక్క నుంచినవ్వా గోవురాన్ని చూడగానే రంగికి సంత త్పరం క్రిందటి ఎంకటిచాపు నుర్తు కొచ్చింది. గోవురంపైన్నుంచి ఎంకటి పడి చచ్చివాడు. ఆవేళ తానుకూడా వాడితోపాటు పందెం చేసుకొని గోవుర మెక్కివాడు. కాని తా నేలాగో జాగ్రత్తగానే దిగి వచ్చివాడు. చచ్చిపోయిన తర్వాత ఎంకటి యెక్కడికి పోయివాడో తనకేమీ అర్థం కాలేదు. ఇన్ని విషయాలు ఆలోచించే బుద్ధికి వాన్ని కనుక్కోలేకపోయ్యేటప్పటికి వానిగుం డెల్లో యెక్కడో ఆకాశంనంటి అభూతం యేర్పడి, తెలియని దేవో అటూ యిటూ కొడుకూ నొప్పి కలిగిస్తూంది. రంగికి భయమా, దుఃఖమాకూడా కలిగివయ్. తర్వాత నూడా రమణప్ప తాత ఎంకటివిగురించి చాల మంచిగా మాట్లాడుతుంటే తాను విన్నాడు 'ఎంకటి చచ్చడోసం గోవుర మెక్కివాడన్నాడు' తాత ఒకసారి. అయితే తానుగూడ ఆవేళ యెక్కిన

కుడు చిరకాలము నలవాంటి రాజేంద్ర చోడునితో పొరుగు యుద్ధరంగమునం దాతని పెరింపబాలక, చిరకు కొల్లేటికోటయందు తలదాచుకొనెను. చిర రాజేంద్ర చోడుడు అంతట కొల్లేటికోటను ముట్టడించెను. పూర్వము దేవతలు త్రవ్వినట్టి సముద్రమువంటి (దేవపుష్కరిణి) కొల్లేటిని అగస్త్య దాహాశ నమువట్టినరీతిని కోపింపజేసి ఎండగట్టి అందున్న కోటలో దాగియున్న భీముని బంపెను. కొలను భీముడు భయంకరమైన రూపుగలవాడు!¹ రావణుని భుక్తు, మహాబలంతుడు పరాక్రమశాలి. దుర్గాంతరి నిలయుడైయున్న కొలని మాంసలిక భీముని యాతనికి సహాయముగావచ్చిన యెల్లరను జీవగామాముగా బట్టుకొనెను కులోత్తుంగ చిరరాజేంద్ర చోడుడు. అంతట భయంకరమైన ఆ భీముని పుత్రమిత్ర బాంధవ సమేతముగా శిరచ్ఛేదముచేసి త్రికునిర్యూలము గావించెను. కొలని మాంసలిక భీముని శిరచ్ఛేదము శ. ౧౦౫౪ కు

సరియైన శ్రీ. శ. ౧౧౩౨ సంవత్సరమున ప్రైతమాసమున జరిగెను. ఆభీకర వృత్తాంతముతో సంప్రదేశము ఇందుమించుగా చాళుక్య చోళచక్రవర్తికి వశమయ్యెనని చెప్పవచ్చును.

కొలని మాంసలిక భీముని శిరచ్ఛేదమునకు పూర్వము, తన కత్యంత భక్తివిశ్వాసములగుల వెలవాంటి కులోత్తుంగ చోడ గొంకరాజుకు తోడ్పడుటకై చోళసైన్యములతో సంప్రధూమికవచ్చి యుండెను. భీముమాంసలికుడు ఎగుటనిలిచి పోరాడబాలక కళింగమునకును, ఇతిరమంజిలములకు పాతీదాగి కొనినప్పుడు ఆదేశభాగమును చోళ సైన్యములు కాల్చి భస్మీకటలను²చేసెను. భీముని శిరచ్ఛేదక వృత్తాంతము నడిచినవెనుక విక్రమ చోడుడు తన కుమారుని రెండవ కులోత్తుంగ చోడుని విష్ణువర్ధన నామముతో వేంగిశ్వరునిగా నధిషేకించెను. ఆ రాజ్యాధిషేకము శ. ౧౦౫౪కు సరియగు పరిధావి ప్రైతమాసాంతమున (శ్రీ. శ. ఏప్రిల్ ౧౧౩౨ నందు జరిగియుండెను.³ కుమారుని పట్టాధిషేకానంతరము విక్రమచోడుడు చోళ మండలమునకు దిరిగిపోయెను. అది మొదలు విక్రమ చోడ కులోత్తుంగ చోడదేవు లిరువురును చోళ వేంగి రాజ్యములను సముష్టిగా ఏకస్థలై పాలించిరి. ఆ సముష్టి రాజ్యపాలనము శ్రీ. శ. ౧౧౩౨ ఏప్రిల్ నెలతో ప్రారంభమయ్యెను.

విక్రమ చోడునకు ఏడుగురు రాణులుండిరి. వారిలో ముగ్గురికేడ్లు మాత్రము మనకు తెలియవచ్చుచున్నది.⁴ ఆగ్రమహిషి ముక్కొలానది.⁵ రెండవ రాణిత్యాగపతాక, ఆమెకు త్రిభువనమునుడు దైయాల్ యని యింకొక పేరు. మూడవ యా పెరణి ముసుదు దైయాల్. కులోత్తుంగుడు ముక్కొకల (మధ్యకోకిలాంబ) మృ కుమారునిని యాహింపవచ్చును. విక్రమ చోడుడు మరణించువఱకు రెండవ కులోత్తుంగుడు అనన్తాపురము రాజధానిగా సంప్రదేశము నేరినట్లు ఆంధ్రదేశపు శిలాశాసనములవలన తెలియుచున్నది. విక్రమచోడుడు ౧౭౪౦ సంవత్సరముల రాజ్య చేసెను. అతడు శ. ౧౧౫౬ యొక్క కన్యకాదీపములలో (శ్రీ. శ. ౧౧౩౫ మార్చి) మరణించియుండును, మరణించునాటికి ఆ చక్రవర్తికి నిలుబడిమూడు సంవత్సరములు వయసుండెదనను.

1. దేవరాసాస్థానకంటకః పృథుతర శ్చేయేణామాపిభూత దుగాణాంరెమ్మిణాలయో భయంకరకపుః శ్రీరామకులోత్తుంగ పా యేనాకాకొలనాంటి భీమవృధరిః పుత్రైశ్చివ్విమైశ్చపః! కృష్ణారావణుని భో భుజుల బాన్ని మాంసము మూర్తిరే||

నలవాంటి చిరరాజేంద్ర చోడుని శ. ౧౦౯౧ నాటి సందూరి తామ్రశాసనమునుండి గవర్న మెంటు ఎఫ్.గ్రఫీసువారి అనుమతి వనస్థించి కైకోనబడినదీక్షికము. C. P. No. 23 of 1916—17.

2. S. I. I. Vol. II. No. 68, మరియు S. I. I. Vol. III. No. 19.

3. ఆంధ్రదేశమున బాపట్ల, నిడుగోలు, మున్నగు తావులందు లభించిన శిలాశాసనములను (S. I. I. Vol. VI. No. 129, 123, 183, 184, 136, 187, 141, 142, 149 మొదలయినవి) బట్టిచేయబడినది యూహ. విక్రమచోడుని 17 వ రాజ్యవర్షమును రెండవ కులోత్తుంగ చోడుని మొదటి రాజ్యవర్షమును ఒక్కటే. అది శ. ౧౦౫౪ కు సరియైన పరిధావి సంవత్సరము.

4. రెండవ కులోత్తుంగచోడుని చెల్లూరి తామ్రశాసనముకూడ నీవాదమునే బలపఱచుచున్నది.

చింది. 'తన' లో యీ శరీరంకాక వేరే యింకొకటి కూడా యెవో వున్నదన్న భావం అప్పుడే. కలిగింది వాడికి. కాని అర్థమూ కాలేదు వచ్చుకనూ కుదరలేదు. కవచమీద కెక్కలు తప కెక్కలతో వచ్చివచ్చు మాత్రం వాని కనిపించింది.

మామూలు తోలుకొని వస్తూ రంగి దానిమీద ఒకగబడి కొంతమూడం వడిచినాడు. అది వడుక్కుంటే దానితోక పట్టుకొని దాన్ని వెనక్కులాగి 'ఏడిసింది వాడు.' చిన్న గుండ్రాన్ని తీసుకొని రాళ్ళకేసి బాదినాడు. నిష్కరవ పడితేగాని ఒక్కొక్క రాతిని వదిలటంలేదు. వాడేం చేస్తూన్నాడో వాడికే తెలియదు. ఎంత బాగాయోగింది. మామిడితోటనుంచా వస్తూ కుళ్ళి కొరిలమ్మతో పండుం చేసినాడు. అందుకుందనుకొన్న మామిడికొమ్మ అందివదాకా యెగిరి ఒకటో, రెండో ఆకులుపట్టుకొని, ముదురాకు కొరికి పారచేసి, వగరు చప్పరిస్తూ, మామిడి వాడవను పీలుస్తూ, లేత చిగురుబాకును పెదిమల దగ్గరగా పెట్టి గాలివ్రాసి 'కీడు' మని నిర్బంధించుకొని, దాన్ని మధ్య పెట్టుకుంటూ వస్తున్నాడు. మామిడి ఒకే గమనంలో వడుక్కున్నా, రంగి గమనము ఒకసారి నివక, ఒక సారి పరుగుగా వడిచింది. వానికి తానేకా చెయ్యాలని మాత్రముంది. అజేమిలో వానికే నిగ్గా తెలియదు.

ఈశ్వరీ వచ్చేముందుగా కుళ్ళి వేప చెట్టు దగ్గర విరోధపక్షంవాళ్ళు కనిపించినారు. శేషభణి, చంకలేశం, లచ్చన్న, పీరాన్. తాను మామూలు తోలుకవస్తావుంటే వాళ్ళంతా పొడిచే యెద్దులగా కొరదూపులు మాట్లాడుతున్నారని తననైపు. తాను ఈశ్వరీ దూరంగానే వెళ్ళాలనుకున్నాడు. కాని మామూలు వాళ్ళ ప్రక్కగా వెళ్ళింది. లచ్చన్న దాన్ని 'ధాయో' మని అదరించబోయి చేతి కండుగా చే దాని పీపుమీద వదిలినాడు. అది పిగు చెయ్యిత్తడం చూడగానే నడ్డి వంచి పరుగెత్తింది.

'అడం చేసింది విన్ను. ఎందుకుకొడతావో? రంగి నిలబడి ప్రశ్నించివాడు.

'మా యిష్టం' లచ్చన్న కీచిగా అన్నాడు.

'ఏది నీయిష్టం. ఏది కొట్టుచూతాం యీసారి? రంగి ఏవారో చేసినాడు. మామిడి యాత్రైగళాల దాటి గోయింది.

'మమ్ముల రాచుక పోలే మేం కొడతాం. చూడలే మాకేం. నీవైతే మాకేం.'

'ఏది కొట్టుచూతాం' 'ఏది రాచుకొని పో—'

ఇంతలో చూడ మేవరగంగడి యింటిముందు యెండబోసిన గింజలు తిన్నేవేళకు వాళ్ళు వాన్నితోలి కేకలేస్తున్నారు.

రంగికి దానిచెంబు పరుగెత్తక తప్పిందికాదు. వాడు వెళ్ళుతూంటే పీరాన్—

'మగపిరి వ్రంటే యెల్లుకోవాలి' అన్నాడు.

'నీరంగం వారంగం బాయికాడా తెరంగం' అభివయంతో పొడి హాస్యం చేసినాడు చంకలేశం.

కొంచెం దూరంబోయి రంగి ఆగి వెనక్కువచ్చే వాడెల్లా మర్యా తమాయించుకొని—

'పొద్దు తిరిగివాక—ఎల్లుకోండి మీ జట్టంతా.' అని కేకచేసి పరుగెత్తినాడు చూడచెంబు.

3

వైరం సాధించడంతోపాటు శేషభణి ఆవేళ బడికి నామాలు పెట్టినాడు. ముందురోజు ఆలోచించిన పన్నుగడ ప్రకారం ఈరోజు రంగిని, వాని జట్టునీ చిత్తుచేసి పారేయాలని. కరణంగారి పిల్లవాడెవడో చేత బడికి వెళ్ళినట్లేవెళ్ళి కడుపు నొనూండని దర్జాగా వెలపు తీసుకొని వచ్చినాడు. చంకలేశం, లచ్చన్న, పీరాన్ అనే పిళ్ళలో పీరాన్కు బడి బాదరంది యేమీ లేదు. చంకలేశం, లచ్చన్న, యింట్లో బడికి వెళ్ళుకున్నామనిచెప్పి ఎగ్గెట్టివారు. ఏవో గిట్టి కట్టా పెట్టుకొని ఎల్లానైనా రంగి వాయకత్వాన్ని పవిత్రాయాలని పిళ్ళ ఆలోచన.

శేషభణి నుంచి ఆలోచనకర్త. తన ఆలోచనంతా తన జట్టువాళ్ళే తెల్లలోకి మారి పోవినాడు.

రంగికిమాత్రం బడికొందర అంతగా లేదు. అయినా కాయకష్టం చేసుకొని బ్రతికే గుమ్ములు కొడుకు చదువుకుంటే యెవరిక్కావాలి? చదువుకోకుంటే యెవరిక్కావాలి? ఎవ్వరో యిష్టమైనరోజు వెళ్ళడం, లేనిరోజు మానడం. అయినా శేషభణికి అంటినంత చదువు రంగికి విశేషప్రయత్న మేమీ లేకుండానే అంటింది. ఇంక రంగి జట్టులో తిక్కిన వాళ్ళూ అనానుకులే. అందుచేత వాళ్ళి చదువుయీ అంతే.

శేషభణి జట్టువాళ్ళ ప్రయత్నం చూడగానే రంగికి చేరినందా పని చొరికినట్లయింది. చూడను

తోలుకొని పెట్టి రెడ్డిగారింట్లో కట్టివేయించి, రెడ్డి పాని కొట్టిదీ వొంటిపంచల్లోనుంచి కొంతం తెల్లని పెడితే అది చచ్చురిస్తూ పిగిలోకి పడుతు తీసినాడు. తన జట్టలో వార్లకోసం వాణుగు పిగులూ, పండులూ గాలిస్తే చీకట్లు వుట్టులూ చంద్రురూ దొరికినారు. వార్లను కలుపుకొని రంగి శేవాలయంలోకి వెళ్ళి వాడు.

మధ్యాహ్నమవుతూంది. క్రమంగా ఊణించి పోతూన్న గోవురం నీటిలో తక్కిన యిద్దరూ 'పులి జాచం' అడుతున్నారు.

'ఏంకోయో! రంగీ పాడుట్టుంచి శేవో! ఒకడు తలెత్తకుండానే ప్రస్థించివాడు.

'రెడ్డిగారి దూహకోస మెక్కాను. మా వాయవ పనితెల్లివాడు.'

'శేషభద్రే నిల్లుకుండానే! గండ్డోవా పండు కున్నాడు.

'అందుకేవచ్చింది. ఎల్లకోమని తెప్పవచ్చివా' రంగి అన్నాడు పొల్లిప్రాయంగా వాడి ముఖంలోకి చూస్తూ.

అంత కలసి తిర్యాతి యేకో మంత్రాంగం చేసినాడు.

చిన్న గుబ్బులు దగ్గరలో పడివున్న పాడు గాటి కల్లు చెచ్చు నోకవాన్ని తీసుకొని, ఒక చివర అరచేతిలోపట్టి, పిడికిలిమూసి, రెండవచివర నేల మీద తాకిస్తూ పెట్ట, పుడిచేతిపిడికిలిల గట్టిగా సవరిస్తూ అన్నాడు—

'ఈ తెచ్చు అయిదుకుంటలపులే నువం గలిచి న్నా. మాడెండి! చేళ్ళకు చెబ్బ తగలకుండా బొటన వ్రేలుకూడా లోపలికి మడిచి, చేయొత్తి, పిడికిలి వేసినాడు. కల్లురాయి పెట్టుకుంటూ ముక్కలు ముక్కలైంది. చంద్రుడూ, మరొకడూ ఆ కుంటలను తెక్క పెట్టినారు. చిన్న వాటితోకూడా కలుపుకొని పడకొంతు!

చిన్న గుబ్బులు రంగి ముఖంలోకి చూచి వాడు. రంగి ముఖం వికసించింది. మాట్లాడకుండా అందరూ కార్యాంతరమున్నలై గుమ్మల్లోకి వెళ్ళి పోయినారు.

శేషభద్రే జట్టువా కృక్కవెనుంచి కదలేడు. శేషభద్రే చాల ముండివాడు. అదే శేషచెట్టు క్రింది అడుగుమీద కూర్చొని తనకాళ్ళే యెట్లా అడ్డకట్టగా

పెట్టుకొని, శేబులోవున్న వస్తువులన్నీ క్రిందపోసి పరిశీలించి యేరి పెడుతున్నాడు. క్రొత్తగా మింట్ అయినచ్చిన రెండు కాసీలు, వాలుగు బలపపు కుంటలూ, ఒక పీచుగుచ్చు పుసుకొక్క, చతురస్రంగా వున్న అరచేతి వెన్నెల్లు నీలపు నీలక్కనస్త, యంత్ర యేజేవో సామాన్లందులో వున్నయే.

సాయంత్రమవుతూంది. పదిగంటలవేళ భోజన వానికి వెళ్ళడం తప్పితే వా క్కొక్కడనూ కదలేడు. ఉదయించిందీ యీ 'ఎదుక్కొల్లు' కుదరనూ లేదు. తక్కినవారృకు విడుగు కలుగుతూంది.

'భయపడిపోయినారు. ఇంకరాదు' బచ్చన్న అన్నాడు.

శేణభద్రే చలకలేడు. అడుగుమీద కెల్లకొని పండుకొని వాళ్ళ నేలూ యెదుక్కొక్కడనూ ఆలో చిస్తూన్నాడు. ఒకరినొకరు యెద్దాని కావ్యోచించు కున్నారు గనుక వేళ మిష యేమీ అక్కరకుండానే రంగంలోకి దూకవచ్చువని శేషభద్రే నిర్ణయం. ఇంకొక టేబుల్ వా క్రొత్తది రావాలన్న కోరిక తేలు వాడికి. నిజంగా లోపల యేకో చెరికిగా వుంది. ఎదు క్కొక్కడంలో క్రమ మిట్లా వుండా లనుకున్నాడు. తామే ముందు నైవ బడాలి. బచ్చన్న, పిరాన్ ముందు కలియబడతారు. తిర్యాతి తామ, తనకు సాయం చెంకలేకం.

రంగి జట్టు గుమ్మల్లోనుంచి తిరిగి వస్తున్నది. వాళ్ళు ఒకరియిబాలమీద ఒకరు చేతులు వేసుకోవడం లేదు. విడివిడిగా వస్తున్నారట. అలయంత్రక్క మంచినన్నా గోవురాన్ని చూడగానే రంగి సంత త్పరం క్రిందటి ఎంకటి చావు గుర్తు కొచ్చింది. గోవురం నైమ్మించి ఎంకటి పడి వచ్చివాడు. ఆవేళ తనుకూడా వాడితోపాటు పండం వేసుకొని గోవుర మెక్కివాడు. కాని తా నేలాగో బాగ్రత్తగానే దిగి వచ్చివాడు. చచ్చిపోయిన తిర్యాతి ఎంకటి యొక్కడికి పోయివాడో తనకోనో అర్థం కాలేదు. ఇన్ని విషయాలు ఆలోచించే బుద్ధికి దాన్ని కను క్కొలేకపోయ్యేటప్పటికి వానిగుం డెల్లో యొక్కజో ఆకాశంవంటి అభూతం యేర్పడి, తేలియని వదో అటూ యిటూ కొడుకూ పొప్పి కలిగిస్తూంది. రంగికి భయమా, దుఃఖమాకూడా లిగినయే. తిర్యాతి నూడా రతుదస్త్ర తాత ఎంకటిచిగురించి చాల మంచిగా మాట్లాడుతూంటే తాను విన్నాడు 'ఎంకటి చవుడికోసం గోవుర మెక్కివాడన్నాడు' తాత ఒకసారి. అయితే తానుగూడ ఆవేళ యొక్కడ

వాడే. తాను జేవునికోసమెక్కడలేదే. ఆ సంగతి తనకు దాగా తెలుసు. అయినా ఈ రమణప్పతాత ఒకడు! రాసురాసు దేవాలయంలో స్వామికి, తాతకు ఆత్మ భేదం కనిపించకుండా వస్తూంది రంగి ముసుముకు. ఇద్దరూ తన కర్మం కావటంలేదు! ఇద్దరూ యెవ్వరూ ఆలయంలోనే వుంటారు!!

అలాంటివూ వస్తూన్న వాడల్లా రెండోపక్షం వాళ్ళను చూచేసరికి మళ్ళీ ప్రపంచంలో పడినాడు రంగి. పరిగా క్రిందటిదినపు వేళ అయింది. శేషభణి జట్టు యెడో సన్నాహంలో వుంది. పీరాన్ బలపాలను బండ్లవీడ సన్నగానూరి, బుగ్గలనిండా గాలి వూది, నున్నటి బుగ్గలవీడ బలవపు కొన తాకించి, తాన్ని ఉప్పుతూ వాడి పరీక్షిస్తున్నాడు.

పీర్లనియాలి వాళ్ళు అనుకుందివాడు. కంఠం సవరించుకోవడాటా, కేకరింతలు మొదలైనవి. రంగి పక్షంవాని మాట్లాడికుండా వెట్టువాటి నకు వున్నాడు. మళ్ళీ చిల్లగాలి చిలుచేడుతో ప్రారంభమైంది. చాగా వీస్తున్నది.

రంగి జట్టుకు ప్రక్కగానే కాస్త దూరంలో వాళ్ళు వస్తున్నారు. దిగ్గరలోనే వున్న మైదానంలోకి బోవాలని రెండుపక్కలటా తెలుసును. వదిక బయలుపుగా, మంచంగా పొరుకుంది.

ఇంతలో రంగి ఒకపది చేసినాడు. వంగి ఒక రాయి తీసుకొని ముందులో తాను కూర్చున్న పెద్ద బండ్లను సరిమాచి బలంగా విసిరివాడు. రాయి ఫట్మంటూ డీకొని నిప్పు రవ యిగిరింది. రెండో పక్షంవాళ్ళు చూచివారు. రంగి పక్షం గర్వంగా మాట్లాడుతుంది. శేషభణి జట్టులో లచ్చిన్న జేబులోనుంచి చిన్న పరిత్రాడు తీసి తన యెడమ కారికి చుట్టుకున్నాడు. శేషభణి గర్వంగా చూస్తున్నాడు. నిమరాస్త్ర విశ్వా ప్రతిర్వసంతో శేషురుత్రేత ఘట్టం ప్రారంభమైంది వది వాడికేం తెలుసు?

‘నియే పరిత్రాడు తీస్తూనే లేదా?’ దూరం నుంచే రంగి గద్దించినాడు. రంగి పక్షంలో వాళ్ళు తిలబున ఆగి చూచివారు. రంగి జట్టులో రంగి, చంద్రుడు ముందుకున్నారు. తక్కిన యిద్దరూ రెండవ వరుసలో వున్నారు. అయినా రంగి కొని చంద్రుడుకొని చరించలేదు. గంభీరంగా వివాదంగా వున్నాడు. వాళ్ళిద్దరి చాక్కలు గారికి వూదివ దానివలె ఎత్తుగా వున్నయి.

‘నుగసిరి వుంటే గల్లుకొండి’ శేషభణి అన్నాడు. లచ్చిన్న మాట్లాడితేడు. ‘ఎవడికరా

నుగసిరి?’ రంగి జంటలో వాడు లచ్చిన్నమీద పడి వాడు. శేషభణివాడిమీద పడగానే రంగి వాళ్ళలో మరికి శేషభణిని బెనమ్మలాగి పెనవేసుకున్నాడు. ఇంతలో పీరాన్, వెంకటేశం కలయికేమిటోగా రంగి జట్టులో రిక్కినవాళ్ళు హుంకరించి, చిరుఘట్టవం చేసి యిగిసివారు. అంతే!!

శేషభణి తల్లు పెత్తురులు చియ్యూతూ, ఆర్చి, వాల్కు చాపి విడం వురుస్తున్నాడు. పల్లగా వున్న శరీరంలో ప్రతివాళ చూలంలోనుంచి కిక్కిరి లాగు కున్నాడు. కాని చాలటం లేదు. రంగి శరీరంలో కిక్కిరి అన్ని భాగాల్లోను సమానంగానే ప్రవరిస్తూందా అన్నట్లు అంతగా చలించడం లేదు.

రంగి శేషభణి చాక్కా కాలవవద్ద చేయిచేసి యాడ్చివాడు. వాడు క్రిందికి వంగి రంగిని కాలపట్టి క్రింద చేయబోయేసరికి ఒకరి శరీరా లాకరికి గాధంగా పూర్తుమన్నయి. శేషభణికి కడుపువీడ దంతటా సన్నని బాతులతో ప్రచ్చివట్టియ్యింది. కాని పట్టు విడిచిండుకోను పార్వపడలేదు. మొండిగా లాకేవేళు తన చాక్కా బువాలకిండుగా చినిగి రంగి గోళ్లు వీరుకపోయినయి. పెత్తురు పల్లగా కని పిస్తూంది. శేషభణి క్రిందబడినా రంగి వదలేదు. అవలెల లచ్చిన్న, పీరాన్, వెంకటేశంతో తన జట్టు వాళ్ళు బోరాడుతున్నారు. చేతికందగానే లచ్చిన్న కాలపట్టి లాకేవేళు వాడు శేలపైబడినాడు. కారి మన్న పరిత్రాడు రంగి చేతులోకి వచ్చింది. వాడూ తేచేవేళు చిన్న నుట్టులు వాడి నొక్కపోటు పొడిచివాడు. ‘ఆహూ!’ అంటూ లచ్చిన్న కడుపు పట్టుకొని కూర్చున్నాడు.

కొంతసేపటికి కొట్లాట ముగిసింది. శేషభణి యేడుపు అంకిండుకొని ఊళ్ళోకి జల్లిపోయినాడు. వానికడుపువీడంతా సన్నటి దద్దురులూ, పెత్తురు మక్కలూ. లచ్చిన్న మంటుకూ మరొక త్రోవ తీసినాడు. తక్కిన వాళ్ళెట్లా పోయినాలో తెలియదు.

జట్టు చెదరి మమ్మ పూసుకున్న జట్టులో రంగి జట్టువాళ్ళుమాత్రమే మిగిలివారు. రంగి, చంద్రుడూ బాగ్రత్రేతా చాక్కా క్రింద పట్టుకొని వచ్చిన సన్నటి కుమ్మకంవతీసి దూరంగా విపరి వాడు!!

పరిత్రాడు చేతిపట్టుకొని రంగి ఊళ్ళోకి వడిచి వాడు. వాడికి, కాళ్ళూ, చేతులూ రానుకపోయినయి. పరిత్రాడు రానుకున్నప్పుడల్లా శరీరంమీద

యెక్కడో ఒకచోట చంద్రమంటాంది. ఒకరి హక్కా ముక్కు నొకరు విరులుస్తూ తక్కినవాళ్ళూ రంగి వసుసరించివారు.

వామల్లో అటుకేసి మొహంచేసి మాటాడు మంటాన్నావాళ్ళలో రంగి వీపు 'ధడిలో' మ నేవరకు చేరితప్పం కలిగింది. రంగి కంట్లలో నీళ్ళతో యెగిరిపడి లేచినాడు. మొదట కరణంగాలేమో నమసున్నాడు. రంగి నాయన! మబ్బులు!! కుంట పగ్గంతో ఒకటే బాదటం. రంగి రాగాలుపెట్టి యెడ్చినా వదిలేదు. తక్కినవాళ్ళు వుదాయించినారు. రంగి వీపు మ్రోగి పోతున్నది.

'కరణంగా రబ్బాయిని కొట్టి యీభూలో ప్రతుకుదామనేవా...' మధ్యమధ్య మాటలు వినిపిస్తూ వ్చయ్. వీధిలో నాడినిలాగగా, నాడి బయివుపవడిన వాడొకనిపిడ్తూంది.

రంగి దబ్బలు వినిపించటం లేదు నాటి ప్రతి ధ్వనులే వినిపిస్తూవ్చయ్. ఇంకెలో యెక్కడనుంచో రమణప్ప తాత చేవుడివల కనిపించినాడు. మబ్బులు చేతుల్లో త్రాడు లాగి ఆవరల పారవేసినాడు.

'వీకేమివా మతిపోయిందా పిల్లవాడి సంతగా బాధిలే రాజేమైనా బ్రతికా?' తాత తీవ్రంగానే అన్నాడు.

'కరణంబాబుగారి అబ్బాయిని కొట్టివాడండి... వాళ్ళతోలికపోనే మనకీప్రాల్లో నిలువనీకుంటుందా?' మబ్బులు తీవ్రంగా త్యాప పీలుస్తూ, మధ్య మధ్య రంగిచెవుమాస్తూ, తాత పారవేసిన కుంటపగ్గం మల్లి తెచ్చుకున్నాడు. కాని కొట్టలేదు.

'కేషఫణి కథాపద్ధతి యెట్లా నడిచివుంటుందో రంగి పూహించుకున్నాడు!

'లేదుతాత నాళ్ళే మమ్మల్ని కొట్టాలని చూచినారు. మమ్మల్ని యెల్లకోసుంచే...కొట్టాడి నాము...పైగా అచ్చిగాడు మమ్మల్ని చూచి కాలికి వరంట్లు యేసుకున్నాడు' రంగి పగం యేడుపూ సగం మాటలుగా చెప్పకపోయినాడు.

'వరిత్రావేసుకున్నాడు! ఆరి ధివవా!!... అయితే తీయించినావా?'

రమణప్ప తాత అడిగినాడు రంగి వీపువారి దబ్బలుమాస్తూ.

రంగిచేతులోనుంచి యింకా వదిలని వరిత్రాడు చూపించినాడు. హాసరేఖ ఈపత్తుగా నాడి మొఖంలో కనిపించి అదృశ్యమైంది.

'శేష్! మనమడు మహారాజ కార్యంచేసి పాధించినాడోయ్ గుబ్బులూ.

నాటింక నీవేమీఅవకూడదు...పిల్లలుచేవేవన్నీ మహారాజ కార్యాలే.'

తాతరంగి తల నిమిరుతూ వచ్చుతో అన్నాడు. మబ్బులు సగం చల్లారి విసురుగా నాడి చిరపాకనారి చూచి వెల్లిపోయినాడు.

'గట్టివాడవురా మనమడా! ఇంకెప్పుడూ కొట్టాడికు' మబ్బులు పోగానే రమణప్ప తాత ముందుకు పోయినాడు.

విరునిమహిళకుగాని రంగి బాగా లేరుకో లేదు. చూచేవళ్ళకు కనుదీకటి పడింది. చుట్టూ యెవరూ లేరు.

తాత తనను మహారాజన్నాడు. రంగి మన స్సులో యేదో తృప్తి, ఆహంకారమా తాండవించి వయ్. ఇంతిలో వరిత్రాడు జ్ఞాపకం వచ్చింది.

రమణప్ప తాత తీసుకపోయినాడు!

ధివ విలయా న్నెవరో అవకారింపిన జ్ఞయింది రంగి మనస్సులో.

తా నెవరికోసం పోరాడినట్టు? జీవాలయంలో గంట మ్రోగింది.

అయితే ఎంకటి యెవరికోసం చచ్చిపోయినట్టు? మల్లా ఆలయఘంటిక మ్రోగింది. రంగి చెవులు గింసురుమంటున్నయ్. ఇంతిలో దగ్గరలో యెక్కడో ఒక పంజెపు కొడి కొక్కోకోకో అని కేహళం పట్టింది.

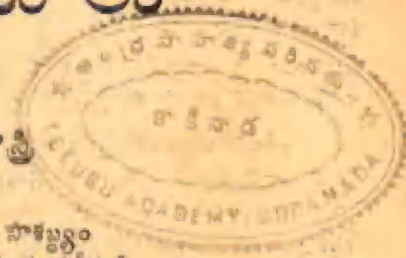
ఆలయ ఘంటిక మల్లా మ్రోగింది!!!

అలంకారములు

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

ముప్పదియారు లక్షణములను, ప్రధానములగు నాలుగు లంకారములను భరతుడు చెప్పినాడు. భరతునితీర్మాత కొన్ని లక్షణముల లంకారముల కేసిలోనికి ప్రవేశించినాడని, లక్షణమును ఆసీన కొందిరిచే నలంకారముగా గణించబడినదని భామహుడు చెప్పినాడు. దండి, ధట్టి దీని నలంకారమనినాడు. భామహుడు నిరసించిన హేతువను లక్షణమును దండి ఉత్తమభూషణమునినాడు. వాస్తవాలంకారవర్ణములోనిదిగా ముద్రలుడు దీని నంగీకరించినాడు. ఉద్భట సుమ్మటులు దీనిని నిరసించినాడు. రామ రావలంకారముల సంఖ్య విపరీతిగా పెరిగిపోయినది. ప్రతిఅలంకారికుడు తన ఇచ్చవచ్చినట్లు తన బుద్ధికుశలతను ప్రదర్శించి ప్రతి అలంకారమును విశ్లేషించుటచే నలంకారశాస్త్ర మొక క్లిష్టతర్కగ్రంథముగా నైతి. కాని అతిప్రాచీనల వ్రాతలలోనిన్నియలంకారములుగాని, ఇది జూపు క్లిష్టకావ్యరచనగాని కన్పించవు. పైగా శబ్దాలంకారములు, అర్థాలంకారములు, ఉభయాలంకారములునని మూడు రకములుగా చేతు వీటిని మనము వ్యవహరించుచున్నాము. ఇది గుఱు క్రిపై వాధారపడి యున్నవా? లేక ప్రాచీన విమర్శకుల వ్రాతలపై వాధారపడి యున్నవా? అను ప్రశ్నలను వివేచింపవలసియున్నది.

భరతుడు యమకమును శబ్దాలంకారము నొకదానిని, మూడిర్థాలంకారములను చెప్పియున్నాడు. దశదిగ్ధయమకములను వివరించినను ఇది శబ్దాలంకారమని, భరతుడు చెనలేదు. భామహోద్భటులుగూడ ఈ శబ్దార్థవిభాగము నలంకారములలో గ్రహించినట్లు కన్పించదు. కాని

“రూపకాది మలంకారం
బాహ్యమా చక్షుశేపరే
సుపాంతి బాంధవ్యైశ్చైతి
వాచాం వాంధ్యం త్యైలంకృతిమ్

తదంతదాహుః పోశ్యం
నార్థ వ్యుత్పత్తిరీద్యుః
శబ్దార్థే యాలంకార
కేవాదిప్తం ద్యయంతువః”

అని భామహుడనినాడు. రూపకాద్యలంకారములు బాహ్యములగుటచే నంత ప్రధానములు కావని, సుశబ్దముల సుపయోగించుటయే వాగలంకృతియని కొందరనినారట. పోశ్యమే ప్రధానాలంకారమని వీరి భావము. ఈ ప్రాచీనవాదము నంగీకరించ జాలని మాఘుడు “శబ్దార్థా నత్యనిరీతద్యయం విద్యా వక్షేత్తే” (2.86) యనినాడు. మాఘ, భామహులు శబ్దము నొక్కదాని నేగాని, అర్థము నొక్కదాని నేగాని ప్రధానముగా గ్రహించజాలనివాడు. శబ్దార్థములకు సమప్రాధాన్యము గలదు. వివన పోశ్యమయి, అనుప్రాస, యమకము అను శబ్దాలంకారములను, కొన్ని అభిధేయాలంకారములను లేక అర్థాలంకారములను భామహుడు ప్రస్తుతించినాడు.

గొడీరీతిలో అనుప్రాస ప్రధానమని చెప్పి, దీనిని దండి వివరించినాడు. మూడవ ప్రకరణమున యమకమును, చిత్రమార్గములను విశేషముగా చెప్పినాడు. సుబోధాలంకారములను శబ్దార్థవరములుగా విభజించినవాడు వామనుడు. కాని ఉద్భటు నిశ్లేషాలంకార నిర్వచనోదాహరణములు ఈ విభాగమునకు మూల భూతిమైనట్లు రాజావక తిలకుని విప్రుతి యందు కన్పించుచున్నది. తిలకుని వ్యాఖ్యనుండి క్షరేయాశ్రయి భావనాదము, అన్వయ వ్యతిరేకవాదము బయలుదేరినవి. తిలకుని కుమారు డగు దుయ్యకుడాశ్రయశ్రయి వాదమును, సుమ్మటుడు అన్వయవ్యతిరేకవాదమును చేబట్టిరి. తిలకుడు రెండు వాదములను సేవచ్చగా ప్రయోగించినట్లున్నది. క్లిష్టపరంపరిత రూపక వ్యాఖ్యానరసమున శబ్దముద్వారా అర్థ మలంకృతిమగుచున్న దని చెప్పయి, అలంకారార్థము శబ్దముపై కని వ్యాఖ్యకుడిగుటచే నిల శబ్దాలంకారమే గలదని చెప్ప తిలకుడు

“అత్రేయముగేనార్థస్యవిచిత్రేవైషి ముఖ్యతః కవి ప్రతిభాసంరంభి గోచరస్యశబ్దస్య ప్రచిత్ర్య మతి శబ్దాలంకారత్వం యుక్తమ్”

అనినాడు. శ్రేణులంకారవ్యాఖ్యలలో నింకను స్పష్టముగా తన భావమును వ్యక్తపరచినాడు.

అలంకార ముక ప్రచిత్ర్యము. ఈ ప్రచిత్ర్యమును చూపుటకు కవి భావవ్యాప్తుల మును. కవి ప్రతిభా సంరంభిగోచర మగు అర్థ మలంకార్యము, తీర్ధర్థ మలంకారము. ఉద్భవార్థము శబ్దమైన నిదల శబ్దాలంకారము రాగలదు. కవి అర్థము నుద్దేశించి వ్యాప్తుకుడైన సర్వాలంకారము సిద్ధించును. కవి దేని నుద్దేశించి వ్యాప్తుకు డైనాడో తెలియవలెనని ఆస్వయ వ్యతిరేకభావము సంశయ నిర్మూలన చేయుగలది చెప్పెను

“కావ్యోద్యమ సజాలంకారాణాం శబ్దార్థ గతితయా అస్వయ వ్యతిరేకభాగ్యం విభాగః క్రియతే. నివభావనీపర్యవసాదిశబ్దవ్యాపేలంకారోఽత్రేతి శబ్దాస్వయ వ్యతిరేకవా విధాయినోఽస్యశబ్దాలంకార త్యమేవయం క్తమ్”

అని తిలకు చెప్పినాడు. అస్వయ వ్యతిరేకవాచయతో గుణోపాలంకారములు శబ్దపరములైనవి, కానిది తేల్చవలెను. “స్వయంచ పల్లవా తామ్ర భాస్వత్కిర విరాజితా” అను శ్లోకములో “భాస్వత్కిరవిరాజితా” అనుటకు మరులు “భావనీపర్యవసాది” అను సర్వాయ పదములతో నీ శ్లోకమును పఠించితిమేని ఇదిగల అలంకారము మాయ మును. ఇదిగల శబ్దమే ప్రధానమునచే విది శబ్దాలంకారమే కాగలది భావము. ఉద్భవ, ప్రతిబాచించురాని నీ శ్లోకము సర్వాలంకార ముదిరి. కాని తిలకు డీ శ్లోకమును శబ్దాలంకారముగా వ్యాఖ్యానించినాడు. శబ్దములను చూపినను శ్లేష నిలచినచో అర్థాలంకారమున శ్లేష రాగలదు.

కాని ఈ అస్వయ వ్యతిరేకవాచము ఎంగీకరించితిమేని శబ్దాలంకారమనగా శబ్దములమును అలంకారమనవలెను. శబ్దమువ్యాసా నువ కలంకారమవ గతిమగును. అంతేగాని శబ్దముయొక్క అలంకార మనరాదు. ఈ ఆశంకకు తిలకుడిచ్చిన సమాధానములిచ్చితిగాలేదు. అలంకారమనగా ప్రచిత్ర్యమగుటచే, ప్రచిత్ర్యము శబ్దమైనవై శబ్దాలంకారమని, అర్థమైనవై అర్థాలంకారమని నిలకుని సమాధానము.

“ఏవ మాదో శబ్దమూలోఽలంకారః, నతు శబ్ద స్యాలంకార ఇతిచేర్, ఉక్తమత్ర-ప్రచిత్ర్య మలం

కార ఇతి; యదైవచిత్ర్యం తస్మాలంకార ఇతి యథోక్తమేవ”

అనినాడు. ఏది ప్రచిత్ర్యమేమో, తత్పించింపుమనది అలంకార మంటిమేని ప్రచిత్ర్యాశ్రయమును మనము గమనించవలెను. కావున ఆశ్రయాశ్రయవాదమే అలంకారమును నిర్ణయించగలదను తాత్పర్యము రాగలదు. తిలకుడుచూపిన శబ్దశేషలలో ప్రచిత్ర్య మర్థార్థముగా గూడగలదు. ఈ స్థలములలో అలంకారత్వము శబ్దాస్వయమునుగూడ వదిల వలదు గనుక ఇదిగల ఉభయాలంకారములను చెప్పవలసి వచ్చును. కావున

“ధవంతువా పరమేవంధూలో ఉభయ స్యాలంకారః, నార్థస్యేతి, విచార్యమేతి ద్వివ్యర్థి; నతు సుప్రతిష్ఠిగూ యితవ్యమ్”

అని చివరకు తిలకుడినినాడు.

మమ్ములు అస్వయ వ్యతిరేకవాచము ఎంగీకరించెను. నవమోల్లాసమున

“ఇహా ద్యమసజాలంకారాణాం శబ్దార్థ గతి శ్యేషయో విభాగః సోఽస్వయ వ్యతిరేకభాగ్యమేవ వ్యవతిష్ఠతే. తథాపి కష్టత్యాది గాఢత్యాద్యను ప్రాసాదయో వ్యర్థత్యాది ప్రాశాన్యగుణపమాన యశ్చితివ్యాపితవిభావాను విధాయిత్యాదేని శబ్దార్థ గతిశ్యేష వ్యవస్థాప్యంతే”

అని తన సిద్ధాంతమును చూపుముగా వివరించి, శ్రేణులంకార నిర్వచనమునకు బయలుదేరినాడు. ప్రచిత్ర్య మలంకారమని, కవి ప్రతిభాసంరంభి గోచర మేదియనుచో తన్నిష్ఠమలంకారమని అంగీకరించినచో శబ్దగుణాదులు అర్థగుణాదులు కావలసి వచ్చుననినాడు. అను ప్రాసాదులకు శబ్దగుణోద్యమములకు అర్థాపేక్ష యుండుటచే నివియన్నియు అర్థాలంకారులులే కావలసినవచ్చును. కాని శబ్దములేని అర్థవరామర్శయే సంభవించకపోవుటచే నన్నియు శబ్దాలంకారములే కావలెను. శబ్దాలంకారమను పునరుక్తవరాభాసను, ఉభయాలంకారమును పునరుక్త వరాభాసనుచేసి

“అత్రవికస్మిన్ పరిపర ర్థే నాలంకార ఇతి శబ్దాశ్రయః, ఆ పర స్మిన్ సు పరిపర ర్థేఽపి న హేయతే ఇతిర్ధర్మస్య ఇత్యుభయాలంకారోఽయమ్”

అనినాడు. శ్లేషవిషయమునగూడ నిశేపాదిమును చేపట్టినాడు. శబ్దపరిపరత్వమను శ్లేషత్యఖండన లేనిచో సర్వశేషయని చెప్పవలెననినాడు.

రుయ్యకు దాశ్రయాశ్రయభావము సంగీకరించి, తన అలంకార పర్యవసానమున

“లోకవదా శ్రయాశ్రయ భావశ్చ తదలంకార నిబంధనమ్. అన్వయ వ్యతిరేకాతు తత్కార్యత్వే ప్రయోజకా న తదలంకారత్వే. తదలంకార ప్రయోజకత్వేకు శ్రాతోప మాదేశవి శబ్దాలంకారత్వ ప్రసంగాత్, రిస్మాదాశ్రయాశ్రయభావే వైవచిరం తనమతాను పృథిరిర్థద్రమ్”

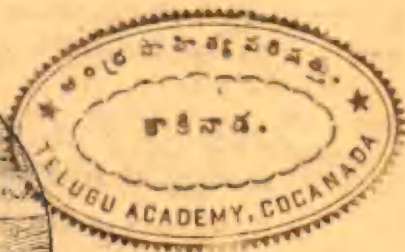
అనినాడు. ఆశ్రయాశ్రయ భావమే అలంకారనిబంధనము. అన్వయ వ్యతిరేకవాదముద్వారా శబ్దమలంకార కారణమా? లేక అర్థమలంకార కారణమా? యను సమస్యను తేల్చుటయు, కాగా శబ్దకార్యమును నలంకారమని, అర్థకార్యమును నలంకారమని చెప్పుగలము. శబ్దాలంకారమున శబ్దముతోటి అన్వయముండవలసినచో ‘ఇవ’ శబ్దాన్వయము కలిగిన శ్రాతోప మను శబ్దాలంకార మనవలసినద్యును. కాని ఈ ‘ఇవ’ (= వలె) శబ్దముతో విశిష్టముక. ప్రచిత్ర్య మేమియు శ్రాతోపముకు రాకపోవుటచే నిట్ల అలంకారమే లేదనవలెను. పైగా శ్రాతోపము నర్థాలంకారమనివిర్వీచాదముగా వ్యవహరించుచున్నాము.

కర్తాశ్రితమైన కుండలము కర్తాలంకారమని లౌకిక వ్యవహారముగలదు. ఇట్లే శబ్దాశ్రితమైన అలంకారము శబ్దాలంకారమగును. ఆశ్రయాశ్రయ భావ మనగా ఉపస్కారోపపాస్కారక భావముగటచే

“యోఽలంకారః యదుస్కారకః, సతదలంకారః”

అని జయరఘుడు రుయ్యకుని వ్యాఖ్యానించెను. ‘ఇవ’ శబ్దము ప్రచిత్ర్యవహము కాదుగాని శ్రాతోపమా కారణముగనున్నది. శబ్ద మలంకృతి మేననో నలంకరించునది శబ్దాలంకారమగును. ఇట్లే అర్థమలంకృతమైన నలంకరించునది అర్థాలంకార మగును.

ఆశ్రయాశ్రయ భావమును నిర్ణయించుటకై నను అన్వయ వ్యతిరేకవాదము నవలంబించక తప్పదని విశిష్టానుసారమున మమ్ముట్టుచున్నాము. అన్వయ వ్యతిరేకభావము ననుసరించి శబ్దాలంకారముల నర్థాలంకారములనుండి విభజింప నెంచితిమేని పునరుక్త వచాభాస, పరంపరిత గూఢములవలె అర్థాలంకార వ్యాపాదులుగూడ సుభియాలంకారములు కావలసి వచ్చును. అర్థప్రచిత్ర్యమే ఇరట ప్రధానముగా నున్నంత మాత్రమున అర్థాలంకారులుగా వీటిని గ్రహించుట ప్రామాదికమగును. కావున నే మమ్ముట్టుని వ్యాఖ్యానించుచు వాగోక్తి భట్టు అలంకారము లన్నియు ఉభయాలంకారము లనినాడు.

విధురగీతము

శ్రీ మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి

ఎదనుడికించు నీబ్రతుకు శుభుల త్రోవలజోయి పోయి, యే
యుదయము గానరాని మరణోదధి గ్రుంకిన రాగరేఖలన్
బాదవెన నైల్యముల్ వికృత పూత్యుతులం బొనరించి నిచ్చలున్
మది నురియింప, నేవరమ మాధురి పల్కుల దేలి వచ్చెడిన్!

జీవితమున దంతురిత చిత్ర నియంత్రిత యంత్ర దంష్ట్రులన్
చావయి, సారముల్ దొరిగు చప్పిడి పిప్పయి, రాగజప్త ధీ
శేవధి యాటెనంగునోకొ! శిష్టకళా కమనీయ కాంతిరే
ఖావధు లూహితంబయి వికాసము దేరునోకో సిన్యతలో!

తూరుపు కొండ నెత్తముల దోరముగా నొక ప్రావృక్షభ్రమ
పార, దమింబలింతు కవిభావన కొమ్ముడి విప్పెనంచు, పొం
గరిన నాయెడంద నెదొ కాటిమ పెట్టెడు నాచి, యంత నీ
నిరవమూర్తి కన్నులకు నీరదపంక్తి కలంచు చాయెయా!

జీర్ణ గృహంగణమున విచిత్రముగా చివురాకు మోది వి
స్తీర్ణమునన్ వినంత మధుజీవన రక్తుల నామతించి, యు
త్తీర్ణ కళా విజృంభణల దేరిన యాయెలమావిమోకయే
శీర్ణ హృదంతరము నును చిక్కని కోర్కుల పూత పెట్టెదో!

నిచ్చలమైన కాంక్ష రమణీయముగా నెద జాజ వాట, నే
యచ్చపు భావపక్తిమ విహారములన్ లసమాన చారి మో
ద్యచ్చ తుర ప్రగల్భ తరహావములన్ దులకించి, నాకృతుల్
విచ్చిన సాలవెల్లి తెల్లి, నేకువరేక హూయల్ జగుర్చునో!

అసమాన మైన బ్రతుకుల
వినమున్ బునకొట్టు జంతు భేదములతో
ననలుకొను మనికి గదల వొ
యెనపరి కవి కావభూటి యొయ్యారముల్!

తెల్లగా
ఉతుకబడినవి

ప్రకాశవంతముగా
ఉతుకబడినవి

ఇందుకు
సన్ లైట్
సబ్బు కారణము

బాదకుండగనే బట్టలను
తెల్లగాను, ప్రకాశవంత
ముగాను ఉతుకును!

కుష్టు ★ బొల్లి

వగైరా మేహమచ్చలు, సెగ,
సవాయి వ్యాధులకు గ్యారంటీ చికిత్స.
క్యాటలాగు ఉచితము.

జి. వి. రెడ్డి ఆండ్ కో

(రిజిస్టర్డ్)

“థా స్క్రా శ్రమము”

కోపాలపురం, టూ. ఎ. జిల్లా

తోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్
ఆండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం
R. S. సుగంధ ముక్కుపొడి
అన్నిటిలో సాటిలేనిది.
ధర వివరములకు వ్రాయుడు.

తయారుచేయువారు:—

పి. వి. రాజన్ & కంపెని,
అర్కణం, Arkonam, N. A. Dt.

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందరసము

సర్వసవామేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంతెక్ష్ణు అవసరం
లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలనైనా
కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్ధరసాయనశాల, ముక్త్యాల

పాలసుగంధితేవ్యం

ఇది రక్తవృద్ధినిచేయు విలువ గల వస్తువులచే
తయారు చేయబడినది. పేదవాడు, నిక్కాక
నిష్పత్తున, శుక్లవర్ణము, అతిమూర్ఖము మొదలగు
వాటిని ఖండించి, మంచులమును వీర్యపటుత్వ
మును కలిగించుటలో అద్భుతముయినది. అనేక
పర్వీకెట్లు గలవు. 2 డెర్బీలు చాలవ.

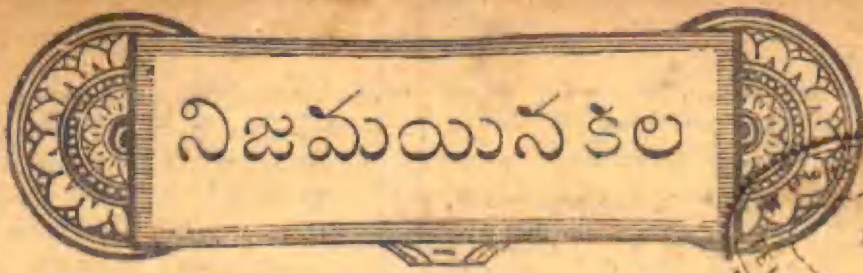
20 తులముల డెర్బీ రు. 2/-

పోస్టేజి ప్రత్యేకము.

పి. సి. వి. ఆండ్ కంపెని

ఆయుర్వేదపరమాజం.

మెరికేటి, (సెల్లూరు జిల్లా)

నిజమయిన కల

శ్రీ కలపటపు రామగోపాలరావు

అంతా విని పక్కున వచ్చేసింది పార్వతి!
ఏమయింది, నాల్గో యూయ రాత్రి. స్వలం,
గురుప్రా గురువాధం తెలి! నలభైయూపాయలయోగ్యవ
అదైవ సంపాదించింది గదిలో ఏమక భాగం. విషయం,
అంతరించిపో అరికి కొచ్చిన కల—

అతిపుత్రాహంగా శేవి కాకు కడుక్కుని
కూచున్నాడు, మల్లీ ఏడుమంటే ఫలితం దక్కదని.
అప్పటికీ, పక్కమీది పోయితి కదిలడం, గమనించి,
దైవ్యం చేసి వెల్లిగా తిట్టి లేచాడు.

“నిజంగా ఎంత బాగుంది నువ్వు నా పట్టు
చీర!—”

“పట్టు చీర! ఏ పట్టు చీర!” అని శేచిహనుంది
పార్వతి.

అయినా, కొంత పుష్పాదరం పుంటేనేగాని
అసలు గ్రంథానికి నిలవుందిదని—

“అదే, నువ్వు కట్టుకున్న బహారమ పట్టుచీర!”
అని కొంటేనవ్వకటి విడిరాను.

“చాడైదునూ, మా హాస్యాలూ మీరూమ!
అర్ధరాత్రివేళి అంకమ్మ శివాలని యిండుకేవా యేమిటి
ప్రశ్నేకంగా పదిగట్టుకు లేపారు? పన్నెంతేల్లనింది
కాపురంచేస్తుంటే, పట్టుమని మల్లీపైచి నాల్గూ
కట్టుకుచీరలైవా కొవి పెట్టలేకపోయారాగాని, పట్టు
చీరకూడాను యీ ముహూర్తం? ఏదో, పక్కయిం
టావిది కొనుక్కుందంటే, పోనీ సంవత్సరాదిపంపక
వస్తోందని, వోరు చేసుకొని ఆడిగామ. ఎల్లానూ
మీవల్ల కావచ్చు డీ ఎత్తిపోతువులుకూడా ఎందుకు
పైగాను?”

“అబ్బా, ఎత్తి పోతువు కాదే! నిజంగా
నాకక్కడో నెను చూశానంటుంటే! సరిగ్గా ఆ నింకు
కాయమ్మ చీరలూ నెమిలిందింధరంగూ ఆవే

నువ్వు ‘కన్నాబుట్టేడు’ దుకాణంలో బొమ్మవిధాని
విచ్చుబోయావే, అట్లాంటిదే పదిలంగా, జరిపోద
లూను! పైగా, అంతా ఏదో వచ్చేల ప్తరివివెల్లు
నువ్వెరువరికి విసుమిలబడిపోతూ వుంది. ఆ చీర
కట్టుకుని, నువ్వొకాడూగో పక్కనే కూచున్నా,
పోలిక తెలియలేదంటే నమ్ము!”

“కాలా?—మీకేమన్నా కలవచ్చిందామేమిటి
ఖర్చు?”

“కర్మమేమిటి? నాల్గో యూయ కల ప్రాశ్నిక
పోదంటారు!—అంతాచీయేమగలాగ ఎంత హుందాగా
వుందిమకున్నావా కాదు? ఎల్లా విగనిగలాడిపోతూ
వుంది!...లోపలే లేచిపో...మెల్లటి పట్టుపరువులు!
...గాలిమీది శేరిపట్టుంటేగాని, ఎక్కడా కూచు
న్నట్టేలేదు అంతేపేల్తాను!—” అని కలలో పట్టి
కొను యోగం వివరంగా వర్ణించి చెప్పాడు. అంతా
విని పక్కున వచ్చేసింది పార్వతి.

“ఎందుకా ఎత్రివత్తు? ఏమో, నాకు
కారక్కయోగంవుండేమో నీకు చూడొచ్చాడు?”

“నాకా ఎత్రి, మీకా?...మన చూపుమేర
దురంలోవున్నవాళ్ళకైవా అట్లాంటి యోగం కని
పించ దక్కదాను!...విమలా, పుట్టి కగరలేమమ్మ
పక్కాని కగరబోయిందనీ—చంటిపల్లవంటిని చిడరం
బంగారం పెట్టలేకపోయారు...మల్లీ ఇదేమి రిద్దరికీ
మాట్లాడలేకా ప్రతి నెం ‘నైమ’లతో గాని కట్టడం
పదిలం చేసు...ఇదిక, వున్న నాలుగు చీరలూ చీరు
గట్టాయంటే, యిరుగో అదుగో అని యిప్పు
టికీ చూడునెలలనించి జరుపు తున్నారు. అటు
వంటిది—”

“అంతేలే, ఎంతిపేల్తా నీ నడిచా నీ పిల్లల
గోదవాను, అక్కడికి వెళ్తే నువ్వు అనుభవించేవు

వట్టు!.....బమ్మకి దమ్ము పోయ్యలేక, రోజూ పన్నెండుపైళ్ళు పైకిలుమీద ఏడుస్తుంటే అక్కర లేదు... రెండోరోజులుగా లేకుండా—"

"అందుకే, ఎక్కడున్నావో గొంగరీ అంటే, వేసినకోట నే కంబరీఅని పూరుకోక, యీ పిచ్చపెచ్చ పూహలు వేసకుంటు!... పెద్దకాయలు!...వాకు బనా రకు పట్టుచీరట!...అంటే లెండి, అటువంటివన్నీ, కలలో చూసి సంతోషించాల్సిందే యీ జన్మ కంక!"

"అనుగో, ఆమాటే అవధద్దన్నాను! అదృష్టం మారితే ఎంతసేపు కానాటి వర్తించావో బ్రాహ్మణా నెక్కడం ఒక బ్రహ్మాండమా?—మనో మంచినోబా లావున్నాయి. అందుకు నూచవగానే—"

"యీ నాలుగో రూముకల!...బాగుందివరస! పగలు రోజూ కంటుమ్మ కలేగా, యివేళే రాత్రి కూడా పిచ్చిపట్టుంది!.....'కాగక్కలి, కాగక్కలి' అని కలవరిస్తుంటే కలేవా రావద్దూ ఖర్రలో!"

"అదికాదీ, వచ్చేసేలే నా 'యంగ్రిమెంటు' కూడా—"

"అయిదు రూపాయలు! దాంతో మీలో కాయ, వాలో పట్టుచీరా, నుకొనండాడి బాకీ యాధియ్యా—"

"వాల్లే పూరుకో! ఎడం అంటే రెడం అంటూ దిగవార్చుకుంటేప్పు, ఎప్పుడుమాత్రం మహా భోగన్నావు వామాటకీ! అందుకే యిట్లా నీళ్లు గారి పోతోంది బ్రతుకు!—అయినా, అదేదానితో యిట్లాంటి వ్యవహారాలు చెప్పడం వానే బుద్ధి పోర బాటు!!"

"పోనీ, యింగ్రిటి మహావ్యవహారాలూ నాతో కాకపోలే, వున్నాడుగా మీకు తిగ్గిల్లే ఆసింప గాడు—వాడు కోమక్కలేని నైకిలూ, మీకు కల లాచ్చే కాదుగనించి, యిద్దరూ గంటలెరబడి కబుర్లు చెప్పకోవచ్చు" అంటూనే అవతల పాల నాడికేక విని తలుపు తియ్యడానికి వెళ్ళిపోయింది పార్వతి—

గురునాధాని! మనస్సు చిత్తుక్కుమంది. 'అయినా, నుకూప్రాగాడికి కల లేదుట'నిపించింది. ఇంకీ, వెంటనే కాదుకంటానని తా నెన్నరూ అనుకోలేదు—ఎవ్వరితోటీ అనాలేదు. అసలు, ఏమనుకోదానికి యెడితేరిపి యెడి బ్రతుక్కో? ప్రతి

రోజూ, పుడగా ప్రమావాలు, యింట్లో పన్నులేదనో, పాలవాడు మళ్ళీ వచ్చాడనో, సంపాద జంకూటం తో'టేసరిపాదా! అఫీసులో అడుగు పెడితే, 'వైల్డూ', వైవాడి కేకలూ, తోటివాళ్ళ నువనలూ, — అదో మాటోకం!— ఎటాల్చీ, యింటినించి అఫీసుకి, అఫీసుబహుబుడి యింటికి, యానుకోమని నైకిలు తొక్కుకొస్తున్న కాస్సే మనస్సుకి కొంత ఖాళీ! ...అందులోనూ, పుడయంపూటయితే, రాజధాని కొత్తిధర్మి, 'దస్తరు'కి జల్మే రహదార్లనిండా, ఓ, అని నైకిలు కావు!—కావుకావు!—కావుకావు!... వేలమేలై నైకిళ్ళు, నొంటరిగా, జంటలుగా, రోడ్డు పక్కలమ్మట, పొంగిన నైకుకాలవల్లాగ నేకప్రవా హమే!...ఏ ప్రపంచ యుద్ధమో అప్పుడే ముగిసి, పటాలాలు నైకిల్లమీద పరుగెత్తుకొస్తున్నట్లువుంటుంది ...వాటివక్కనే, యింకా బాగా ముమ్మపడగోడు అంచులని పట్టుకొని, చీమలబాదులలాగ, పవారి దరాలు—చప్రాసీలవలదే బంబ్రోతులు!... ఆమహా సముద్రంమధ్యపడి నైకిలుమీద పోయావుంటే ఏవో ప్రాహులు వుప్పెనలాగ పొంగిపోయేవి అరిని మన స్సులో—కనీసం చొక మోటారునైకిలువాఅయితే, యింత అవిధి వుండదనిపించేది.....కాని, ఇంక మోటారునైకిలు, యెప్పుడైతా మలపాగా భార్యనీ పిల్లలనీ ఏ షికానుకో, నీసమాకో తీసుకుపోవాలంటే పిలుచుకు ... కారే వుండాలి... చిప్పకాయ ... 'నెకంకుహండు'దయితే, మాకు నాలుగువేలల్లో రావచ్చు...అయితే, దానికి రోజూ ఏమరమ్మతో, త్రోవమగ్గి తోయ్యడమో—చోయికంటే అవిధే యెక్కువ... అంటే, పుద్రిమెనది ఓ కొత్తకార వుండాలి!...పదివేలు!...పన్నెండువేలు!—దాని ముండా మొయ్యూ, వల్లనూలిపి ఖరీదులుగదా!... ఇంతలో, నైకిలు వెనకచక్రం గరగరమనేది. దిగి, 'మదేగాన్తు' మళ్ళీ తాడుపెట్టి కట్టుకుంటూ, వచ్చే వెలకితం రాగానే మొట్టమొదట తప్పకుండా నైకిలు మధ్యమ్మట చేయించాలని (నాలుగు వెలలలోనూ నిల భియ్యోపారిగా) గట్టి నిశ్చయం చేసుకుంటూ బయలు చేరేవాడు...మగ్గిది హంసపాడు లేకుండా వుంటే, తన 'నీక్కిలు' పరమావధి రెండువందల యిరవై రూపాయలూ చేరుకోదానికి, యిరవైరెండు సంవత్స రాలు పడుతుంది. ఆ పురోగమం అయినా, యిప్పటికి యెడేశ్వరించి చేస్తూవుంటే, యెప్పుడు పీకేస్తారో ఎనేధియమేనాయో!... ఆ, తనకి ధణమేమిటి? మొన్ననే 'అసిమెంటు' పరీక్షకి జూర్చున్నారు... 'అసిమెంటు' పెట్రిటరీవరకూ అడుగు దోరకినప్పడల్లా

నిజమయిన కొడుకూనే వున్నాడాయ్! ... 'మన
రెంటు' నిశ్చయించుకోవడం చేస్తాడు కూడా ...
ఆ మెట్టుదాటితే, బండి పట్టాలమీద పడ్డట్లే!...
నిజమే, 'అనిష్టం' మన రెంటు'న్నా అవాలంటే,
కనీసం వలెమొదలుగుడు వైవాళ్ళు 'మరి' మనడిమో,
మరొకరికా తప్పుకోడిమో జరగాలి! ఏమో, ఒక్క
కోరికగా యుద్ధంలోనే చేసకుంటే చావటం లేదు!
... తమస్య, యెబ్బలూ లేకుండానే, యెంతమంది
గమ్యున ఆవులించేస్తున్నాడు! ... ఛీ, ఛీ, వాళ్ళు
విస్తూ చావడం చేసికే తన 'ప్రహేషము' కోసం?...
తన అద్విష్టమే తన్ను కడుతుంది వ్రేకి... మరో వాలు
కయిస్తే యాకక్షం... వాలుగైరువందలన్నా వస్తూ
వుంటే యీ దిద్దితం వుండదు... ఒక చిన్న కాదూ
తీసుకోవచ్చు ఎలాగో—అని వచ్చేకాదూ, పోయే
కాదూ పరికాయించేవాడు మర్రి... కాదనినది, నిండు
గాడిదగర్త నేర్చుకున్న సంగతులు నెమరకొచ్చి,
ఒక్కొక్కదాని బాగోసులూ, భరవరలూ, అంచ
నాలు వేసుకునేవాడు... అందులో ఒక్కొక్క కాదు
యాస్త్రే, "అహా, అందులో పోతే ఎంతావుంటుంది?"
అని మురిసిపోయేవాడు... అంతలో ఆఫీసర్, యెల్లూ,
వచ్చేసేది—తానింకా గుహస్రావ్రాతమేసన్న సంగతి
పునర్వరణము, మామూలు తాపత్రయంలో నిమగ్న
జయేవాడు.....

కాగక్కాలనుకోవడం తీరని కోడిమి అతనికి
తెలియక పోలేదు. అయితే మాత్రం అనుకోదానికి
కూడా హక్కులేదు? ఇదివరకెన్ని సార్లూ,
భార్యతో యే ప్రహేషము గాడిపో చిక్కెస్తూ,
"అయినా, యీ పెండ్లిలో కాదులేనాది ప్రతుకు
కానీకి కొరగాద"ని ఆఖరి కోమలు విసుగుతూనే
వుండేవాడు. అమాట వినిపించుకోసలే, పార్వతి
మాత్రం, చింటిపిల్ల మెదిలోకి గొలుసుగురించో,
తనకో పట్టువీరగురించో, మరోసారి ముక్తాయి వేస్తూ
వుండేదానిని, యెంత యోషించివుగా యెప్పుడూ
యెత్తిపాడేవలేదు... అమాటకన్న ఆ సింపుగాడు—
రతనిసింపు—నాడే ఎయిం!... ఆఫీసులో బంట్లో
రియలేనేగాక, వెనక వైశ్యంలో మోటారుడ్రైవ
రుగా పనిచేసేవ అనుభవం పురస్కరించుకుని, పర
దాగా కాల్ భోగ్యాలు చెబుతూ వుంటాడు...
పాపం, కడుపుమిల్లలు వాడినీ!... తానూ ఆఫీసుకి
కాళ్ళిచ్చుకుంటూ నిడివిపోలేక, ఒక్క వ్రేకి
వుంటే బాగుండునని ఆక! ఒకసారి, ఆఫీసులో
వ్రేకిలకని అవ్వ తీసుకుని, ఆ డబ్బు కాస్తా, పెళ్లా
నికి పురుడొచ్చి ప్రాణంపాడకనే దాక్షర్యం

వాడేకాదు. ఇల్లు దగ్గరగానే వుండడంవల్ల, సాయం
కాలంపూటవచ్చి యెనున్నా చిల్లరపమలంటే చేసి
కెడుతూ వుండేవాడు. "నాకు కావచ్చినప్పుడు,
వ్రేకిలు నీ కిచ్చేస్తానులే!" అంటే, వ్రేకిమందా
వాడు, అప్పుడే తొక్కుకుపోతున్నట్లే సంబరపడే
వాడు! కాస్తేపు వాడితోడేవా కులాసాగా వుండటం
చేమిటనే నా పార్వతి అక్కస్సు?...

గురునాథానికి భార్యమీద కోపమే వచ్చింది.
ఉదయం అంతా ఏదో వంకని అందివైన చిరాకు
పడుతూనే వున్నాడు. ఎంత తోసేసినా, కల్యాచివ
కాదు మాత్రం అతని కళ్ళముందు పరుగెత్తటం మాన
లేదు. దొడ్లోకి వెళుతూ, మామూలు మోకాడు
ఒక్క సిగరెట్టుకి బదులు మూడుదాకా తగలచెట్టాడు.
పాపంచేసి, తువ్వాలలో తెల్లగా వున్న భాగం
వెతుక్కుకుండానే తుడిచేసుకున్నాడు. పవ్వలో
వున్నదే సంగతి పెద్దపరవాదు చేప్పేవరకూ అత
నికి బుచ్చేతెలియలేదు. పంటాడు బాత్ లున్నానే
పిమ్మలకోసం ఇడుక్కుని, చిరుగు కనిపించకుండా
'వ్రే' బిల్లువని, తీరా మోసి వ్రేకిలు సమీపించేసిరికి,
వెనకచక్రంలో గాలి నిండుమరివుంది!... అప్పుటికే
అలశ్యం అయిపోయిందని వ్రేకిలమీద పశ్చాత్తాప
పోయాడు. ఎరిగా ఆ పమయానికే "రెండు నిమిషం
యిండి—ఫలహారాని కీ వాయి పకోడీలు తీసిస్తా"
నని పొయ్యిదగ్గరనించి పార్వతి కేళనంది. దాంతో,
"యీ దిద్దివు మొహానికి ఫలహారం కూడా
యెందుమ? పెద్ద పకోడీలు నువ్వే తినొచ్చు"ని
నేలెరిగిరిన బాంబులాగ వేలేసి, సిద్ధంగావున్న కాఫీ
స్రాస్కుకూడా వడిలేసి, వ్రేకి తీర్చుకుంటూ, చిల్ల
పోయాడు గురునాథం.....

అతడిమ్మవూ బాణంలాగ నుచ్చుకుంది
పార్వతి సందేహం. అసలే, వుదయించింది భర్త
కన్నులు ముట్టు మంటూ వుండడం, అంది మనస్సు పరి
పరిధిధార బాధపడింది. తియ్యదుగావున్న కాఫీకూడా
దిగచెట్టి పొయినందుకు నొచ్చుకుంది. దానికి తోడు,
ఫైజేలువ 'పెద్ద పకోడీలు' అంటారా అని కంట
తడిచెట్టుకుంది. ఎన్ని నిద్రాపరిచెట్టుకున్నా అడిమాట
పడేవనే వ్రేకికి, నుండించడం మొదలెట్టింది. అంత
కోపం రావడానికి తానుచేసిన అపరాధం యెమిలో
అదిడకి బాధపడలేదు. ఆ కలసంగతి విని తానూ
కాళ్ళు కడుక్కుని బాత్ లేదనా? ఉన్న సంపాద
పరిస్థితి మర్రి ఒకసారి మననం చేసినందుకా? ఏదో
మంచి చెడ్డా, యిదివరకెన్నిసార్లు మాట్లాడుకో
లేదు?..... అందుకయి వుండేదా ఆగ్రహం

అంతాను... ఆ వంశని, తన పట్టుచీర పంకతి మళ్ళీ ప్రస్తావించినందుకయి వుండాలి... పాపం, అయిన మాత్రం ఏంచేస్తాను? కొనిపెట్టాలనే వుంటుంది... ఆఫీసులో కడుగున్న 'చీట్' యీగెల తిసి పడితే, తప్పకుండా కొంటాననే అన్నాడుమాదా!... అదీ, యిదో! రేపా తెలుస్తుందన్నాడు!... ఈలోగానే, మళ్ళీ తొందరపడి వేధించడం తనదే పారదా!... అయితే, అంతమాత్రానికి అంత కోపం రావాలా? అయినా, యెప్పుడూ లేనిది అంతలేని నుటలనే స్తారా?...

కోబంతా, పార్వతి మనస్సు మనస్సులోలేదు. విపనీ తోందేదు. వానీ, గది పర్చుకామని ప్రారంభించి, గదిం కాకుండానే దిగివెళ్ళింది. పాదు గింటాదిక, మామూలుగా సుధాగ్నం పెలి పే వల్లింది గానీ, పదినిమిషులలోనే ఏదో వంక వెట్టి తిరిగి వచ్చేసింది. చంటిపిల్ల గొడవతో గంట గంటన్నర యెల్లాగ్ గడిచింది. కానీ, ఎన్నిసార్లు వాచీ చూసినా, అయిదున్నర కాలేదు!... అయిదున్నర యితే, పిల్లలొస్తారు న్నాటనించి. ఇంకో గంట యందుమించులో అయినా వస్తారు... కాస్త కాఫీ యిచ్చాక, వంపాడిగా వాటనూ ఆడినయ్యెమ్మ! అయిన తత్వం తనకే తాగాలెందు... అప్పటికి అయినే పశ్చాత్తపపడి, బాలనగా పరికించితోతాడు. కాస్తేపు తామ మూతి చిగించుకుంటుంది... గునుస్తుంది... చివరికి అంతా హాయిగానే వుంటుంది...

ఎలాగ్, పాదుంకాలం అయింది. పిల్లలు రావడం, కావని పోగడీలు తని అటలమహావడం జరిగింది. అదైన గంట అయింది... గంటన్నర అయింది... పిల్లలు తిరిగొచ్చేకారు... అన్నాట తిన్నారు... పెద్దవాడు మాత్రం, తిరిగివచ్చులో మాట అందుకుని, "వాన్న యింకో రాతేరం, అమ్మా" అని రెండు సార్లు అడిగాడు. "ఆఫీసులో పనివుండి వుంటుంది," అని ఒకసారి. "ఏ మాటొస్తో వ్తాలో" అని యింకో సారి సమాధానం చెప్పింది. గానీ, అది అదివరే సంతృప్తికరంగాలేదు. "అటువరటి సందర్భం యేటన్నా వుంటుందంటే, మంచి యింటిదిగ్గర చెప్పేవాడు నురువాం... అంతగా అనుకోని అవాం తరం యేదన్నావనే విరతనెసింసు చేతో కనుగు పెట్టేవాడు... అటువంటి దివేరే, నొమ్మది కావ తున్నా రాకపోవం, పార్వతి కేవల పాలుపోలేదు...

పిల్లలు నిద్రితోయారు. చంటిపిల్లమాదా యేడిచేడిచి పడుకుంది. ఇంటి పనంతా ముగించుకుని యేడుగు

మామూ నూయంది పార్వతి. తొలుగాలివ పిలిచాగ, విధిలోకి యెన్నిసార్లు వెళ్ళిచూసిందో తెక్క లేదు... నొమ్మదిన్నర వాటింది... పది కావస్తోంది... ఇంక వుండిబుట్టలేకపోయింది పార్వతి... రిలీఫ్ సెంసు యింటికెళ్ళి కనుక్కొమంపామని పెద్దపిల్లవాడిని తేపజోయింది. అంతలో— "తాం, తాం" మని బయట మోరి! కిదుమని (లేకుం చిప్పకుం)— గమ్మక తెలుపుతీసి చూసింది పార్వతి. తన కళ్ళని తానే నమ్మలేకపోయింది. తొమ్మిదాగ నమ్మంకగలే నిలబడి పోయింది!

కలకాను... నిజమే! పెద్దకాదు!... నల్లగా నిగ నిగలాడిపోతోంది... లోపల నేపి వున్న 'లైటు' కాంతిలో పట్టుపడుతులు తిరతెగిలాడుకున్నాయి...

తడియో చెల్లగా పాడుతోంది. అందులో నించే దినుకున్నాడు భర్త!...

"నమకే" అంటూ లోపలమనిషి అందిచ్చిని కాగిరిం నించి పట్టుకున్నాడు...

మెలిగా వరండా మెట్లెక్కి వస్తున్నాడు... కాదు అల్లాగే నిలిచివుంది—

చరచర రెండడుగులు ముందుకెల్లింది పార్వతి—

"ఇదేమిటండీ?— సరిగ్గా మీరు చెప్పిన కల—"

"అవు నదీ, యిల్లా నిమజయింది—" అని నవ్వుతూ కాగిరిం నంచి అందిచ్చాడు నురువాం.

అవతల, కాదు బయటలేరింది. ఒకకమాపులు మామూలే పార్వతి భర్త నమసరించింది గదిలోకి. అప్పుడు చేతిలోవున్న సంచి నురుకొచ్చి తీసి చూసింది— నెమలి రెంధం రంగూ, జరిపోయిపో! మిథిరి మిథిరి! వెన్నెల మిరిమిపలాడితే తిర వాయి!—

"నిజంగా— బనారసు — పట్టుచీర!— ఏమి బండి, యిదంతా...?"

"ఇంతాకటిది నిజమయిన కల — ఇది కల అయిన నిజం!— ఆఫీసులో యివేరే చీటి మనకి పడు తుందినే, సాధ్యం అలా కలలో కనిపించింది! కానీ, యీ చీర కట్టుకున్న అమ్మాయిమాదా అ కాదులో వుంటే తీరిపోయింది!—"

"దాదెన్నమా, మీ హాస్యాటా మీమామ! అసలీ కారెమిటో, గొడవేమిటో చెప్పకుండా—"

"చెప్పకం!— కానీ, యిది కలేనని మాత్రం యాదడించుకోకుండా వుండాలి! ఒక గంట ముందరీ

ఆఫీసునించి వెలపు తీసుకుని, చీర కొనుక్కుని వస్తుంటే, కలొచ్చిన కాయ ఎదురుపడింది తోవలో. కాని, అక్కడే పదిగజల దూరంలో రతివనింగూ కనపడడం విచిత్రమే!... కల ఎం గ తి తర్వాతి చెప్పినా, కాయ మాత్రం అదేవని చూపించాలని కేతీ కాను. నే విటూ, వాడటూ, ఆ నైశ్య సముద్రానికి అడ్డం పడిపోయాం... గమ్మన కాయ వేగం అందు గుండి... కాయ గుడ్డుకుని నైకిలు, నైకిలు కడ్డంగా సింగూ, పడిపోయాడు. కాస్తలో ప్రమాదం తిప్పి, నేను, పక్క నేవున్న కంకరగుట్టమీద పడ్డాను. కాయ ఆసామీ మంచివాడు కాబట్టి కొద్ది గాయలతో ఆ కాయలో నే ఆసుపత్రి కెళ్ళొచ్చాను నేను! పాపం, రతివనింగూమాత్రం, కాలిమీద కాస్త మోపుగా చెబ్బతిగలపెంవల్ల, యింకో నాలుగురోజులు ఆసుపత్రిలోనే వుండాలన్నాడు. అంతిమిలో ఆ కల

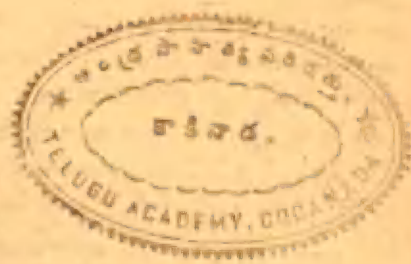
కంచికీ, మనం యింటిని" అంటూ నొక్కాకీ విప్పాడు గురునాథం.

"అయ్యో! ఏ యెముకన్నా విరగలేదు గదా? అయినా, ఆ పెద్ద నైకి లెక్కకం పింక!" అంది పార్వతి అరిచి చేతులమీద కట్టు నిమురుతూ.

"ఎక్కలనుకున్నా ముప్పయి నలభై రూపాయ లంటే గాని, మళ్ళీ నడిచేస్తేలో లేదులే నైకిలు!— అంటే కొన్నాళ్ళవరకూ మనకి బస్సుయోగం అన్న మాట! ఇప్పుడుగదా, మన కి రోజులు మారుకున్నాయనీ—"

అంటూ భార్యతోపాటు పట్టుచీరపరికిలవకి దిగాడు గురునాథం.

రతివనింగూమాత్రం యిప్పటికీ నడిచేపోతూ వుంటాడు అఫీసుకి.

న ట్ట న

శ్రీ ముదిగొండ లింగమూర్తి

‘నటన’ అనేది ఆత్మ్యత్వముచైత్యకర. అంతేకాదు మిక్కిలి కష్టసాధ్యమైన వ్యాపారం. ఒక వ్యక్తి తన వ్యక్తిత్వాన్ని మరుగుపరచుకొని బేరక వ్యక్తి వక్రీత్యాన్ని ప్రదర్శించడం “నటన” అనబడాలని చెప్పవచ్చు. ఆ ప్రదర్శనం కేవలం ప్రయత్నం మాత్రమే కావడం, ప్రారంభ దశలో పుండడం, పరిణతిదశ సంఘోషడం, చిట్టచివరకు వెట్టిపలలుబోడా జయ్యడం అనే భిన్న భిన్న దశా విశేషాలలో నుండవచ్చు. మొత్తంమీద ఏ దశలో వున్నా ‘నటన’ అనిపించుకోకూడదు. విశోషణంగా నటన అనిపించుకున్న ప్రతీతి ప్రయోజనాన్ని సాధించి తీరుతుందనడానికి వీలేదు. కేవలం ఆత్మ్యత్వము పరిణామదశ సంఘటనను నటనమాత్రమే ప్రయోజనాన్ని సాధించి తీరగల్గుతుందంటే అతిశయోక్తి కాదు. ప్రయోజనాన్ని సాధించగలిగిన ఆ ఉత్తమ పరిణామ స్థితి సంఘోషడం ఎలాగ నన్ను చే సమస్య. ఆ సమస్యని సాధించడానికి సాధకమైనది వట్టుని ప్రయత్నం — అశ్వేషణ. ఆ ప్రయత్నం సఫలీకృతిం కావడానికి మూలం, తదేకదీక్ష — అంతరంగికామరత్తి. అంతేకాదు ఆశవ్యసిద్ధమై, రీజప్రాయమై, వాసనారూపమై, నిద్రాణమైన నటనానింబంధి సహజలక్షణం — పూర్వజన్మసంస్కారం.

‘నటన’ అనేది మానసికము దైహికములై ఏక
కాలికమైన వ్యాపారద్వయమునకి గల అవి వా భావ

సంబంధాన్ని ప్రదర్శించే ఒకానొక విచిత్రప్రక్రియ.
ఒకానొక అర్థిన్నుతానుభూతి! ప్రతిఫలం—మూల
కారణం. అందుచేతి నలన కత్యవస్థిగ మైనది మానవ
మనస్తత్వపరీక్షలనా పరిచయం — చాతకాన విలాస
ప్రకటనాది వైహిగ చేస్తూ వ్యాపారాదిక పరిష్కారం.
అధియమరిష్టాన సమ్యక్మనస్తయానవర ప్రతిభా
విశేషం.

‘నటన’ అనేది ప్రపంచ మానవజీవితంలోని ముఖ్యము సమృద్ధిమైన వివిధానుభవాలకు సంబంధించిన ప్రసక్తియే—ప్రతీకంబం. అందుచేత నటన కత్తిరిననరమైనవి నిర్మలమానవజీవిత సంబంధ విభిన్నానుభవ విశేష పరిశీలనాపర్యవసం, ఆత్మనుభవ పాండిత్యం, స్వపరానభవ విశేష సమాధి సంబంధ విజ్ఞానం, ప్రపంచానుభవం, అనుభవజ్ఞానం.

‘సమన’ అనేది ఒకటిన్నర పరకాయప్రవేశం. ఆత్మవ్యక్తిత్వంతో ఆత్మైకవ్యక్తిత్వము ప్రేక్షకుల కన్నెదుట నామోత్పరింపచేయడం. పాత్రానుభవ ప్రదర్శనలో ప్రేక్షకులను సమ్మోహితులనుచేసి రస నిద్రికి చేవగజ్జ కావడం. ఆనందిస్తున్నారనుచేయడం. అందుచేత సమన కల్యాణం కావని మైసివి ఆత్మవ్యక్తిత్వ నోపనం. పాత్రానుభవ ప్రదర్శనవైపునైనా. కేవల ప్రతిభావిశేషం.

‘వటవ’ అనేది వటనకు నిర్ణయనటనమై, నిర్వహణాత్మకమై, బాధ్యతాయుతమై—చేతులుబడు పర

మనస్థిమై బ్రహ్మచర్యమునకును అనుభవము చేయ
మైన వ్యాపారం.

‘నటన’ అనేది అసత్యంతో పరమపితృత్వ
సాధించే పరమపితృత్వం.

‘నటన’ అనేది ఉపాసనావిశేషం. ఈ ఉపా
సనలో నిద్రించుచు నటన పురాకృత సుకృతం.

‘నటన’ నటాశ్రయం. నటనకు ప్రధానమైన
అంశాలు రెండు. ఒకటి నటన. రెండవది నటించ
వలసిన పాత్ర.

‘నటన’ ప్రయోజనాలు రెండు. ఒకటి రస
నిద్రి. రెండు రసహృదయమైన ప్రేక్షకులను రంజింప
చేయడం.

ఈ రసమైన పరిశీలనలకు రేచేసారాంశం నటనకు
తన పాత్ర నిర్వహించుచు రసానుభూతిని కల్పించి
ప్రేక్షకులను రంజింపచేయడం. ఈ రసానుభూతి
ప్రేక్షకులకేగాని నటన కేంద్రపాత్రం కాదన్న
సత్యం మనవరానిది.

ప్రేక్షకరంజకంగా పాత్ర నిర్వహించవలసిన
నటుని లక్షణాలు అసంఖ్యాకాలు. ప్రప్రథమంగా
నటుడు తాను నిర్వహించవలసిన పాత్రను సంపూ
ర్ణంగా అర్థం చేసుకోవడం అవసరం. అంటే ఆపాత్ర
ఆధిపతి అంత్యవరకు విశేషమైన పరిణామాలను
పొందుతూనే ఉండడం—ఆపాత్ర పొందే క్రమ
పరిణామాలలో సంధించే సంఘటనలు, సన్ని
వేశాలు, అనంతరదశానికేమిట, అవస్థాభేదాలు,
వాటివాటి మాతృకర మాతృకలను ప్రత్యేకాలలో
సహజమైన పరిణామం అవసరం. దీన్నే
మాత్రప్రాయంగా చెప్పాలంటే నిర్వహించవలసిన
పాత్ర ప్రకృతిని అనూహంతో యధార్థంగా జీర్ణం
చేసుకోవడం నటుని ప్రథమ కర్తవ్యం.

అధిగంగా జీర్ణం చేసుకోగలిగిన నటునికి తాను
ప్రదర్శించవలసిన పాత్రయొక్క స్వరూప పాత్ర
త్వం సంభవిస్తుంది. సహజప్రకృతిలో పాత్రత్వ
రీతిగా ఆపాత్ర స్వభావస్వరూపాలను హృదయ ఫల
కంలో చిత్రించుకోకలిగినప్పుడు—మనోశీలంలో
నిర్వహించవలసిన పాత్ర ఆపాత్ర ప్రేక్షకుల సమ

క్షంలో నిజస్వరూపంతో ప్రత్యక్షమయ్యేటట్లు ప్రద
ర్శించడానికి నటుడు చేసే ప్రయత్నం ఫలించే అవ
కాశం యేర్పడుతుంది. ఈ సందర్భంలో ఒక ముఖ్య
విషయం. నటుడు తాను పాత్రత్వం పోషించుకొని
ప్రేక్షకులసమక్షంలో పాత్రత్వం పోషించుచున్న
పాత్రయొక్క స్వభావస్వరూపాలను ప్రదర్శించ
డానికి ప్రయత్నం చెయ్యాలిగాని ఆపాత్రలో
తాను లీనమై తన్మయస్థిరమై పొందకూడదు. తిత్వ
లింగానుభూతి పరిణామం నటనకాక యధార్థమై
వ్యర్థం కాకూడదు. రసోపాసనకు మారు రసా
భాసను తప్పదు. అంటే నటుడు పాత్రను నిర్వ
హించాలిగాని తానే ఆపాత్రగా మారిపోకూడదు.
ఆపాత్రకన్న భిన్నమైన తానాపాత్రను ప్రదర్శి
స్తూన్నప్పుడు విషయం మరకకూడదు.

పాత్ర, ప్రేక్షకుల సమక్షంలో ప్రత్యక్షమయ్యే
టట్లు ప్రదర్శించడం అంటే—నిర్వహించబడే పాత్ర
అయిన దశానికేమిట అవస్థా భేదాలలోను
పొందే మానసికములు—కాయకములు అనే వికార
ములను, మానసిక వికార స్వరూపమైన దైహిక
చేష్టరూపంగా బహిర్గతంగా వచ్చి ప్రేక్షకుల
హృదయాలలో హృదయించి, నటుని వాడే
టట్లు చెయ్యడం. అనాడే పాత్రానుభూతిలో ప్రేక్ష
కాంతిరంజనం లీనమై రసానుభూతిని పొందడం
జరుగుతుంది నటుని ప్రయత్నం సార్థకమవుతుంది.
నటుడు కృతార్థుడౌతాడు.

పాత్రయొక్క అంతరంగికములైన మానసిక
వికారములకు స్వరూపములు, ప్రతిబింబములు, బహి
రంగములైన దైహికచేష్టలను నటుడు ప్రదర్శించి
ప్రేక్షకులను తన్మయములను చేసి రసానుభూతిని కలి
గించడానికి చేసే ప్రయత్నంయొక్క సార్థక్యం,
అతి ప్రదర్శనంలోని సహజత్వ వాస్తవికత్వముల
మీద ఆధారపడివుంటుంది. అంటే నటుని ప్రదర్శనం
“మితి” అయినప్పుడు రసోపాసనం కాకపోవడం
“అతి” అయినప్పుడు హాస్యాస్పదమై రసాభాసం
కావడం సంభవిస్తుంది. అందుచేత నటుని ప్రదర్శనం
శేవలం సహజము — వాస్తవికము గాక తప్పదు.
అంటే నటుని ప్రదర్శనం పటింపబడే పాత్రయొక్క
స్వభావ స్వరూపాలను సహజమైన వాస్తవికమైన
ప్రతిబింబం కాకతప్పదు.

మనస్సును కలిగివున్న తన స్వాధీనంలో వుండు
కొని ప్రదర్శించే పాత్రయొక్క మానసిక దైహిక

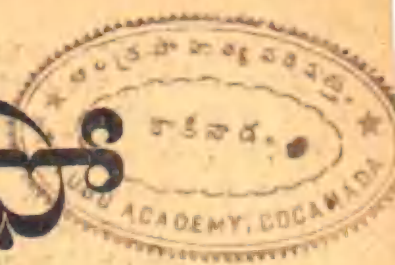

శా హా

అల్పాంజ్ డాడె (వ)

9

మామూలుగా ఈ కలహ కళ్ళోలాలు ఎక్కువ కాలం నిలిచి ఉండేవి కావు. ఫార్మి కాస్త పెత్తనడి, అనునయంగా ఆరిన్ని లాలిస్తూ ఒక్క చక్కనిపా బహుదేబప్పటికి ఆరసార్పితలో అన్నీ కరిగిపోయేవి. కాని ఈమాట అతనిలో కోపం తీవ్రంగా ప్రకాశించి, చాలా కోజలధాకా, మొగాళ్ళు గంటు పెట్టుకో నే, కోపంతో మూగకోయి పట్టిపట్టు, ముఖావంగా అట్టే ఉండిపోయాడు. భోజనం ముగియగానే సరాసరి వ్హానులు గీయడంలో యునిగిపోయి, చివరికి ఆవిడ పికాడగు పోదామని పిలిచినా పోకుండా అట్టే ఉండిపోయేవాడు.

అసలు తన జీవితపరిస్థితుల దుర్భర నైవ్యం అంత అకస్మాత్తుగా తమి్న ఈపడించి కొట్టిపట్టాయి పోయాడు. అడివిలో ఎప్పుడైనా ఆ సిల్లిల బండి, నిత్యం స్వల్పతలో బంటాడుతున్న ఆ పెద్ద పిల్ల చిర్న గవు మళ్ళీ కనబడి ఈసడిస్తాయేమో అని భయపడుతూన్నట్లుయిపోయాడు. రాను రాను ఆ స్వాప్నికదృశ్యం కేభాక్కుటత్వం గోల్పోయి, నాట కంలో ఒక దృశ్యం తెర తీపిపి మరో దృశ్యం తెర అనుర్భుకొన్నట్లుగా, ఆ అడవి అగాధంలో నిమగ్నమై మాయమైపోయింది. జీవన మళ్ళీ ఆ దృశ్యం కమ్ముల అడితేడు. కాని ఏదో దిగులు మాత్రం మనిషిలో అల్లానే విగిరిపోయింది. ఆ దిగులును కారణం అర్థం చేసుకోవాని సమకొని, వివారించటానికి నిశ్చయించుకొంది ఫాన్ని.

“అమ్మయ్య, తీర్చేకాను” అంటూ ఒకవాడు సంతోషంతో వచ్చి చెప్పింది అతనితో. “జెసి తెటోని మాకాను. అతని దివ్య అతనికి తిరిగి ఇచ్చే కాను. అతను మాదా మవ్వన్నమాటే అన్నాడు. అల్లా తీర్చేయటమే మంచిదన్నాడు. ఆ మంచి ఏమటో నాకుమాత్రం బోధపడటం లేదు! ఏమయితే యేంలే, అయిపోయింది. వానీ తిక్కాతి నేనుంటరి కాన్నయవచ్చుకు పిల్లడి విషయం అతనే ఆలోచిస్తాడు. ఏం! నీకు సంతోషమయిందా! ఇంకా నాదిదా కోపం అల్లానే ఉందా?”

అని తమ, య. డి. కోమలో అతనింటికి వెళ్లిన సంగతంతో చెప్పసాగింది. ఇంటిదగ్గర మునుపటి సందడి, వింతవింత వ్యక్తుల జన్మమొచ్చి కోలాహలాలు, ఏమీ వివచనక కనబడక పోయేటప్పటికి ముందర చాలా అశ్వర్యపోయిందట. ఇల్లు మాదా మునుపటి విచ్చలవిడిగావం లోగాక చాలా సాంప్రదాయపు పెద్దమనుష్యుల ఇంటిలాగా మారిపోయింది. గేటుదగ్గర నాకల్లు, మునుపటిలాగ ప్రతినాళ్ళనీ లోపలికి రాని యటంలేదు. బహుశాద్రిమంది పరివయస్కులు, మర్యాదనుబా, అయినవాళ్ళనీ మాత్రమే, యజమాని అనుమతితో నాకల్లు లోనికి రానిస్తున్నారు. మునుపటి విందులు మారుచేవల వృత్తాలూ, ఉత్సవాల్నీ అన్నీ ఆపు చేశారు. ఆయింటి సంతర్భుగాలు మరిగి ఇచ్చడక్కడ ప్రవేశించేటండావాయిన ఒక సాంజేకి, ఉడుకుపెగురుతనం పట్టలేక తెలు గోడ మీద “బుతుకొలం కావున ఇరరులు లోనికి రాకూడదు” అంటూ వ్రాశాడు.

“అసలు నిజంకూడా అదేనోయ్! డెవ్ లెట్ నోమాటూ తిరిగి వచ్చి రావటంలో నే, సరాసరి ఆల్వీన్ డోర్ అనే ఒక బోగంబిల్ల వలపులో పడిపోయాను. ఇతరజాల్నించి తనదగ్గి చే ఉంచుకొన్నాడు. ఇద్దరూ కలిసి ఉంటున్నాడు. కాపురమే పెట్టేవాడు! పిల్ల ముచ్చటగా ఉంటుంది. “అతి సెక్సువల్ గా, పాడుపు, ఇద్దరి మధ్యా కావైవా కీయ లాటకూడా వివచితు. ఎప్పుడైనా ఇద్దరం కలిసి వాల్చింటికి వస్తామని మాట ఇచ్చి వచ్చాడు. ఈ కొమ్ము బూరాల, ఏలపాటల వినుగైనా తిప్పకుంది.

చివరికి మానుకొంటే అందరినీ ఒకటే రీతి కాదు! వేదాంతులూ, వాక్లకత్తాయలూ! ‘చేపులేదు!’ ‘ఎవరి వాడినూ కాదు!’ అనేవాడే! ఒకరినీ వాడకంచేసి ధీరే ఎత్తిపాడిచావడే!”

ఆవిడతో కలిసి డెవ్ లెట్ టగ్గరకు వెళ్లటానికీ ఒప్పుకొన్నాడు. ఆనాడు క్వాయ్ డి ఆర్మీలో మాటలు వైట కాపురంలో మాన్యురి ఉన్నప్పుడు డెవ్ లెట్ కు కలుసుకోవటం తప్పు, మర్రి ఈమధ్య ఎప్పుడూ అతిన్ని జీన్ కలుసుకోవేలేదు. తనప్రియు రాలిని వ్యామోహరహితంగా, నిరసనంతో, పూర్వం ఒకప్పుడు చేసినవే, ఈ వ్యక్తి ఇంటితో, తను ఇంత లాకబోకలలోకి వస్తాడని, అతినితో అంత అంతరింగిక ప్రియం కలుస్తుందని, ఎవరైనా ఇంతకు ముందు చెప్పి ఉంటే తన ఆశ్చర్యపోయిఉంటేవాడు. ఈమాట మొట్టమొదటిసారి ఆ ఇంట అనుగట్టినప్పటినుంచీ కూడా జీన్ కు ఆ ఇంటినాతావరణం అతి ఆత్మీయంగా కనబడసాగింది. డెవ్ లెట్ సాధుర్వం, పసిపాప వల్పులూ హృదయపూర్వకంగా కనిపించే అతిని వల్పులూని మార్గం, ఎంతటి కారీకమైన, మానసికమైన బాధకూడా కనిపించ నీయని అతిని కాంతివ్యభావం, అన్నీ జీన్ కు ముగ్ధజ్ఞి చేశాయి. డెవ్ లెట్ కు లివర్ జబ్బుంది. మాటిమాటికీ శీత్రంగా తిరగబెట్టా ఉంటుంది. అందువల్లే చర్మం వచ్చుచారి, కనుగుంటలు నల్లవారిపోయినాయి. కాని ఆ జబ్బు చిరాకు ఈ మత్కాత్రము అతిని స్వభావంలో కన్పించదు.

ఇలాంటివ్యక్తి, ఆల్వీన్ డోర్, అన్న ఈ స్త్రీలో అపరిమిత ధీకృతము కన్పించగలగటంలో ఆశ్చర్యమేమీ లేదు. ఆల్వీన్, కోసుల యావంతో, కనరాని చక్కదనంతో, అతి ఒడుగుబాటగా ఉంటుంది. ఆమె ఒక్క పల్కుగా ముద్దవచ్చాయని

ఉంటూ, ఆమె స్నేహితులూ తన వ్యక్తపరుస్తుంటుంది. పేరులోలాగే, ఆమె కేరీపాకంలో, కంటిపాపలలో, పక్షులించలలలో, వపు వంటలూ, చివరికి గోటి చిగుళ్ళల్లో కూడా బంగారునిరుపోసిన కాంతి ప్రతిఫలిస్తుంటుంది.

డెవ్ లెట్ కు ఆమె, ఒక హిసు క్రిడా గృహపు పడుపుకాలలో దొరికింది. ఆ వృత్తిగృహం దుర్బర పాశ్చిక భూమిచ్చాదితీ వాతావరణంలో, మొగలకు మెరుగు పూసికొన్న ఆ పడుములు తమ వెల చెప్పకొంటూంటే మొగాన కుపుక్కువ ఉపే మొరటు పగులుల, మూర్తక్రిడల మధ్యంలో, ఈ పిల్లకు డెవ్ లెట్ తారపిల్లాడు. అతిని అతిమర్యాద ప్రవర్తనం చూసి ఆ పిల్ల విభ్రమాశ్చర్యచేరిస్కురాలు అయింది. ఇన్నాల్లా పురుష విలాసాత్మమే బ్రతికిన ఆవజంతువు కాక, తామా మానంస్త్రీనే అని ఒక్కసారైనా అనుకోగలిగింది. ఆ మర్నాడు ప్రాద్దుటి ఫలహారం ఇచ్చించి, గుప్పెకు వాడాలి ఆమెచేతేటి, ఆమెను పంపించేదామనుకున్నాడు డెవ్ లెట్, తన మామూలు పద్ధతిలో! కాని అతనిపల్ల కృతిజ్ఞత నిండిన హృదయంతో, బహు జాలిగా, అనునయంగా అతిన్ని ప్రార్థించింది. “ఇంకొంచెం కాలం నన్ను ఉంచుకో” మని. ఆ సాధు విన్నపాన్ని విరాకరించలేక పోయాడు. ఆనాటినుంచీ, కొంత ఆత్మగౌరవ ప్రపత్తుల ప్రేమకమాలానా, కొంత పూర్వజీవితం అంటే విసుగువల్లా, అతి నామెతోనే ఉండిపోయి, తనయింట రంగేళి ఉత్సవాలన్నీ ఆపు చేసేవాడు. ముఖలంపజీవనానికి అతి అనుకూలమైన ఆ చేదవి క్రిడాగృహంలో ఇద్దరూ ఏకాంత ప్రేమజీవన మనుభవించసాగారు. ఇద్దరూకూడా ఆనంది పాగలలో ఓలలాడుకున్నారు. ఈ భాగ్యజీవనంలో తనకు జరుగుతున్న ప్రతి చిన్నమర్యాదా, ప్రతి స్వల్ప ఆదరితా జీవితంలో అంతకుముందు ఏవాడూ ఎరిగిఉన్నది కాదేనో, ఆమె అతి ఆప్యాయంగా ఆనందిస్తుంది. ఒక దిక్కులేని దానికీ ముఖసంపత్తులు చేకూర్చటంలో కలకృత్తి, అందుకు ప్రతిగా, పసిమనస్సుతో హృదయపూర్వకంగా ఆమె మాపిస్తున్న కృతిజ్ఞతా, అతిన్ని ఆనంది పరచుజ్ఞి చేస్తున్నాయి. అవిధంగా స్త్రీ సాన్నిహిత్య జీవనప్రభావం, స్త్రీ ముగరు గృహల కదులొప చారాల ఇంద్రజాలం, దుర్భేద్యమైన ఆ జీవితమాయా ప్రభావం, అతిని ఎదురేలేకుండానే అతిన్ని కైసేసుకొంటుంది.

అల్పపు సుమాస్తా తీవితపు దౌర్భాగ్యంలో అప్రవృత్త కాపురపు పాప పంజీలలో, పడి కొట్టు కొంటూ తీవితం ఈడ్చుకున్నప్పుడు తీవగానీనకు, రూడికోవలలోని డెషిరెట్ నూడిమోకు ఇళ్ళట మంటే, కాస్త విశ్రాంతిగా, ఆటవిడుపుగా, ఆనందంగా ఉండేది. విప్రుతపాండిత్యం, సంస్కృతి, అత్యుత్తమ కళాభిరుచి గల, ఈవేదాంతిలో సంభాషించటం తీవకు మహదానందదాయకంగా ఉండేది. డెషిరెట్, వరులుపాటి పారశీకపు టుడుపులు ధరించేవాడు. తీవరిం విషయంలో అతని దృక్పథంకూడా అంత అంటే అంటున్నట్లుగా వరులుగానే ఉండేది. డెషిరెట్, తన పర్యటనల విశేషాలు, అతిముక్తదశిగా అతి నిక్కగా వర్ణించ గలిగేవాడు. ఆ యింటి వాతావరణంకూడా అతని కథల వాతావరణానికే తగినట్లు ప్రార్థ్యతేజ వస్తు విశేషాలతో—బుద్ధివిగ్రహాలు, వైనియ రాక్షసుల కందుప్రతిమలు, పారశీక తెరలు-మొదలైనవాటితో ప్రార్థ్యతేజ్రధిమను గొల్పుతుండేది. విశాలమైన పోలలో నడికప్పునించి వచ్చే చెలుకొక్కటే నిండి ఉండేది. చిట్టడివిలో కడుగుబాదల అల్లికల మధ్యనుంచి, సరస్సుఅందు అతగుల్కాలవూడి నీటింతిలమీద మిలమిలలాడుతూన్న చలుగు చీకట్ల ధ్రువలతో ఎక్కడో, ఉష్ణదేశపు టడిపులమధ్య కానారతీరాన ఉన్నట్లునించేది.

అదివారాల మధ్యాహ్నం వేళల, వేసగి ఎండ పల్లివిడువూంటే, ఆ ఇంటి ఆరామం ప్రక్కన చాల అంతానిర్లసంగా ఉండేది. అక్కడి చెట్లకటలనీడలు, పూలకుండులలో క్రాంతిగా తెల్వి పోసిన మట్టి వాసనా, అన్నీ చాచిల్లి చిట్టడి వాతావరణాన్నే సురింపచేసేది. అక్కడికన్నా ఇక్కడ లాభం; హేట్మాలలాలస మూర్ఖులు, వాళ్ళ కొమ్ముబూరా ఉండేవి కావు. మునుపటిలాగా విందులంటూ ఈ యింట ఇప్పుడు ఉండటమే లేదు.

ఒకవాడుమాత్రం డెషిరెట్ ఇంట్లో భోంచేర్తామని ఇద్దరుకలిసివస్తూంటే సుమ్మంలోకి రాగానే లోపల చాలామంది గొంతుకలు వినిపించాయి. పాపంప్రతి మయిపోయి ఎండకూడా దిగజారి పోతోంది. ముందుగోటలో లతాగృహంలో అందరూ పానీయాలు అరగివున్నారు. ఏదో తీవ్ర ముగా వాదోపవాదాలు జరుగుతున్నాయి.

“కేవలం మోహంధ కా రం లో పడిపోయి, ఏమిచేస్తున్నది తెలియని స్థితిలో చేసిన పనికోపం, పాపం, తీవరితృప్తి పోగొట్టుకొని, పరువుప్రతి

మలు కోల్పోయి, విదేశస్థు కలిస వరకం అనుభవించటం, అపరాధానికి మించిన శిక్ష అనుభవించటమే అని నా అభిప్రాయం, డెషిరెట్! నీ అర్థిమీద నేనా పంతకం చేస్తానోయ్”

ఫాన్నీ సన్నగా వసుకుతూన్న కంకంలో, “ఆ మాట్లాడేది కావుదో!” అంది.

ఇంతలో ఎవరో, కడుకుగా నిరాకరిస్తూన్న కంకం వినిపించింది. “నేను మాత్రం ఎక్కడా సంతకం పెట్టేది లేదు. అలాంటివాడితో నేను ఏ సంబంధమూ వివిధంగానూ పెట్టుకోవలదులేదు.

“ఈమట లాగున్నోరిది” అని ఫాన్నీ అతనికి దగ్గరగా హత్తుకొని సన్నగా గొణిగింది. “వాళ్ళను చూడటానికి నీ కిష్టం లేకపోతే వెనక్కి వెళ్ళి పోదాము”

“ఎందుకూ? నాకేం అభ్యంతరంలేదు”. నిజానికి ఈమనుష్యులను ముఖాముఖి కలుసుకొంటే ఎలా ఉంటుందో అతనికి పూర్తిగా తెలిసిరాలేదు. కానీ ఎంతకష్టమయినా, వెన్నిచ్చిపారిపోవటం అతని కిష్టం లేదు. అదీకాకుండా, తన దౌర్భాగ్యపు ప్రేమకు ఈ గతిపట్టించిన తనలోని దౌర్భాగ్యత్రానాల యధాప్రమాణ మెంతో తెలుసుకోవాలన్న కుమారాలం కూడా బహుశా ప్రేరేపించి ఉండవచ్చును.

“దా, పోదాం” అంటూ ఆమెను లాక్కొని పోయాడు.

డెషిరెట్ స్నేహితులంతా కాఫీ బల్లమట్టూ ఎత్తురక్కువ సోఫాలలో విస్తరించుకొని జాప్రగిలబడి ఉన్నారు. పాపంసంధ్యారాగం, వాళ్ళ బట్టతలలో నిరుసు గడ్డాలలో కెంపురంనులు ప్రతిఫలిస్తోంది. కాఫీ తేలికోమీద విదారుగ్గాను లున్నాయి. అతీవ బల్లదగ్గరనుంచుని వేడివేడి కాఫీ, నరుగు పాంశేటుగా గ్లాసుల్లో పోస్తోంది. స్త్రీలిద్దరూ పరస్పర ఆలింగన ముంబవాడు లానన్సుకొన్నారు. “నీవు అందరూ తెలు సను కొంటాను, కాదా, గానీన!” అని డెషిరెట్ తన పదిక పుర్చీలో ముందుకూ వెనుకకూ ఊగుతూ గానీన నడిగాడు.

ఆహా! నిజంగా అతను అందరినీ ఎరగ ఉన్నాడు. అధమం అందులో ఇద్దరైనా, బహుశా కిటికీలలో వేలాడగట్టిన మహాపురుషుల బొమ్మలలో వాళ్ళ బొమ్మలకేనీ చూస్తూ గడివిన రోజులనుంచి కూడా చిరపరిచితులే. వాళ్ళు తనను ఎంతి శాధ పడేట్టు చేశారు! వాళ్ళను ఎంతిగా ద్వేషించు

కొన్నాడు—వాళ్ల తమవారినాడుగా కొవలనీవచ్చి నందుకు! ఆ త్వరలో వాళ్ల దిగ్గిలో కనబడితే మీది కురికి చీల్చి చెండాడి నుండలు పెరికించే వాడేమో! కానీ “అవే తప్పుకుందిలే” అన్న ఛాన్సి మాటలే నిజమయ్యాయి. ఇప్పుడు వాళ్ళముఖాలు, చిన్నప్పకు ఎప్పుడో ఎరిగిన్నవాళ్ళ ముఖాల్లాగ, ఏదో దూరపులంఘువులు, తిగాలు విడిపోయినవాళ్ళ, ముఖాలలాగ మాత్రమే కనిపిస్తున్నాయి.

“ఇంకా అంత అందంగానే ఉన్నావే! ఏం లేదూ?” సోఫామీద సాఫీగా వెల్లకిలవుకుంటు కంటికి ఎండతగలకుండా చిన్న విషవజ్జ అప్తం పెట్టుకుని ఇద్దరివంకా మామూలు అంటున్నాడు, కా ఉ డ ల్. “ఊ! మరి, ఛాన్సి, ఫర్వాలేదు.” అంటూ మోచేకులమీద ఆమకంటూ తల ఎత్తి కట్టు చిలింపిచికింది నిశ్చలంగా మాతాడు. “ముగం, ఏమీ చెప్పక చెదరలేదు. కానీ ఒంటిలేరు మాత్రం—ఛాన్సి నవ్వింకొంచెం ఒట్లు దిగించి కట్టు కోవాలి. ఏమంటా? ఏమయితే నేం, లాగున్నారీ నీ కంటే బాగా లావు బారిబోయూడలే. బోనీలే ఆ విధంగా తప్పిస్తేవడవచ్చు నువ్వు!”

కని నిరసనగా చెదవులు దిగించాడు. సోఫా మీద బాసెంచట్టు వేసుకుని కూర్చున్నాడు—ఆర్థి రియా పెర్మికచ్చింపపటిమంచి అల్లా కూర్చుంటేతప్ప తనకు బాసెండదని ఆయన చెప్పకంటే ముమ్మాలై పోయింది. బాగా వందపారిన దేహం. పెద్ద బొట్టా, ఒళ్ళంతా జడ్జోడుతూ, ఎప్పెరికపు రూపుతో ముగాన ఏ తెలిసిలేటలా కనబడుకుండా ఉన్నాడు. నుదురుమాత్రం, దుబ్బులా పెరిగిన తెల్లని వెంట్రుకల కిందిమంచి దృఢంగా కనబడుతుంది. కన్నులు కూలితచై ధార్యం చేస్తూన్నవాడిలా క్షార ముగాకనబడుతున్నాయి. ఛాన్సిని తనమారంలో ఉంచ దూచినట్లు, తెచ్చికోలు ముఖవంతో వ్యవహరిస్తున్నాడు. దాదాపు కావుడోకు పోకం నేర్చుకుని కూర్చున్నట్లు!

వాళ్ళతో పాటు ఇద్దరు ప్రకృతి చిత్రకారులు కూడా అక్కడ ఉన్నారు. అగుబయటి బ్రతుకులో దేహం, నామవచాయవర్ణం పొందినట్లున్నాయి వాళ్ళ దూపాలు.

“ఆ పిల్లడివిషయం ఇప్పుడే డెప్లిరెట్ మతో తెల్పున్నాడు. మారు చాలా మంద్రిషని చేశారు” అంటూ ఛాన్సిని అభినందిస్తున్నాడు వాళ్ళు.

“బోమ నిజం, ఆ పిల్లడిని పెంచుకోటం చాలా సజావున పని. అట్లాగే తెయ్యాలి” అని కా ఉ డ ల్ అందుకుని గాసిన్తో అన్నాడు.

ఈ అభినందనలు వింటూ తోట్రుపాటు పడు తోంది ఛాన్సి. మరిగూ అప్పుడే లోపల స్టూడి యోలో ఎవరో చీకట్లో తిరుములాడుకంటూ బల్లలు పడవోసుకున్న చిప్పిడైంది. ఆ చీకటిలోమంచి “అక్కడ ఎవరైనా ఉన్నారా” అంటూ కేక వివ బడింది.

“ఎలాచో వస్తున్నాడు” అన్నాడు డెప్లిరెట్.

తన, ఈ మనిషిని ఏనాడూ ప్రత్యక్షంగా చూడలేదు కాని, ఈ వ్యవస్థాదీవి, తల తిక్క మనిషికి, ఛాన్సి ప్రేమలేరింతలో ఉన్న పంబంధం, తనకు పూర్తిగా తెలుసును. ఆనాటి ఉత్తరాలలో వలపు యుకుతూ రహస్యరామంగాఉన్న ఒక ఉత్త రాలకట్ట అరిసికి జ్ఞాపకంవచ్చింది. ఈనాడు ఎలానో పెళ్ళి అయి తీరింతలో స్థిరపడి, ప్రభుత్వ చిత్ర కళాశాలలో మహా మహోపాధ్యాయ స్థానంలో ఉన్నాడు.

ఒక బొట్టిమనిషి, లోపలికి వచ్చాడు. అరిసి వివసలు సుంటలుపడి ఉన్నాయి. దేహమంతా ఆర్చుకుపోయినట్లుంది. వెనుకుతూ ని త్రిం ఉ ప వ్యాపాల ఆలవాటులో, నవం లో మంచి తోసుకువస్తున్నట్లు చేతులు ముందుకు చాచి తెనుల్పుకంటూ, ఉద్యోగ చోదాలోనే కదిలి వస్తున్నట్లు, ముందుకువచ్చాడు. ఛాన్సిని చూసి ఆశ్చర్యం ప్రకటించాడు. అసలు ఇంకా ఆమె అంత అందంగా ఉన్నందుకే ఆశ్చర్యపడుతున్న ట్లున్నాడు.

“అరే, ఎవరు కాఫోయే” అన్నాడు. అరిసి చెక్కులు తీసికగా ఎట్టవారాయి.

ఆ కాఫోవేడు, ఆమెపూర్వ ప్రేమికులందరి తోటి కల ఆమె గాధ పరిచయాన్నంతో ఒకసారి తిరగతోడినట్లుయి, అక్కడ కొంత తిత్తరపాటు కలిగించింది.

“ఏమి మాస్టర్ ఆర్యండ్ గారు. ఆమెను వీరేవంటెట్టుకు వచ్చారు” అంటూ డెప్లిరెట్, గాసిన్ ను ఎలానోకు పరిచయంచేశాడు. ఎలానో నమస్కారం చేశాడు. మళ్ళీ సంభాషణలు నాగాయి. తన ప్రేమికుడు వీరందరిముందూ చూపి టున్న గాంధీర్యాన్ని చూసి ఛాన్సి సంతోషం

చింది. యీ కళాకారుల సమక్షంలో, ఆతని అందం, యోవనం, ఇప్పుడు చూపిస్తున్న నిర్దాతనం అన్నీ తలచుకొని గర్వపడింది. ఆ సంతోషంలో అందరితో చలాకీగా, కులాసాగా కబుర్లు చెప్పు తూంది. ఇప్పుటి ప్రేమజీవితంలో పూర్వ ప్రేమ బ్రాహ్మణిని మరిచేపోయింది. కాని ఏళ్ళు తిరబడి సాగిన సాహచర్యజీవితాలలో పరస్పరం సంక్రమించే సుఖదోషాలు, వ్యక్తిత్వ లక్షణాలు, ఒకరికొకరిలో తీర్చించిపోయి, ఆ ప్రేమ కలాపాలు అంత సుయోగిక కూడా మిగిలేటట్లు అయ్యాయి. అలా చివరికి, ఆమె సిగరెట్లు కాల్చే విధానంకూడా సరాసరి ఎజానోసుంచి సంక్రమించిందే. ఆ సిగరెట్లలో ఆమె కాల్చే బ్రాండులుకూడా, అతను ఇష్టంగా కాల్చే బ్రాండులే.

నేనీ ఆ విషయం గమనించాను. కాని ఈ స్వల్పవిషయాలేవీ పూర్వంలాగా అతన్ని ఒప్పు నుండించటంలేదు. తను ఇంత బాలికంగా ఉండ గల్గటం చూసుకోలేకపోయాను. అతని సంతోషం అతని రాతిలో తెగగోసుకొని, ఎప్పుడుపడితే అప్పుడు పారిపోవచ్చునని గ్రహించినప్పుడు తిరిగి సంతోష మంతా అతనికి కలిగింది.

కాఉడిల్, రిక్కినవాళ్ళను వేళాళాళించేస్తూ ధీమాగా అంటున్నాడు “అరెరె, చూడు ఫాన్ని! ఏళ్ళంతా దిగజారిపోయావు. ఎల్లా ముసలాళ్ళయి పోయి, లావుతారాలో చూడు! మనిద్దరమే కాస్త, జగి మిగిలినవాళ్ళం.”

ఫాన్ని పకపక నవ్వింది. “అబ్బేబ్బే కాదు, కర్నల్ (కాఉడిల్ మీనాలనుబట్టి ఒక్కొక్కప్పుడు అతని పేర్లు పెట్టుకునేవారే) పిలిచేవాడు) కేవలం అల్లా అనేందుకు పిలుచేదులే! నీ కున్నన్ని ఏళ్ళ సర్వీసు నా కెక్కడుంది.” అంటూ నవ్వు తూనే అన్నది.

“తనుకూడా ముసిలితరం వాళ్ళలో ఒకడనన్న విషయం కాఉడిల్ నిత్యం మర్చిపోతూనే ఉంటాడు” అన్నాడు లానూర్నరే. కాఉడిల్ మనస్సు ఏమంటే నొచ్చుకుంటుందో లానూర్నరేకి త్విష్టంగా తెలుసును. కాఉడిల్ లో ఏదో కదలిక కదుల్తూం దని గమనించి అతని డోరగిలో ఇంకా గట్టిగా అన్నాడు. “1840 గోల్డ్ మెడలిస్టువు కాడబోయే-వాడోలే నీయీడు చెల్లించితే, ముసిలియ్యా!”

ఈ యిద్దరు పూర్వప్రేమితులనుద్దాగి, ఏదో ఘర్షణ, మూగ వైషమ్యం, అల్లాగే మిగిలిపోయింది. అది వాళ్ళిద్దరినీ చేరుచేయలేదు. కాని ప్రతి స్వల్ప విషయంలోనూ చూటలోనూ, చేతలోనూ, ముఖ కవచికలోనూ, ఇట్టే చైలపడుతూనే ఉంటుంది. శిల్పి ప్రియరాలిని కని అపహరించినవాడు మొదలు, ఇరవై ఏళ్ళుగా వాళ్ళనుద్దాగి ఈ పొరుపు ఇల్లా ఉంటూనే వచ్చింది. ఫాన్ని విషయం ఇష్టదంతి ఇద్దరికీ పట్టలేదు. ఆ తర్వాత ఇతరత్రా ఎక్కడివిధాల ఎవరి ప్రేమల సుఖదుఃఖాలు వాళ్ళు అనుభవించనే అనుభవించారు. కాని అవాటి పగమూత్రం అంత కంటకూ లోపల రాజుతూ అల్లాగే ఏదో తిరుగడిగా సుంకెల్లో మంటగా మిగిలిపోయేఉంది.

కాఉడిల్ నిలారుగా నిలబడి, చాతీవిరుచుకొని, చేతులు కండరాలన్నీ ఉచ్చించుకొంటూ, ఒక్క నెట్టినిన వెంట్రుకైనా లేని నెట్టిమీది సింహపు చాలును జోరుగా వెనక్కి విదరిస్తూ అన్నాడు.

“ఒక్కసారి మా యిద్దరికంకా సరిగా చూడండియ్యా! నేనే ముసిలితరాని! చెందుతానో అతగాడో! ఓహు, 1840 గోల్డ్ మెడలిస్టునే! ఇంక మూలైలలో ఏదై ఏనిమిది ఏళ్ళు వసాయి—అంత మాత్రాన్న ఏం తేలిందంట! వసుకువలేనా, ముసిలి ముసలాడేనుడి! అరవై ఏళ్ళువాళ్ళు నడుంవంగి పోయి, వసుకుంటూ, కాసుకృంగిపోతూ అన్ని అవకతవకలలోనూ తయారయ్యే ఒక్కసాటిక రంగాల్లో మాత్రమే, తెలుసా! అరి నీ గోలకూల, అరవై మ్యా ఏట, ముసిలి, ముప్పై మ్యా ఈడువకంటే, నిలారుగా నిలుస్తాడు కదియ్యా! అప్పటికంటే స్వరిషయంలో ఎక్కువ బాగ్రతలో ఉండడూ! ఇంకమరి అడవాళ్ళంటావ్! నీలో మజా, మనసులో యోవనం ఉందారేగాని, అవాటికంటే ఈనాడే ఎక్కువ వెంట బడతారే!”

లానూర్నరే నిరసనగా ఇకిలిస్తూ ఫాన్ని వంకమాస్తా, “మిస్ట్రా నిజంగా అల్లాగే అనుకొంటున్నావా?” అని అడిగాడు.

డెవిలెట్ సావకుల మందహాసంతో అడ్డు తగిలారు. “మరి అల్లా అయితే నిత్యం యోవనం లాంటిది వేరేదీ లేదంటావేం! ఎవ్వడూ మాతో అదేమాట చెప్తాంటావ్!”

“నాకోత్తి మోసల్ లేదూ, మనిషార్త, పద్దెనిమిదేళ్ళపడుచు, బంతిలాగా, సుండంగా,

ఒక్కంతా నుట్టు తిరిగి ఉంటుంది—అదే నా మనసు మాళ్ళేసింది. నిత్యం ఐదే కులాసాగా ఉంటుంది. ఆతి సామాన్యరాలు. దాని ఆ అలగా తనమే, అతి మనోహరంగా ఉంటుంది. ఆమృత కోళ్ళ గూడెం లోంచి వచ్చివస్తుంటుంది. దానితల్లి కోళ్ళమ్మ కోనే బ్రతుకుతుంది. దానిమాటలు ఎంత వెకిలిగా తెలివి తిక్కునగా ఉంటాయో అంత ముద్దోస్తూనూ ఉంటాయి. ఆమాటలంటూంటే దాన్ని ఉన్న పకొన కాదిలించుకో బుద్ధేస్తుంది. మొన్న ఒకరోజున నామా డియోలో డిజానోడి, “థెరిసి” అన్న నవల, దాని కంట బడింది. ముద్దుగా ముగం చికిలించుకొంటూవు ప్రకం దూరంగా విడిచేసింది. “థెరిసి ఎంటి—“సిచ్చిపిల్ల థెరిసి”—అని పేరున్న నవలైతే రాత్రింతా మేల్కొ నుండి నదివేదాన్ని.” అంది. నా కదింటే వట్టి వ్యామోహం నుమా!”

“దేవు. మరుక్షణంలో దాంతో కాపురం ప్రారంభిస్తావు. అరునెలలో, మళ్ళీ మొదలు. కాపురం ఫణేలోమని ప్రదర్శిస్తుంది. తాటికాయ లంతరి కన్నీళ్లు కాకున్నా తయారవుతావు. పని చెయ్యటమంటే నే వెళ్ళుకొస్తుంది. కనబడ్డవాడినలా కొరికి మింకేయాలన్న రాక్షసకోపంతో ఉంటావ్.”

కాపురం ముగం ముడుచుకుపోయింది. “ఆ మాట నిజమే. ఏదీ కాళ్ళెరింకాదు. ఎవరో ఒకరిని చేరదీస్తావు—మళ్ళీ జీతావు.”

“మరి అలాంటప్పుడు చేరదీయటం చేసికీ, వేరటం చేసికీ?”

“తమరి సంగతి ఏమిటి చెప్పదూ? ఈ సైమిన్ పిల్లతో జీవితాంతం గడపగలననే ఆమకుంటున్నావు లాగుంటే?”

“ఆ! మాసంగతి వేరులే—మేం కాపురం పెట్టలేదే—ఏం, ఆరీస్, నిజం కాదూ?”

“సిచ్చిరింగా” అంటూ ఆ యువతి జవాబు చెప్పింది. ఆమె కంఠం అతి మృదువుగా, పరధ్యా స్తుంగా చెల్లాన్నట్లుంది. ఒక మర్మమీద నిల్చుని, పూలవేసలో అలంకరించబడిన అక్కడి తీగనున్న పూవులుకోస్తోంది. డెషిలెట్ చెప్పబోతున్నాడు.

“మా విషయంలో కాపురం బ్రద్దలయ్యే పీసూ యిత్యా లేదీ ఉండవ్. అసలు నెలవు తీసుకోవాలా కూడా ఆవసరంలేదు. రెండునెలలే కలిసి జీవిస్తా మనుకున్నాం. చివరిరోజు వచ్చేటప్పటికీ, వివాదం

గాని, విభ్రాంతిగాని ఏమీ లేకుండా ఎవరితోనూ మాళ్ళేం వెళ్ళిపోతాం. నేను ఇప్పుడూన వెళ్ళిపోతాను. ఓడ టిక్కెట్టుకూడా అప్పుడే కొనేసి ఉంచాను. ఆరీస్, యాలాబ్రూయర్లో తన వసతిగడికి తను వెళ్ళిపోతుంది. ఆగది తన క్రిందే అట్టే ఉంచించి కూడా.”

“నూడో అంతస్తుమీది గది. ఆ గది కిటికీలో నుంచి క్రింది కోడ్డుమీదికి ఉరకాలంటే ఐదే పీలు కూడా!”

ఆమాటంటూ, ముగం విప్పొడ్డుకొంటుంది. ఆ సంజ ఎరువులో ఆమె ముగం వెలుగుతూ న్నట్లుంది. చేతిలో పెద్దనీలపు బ్రావులపత్తి పట్టు కుంది. కాని ఆమె మాట్లాడిన రీతిలో, ఆ స్వరంలో, ఏదో అగాధమైన లోతులున్నట్లు అందినూ కిమ్మనకుండా తోక్కిస్తారు. గారి కాస్త జోరుగా వీస్తూంది. ఏడుటి ఇల్లు మరి ఎత్తుగా పెరిగినట్లు మురిస్తూంది.

“రండి, రండి, బల్లదుట్టూ శేర్తాం. అనాకులు చనాకులు అన్నీ వాసుకుండాం రండి” అన్నాడు కాఉడల్.

“అదీ సంగతి—యోవనం ఉండిగానే ఆసం దిస్తాం అంటావ్—కాదూ కాఉడల్?” అంటూ లాగున్న రీతి వికటంగా నవ్వాడు.

కొన్నాళ్ళ తర్వాత జీన్ యాడిలాలోవ్ దిగికి వెళ్ళినప్పుడు దూస్తే మూడియోమానేసి ఉంది. కిటికీలు, రేలుపులు, అన్నీ తాళాలువేసి ఉన్నట్లు న్నాయి. ఇల్లు అంతటా క్రిందినుంచి పైదాకా అంతా నిశ్శబ్దంగా నిర్దనంగా ఉన్నట్లుంది. డెషి లెట్ వెళ్ళొచ్చేమూట. వాళ్ళు అనుకోన్న కాలంవచ్చే సింది. సంబంధం ముగిసిపోయింది. “జీవితంలో కావ లసిందిచేసుకోగలగటం, మనస్సు, బుద్ధి అన్నీ స్వాధీ నంలో ఉండుకోగలగటం, ఎంత అద్భుతం! నే నే నాదైనా అలా చెయ్యగలనా!” అనుకోన్నాడు జీన్.

ఎవరో చెనుకనుంచి బుజం మీది చెయ్యివే తారు “ఏం, గానీస్!” అన్న సంతోధనవిని వెన క్కిరిగాడు.

డెషిలెట్. చాలా ఆలసిపోయిన మనిషిలా ఉన్నాడు. ఒక్క మునుపటికన్నా మరింత పచ్చ బారింది. ముగంలో ముడుతలు ఎక్కువయ్యాయి. పారిస్లో పని ఉండి ఆగిపోయావనీ, ఇంకా కొన్నా

కృపాకా వికృతం లేదని నిరసించాడు. గాంధీ హోటల్ లో బస్ చేస్తున్నావనీ, ఆ భూరం జరిగిన నాటినుంచీ స్టూడియో అంటే కంపరం పుట్టి పోయిందనీ—

“ఏ భూరం!”

“ఓయీ, అన్నట్టు నీకు తెలియదు. అరేబ్ వచ్చిపోయింది. ఆర్థికవత్తి చేసుకొంది. ఒక్క నిమిషం ఆన, ఉత్తరాలు ఏమైనా వచ్చాయో మామిడికి వచ్చేస్తాను.”

దేవి లెట్ వెంటనే తిరిగి వచ్చేవాడు. పత్రికలకట్ట చేత్తో పుచ్చుకొని, వదులుతూ ప్యాకేజీ తాడు విప్పతూ, గాసిన్ ప్రక్కనే వదుస్తూ ఏద్రలో మాట్లాడుతున్నట్టు అతని వంకన్నా చూడటండా చెప్పకొని పోతున్నాడు.

“ఓయీ, ఆర్థికవత్తి చేసుకొంది. తనగది కట్టికొని ఏండ్లకి ఉండి చచ్చిపోయింది. ఆ పాద్యం త్రం నువ్వండగా అన్నది, అయ్యే అల్లానే చేసింది ఏం చెప్పగలము? నాకు తెలిసినా లేదు. అనుమానించడైనా అనుమానించలేక పోయాను. నేను నేనిం చెప్పిపోతానని కొన్నావాడు, నాతో అతివిదానంగా చెప్పింది “దేవి లెట్! ఎన్నుకూడా నీతో రీసుకొని పో. ఎన్ను ఒంటరిగా వదలవద్దు. నువ్వే లేకుండా నేను బతిక లేను” అంది. ఆ మొరకు నేనెంట్లో ఆపివాన్ని వెంటబెట్టుకొని ఉండగలన వైవా ఉపాసించగలవా! ఆ ఏదారిగా,—మనస్థితి ముగియ—రాత్రికి ఆరుబయలు నుదారాల బతుకులో—మళ్ళీ రాత్రి భోజనాలవేళ అదేమాట చెప్పింది; “నేను నీ వనికేదా అక్కరాను ఎంతమంచిగా ఉంటానో నువ్వే చూస్తావుగదా” అని, నాకు చిరాకెత్తుకున్నట్టు గ్రహించి ఇంక ఆ విషయం ఎత్తటం మానుకుంది. రాత్రి పాటకొనికే వెళ్ళింది. ఆ ప్రోగ్రాం అంతా ముందు అనుకొన్నదే. నాటకం చూస్తున్నంతసేపూ అతి సంతోషంగా, హాయిగా కనబడింది. వాచేయి తన చేతిలో పెట్టుకొని “ఎంతో బాగుంది” అంటూనే ఉంది. ఆ రాత్రి రైలుకు వెళ్ళాలనుకొన్నాను. అందుకని ఆమె వదిలి గృహండాకొ బండిలో తీసుకెళ్ళి దగ్గరెట్టాను. ఆ యింటికి వచ్చే బప్పుటికి తనతోకూడా ఒక్కసారి పైకి రమ్మంది. నాకు యిష్టంలేదు. తన గదితలుపుదాకా రమ్మని బ్రతిపాలింది. తలుపుదాకానే బిల్డి వెనక్కి వచ్చేసేందుకు ఒప్పుకున్నాను. లోపలికి వెళ్ళలేదు.

టిక్కెట్టు కొనేసుకొని ఉన్నాను. సామాను పర్ల వయిపోయింది అసలు చెప్పటం యాభిచేసుకొని ఉన్నాను. కొంత కష్టంగానే ఉంది. అయినా పెట్టుదిగి వస్తూంటే లోపల్నించి నాతో ఏదో అంటుంది. “నీ కంటేముందే అక్కకుంటాను” అని అన్నది. కాని, (ండికి విధిలోకి వచ్చేదాకా ఆమె మాట అర్థమేమిటో తెలియలేదు—ఓ!”

తెల్లూ నేలకేసి మామూలు అగిపోయాడు. ఆ దృశ్యం అడుగడుగునా కన్నుల కట్టాంది. కదలిక లేకుండా బాధతో గోండ్రిస్తూ ఎల్లటి కుప్పగా కూలిపడిపోయిన దేహం.

“ఆ తర్వాత వెంతుగంటలకు వచ్చిపోయింది. ఒక్క మాటా మాట్లాడలేదు. ఎన్నుగా ఏమెంతైనా ఏమెలేదు. ఆ బంగారు కళ్ళతో అల్లానే నావంక నూటిగా చూస్తూ ఉండిపోయింది. బాధ పడుతోందా? ఎన్నుకు రించించా? అల్లా నిండుదున్నట్లో ఉన్నదా నేనే తీసుకుపోయి పరుపువొడ పడుకో చెట్టాం. తలవొడ గాయం కప్పేందుకు పెద్ద లేనున్నట్లో తలకు నుట్టి ఉంది. మునిషి చాలా పోలిపోయింది. ఒక కణతొడిగ కొద్దిగా నే న్నరు విక్కు తూంది. అప్పుడు కూడా ఆమె తన మామూలు ప్రకారంతో అతి రిమనీయంగానే ఉంది. అకణతొడిగ నే న్నరు మక్క మళ్ళీ మళ్ళీ కూడుకొంటూంటే ముడిచేట్టా మని ముందుకు చాలాను. అప్పుడు మాత్రం ఆమె కళ్ళమాపు మారిపోయింది. ఉగ్ర కోపంతో, అతి భీకరంగా కిసిస్తున్నట్టుంది. పాపం, ఆ అనవ అల్లా మాగ కాపమిస్తోంది. కొన్నాళ్ళాగి ఆమెను నాడా వెంట తీసికెళ్ళే, నాకు పోయిందిమింది? దేవికైనా సిద్ధమయిందే! ఏ విధంగానూ ఎన్ను పన్నుదూ చిరాకు పెట్టనో ఉచూ! గర్వం! నామాటకు తిగుకులేదన్న మార్గత్యం! అందుకే ఒప్పుకోలేదు. చెప్పిపోయింది. ఆమెను ప్రేమించాను కాని నామూలానే చెప్పి పోయింది.”

అంతకంతకూ తన్ను తను కు మల తెట్టు కొంటున్నాడు. ఆ తీవ్రతలో గట్టిగా మాట్లాడుతున్నాడు. తమను తెచ్చేతుల్లో తోసుకొంటూ పోతూ ఇల్లా మాట్లాడుకొంటున్న ఈ వ్యక్తిని బిం తెల్లలోయి లేరి పారచూస్తున్నాడు. యాడి అప్రెన్ డావె విధిలో పోతున్నాడు. గాసిన్ తమమును పున్న ఇంటికేసి, ఆ లోక్కరి కేసి వరాండా కేసి చూస్తున్నాడు. మనస్సులో ఛాన్సి, తను కాపురమూ, పెరిగాయి. అకచ్చాత్తుగా ధియంతో వణికి పోయాడు.

“అదిదేవతాన్ని మాంటివక్కువే తీసుకొన్నాను. అదిదేవులూ పక్కలూ స్నేహితులు ఎవరూలేరు. అదిదేవిదయం పర్యం ఒక్కటినే చూసుకొందా మనుకొన్నాను. అప్పటినింటి ఇల్లాగే ఉన్నాను. అద్రూపం ఒకటే అలాంటిది. మనస్సులో ఈ వేద పోలిపోయేదాకా ఎక్కడికి పోవటానికీ మనస్సు విశ్రాంతిచూకోలేకుండా ఉన్నాను. నాయంటిపోలేను. రెండుపెట్టు ఆమెలోను ఉంటే గాగడిన ఆయిల్లు చూడలేకుండా ఉన్నాను. బైటే ప్రకటించున్నాను. కాలుగారి నట్లు తిరుగుతున్నాను. వివిధంగానైనా మనస్సుకులాసం కల్గించుకొందామని ప్రయత్నిస్తున్నాను. కాని అదిదేవతాన్ని చూస్తూ, కనిపించినా కాదు తున్నా పెట్టుకుని ఎక్కడ కళ్ళకుండు అడుతూనే ఉన్నాయి.”

అని, దుఃఖమివన్నుడే అని, ముక్కుమీదనుంచి నాకుతున్న రెండు పెద్ద కన్నీటినిండువులు తుడుచుకొంటూన్నాడు. బొద్దుగా ఉన్న ఆ చిన్ని ముక్కు చీలితం అంటే అతనికున్న అనురాగం; అతని ఆహార మిత్రిస్యభావం తెలుపుతుంది. కళ్ళు తుడుచుకొంటూ అన్నాడు.

“మాను, నీకు తెలుసుకదా, భాయీ, నేను నిజంగా అంత చెడ్డవాడినికాను—కాని ఈమాట చెప్పినపని మాత్రం కొంత మితిమీరి వ్యవహరించబడు.”

తీన అతన్ని ఒకాచేంద్రుడు ప్రయత్నిస్తున్నాడు. అదంతా కర్మప్రభావం అనీ దురదృష్టమనీ ఉపశమనాలు చెప్తున్నాడు. కాని డెవీలెట్ తల త్రిప్పుతూ పళ్ళు గిలకరించుకొని అంటున్నాడు. “కాదు. కాదు. నన్ను నేను ఎప్పుటికీ తుమించుకోలేను. తగినవక్తు నాకు చేసే విధించుకోగల్గితే భాగుండును.”

ఈ ప్రాయశ్చిత్తదాహం అతన్ని పీడితేను. స్నేహితులందరితోనూ చెప్పకుంటున్నాడు. వాళ్ళల్లో గానీవ ఒకడు. గానీవ అట్టి అయిపోగానే డెవీలెట్ వచ్చి కలుసుకొనేవాడు. “మత్త్ర ఒక్కటి నైనా వెళ్ళిరి డెవీలెట్! దేకాటనం చెయ్యి! పని కల్పించుకో! అదీ నీకు మరక్కాంతి నిస్తుంది” అనే వాక్కు, కాఉడలూ తక్కిన స్నేహితులూ. అతనికి వెట్టిఒకటి పట్టిపోవటం, తను వస్తూతే చెడ్డవాడనుకానని స్నేహితులచేత అనిపించి మనస్సుకు సచ్చ చెప్పకోవాలన్న నిర్ణయదాహం, ఇన్ని చూస్తుంటే

డెవీలెట్ విషయంలో వాళ్ళకు అందోళన కలుగ పొగింది. చివరికి, డెవీ వదిలిపోయేమందు మూడియో చూచిపోదామన్న వాంఛతోనో, తేక ఈ దుర్భర స్థితిని అంతయెవర్నకోవాలన్న ఉద్దేశంతోనో, ఒకవాటిరాత్రి తన మూడియోకు వెళ్ళాడు. మర్నాడు ప్రాద్దుక్నే పల్లెలమంచి వస్తూన్న కార్మికులు ఇంటి ముందు చేవ మెంబుమీది పడిఉన్న అతని దేహాన్ని చూశారు. తల పగిలిపోయిఉంది. ఆ ప్రస్తావన దిగానే మృత్యువు వాహ్వనించుకొన్నాడు. ఆ అవేదనే, ఆ నిస్పృహ! పరిగా అల్లాగే తలక్రిందులుగా పడి తల పగిలిన దావే!

మూడియో అంతటా జనం మూగార. ఇన్నామూ అక్కడి వసంతోత్సవాల్లో పాల్గొన్న రసిమిటూ, స్త్రీలూ, కళాకారులూ, అందరూ ఉన్నారు. అంతా విశేషంగా ముగ్ధులయి పోతున్నారు. అతని దేహాన్ని బతా మంటపంలోకి చేర్చి అక్కడి చలువరాతి చిప్పరందొడ పడుకోబెట్టారు. తల గాయంమట్టా తలపాగా మట్టిఉంది. తెల్లని చేతులు రెండూ పర్యమా అర్చనా మొవర్చుకొంటూ న్నట్లు అంజలి పట్టిఉన్నాయి. సర్వంగాను స్థిమితిం పొందినట్లు నిశ్చలంగా ఉన్నాయి. చుట్టూ లతల పువ్వుగుచ్చాలు తీవలలో పన్నుగా కదిలున్నాయి. బిందువాటిండ్రి తొలిపాకిగా గానీన తన ప్రియురాలిని కలుసుకోవ్వీరి ఈ భూలహదీవదనే!

10

అంటే ఒక్కొక్కప్పుడు ఈ ఎడబాటులవల్ల భూదా మహామృత్యు చచ్చిపోతారన్న మాట!...ఇప్పుడు తను మృత్యు ఏ కలహం వచ్చివా, తీన తను వెళ్ళిపోవటం నుంచి మాట్లాడటంలేదు. మునుపటిలాగా ఒక్కంటి పట్టలేక “అచ్చివ్వం కొద్దీ, ఇది ఎన్నాళ్ళో ఉండెనులే.” అని అంటుంటేను. అదిదేవతాన్ని — “పది చచ్చు—నేను, అర్థికాత్రి చెమకొంటాను. అదిదేవతేనీ పనే చేస్తాను—” అని అనేస్తుంటేమో! అంటే చాలు! అదిదే అంతకంతకూ విచారంగా ఉండటం, వివాదాత్మక పాడటం, వివాదాత్మక విశేషంగా కలలో ఉన్నట్లుండటం, అన్నీ కలిపి అతనిలో భీతాహం పెంచేసి, అల్లా చెయ్యగలవన్న భయం విపరీతంగా కల్గించాయి.

ఏమైనా, కామ్యులర్ ఉద్యోగం అయేందుకు కావలసిన బోధపరీక్షలో మాత్రం పాగిపరచాడు.

పరీక్షలో మొదటిరంగ రీతిలో కూడా వచ్చాడు. కాబట్టి విశాల కాన్పులేట్ లలో భాగీదారకగానే అతిమహానుభావ మొదటి ఉద్యోగము అరివికి వారు మునుంది. అందుచేత ఆ విద్యార్థులు, వారాలు కూడా కాక, రోజులలోకి, దగ్గరపడింది. వేదవిమర్శాదాగడిచి రోజులు ప్రాథమిక విద్యలోకి వచ్చి ప్రవేశిస్తోంది. ముందు తెలుగు ప్రాచీన చరిత్రను చూచు.

ఒకటాకలే, పల్లెపట్టు వేదవి నిలయాలన్నీ మూసేసున్నాడు. కర్పేయోగోద్ధు పాతుకునా ఇప్పుడు భాగీచేసిన పాదావలంబు పాతున్నాయి. తెల్ల ఆకులు గల గల రాలూ మళ్ళీ తిరిగి పడుతున్నాయి. కోపిసిన పాలాలో ఎక్కుగా ముప్పుబోసిఉంచారు. ఆకాశం కూడా వాల్చిపోయిపోయింది. క్రిందికి దిగి పోయినట్లుంది. దొడ్డితోట తెల్ల ఆకులన్నీ రాలి పండుకుపోయినట్లుంది. వెనుకగా భాగీ బంగారాలు మూసేసి, నిర్మలంగా ఉన్నాయి. ఇంటిముందు తెలు రోడ్డు ఇటు అటు నర్సం ఒలిచేసినట్లు దిసరూ త్రోవో అడివి అందుచే, బద్దీలు కట్టకు పోతుంది.

శేవప్రపంచమంతా నిర్మలమై నిర్మామద్యమై పోయినట్లున్న ఈ వికారంలో ఆవిషమ ఒంటరిగా వదిలిపోవలంకన్నా భూరికృత్య మేముంటుంది! అరివి మనస్సులపై వెనకాడిపోయింది. “నెలవు” అని చెప్పగల సమర్థుడే అరివిలో నశించిపోయింది. అరివిలోని ఈ నీరసమగుండా ఆవిష కూడా ఆకలిని పెట్టుకొనిఉండేదేమో, ఏమీ మాట్లాడుకుండా ఇద్దరూ అమోహాన్ని ప్రకారం వేరైపోవటానికి ఏ అడ్డంకులు చెప్పవచ్చునో నిలుపుకొంటున్నట్లు, గాంధీగా నిశ్చలంగా ఉండిపోయింది. ఒక వాడింటికి వస్తూనే కలుగుచెప్పాడు.

“నాకు ఉద్యోగం వచ్చింది!”

“అహ! ఎక్కడా?”

మాట, పలుకు, మామూలుగానే ఉంది. కాని పెదవులూ, కన్నూ కమలిపోయాయి. మొగం బాగాతో వికృతమైపోయింది. ఆమె పట్లా అసం దిగంలో ఉండటం భరించలేక ఆసేకాడు. “కాదు కాదు, అప్పుడే కాదు. హెడూయిన్ వక్కమంటే నావంతు ఇంకోరికి వచ్చేకాదు. ఇంకో ఆరునెలల దాకా మనం కలిసిఉంపవచ్చు ఛరవాలేదు.”

సంతోషం కట్టలుతెగి, కన్నీటి వరదలై విజ్ఞానా ముద్దులు మరిపించేస్తోంది. మాటలు తపి బడుతూ ఆంటూంది. “నీకు వెయ్యి దినాలలోయ!

ఇంక మన జీవితం ఎంతగానూ ఉండేట్లు చేస్తావో చూడు—అసలు సంగతి ఆరే, మాకావు, నువ్వే నల్ల పాతావన్న దిగులే నన్నిటా గయ్యోగిగా తియారు చేసింది.” ఇకమంచి సర్దుకొంటుంది. రాగల ఎడె రాటుకు ఆ త్యాగానికి తిన్న తన నెమరెడిగా తియారు చేసుకొంటుంది. ఆరునెలలలో వసంతం కూడా వస్తుంది. ఈ శీతల మృత్యు వాతావరణం కూడా అంతరిస్తుంది.

ఆమె మాట నిలబెట్టుకొంది. ఆ తర్వాతి చిరా కులూ పరాకులూ, చిల్లర తగాదాలూ ఏమీ లేకుండానే రోజులు గడుస్తున్నాయి. పిల్లడి చికాకులు తగ్గించుకోసేందుకు మత్తవాణ్ణి కూడా కర్పేయిలో అట్టిపెట్టటానికూడా సిద్ధమంది. ఇప్పుడు ఆదివారాలు తప్ప విద్ది డింటికిరావలంలేదు.

ఈమూలం జీవితానికి అలవాటు పడకపోయినా, పిల్లకు, అగ్రవా మనస్సులో విషయం తెలుపెట్టని కృత్రిమాన్ని నేర్చుకోసాగాడు. వాళ్ళజీవితం అతి ప్రకారంగా గడిచిపోతోంది. హెట్టిమాలతో దిండులకళ్ళింపపుకు, మునుపటి దుమారాలు లేగటం లేదు. మూలపక్ష నియాకోమళ్ళీ తెలికివచ్చింది. ఇద్దరికీ ఇద్ద మేన పాటలు మళ్ళీ జంత్రి గాత్రాలు మేళించి పాడుకొంటున్నారు.

కాని హృదయ అంతరాంతరాల్లో మాత్రం లేన మరంత దిగులపడుతున్నాడు. తన ఈవిరస గుణం తనను ఎంతవరకూ దిగులకుల్లపోతుండో తెలియక అంతకంతకు మరి తికమక పడిపోతున్నాడు. చివరకు తనకాన్పులేట్ ఉద్యోగంకూడా వదలుకొని ఆఫీసులోనే స్థిరపడిపోతానా అని విసువోతున్నాడు. అంటే పారిస్ లోనే మనిక: ఈలంపలపు బ్రతుకు అంతులేకుండా ఇల్లాగే పొడిగించబడుతుం దన్నమాట: చిన్నవాడు గన్న కలలన్నీ భగ్నం చేసుకోవలసిందే! ఇంక, తనకుటుంబానికి కలిగించే కర్మ చెప్పవరకూ! తండ్రితో తప్పక వేగవడితోనా ల్పవస్తుంది. తన భవిష్యత్తుకొన్నా ఇల్లా చేవాల్సి కొంటే తండ్రి తన నెన్నదూక్షిమించదు. అందులో ఎందుకని వదులుకొంటున్నాడో తెలిస్తే అసలు తీవించదు.

ఇంతచేసి ఎవరికోసం! నాడిపోయి, ముసి తెలిపొత్తున్న ఈ అల్పరాతికోసం! ఆమెను తన ఇర్పేతు క్రిమించటంలేదు. ఆమె పూర్వప్రేమకు మలను కలుగుకొన్నప్పటినుంచి, ఆ నిషయం

పుష్పంగా తన గ్రహించుకో గలిగాడు. మరి ఇక ఏ మాయకీ? తనను ఈమెతోటి ఈ జీవితానికి బంధించేస్తాందా?

అక్కోబరు నెలొబరు నోనాలలో, ఒకనాడు ప్రాస్తన్న రైలులో పోతోంటే, ఒక అడవిల్ల మాపులు అరిచి మాపులో కలిశాయి. చిలువ్కున జ్వప్రీ వచ్చింది. ఆనాడు అడవిలో బండితోలుతూ ఆనందిం ఉయమూడుతూ పోతున్న విజ్ఞే. అప్పటి ఆ జ్ఞాపకమే తిర్యాక నెలలరికనటి తనను పంటాడింది. ఇవాళా ఆనాటిలానే తేలిరంను దుస్తుల్ని ధరించింది. నాటివైన పెద్ద ఒకర్ కోటు ఒకటిమాత్రం వేసుకొని ఉంది. ఆమె ప్రక్కనే పుస్తకాలూ, ప్రయాణపు పంచీ, సుత్రిగా కట్టిన పాడుగాటి పూలరెమ్మలూ ఉన్నాయి. వేదంగి వల్లెటివట్టున గడిచి, మళ్ళీ పారినకు తిరిగివచ్చున్నట్లు అవన్నీ తెలుపుతున్నాయి. ఆమె అరిచి నుర్చించింది. ఆమె కన్నులలో చిరు నవ్వు, మూతలో నిశ్చలంగాఉన్న నీటివైన చిన్న అల తేలి అంతరించినట్లు, తిరువ్కున మెరిసి మాయ మెంది. ఒక్కమీదం ఇద్దరిమధ్యా ఒకే అవ్యక్త భావం. ఇద్దరికూ సంప్రాద్ధంగా మనోగతిమామో, ఆ మాపులో నెలసింది.

“మీ అమ్మగారి కెళ్లా ఉందిండీ, ఆర్మండీ గారూ” అంటూ వృద్ధుడు బూచకో అకస్మాత్తుగా అడిగాడు. ఆ పిల్లను మాటలలో నే కళ్లు మిరుమిట్లు పడ్డాయేమో అంతవరకు జీవ్ డాక్టర్ బూచకోమ మాటలేదు. ఆయన ఒక మూలకునక్కీ పారిపోయిన మొగం ముందుకువంచి చేపరుచదుపుకొంటున్నాడు.

ఆయనకు తనూ తన కుటుంబమూ జ్ఞాపకం ఉన్నందుకు జీవకు మనస్సులో చాలా సంతోషమూ ఆయనవట్లు ఆధిమానమూ కలిగిగాయి. తల్లి విషయంలో తెలివిన సంగతులన్నీ చెప్పాడు. ఆ తిర్యాక అవట్లు, తన కవల చెల్లెళ్ళ శ్రేమం అడిగింది. వాళ్లు తన బాబాయికి (డాక్టరుగారికి) తన తిల్లివిషయంలో తీసు కొన్న వాగ్రత్తకు కృతిజ్ఞత తెలుపుతూ అతిముదుగా ఉత్తరం వ్రాశారట. ఆ అమ్మాయి తన చెల్లెళ్ళ శ్రేమం అడిగటంతో జీవకు మరింత గాఢంగా ఆమె మీద అభిమానం కల్గింది. అంటే ఆమె నాళ్ళ నెరుగునప్పూట! అతినికి పట్టరానిసంతోషం కల్గింది. డాక్టరు బూచకో వైద్యశాలకాలలో పాఠాలు ప్రారంభించవలసి ఉంది. అందుకనే పారీస్ వెళ్తున్నాడు. ఆ ఉత్సాహంలో ఆ మాట చివేలప్పటికి అతినికి కొంత నిరుత్సాహం కల్గింది. అంటే ఈమె

వింక మళ్ళీ అప్పట్లో కలుసుకొనే అవకాశముండదు. రైలుకిటికీలోంచి వమకకు పరుగెత్తుతున్న పాలా బాప్రక్కటి, తుగంఁగ్రింద దాకా కల కలలాడుతూ పచ్చి పచ్చిగా కవలవ్వవన్నీ, నిరామయంగా మోడు బారిపోయినట్లుయిపోయాయి! గ్రహణంపట్టినట్లు పగటివలగంతో జీవచీకటిగా మారిపోయినట్లుయింది.

రైలు పెద్దగా కూసింది. దాదాపు ప్రయాణం అయిపోయింది. నాళ్ళకి ఎమస్కరించి విజ్ఞోగా తీసుకొన్నాడు. నాళ్లు జనంలో కలిసిపోయారు. కానీ నేడను లోంచి చెటికి వస్తూంటే జన ఎమ్మర్లంలో మళ్ళీ కలుసుకొన్నాడు. వచ్చే సురువారం తిర్యాక తాము యింటివగిరే ఉంటామనీ, అతినికి అధ్యంతరిం లేకపోతే తీసు యింటికి ఫలహారానికి గావలసిందనీ డాక్టరు బూచకో, జీవను ఆహ్వానించాడు... ఆమె తన బాబాయి చేతిని తన చేతిలోకి తీసుకొంది. ఒక్కమాటైవా అవకుండానే, ఆమె తన నాహ్వానించినట్లునిసిందిచింది జీవకు.

బూచకో ఇంటికి జల్లొలిచి చాలామాట్లు నిశ్చయించుకొన్నాడు. చంటినే వెళ్ళకూడదని కూడా అన్నిమాట్లూ నిర్ధారణచేసుకొంటూ వచ్చాడు. వెళ్ళి లేచిపోని అడియాపలు కల్పించి లాభమేమిటి?— చివరి కోకనాడు, అఫ్సీస్లో వింకు ఉన్నదనీ వెళ్ళాననీ యిల్లో చెప్పాడు. ఫాన్ని, అరిచి దుస్తుల్లో మేలైసితీసి ఉత్తికి బాసుచేసింది. తెల్లని నెక్ట్రైలు అన్నీ నీలుగా, శ్రేష్ఠీచేసి సిద్ధం చేసింది. తీరా సురువారం పాయంత్రం వచ్చే టప్పటికి అతినికి వెళ్ళటానికి విమాత్రమా ఇష్టం లేకపోయింది. కానీ ఫాన్ని బలవంతంపెట్టింది. సాంఘికంగా అతిని ధర్మాలు అతిను నిర్వర్తించాలనీ, అల్లాంటి విందులకు వెళ్లి తీరాననీ ఉద్బోధించింది. అతిన్నీ ఎక్కడికి కదలనీకుండా తనె ఇల్లా చేకావంటూ, తన స్వార్థపరత్వాన్ని తిట్టుకొంది. అతిని మనసు మార్చి, విందుకు ప్రయాణం చేసింది. నెక్ట్రై స్వయంగా తీర్చిదిద్దింది. క్రొత్త దువ్వి, వెంపలు చేత్తో నువ్వుగా నిరిచేసింది. మధ్యమధ్య సిగరెట్లు కాలేస్తూ, అతిన్నీ శృంగారించటానికి ఆ సిగరెట్లు మేళామీద పెడుతూ ఆ సిగరెట్లు వాసన అతినితో ద్యావ్వుచేసే అమ్మాయిలు పసిపట్టి వెక్కిరిస్తారేమో అని చెప్పి వచ్చుతోంది. ఆమె సంతోషం చూస్తుంటే ఆమెతో అబద్ధం చెప్పవలసినవచ్చిందుకు అతినికి పక్కాల్తాపం కలుగకపోయింది. దానితో అగి పోవాలనే అనుకోన్నాడు. కానీ ఆమె బలవంతం

చేసి నెమ్మదిగా అతిన్ని చైటి కదిలినా “మధ్య
వెళ్ళాలంటున్నాను—నెళ్ళిపోయింది” అని చైటికి పాగ
నంపింది.

రాత్రి అతను ఇంటికి వచ్చేటప్పటికి చాలా
అలస్యమయింది. ఆమెనిద్రపోతోంది. అదీపంవెల్లలో
నిద్రపోతూన్న ఆ నిద్రనూపం చూసేటప్పటికి,
మాడేళ్ళక్రింది ఒకనాటిరాత్రి ఇల్లాగే ఇంటికి
వచ్చినప్పటికీ మనస్సులో మెదిలింది. అబ్బ! అప్పుడే
ఎన్నాళ్ళు గడిచిపోయాయి. —ఆ వివరాల వివరాల
వివరాలన్నీ తనకు తెలిపాకూడా! తాను
అప్పుడెంత పిరికివాడై పోయాను! తన ఈబానిస
గొలుసున్న పురుగునైన తలవలసిన విషయాలే
తనను మరింత గాఢంగా బంధించి చేపట్టుకున్నాయి.
మిగిలినావా? అతినిద్రా వికారం పుట్టు
కొచ్చింది. కడుపులో చేపట్టుంది. ఆగది, ఆమంచం,
ఆపాక, ఆస్త్రీ, అన్నీ తెగ అసహ్యం కల్గివు
న్నాయి. దీపం చేత్తోట్టుకొని నిశ్శబ్దంగా అవతలి
గదిలోకి నడిచిపోయాడు. అతినిద్రాను ఏకాంతం
కోరుకొంటున్నాడు. ఈనాడు తనలో గలిగిన అనుభ
వాన్ని మనవం చేసుకోవలసివున్నాడు. ఏం జరి
గిందో ఏమీ జరిగినట్లేదు...

అతను ప్రేమిస్తున్నాడు.

మనం మామూలుగావాడే మాటల్లోనే కొన్ని
టిలో మంత్రకవాటాలుంటాయి. ఒక్కొక్కప్పుడు
అవి చటాలున తెగమరిచి ఆ పదాల యదార్థ,
అంతరార్థాలను అట్టచుకుని లోతులవాకా చూపించు
కొంటాయి. అంతికితో ఆ పదాలు మళ్ళీ మూసుకు
పోయి, మామూలుగా నిత్యజీవనంలో దొడ్డుకు
పోతూ, అజ్ఞాతంగా అరిగిపోయి పోతుంటాయి.
అల్లాటి మాటలలో “ప్రేమ” ఒకటి. ఒక్కసారైనా,
ఆ మంత్రకవాటా మెరుగుతో అలస్యంగా ఆ
పదం భాసించినప్పుడు చూసినవాళ్ళు మాత్రమే, తన
మనస్సులో గంటనించీ రాకూతూన్న మధురమైన అవ
గతిని చేసుకోగలుగుతారు. తనకూడా ముందు తనకు
ఏమైందో తన అర్థం చేసికోలేకపోయాడు.

డాక్టరుగారి యింటివద్ద, గంటలకొద్దీ మాట్లాడి
నంత పేరూ, ఒక చిక్కని మధుర వాతావరణంలో
పోయిగా ఉన్నట్లు మాత్రమే అనుకోగలిగాడు.

కానీ ఆ యింటినుంచి చైటి చీకటిలోకివచ్చి
సందు మళ్ళేటప్పటికి అతినిద్రా ఎదో వెళ్లి
వుత్సాహం గల్గింది. ఇంతలోనే మళ్ళీ
మార్చిపోతూన్నంత నిద్రనం కల్గింది. “అరె

భగవంతుడా! నాలో ఏం జరుగుతోందేమిటి?”
అనుకొన్నాడు. ఈనాడు నడుస్తూన్న పిథులు-
పారిసే కొత్తగా మారిపోయినట్లుంది. ఒక్కసారిగా
విచ్చుకొని విప్రద్రా, నందనవనమై పోయినట్లుంది.

నిజమే, మామూలుగా అతినిద్రా అర్థరాత్రి
వరకే, మరికొంత కాలం మరికొంత, పచ్చని గ్రాస్ లైట్
దీపాలలో పొంగి రెల్ల ప్రవహించేవే, కాఫీ
ప్రేమికుడు—కామేశ్వరుని కళా నిర్వహణలో
కుశూల, పొందిన ఈ వ్యక్తి—పారిసే పిథులో,
కొత్తగా పారిసే వచ్చి పండ్లగలలో పాల్గొని ఏం
రుకూ గంతులు వెనుకొంటూ, ఒంటిపగల కిక్కినే
లాడించుకొంటూ, పాటలలో వక్రతల సలహాను
కొంటూ, ఆ వెన్నెల వెలుగును ముగ్ధునిచ్చిన పుష్పం
లా అనందవృత్తిం చేస్తూ, పోతూన్న పల్లెటికన్న
పడుచులా-పాగిపోతున్నాడు గానీ. స్టేషన్ మెట్లు
ఎక్కుతూ, ఇక తనచీకటి ఇంటికి దాచుకున్నా
నదిపించేటప్పటికి అకస్మాత్తుగా తనలో తన
గట్టిగా అనుకొంటున్నాడు. “అహ! ఆ అమ్మాయిని
ప్రేమిస్తున్నాను! ఆ అమ్మాయిని ప్రేమిస్తున్నాను.”
అని. అప్పుడే అతనికి తెలిసివచ్చింది.

“ఎవరక్కడ నువ్వేనా తన! ఏం చే
స్తున్నావు?”

తన ప్రక్కలో తన లేకపోయేటప్పటికి
ధియంతో అకస్మాత్తుగా మెరుకువ వచ్చి పొన్నీ
లేచి, అడుగుతూంది. అతను బంటనే ఆమెనిగ్గరి
తల్లి బుజ్జగించి, ముద్దలాడి, అప్స విందు విషయం,
అక్కడ తన నృత్యం చేసిన పిల్లలవిషయం అంతలా
అడి ఉండవలసింది. కానీ అదంతా తప్పించు
కొనేందుకే, అక్కడే కూర్చున్నాడు. అంతకన్నా
కూడా, ఈ మాతని ప్రేమానుభవంతో, పొన్నీ
కాగిట చేరబాదికే అతనికి కంపరం పుట్టుకొస్తోంది.
పాల్గొనాలని ప్లాను లేనో వేసి పెట్టాలని వంక పెట్టు
కొని అల్లాగే కూర్చున్నాడు.

“నిప్పు అరిపోయింది. చలి వేస్తుంది!”

“ఏం నియ్యదు.”

“పోనీలే, తెలుపు తెరిచిఉంచు. నీ దీపం కన
బడ్డా ఉంటుంది.

ప్లామెలు వస్తున్నావని వంక చెప్పినందుకు
పూర్తిగా పనిచేస్తున్నట్లే నడిగవలసివచ్చింది.
బల్లనిండా డ్రాయింగ్ కౌగితలు పరికరాల్లా అన్నీ
అమర్చాడు. అక్కడినుంచి కూర్చుని ఉండి దిగ

బట్టుకొంటూ, ఆనాటి విషయాలన్నీ ఆలోచిస్తూ జ్ఞాపకం చేసుకొంటూ, కావేళ అల్లాగే కూర్చుండి బోయాడు. ఆ కల అల్లాగే నిల్చుకొనే ఆ వేదంతో వెంటనే నిజీర్ తాబాయ చేరిట ఉత్తరంగా, అనుభవాన్నంతా వర్తించుకొంటూ వ్రాస్తున్నాడు. చరిత్రగాలి, ఆటలులేని ఇటలీమ్యూల చిటపట గిరులు కొంటూ, హోరెత్తుతూ, తోరుగావీస్తూంది. ఉండి, ఉండి ఒక రైలు మోతెత్తుకొంటూ పోతోంది.

దీపం వెలుగుతో నిద్రపట్టక పంజరంలో చిలుక ఒక కమ్మియోదనుంచి మరొక దానినిదిక్కి కదుల్తూ రెక్కలు రెపరిపలాడించుకొంటూంది. మనస్సులో ఉన్నదంతా ఉత్తరంలో వ్రాస్తున్నాడు. మొదట ఆడవిలో ఆ అమ్మాయిని కలుసుకోవటం, రివ్యూరైలులో పరిచయం, వాళ్ళయింట్లో అడుగుపెట్టగానే తన మనస్సులో కలిగిన విచిత్రతల్ని హం—అయితే మునుపు బాబాయితో కలిసి వెలిపివ్వకు దిగులుపుట్టిస్తూ గీరుగారుమన్న ట్టనిపించింది. ఈ వాయంత్రం ఆ గదిలోనే ఆసందిం తాండవిమాడుతూ, గదులన్నీ దీపకాంతులతో వెలుగుతున్నాయి. ఆ ఉక్కలుగారు,—ఆ చూపు మొదట తమ మునిపనాకు ఒత్తెడ కనుబొమలక్రింది సన్నగా నిశితంగా కంకారు పెట్టెటటుండే—ఆ చూపు ఇవ్వు విల్లారేదు. దియబలుకుతూ సిత్తివాల్సెల్లంతో తోడికి సలాదూ తినయింట అతిథు లాసందంగా గడుపుతున్నందుకు ఆసందింతో వెలివిడుస్తూ ఉంది.

“వారాల్లుగా ఆమె నాదిగిరకు వచ్చింది. ఆ రివ్యూరై నేను మరెవరూ గమనించలేకపోయాను. ఆమెకురు విరీని. అందంగా ఉంది. ముగిషిలో నుంచి కూర్చవయింది. ఆమెజాట్టు, ఇంగ్లీషు పడుదుల జాట్టువర్ణంలో, బంగారు గోధుమవర్ణంలో ఉంది. నోరు అచ్చు పసిపిల్ల కోరులాగా ఎప్పుడూ నవ్వుబోతూన్నట్లే ఉంటుంది. నవ్వుఅంటే, కొందరు ఆడవాళ్లు నవ్వుతారే, వెలిగిగా, బంటే వెన్ను గనకొడిచేటట్టుగా, అట్లాంటి నవ్వుకాదు. యావనా సందా లుబొంగిపోతున్న, హాద్రాన నవ్వు.”

ఆమె విషయమంతా వివరిస్తున్నాడు. లండనులో జన్మించింది. కాని రింగ్రేడ్ ఫ్రాంచిజీయియే. పిల్లలు చాలామందిఉన్న తమ్ముడికి, కొంత పుటుంబ భారం తగ్గించేట్లేకంతో, బాదగో ఆమెను పెంచుకొన్నాడు. ఆమె అంటే ఆతినికి ఆతివాల్సెల్లం.

“నాతో అతి చమత్సరంగా మాట్లాడింది. ఆమె మాట్లాడుతూన్నంతసేపూ ఆమె పలుకులు, నవ్వులూ

వింటూ, ముద్దులయిపోయి, తీసికెంతో నాకు మహదావందం కూర్చుంటున్నానని భావించా సమీపంలోనే ఉందనీ, నేను ఆమెను గ్రహించి, ఎక్కడికి కావలసినదీ అక్కడికి నావెంట పెట్టుకొని ఆమెను తీసుకెళ్ళ గలగటం నా చేతిలోనే ఉందనీ, మృదయ అంతరికాలలో భావించుకొంటూ కూర్చున్నాను”

“ప్రియతమా, ఇంక వచ్చి పడుకోరాదా?”

అదరిపడి, వ్రాస్తూన్న ఉత్తరం వ్రాయటం ఆపి, దిటుక్కున దాచేశాడు. “క్షణంలోవస్తున్నా! నిద్రపో, నిద్రపో!”

ఆమెటలు కోపంగా అరి, ఆమె మళ్ళీ నిద్ర కూరివట్టు ఉచ్చాస్వం నిశ్వాసాలవల్ల తెలిసేదాకా, కుంచుకొని కూలబడిపోయాడు. ఇద్దరూ ఒకరి కొకరు సమీపంలోనే ఉన్నారు. కాని ఎంతో దూరమయిపోయారు కూడా...

‘ఏది ఏమైనా, ఆమె తో పరిచయమా, ప్రేమా,—నన్ను రక్షించటానికి తరణోపాయాలు అవుతాయి. నేను గడుపుతూన్న తీవ్రం విషయం నీకూ తెలుసును. ఆ విషయం ఎప్పుడూ ఇద్దరిమూ కలిసి మాట్లాడుకోకపోయినా, మనుషటి భోంజిలోనే వదిలిపోయావనీ, తెగ తెంపులు చేసుకోలేక పోయావనీ గ్రహించే ఉన్నావు. కాని నా ఉద్యోగాన్నీ, ధీమత్యత్పిర్యవాన్నీ కూడా నాటి నాటికి ఆభోగతికి కూరుకుపోతేమన్న ఈకళ్యలానికి బలియిచ్చేయటానికి సంసిద్ధమయ్యా నన్ను విషయం మాత్రం నీకు తెలియించెదను. ఇవ్వుడు, నాలో తెగ తెంపులు చేసుకోగల సామర్థ్యం వచ్చింది. నన్ను నేను ఉద్ధరించుకొనేందుకు ఇన్నాస్కూ దొరకని ఆ సరా ఒకటి ఈ నాకు నాకు చిక్కింది. నాలో ఇంకే నీ రసంగాని, లోటుగాని, మిశుల్లుకో కూడవన్న ప్రయత్నంలో, సర్వ స్వతంత్రుడైతే గాని ఇక ఆ కష్ట ఇంటికి ఇల్లీనూడదని నాలో నేను నిశ్చయించుకొన్నాను. రేచే, నేను ఈ బంధంలో నుంచి విముక్తుడై నవ్వుతున్నాను!”

మరన్నాడు ఆతను విముక్తుడు కాలేదు. ఆ మర్నాడు కాలేదు. ఏదో ఒక కారణం కోసం, “నేను వెళ్తున్నాను” అనగల ఆడకొరింతచ్చే తనవు బాటకోసం వెదికుతున్నాడు. తాళ్యేతంగా నిడిచి

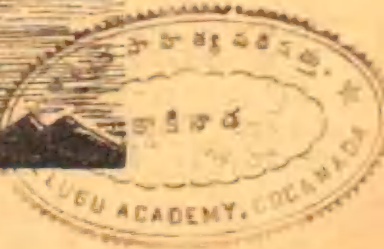
స్థిరమందుకు అది ఒక్క లేమార్గం! కాని వచ్చిన తిప్పులు — ఘాన్ని అతి సరళంగా, అతి అనునయంగా, అందాతి రేకతో, మొదటిరోజులలో కన్నా మంచిగా ప్రవర్తిస్తూంది.

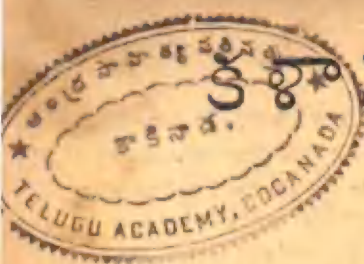
వేరే కారణాలేమీ చెప్పక్కర లేకుండా, ముసంబంధము తెగిపోయిందని ఘాన్నికి ఉత్తరం రాసిపోవే! కాని ఘాన్నిలాంటి ఉద్రిక్త స్వభావ అంతే తేలికగా వదిలి వెళుకుందా? తను ఏ హోటలులో ఉంటే అక్కడికి, ఆఫీసుకూడా, బంటాడి వస్తుంది. అట్టే! అల్లా తువరను అంతికన్నా ఎదుట బడి, ఆమెను విచ్చెచ్చి, ఇక తమ కౌపురం ఇల్లా పాశంతుకు వీలులేదని పోతుకుండా నిరూపించి, ఇది తుట్టుకుని వీడ్కోలే అని భావంగాని, జాలిగాని, లేకుండా, ఏదైనా కుండా చెప్పేవారు.

కాని ఆ విషయం ఆలోచించుకొంటూంటే ఆలిస్ డోర్ ఆత్మహత్య తీవ్రీకరించి మళ్ళీ ఒళ్లు కంపించసాగింది. ఇంటి కదురు నుండానే రైలుగోడు కాంపౌండ్ గోడలో మృగగా చిన్న గేటోకటి ఉంది. రైలు అర్థంట్టుగా పోవలసినవాట్టు, ఆ గోడలోంచి భోషలిపోయి రైలుపట్టాలవంబడే కాలిక్రొవను స్టేషనుమహాతూ ఉంటారు. ఆమెతో తెగతెంపులు చేసుకొన్నవాడు, ఆ బాటవంబడే ఘాన్ని రైలు పట్టాలందుకొని లెవల్ క్రాసింగ్ దగ్గర తమ చెక్రాన్న రైలు చిక్రాలక్రింద ఆడ్డంగా పట్టాలమీదికి పడిపోతున్న దృశ్యం అతని కళ్ళెముందర ఆడ ప్రారంభించింది. అంతిటితో ఆ భయం మనస్సులో పెరిగి పెరిగి, ఎదురుగా ఆ గేటు కనబడటం చాలు, ఎప్పుటికప్పుడు ఆమెను వదిలిపెట్టే ప్రయత్నం వాయిదా చేసుకోవలసి వచ్చేది.

ఆమె విషయం కాస్త కనిపెట్టి, ఆ విషయం గుఱసమయంలో ఆమెను కాస్త తేల్చుకును, పనికి వచ్చే, ఆ ప్రతిత్వ దెబ్బదేవా అతినివన్నా, అతినివని కాస్త తేలికైఉండేది. కాని తామిద్దరూ, కేవలం గూఢచేరిన గువ్వపిట్టలాగా, భోకంతో ఇతర సంబంధంలేకుండా ఒంటరిగా గడుపుకొంటూ వచ్చారు. ఇప్పుడు ఎవర్నీ ఎరగరు. ఇక పాట్లీ మాట అంటేనో, కేవలం, స్వవిషయ వాంఛలతో సంత్వస్తివడి, ఆ లాలపిడిలింతలో మున్నలయిపోయి వీలేకాలం చాకతో ఎక్కి మెలలగా తలుపులు విడాయించుకొని బ్రతికే బంతువులు. అట్లాంటివాట్లు ఆ వివత్వమయంలో ఘాన్నికి అసరాగా నిలవ గలగటం కల్ల.

కానీ తెగతెంపులు చేసుకోక తప్పును. అది గూడాత్యరలో చేసుకోవాలి! అంతవంకూ తాను దాక్తురుగారంటికేప్పునని మనస్సులో ఎంత కిపగుం పట్టివా, తంతుమాకు మార్లక్కడికి వెళ్ళివచ్చాడు. ప్రతిమాట ఆ ప్రేమ మరింత ఇనుమడిస్తోంది. వృద్ధుడు బూదకోళ్ళూడా, అతన్ని ప్రత్యేకంగా ఆహ్వానిస్తూ, పైకి చెప్పక పోయినా, సంబంధం నిర్భయం అయిపోందన్నట్టుగా వ్యవహరిస్తూ, కొంత మర్యాదతోనూ, చదువుతోనూ తనను చూస్తున్నాడు. ఇంక అక్కడ పరిస్థితులను అల్లాసే అట్టే ఉంచి కాలయాపనలు చెయ్యటం మర్యాదగా ఉండదు. అది కాకుండా అక్కడికి వెళ్లటానికి ఘాన్నీతో చెప్పల్సివస్తూన్న అబద్ధాలుకూడా చిరాకు కల్గిస్తున్నాయి. అంతికన్నా, కాఫాలాలన మంబవాలనుంచి, పరాసరి ఆ అమాయక కన్న ముగ్ధప్రేమ కలాపంలో ప్రవేశించటం, ఏదో అవధిరే కార్యం చేస్తూన్నట్లుండేది.

కళాపూర్ణ దయ ప్రశంస

శ్రీ తిమ్మావస్తుల కోదండరామయ్య

ఎవరు అన్నారో, ఎలా వచ్చిందో మనకైతే తెలియదు. కాని ఒక అపప్రథమాశ్రయ కళాపూర్ణోదయాన్ని గురించి మొన్న మొన్నటి వాకొకూడా వుండేది. రామకృష్ణుడో, మిటి యెవ్వడో కాని

‘ఈసొంచి తెలియరాకుండ నూరవరాజు’

భ్రమః కళాపూర్ణోదయము రచించె’ అని తన చాటుపద్యంలో చాటిన వాటిమండీ కూడా కళాపూర్ణోదయానికి ‘తెలియరాని కబ్బుము’ అనే యీ అపప్రథ వున్నది.

ఈ అపప్రథ రావటానికి ప్రధాన కారణం యందులోని యితివృత్తం అంటే తప్పలేదు. ప్రబంధ కవుల ప్రబంధభోరణికి, ప్రబంధ కథానిర్మాణానికి అంశాలుపడి తెలుగు పాకకలోకానికి పాఠపుంత విడిచి కొత్తపుంత తొక్కిన నూరన్న కథానిర్మాణ వైచిత్ర్యి అర్థం కాకపోవడం అబ్బురించేయడానికాదు. ముందు మనుకలుగా, కార్య కౌగలపద్ధతిని అర్థం చేసుకోగా, అతితరపాధారణంగా రచించబడిన యిటువంటి కథాకల్పనానికి వారు అలవాటు పడిలేదు. అందుచేతనే వారి కిది అర్థంకాని గ్రంథమైంది. అందుకే యీ అపప్రథ!

అయితే యే యితివృత్తమయితే యీ అపప్రథకు కారణమైందో ఆ యితివృత్తమే నేడు నూరన్నకు కవిలోక పట్టాభిషేకం కట్టబెడుతున్నది! నూరన్న కళాపూర్ణోదయంలోని యితివృత్తంగురించి ప్రస్తావించేటప్పుడు అందులోని యితివృత్తమూ, ఆ యితివృత్తాన్ని ప్రదర్శించడంలో అతిశయ అవలంబించిన పద్ధతీ యీ గంధూకూడా ప్రధానములే అవుతవి.

తెలుగులో కళాపూర్ణోదయానికి పూర్వం చెలసిన కావ్యాలలోని యితివృత్తం ప్రాయశఃకంగా ప్రఖ్యాతం. నాటకాలలోలాగే కావ్యాలలోకూడా ప్రతిపాదించబడేవన్నపు ప్రఖ్యాతిమూ, ఉత్పాద్యమూ, మిశ్రమూ అని మూడువిధాలు. తెలుగులో నూరన్నకు ముందటి కవిత్వగులందరూ కూడా ప్రఖ్యాతిమైన యితివృత్తాన్ని తీసుకుని కావ్యాలూ, ప్రబంధాలూ

రచించినవారేతప్ప వారిలో యెవ్వరూకూడా స్వక వాలకర్మితమైన ‘ఉత్పాద్య’ యితివృత్తంతో కావ్యం రాయాలని పూనుకోలేదు. అంగ్రమహాభారతం మొదలయిన కొన్ని అద్భుతగంధాలు సంస్కృత శైలిచోపాలకు అనువాదాలు. మనుచరిత్ర, వసుచరిత్ర మొదలయిన ప్రబంధాలలోని యితివృత్తాలుకూడా నవీనమైనవి కావు. ప్రాచీనగంధాలలోనుండి తీసుకున్నవే. అందుచేతనే కళాపూర్ణోదయం ఆంధ్ర సాహితీలోకంలో అపూర్వస్పర్శి! అంకితులముం దిట్టిది లేదు. తనంతలు విడి ఒక కొత్తరకము! సంస్కృత భావలోని కాదంటే యిలాంటిదేకాని అది దీనికి మాత్రికకాదు. దానికి దీనికి యేదీ సంబంధం లేదు. కావోనే నూరన్న కాదంటేయూచే కళాపూర్ణోదయంలోని యితివృత్తంకంటే యితివృత్తంతో కావ్యం రాయాలని అనుకుని వుంటే అనుకొని వుండొచ్చు. అదిగంగా కాదంటే కళాపూర్ణోదయ రచనకు ప్రాత్యేకకారక అయితే అయివుండవచ్చు. మహాకవి భవభూతికి మలేశే యితరుకూడా వస్తు శైవాల్లో ఒక్కొక్కరూనికే ఒక్కొక్కటివాప్సవ కావ్యాల రచించిపట్టు కవితకుతుంది. ప్రఖ్యాతేతివృత్తంతో రాఘవ పాండవీయమూ, ఉత్పాద్యేతివృత్తంతో కళాపూర్ణోదయమూ, మిశ్రేతివృత్తంతో ప్రభావతీ సద్యముమూను. అందులో ఉత్పాద్యేతివృత్తంతో రచించబడ్డ యీ కళాపూర్ణోదయం నూరన్న అద్భుతకళాస్పర్శి!

ఇతివృత్తగ్రహణంలో కొత్తదనం చూపి పాఠపుంతకు పరిచారించిన నూరన్న ఆ యితివృత్తాన్ని ప్రదర్శించడంలోనూ ఒక కొత్త పద్ధతిని అవలంబించివాడు. ఆ పద్ధతి నవీనము. అది కార్యకారణ క్రమము.

కార్యకారణక్రమంలో కథను వర్ణితచేసిన వాడు ప్రాచీనాంగ్రకవులలో నూరన్న తప్ప యింకెవ్వరూ లేరు. ఈ మార్గసంచారమునకు మొదలిడినవాడే యితడు.

కథను వివరించేపద్ధతులు రెండు. ఒకటి కాలక్రమము. రెండవది కార్యకారణక్రమము. కథావిషయములను కాలక్రమానుసారంగా ముందు

జరిగినది ముందు, తిరనాథ జరిగినది తరవాతగా చెప్పడం మొదటి పద్ధతి. కాలక్రమాన్ని వదిలిపెట్టి కథామధ్యంలోని యేదైనా రసవత్ తిరమొసపుటతో కావ్యం ప్రారంభించి రసకముందరిగా కథను పెంచి పూర్తి చేయడం రెండవ పద్ధతి. భారతిం, రామాయణం మొదలైన గ్రంథాలు కాలక్రమానుసారంగా వ్రాయబడినవి. ఈ గ్రంథాలలో ఆరుగాథలుంటు వంకాభి వర్ణనయూ, వారి జన్మయూ, వయసు పెరుగగా పెరుగగా సంభవించిన కష్టసిద్ధులుయూ యిత్యాదులు కాలోపగతిమైన వరుస మేరకు మాడబడివుండవలసి చేరి అవి కాలక్రమపద్ధతిని అనుసరించినవిని చెప్పవచ్చును. కళాపూర్ణోదయంలో యీపద్ధతి కాక కాల్యకారణక్రమమనే రెండవపద్ధతి ఆవలంబింపబడింది. శాస్త్రములందు విషయవిశేష వయసును వైశిష్ట్యం ప్రధానం కాంటే ఆట్టి శాస్త్ర గ్రంథాలవిషయంలో కాలక్రమపద్ధతిని అనుసరించడమే మంచిది. కావ్యాలలో తిత్వంగా, వైశిష్ట్యమూ కాదు ప్రధానమయివలె, రసము ప్రధానము. రసవిద్ధికి రెండవ దైన కార్యకారణక్రమమే చాలా ఉపకరిస్తుంది. ఇతివృత్తం తీర్చినంతో యీ కార్యకారణక్రమాన్ని ఆవలంబించి మూర్ఖు అన్యులైనై ఖలితాలను పొందాలిగినాడు. ఆర్షిర్యకరమయిన సంవిధానం కూర్చినాడు. మూడుజన్మలకు సంబంధించిన యితివృత్తంతో పాపకులకు యేమాత్రమూ విసుగు అన్నది కలగకుండా కథాంత్యభాగంలో గ్రంథకరణం ఆరంభించి, మధ్యభాగపు కథను ముందు చెబుకలుగాచేసి, మొదటిభాగాన్ని కవితవలచేర్చి ప్రధాన కథతో అత్యంతం సంబంధంవున్న ఎక్కడికక్కడే తెలియకుండా వుండేట్లుగా ఆహంతరకథలు కల్పించి, కార్యములు ముందు మాసి కారణాలు తిరనాథి నూపిగా అన్యులమయిన కథాకల్పనతో కావ్య విరచాణం చేశాడు మారన్న!

కాలక్రమాన్ని బట్టి యీ నే కళాపూర్ణోదయం పంచమాశ్వాసంలోని సరస్వతీ నరకున్ముఖుల లీలా కేలికథలో బోలెటి జరగిన సంభవం. మారన్న కాక మఱి యే యితరపామావ్య కవి అయినా యితే కథతో కావ్యం రచించి వుంటే పంచమాశ్వాసంలోని సరస్వతీ నరకున్ముఖుల లీలాకేలితో గ్రంథారంభం చేసి వుండేవాడు. మారన్న అలా కాక ప్రధాన కథా మధ్యగతిమైన కలభాషిణి జోలావిహారంతో గ్రంథారంభం చేసినాడు. మారన్న కవితలో యీలాగు గ్రంథారంభం చేటు - కథాప్రారంభం చేటుగా - ఒకదానికోకటి మరూరంగా - వుండినా అర్ధిక యేమాత్రమూకూడా చెదరకుండా యితివృత్తం లగువు విన

వులతో తీగ సాగినట్లుగా సాగడం చిత్రాలగాకల్లా చిత్రం! కథ చదివడానికి ఉపక్రమించిన పాపపురు పూర్తిగా కథను తెలుసుకోవాలంటే కావ్యంలోని అయినాశ్వాసాలాకూడా చదివి తీరవలసిందే! ఇక కథావిషయంలో కుమారాలమాత్రం పాకనుడికి ప్రథమాశ్వాసంలో నే కలుగుతుంది.

ఎవరినని వారిదిగా ప్రవేశించిన కలభాషిణి, నారద మణికంఠులు, రంభా నలకూబరులు అనే అయిన ప్రధాన పాత్రలకు కథతో అత్యంత సంబంధం కలిగిన ప్రథమాశ్వాసంలోని జోలా విహారకల్పవం మారన్న ఉపజ్ఞకు ఒక ప్రబలనివర్తకం! ప్రధాన కథావిషయాల ఎక్కు యందులో గూఢంగా నాలుబడినవి. జోలావిహారంవలెతరం కలభాషిణి నారదుణ్ణి సందర్శించి అతడితో సంభాషణకు దిగింది. 'ఆ యేగింటికి మహితాత్ములు రంభా నలకూబరులే' అని ప్రశ్నించి, నారదు డామె మహోభావాన్ని గుర్తించినాడు. రంభకు ఎవరి కాగలవు చెప్పని యామె నుద్దించినాడు. పరిస్థిరము భిక్షివాస్థిల్యములు వృద్ధింబడినవి. నిన్నెక్కడికో మాంచినట్లున్న దని ఆమెవల్ల విషయం తెలుసుకుని కలభాషిణి మణికంఠుల ప్రణయానికి దోహదం కల్పించడంకోసమని మణికంఠుడికి దంపికాన్ని ఆమెచేతి చెప్పించినాడు. కలభాషిణి నారదానుగ్రహానికి పాత్రులాలై అతిథి వీణను మోచే అవకాశం పొందింది. రంభా నలకూబరుల సంభాషణంలోని పూర్వోత్తరాలను తెలుసుకోవాలనే కుమారాలం కలభాషిణికి మక్కువబడి అయినది. నారదుణ్ణి ప్రస్తావనామంపే మణికంఠుడు దున్నాడని విషయభిరంతో కొంకి నిలుచుండినది. మణికంఠుడు అది తెలిసి దూరంగా పోయినాడు. నిర్వీరయై కలభాషిణి తన హృదయపుటం రిప్పి వారిదుడిమందు వుంచినది.

'ఏను వృథాభ్రాంతి నింత నంతెను దాని
నెంబడిక జని పల్కు వింటి నొకటి
వినుఁ దిది యిట్లేకెతినయఁ జోయిబల! యి
న్నా రదుమాలలు నడుము
పాడమె నేమయ్యె నల 'కళాపూర్ణుడు'
కడను చెవునున్న రంభ యుప్పున తెలుపనె
నీకు మఱి చెప్పరాకుంట నీకథయును
నీకు నాతోడు నుమృత్యునీకుమనియో! -

కళాపూర్ణుడి ప్రపసంగానికి యిదే మొదలు. రంభ పరికిన యీ పలుకు బొత్తుకాగ్నియేలా ప్రేరేచుతోడో చూపింది. రంభ తన ప్రాణప్రియుడికూడా చెప్పకూడని అకథ యేలాంటిది? ఆమె తన ప్రియుడే అడిగినాకూడా చెప్పకుండా మానం

ధరించడానికి కారణం యేమి అని మనం అనకునేటంతలా కలభాషిగే వారగుణ్ణి అడుగుతుంది. ఆ పలుకులు ఆమెవేకావు. మనవికూడా. వారడుగు 'ఇది యంతయు నపూర్వము వాకుమం తెల్పరాదు' అనే పరికి మన ఉక్తిలకు అధికమై ఆపరాని దవుతుంది. రంభా నలకూబరులకు ఈ అపూర్వ వృత్తాంతాన్ని గూర్చి జరిగిన ప్రపంగాన్ని వివరిస్తూ రంభా నలకూబరుడితో యిలా అన్నది—

సీ. .... ఓ పొరుసుభరణ! తిక్కలకు వచ్చిన నేమి యంటేనీ విషయ తెలియ నాకథ లీకఁ జెప్పినట్టివాడుకు విని నట్టివాడును భ్రాతృయండుఁ బుత్ర పాత్ర ప్రహేలాది బహుపంతలియఁ దన ద్దయఁ జరకాలంటు బ్రదుకపంప నభివృద్ధికోభిర మధపాబ్ధిమలఁ గాంగు రనుమాట యున్నది యాదియంద యేమ నీకదిచెప్పిందీనికోఅకు నవనిఁ బుట్టంగవలయునో యని చెలిచెదిఁ బ్రాణవల్లభి! యని తావకాంగసంగ పౌత్ర్యమునఁ జేర్చువాకు నిష్ఠంబులకునె.

గీ. అదియొ వింటివిగది యని యనియెదని యేమి వినినట్టి పిమ్మట నిట్టివాలుఁ బలికె నొక్క యమోఘవాగ్విలసంఁకు

గావున వచింప విన నికఁ గాదు వాకు" అని చెప్పివారు. దీనితో మన యుక్తిలకు యంకా అధికమవుతుంది. ఉక్తిలకుమితోడు అన్యులెవరూడా మనలను ఆపరిస్తుంది. సాధారణంగా మన కౌశ్యా లలో కట్టకదపట యేదో సంప్రదాయం పాటించడం కోసమని చేర్చునట్లే ఫలశ్రుతినికూడా కథలో ప్రధానాంగంగా మార్చు చిత్రించినాడని మనం యుక్కుమీద వేలు వేసుకుంటాం. ఒక కొందరితో మేలుగా, మఱికొందరితో కీడుగా అవలరిందే యీ కౌశ్యాల్లో దంతం ధూలోకంలో వెలయడం ఎలాగని మనకు సందేహం కలగక పోదు. దేవలోకంలో వుట్టిన యాకథ దేవతలు తెలపకుండా మన కెలా తెలుస్తుంది? ధూలోకంలో వుట్టవలసివస్తుంది తెలిసి తెలిసి ఆకథ తెలిసినవాడుమాత్రం ఎలా వాన్ని బహిరంగపడుస్తాడు? అయితే యాకథ ధూలోకంలో, వెలయడం ఎలాగ? ఇవన్నీ మన సందేహాలు. వారడుగు

'అతివ! విను రంభాకుమ గల యాజ్ఞిధియను నాకుఁ గల్లులుఁ దిక్కిల నీకుఁ జెప్పఁ గూడ దిట్లయ్యదిక్కిలి కుతలయమున వెలయుఁగల దిది వెలయు త్రోవయను గలుకు' అంటున్నాడు. ఆ వెలయుత్రోవ లేదని తెలుసు

కోవడానికి మనం గ్రంథం సారం చదవవలసిందే పాశకులను తన కథతోకూడా లాగుకొనివేయవచ్చును మారన్న. ఈ లగుల ఒక్క మారన్న కదిత్వంలో తిప్ప మఱి మన కెక్కడా కనిపించదు.

వ్యారకలో యీ ఘట్టంలోని వారడుగిహుల లన్నీ తిక్కలోనితొలుగానూ, సహజంగానే పయిఁ ప్రతిభాసిస్తున్నా అని అన్నీకూడా ముందు కథ సాగడానికి మూలప్రాయాలుగా వుండి మణి కంఠమిది తపోవనంలోని రంభా ప్రతిరంధల జగదానికి, నలకూబర ప్రతివలకూబరుల జగదానికి రీత భూతాలయవని. కాని యిది యిలా జరగాలనే సంకల్పంలో వారడు దామాట లన్నట్లుగా పోవకుండానీ, ఈ వృత్తకేంద్రో వారడు దీహుల లంటున్నాడని అతిదీతో వుండే యిదిరహస్యతెలుగనీ ముందు అనుకోవడానికి అవకాశమే లేనట్లుగా, మొలచి నట్లుగా కథ సాగింది.

ప్రధానకథనుమాత్రమే కాదు. ప్రధానకథకు అంగధూతాలయని చిరచరితయాలమనూడి మారన్న కాలక్రమానుసారంగా చెప్పుకు. రంభా నలకూబరు లానుకొన్న కళాభాణ్ణిది ప్రపంకం తొలరి వారిగావురి సంభాషణలోకొక అనుతిరహిత వచనమ కలభాషిగే వారద సంభాషణంలో తెలియవస్తుంది. వారడుగు గావనివ్యాభ్యాసంకోసమని వ్యారకకు రాకపోకలు చేస్తుండిట్లుగా మనకు ప్రథమద్వితీయాభ్యాసాల్లో వివేదంపడుతుంది. అయితే దీనికి కారణం తింపారి యొప్పడో కలభాషిగే. మణి స్రంభుల సంభాషణలో తెలుపబడింది అనందర్పంలో మణి స్రంభుడు వారడుగే మణికంఠానికితో తెలిసినట్లుగా గావ మాత్సర్యకథను వివరించి కలభాషిగికి తెలుపుతాడు. అప్పుడుగాని మనకు తెలియదు వారడుగి సంగీతాభ్యాసానికి ప్రధానమయివేయవచ్చు. మణికంఠునిది తపోవనంలో జరిగిన రంభా ప్రతిరంధల జగదాన్ని, నలకూబర ప్రతివలకూబరుల జగదాన్ని కూడా మారన్న కాలక్రమానుసారంగా అప్పగించలేదు. కథను తొనె చెప్పక పాత్రములనోటితోనే చెప్పిస్తూ కౌశ్యం అల్లడంలోనే వున్నది మారన్న కల్పనా ప్రతిభ! నలకూబరుడు తన కత్తి నెక్కడైనా పెట్టి మరుస్తాడేమో తీసుకుండామని రంభా నలకూబరుల వెంటనే చాలుగాపోయి అక్కడి జరిగిన విషయం పర్వమూ కూడా నామోస్తూ మంచి విచ్చిని మణి స్రంభుడు మృగేంద్రవాహినాలయం చేరుకుని అక్కడికి యివరికి వాడుగా చేరుకున్న కలభాషిగే మణి కంఠులకూ, అక్కడే దీని పరప్రవాదంవల్ల యావన ప్రాప్తి పొందిన కుముభాసత్రికి తాను చూచిన

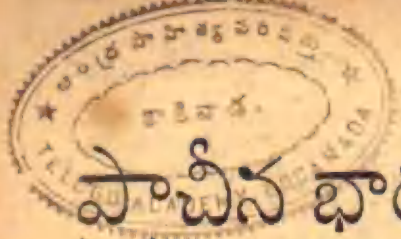
విషయం అంతా పూన సచ్చివట్టు తెలుపుతాడు. కలభాషిణి నెలవే ఆంధ్రునివి తన కడగండ్లు చెప్పి మని తనతో మొదట వుండిన ఆ కపటవలనూబడుకు యెవడో అంటుంది. అక్కడే వున్న మణికంఠుడుకు 'ఆ కపటవలనూబడుగ్గి నేనే' అని తన కథ తెలుపు తాడు. ఇలా యెవరికోడల వారు చెప్పకొన్నట్లుగా నే కథను నడిపించినాడు. తా నేమీ చెప్పక పోత్రెల నోటితోనే కథంతా చెప్పించినాడు మారన్న. సుగాత్రీ కాలీమల కథనూడా యిలాంటిదే.

మృగేంద్రవాహనాలయంలో కలభాషిణి నల కూబడుమీది తనమగ్గుల నలువదించింది, యిప్పుడు మణికంఠుడిపై తొలుతనుండీకూడా ప్రేమ వుండే దని చెప్పినా బోగముదానినూబలని యెవ్వరూ నమ్మ రనీ చెప్పి విచారంతో మొగం వాల్చేటప్పటికి మణికంఠుడు కరిగిపోయి ఆమె విచారాన్ని పోగొట్టడం కోసమని—నలకూబడుడి రూపం యాచిన నీకంటికి యింకేమి పంపనూడా నచ్చికపోవడం ఆశ్చర్యంకాదని అంధుడు దృష్టాంతంగా వేదపురుషిద్గర్ అతిశయిస్తున్నాడు చదివి వినిపించగా తాను విన్న సుగాత్రీకాలీమలకథను చెప్పి ప్రారంభించడానికి ప్రయత్నిస్తాను. ప్రాసంగి కంగా వచ్చిన యీ సుగాత్రీ కాలీమలకథ అక్కడే వుండి మణికంఠుడుకు తెలుసుండగా వింటున్న సుముఖాపత్రి మణి స్తంభులపై కథ వింటూ సుముఖా పత్రి, మణి స్తంభుల దిద్దికూడా అది తమకు పంపం పించుకో అని ఒక్కొక్కరూ తమతమ మనస్సుల్లో అమమన్నా ఒకరినొకరు సుప్రియకోలేక యెదులు వున్న సుముఖాపత్రి తనభార్య అయిన సుగాత్రీ అని మణి స్తంభుడుకానీ, మణి స్తంభుడు తన మగడైం కాలీమల పని సుముఖాపత్రి కానీ భావించలేకపోయి వారు. ఇక్కడ యీ ఘట్టంలో మారన్న మారిన ప్రతిభ అపూర్వం. ఇద్దరూ తమతమ విషయాలు చెప్పుకున్న తరువాతి మణి స్తంభుడే తనభర్త అయిన కాలీమలని ఋణపు చేసుకోవడానికి సుముఖాపత్రి ముందుగా తాను తన విషయం చెబితే మూర్ఖతన కైతెపల్ల మణి స్తంభుడు చదివిన అదేవిషయం చెబితే అంధులో ప్రయోజనం లేదని అంచేత మణి స్తంభుడే ముందుగా మణికంఠుడితో అతేవిషయం చెప్పేట్లు, ఆ తరువాతి ప్రత్యేకంగా మణికంఠుడితో తానా విషయం చెప్పేట్లు యేర్పాటు చేసుకుని, అని గెండు ఒకటే అయితే అతిడే తన భర్త అని ఒప్పుకుంటా వంటుంది. సుముఖాపత్రి, మణి స్తంభుల అవస్థాంత రానికిచెంది, జరుగుతున్న కథను చాలాకాలం పూర్వం జరిగిన సుగాత్రీకాలీమలకథను తెలపడంలో

కూడా మారన్న కాలక్రమరచనాపద్ధతిని అనుసరించ లేదు. మతే కార్యకారణపద్ధతిని అనుసరించి మణి కంఠుడినోట ఆ కథను కలభాషిణి విచారం పోగొట్టడంకోసమని చెప్పించినాడు.

కళాపూర్ణోదయంలోని యితవృత్తి కల్పనలో మనకు కనిపించే కళాసృజితేజాలు ప్రధానంగా మూడు. ఒకటి కార్యకారణపద్ధతి. రెండవది నాలు కాలమ మలే సంభాషణాదులచేతనే కథావృత్తిని ప్రకటింపడం. మూడవది యెట్టి సంబంధమూ, యెట్టి సామీప్యమూ లేని జీవకాలపాత్రలకు సాధారణ కవుల కందరాని ఆంధరసంబంధం కల్పించి తన మానవ దానవ తిర్యగూడి వానావిపాత్రములతో చిన్న చిన్న కథలల్ని ఆ కథలన్నీకూడా ప్రధానకథకు అంగభూతాలుగా వుండేట్లు అనుకు కలపటం. ఈ లక్షణాన్నే విశ్వగుణం అని అనవచ్చు. మన ప్రబంధాలు సాధారణంగా కొలుకులు ఒకదానిపై ఒక యింకొకటి ఆధికినటంచేత యేర్పడిన గొలుసుల లాంటివి. వాటిలో విశ్వం అనే గుణం మందుకైవా కనిపించదు. ఆయాప్రబంధాలలో యేదైనా మనకు గోచరిత వర్ణనలూ, విషయాలనూ తీసేయవచ్చు. కొత్తవాటి నేర్పడైనా కొత్తగా చేర్చనూవచ్చు. అలా తీసేయడంవల్లగాని, చేర్చడంవల్లగాని మన ప్రాచీన ప్రబంధాలలోని కథాగమనానికి యేదీగ మయిన అడ్డూరాదు. ఇదే విశ్వం అనే లక్షణం లేకపోవడానికి సురుతు. ఇక కళాపూర్ణోదయంలో అంచానా అందులో యేదీ అనవసరం కాదు. ఏ భాగాని కా భాగం, ఏవర్ణన కావర్ణన, ఏమాట కామాట కథానిర్వహణానికి అత్యంతోపకారిగా వుండి అది తీసేస్తే కొంప మునిగిపోయేట్లుగా వుంటుంది. ఏదైనా విషయాన్ని తీసేయడం యెంత అస్వాద్యమో, ఆ కథలో కొల్లెవిషయం యేదైనా చేర్చడంకూడా అంత కష్టం. వర్ణనవ్యాఖ్యలో యేదైనా చేరిస్తే చేర్చవచ్చుతప్ప ప్రధానకథలోకాని, ప్రధాన కథనూ అవారింకథలనూ అనుకు కలపు మన్నుఘట్టాలలోకాని యెటువంటి మార్పు చేయ దానికి నీలులేకుండా తన యితవృత్తి యెలాంటి చేర్పు మార్పులకు అనుకూలండా అఖండంగా, అద్వితీయంగా వుండేట్లు తీర్చి దిద్దినాడు మారన్న. మారన్న కళాప్రతిభకు అతని యీ యితవృత్తి కల్పనకు ఒక మహోదాహృతి. అనితరనాగ్యమైన కల్పనకు మారన్న పెట్టినది పేరు, అతని కావ్యం కళామూర్తికి ఒక మధుర నీరాజనం!

ప్రాచీన భారతములో పట్టుపరిశ్రమ

శ్రీ వి. ఎన్. శర్మ

పట్టుపరిశ్రమ పుట్టుక 'పరిశోధనా' సంతరము కూడ తన 'పట్టు—ఉత్పత్తి—పరిశ్రమ' యనే గ్రంథములో యీ విషయగ విర్ణయించుచున్నాడు:—

(1) పట్టు పురుగులకు చీనాదేశము మాతృ స్థానము. ఆ దేశ నామములు—చీనా, సిరిన్, త్సిన్, సిహాం, పెరిఫా మొదలగు—సహితము 'పట్టుదేశ' ము'నే నూచించుచున్నవి.

(2) క్రీస్తుకు 2500 సంవత్సరముల పూర్వ మాదేశమును పొందిన ప్లాగ్ చక్రవర్తి భార్య పట్టు పురుగుల పెంపుదల, పట్టు నేతను దేశమునందు ప్రవేశ పెట్టెను.

(3) నుమారు 3000 ల సంవత్సరముల వరకు పట్టుపరిశ్రమల రహస్యమును చాక చక్రము కలిగిన చీనా ప్రజలు గోప్యముగ నుంచుచు వచ్చిరి. క్రీస్తు తర్వాత 300 ల సంవత్సరములకి రహస్యము జపాను, భారతదేశములకు విడితెనుయ్యెను.

భారతదేశమునందీ పరిశ్రమ ప్రవేశమును దీర్ఘముగ చర్చించుచు కూపర్ తన గ్రంథములో విడితె పరచిన విషయములు గమనార్హములు.

'.....నుమారా సమయముననే (జపానులో నూదిరి) అనగా క్రీ. 300 సంవత్సరకాలమున నొక భారతీయ రాకుమారికి చీనాదేశము సందర్శించెను; లేదా చీనా రాకుమారికి యొక భారతీయ రాకుమారుని నుద్వాహమాడియుండుట విశ్వమును. ఆ సందర్భముననే పట్టుపురుగుల స్రుక్షాపి తన శిరోవేషమునందు బాచి భారతదేశమునకు గొనిపోయెను. ఆపి యీ పురుగుల పెంపుదల వివరములను భారతీయుల కెరింగించెను. పట్టుపరిశ్రమ, నేతయందనమాన ప్రఖ్యాతి గడించిన చీనా నూదిరి వస్త్రపరిశ్రమ యందద్వితీయముగా విసుతి కెక్కిన భారతదేశమునందీ పట్టు పరిశ్రమ బోటిగా పరిణమించ ప్రారంభించెను....'

ఇది కూపర్ నిర్ణయము. క్రీస్తునాల్గవ శతాబ్దమునందు పట్టుపరిశ్రమ భారతదేశములో ప్రారంభమైనట్లుల వాతవి యభిమతియు. ఇంకే గాదు; 'యీ పరిశ్రమ భారతదేశమున కపరిచితము; చీనారాకుమారివలన భారతీయులకిది విడితె'ను నిర్వచనము వాత్సర్యకరము.

భారతదేశమున కీ పట్టు పరిశ్రమ పరిచయము మరి రెండు శతాబ్దాలా సంతరము జరిగినట్లుల వేరొక పరిశోధనవేత్త నిర్ణయము. ఎం. ఆల్ఫ్రెడ్ ఆఫ్ మతానుసారము చీనాదేశీయులు పట్టుపరిశ్రమ రహస్యమును నరిజాగ్రతితో క్రీస్తు రెవ శతాబ్దమువరకు గోప్యముగ నుంచెరి.

క్రీ. శ 419 సంవత్సరమున నొక చీనారాకుమారు ఖోటరానామ పెండ్రాడెను. ప్రాచీనాపాయస్థితియందామె తనయర్థవారింటికిగదు తనతో కొన్ని పట్టుపురుగుల (గుడ్డు, కొన్ని (Mulbary) విత్తనముల పెంటునుకొని యా దేశీయులకు పట్టు పురుగుల పెంపుదల, వాని నేత సమీపరముగ చేర్చెను. ఈరాకుమారికి త్రవిర్వింపిన 370 వ శిలా శాసనాను సారమామె వాద్దిమరి మవలంబించినట్లుల స్పష్టమగుచున్నది.

'పట్టుపురుగుల హత్య నిషేధించుచున్నాను. పురుగులన్నీ చెడితిన పిదప (Cocoons) ను విప్పవలయును. దీని మట్టమించిన వారు దైవసహాయము నుండి వంచితలగుదురు.....'

ఆ తర్వాత కొన్ని సంవత్సరములకు అనగా క్రీ. శ 462 లో పట్టు పరిశ్రమ క్రమముగ జపాను దేశమునందు ప్రవేశ పెట్టబడెను. ఆ దేశమునందు సహితము (Transmission) విధానమే యునుకరింపబడెను. ఖోటన్ నుండియే యీ పరిశ్రమ పర్షియా, భారతదేశములకు ప్రసరితయ్యెను.

ఈ నాదాభిల ప్రపంచమునందాధారగ్రంథ రాజముగ గడింపబడుచున్న ఎన్.ఎల్.పీ.డియా

బ్రిటానికాలో సహితము చీనాలోని పట్టుపరిశ్రమ చరిత్రనుగించి కూపర్ యభిమతములనే నిదమిద్దముగ నుల్లేఖించుచు యాపరిశ్రమ జపాను, భారతదేశము లలో క్రీ. శ. 300 సంవత్సర ప్రాంతమునందు ప్రారం మైనటుల విదితిపరచబడియున్నది.

ఈ నిర్దిష్టాధారములపై కొందగు చరిత్రకారులు భారతదేశమునందు పట్టుపురుగుల పెంపును, పట్టు పరిశ్రమ క్రీ. శ. 300 నుండి 509 వరకు జరిగినటుల స్పష్టపరచిరి.

కాని యీ నిర్వచనములు, నిర్దిష్టలేఖనము లన్నియు సత్యరూపములు. ఎకమైకోపిడియా— విజ్ఞాన సర్వస్వము—వంటి గ్రంథరాజమునందుల్లేఖించబడిన గమనార్హములు ముఖ్యముగా గావించెడివి. భారతదేశమునందీ పరిశ్రమేనాడు ప్రారంభించబడినది; ఎటుల వృద్ధిగాంచినది గమనించినచేతము బట్టవైలనుట నిశ్చయము.

(1) సంస్కృత శబ్దములు మహా గంభీరములు; మహార్థ పూరితములు, అవి యన్నియు యాగికములు. 'కాశేయ', 'క్షేమ', 'కాశిక', 'కాశాంబర', 'కటకాత్రి' యను యీ యేనుశబ్దముల ధాతువుల పట్టుశబ్ద మూలాధార మొకకములు. (2)

'పట్ట', 'క్షేమ', 'దుహల' (b) శబ్దములు పట్టు మూలకములుగ ప్రయోగింపబడినవి. కాని యీ శబ్దములు తరుచుగ లిసన్ లేక *Eric* పట్టు మూలముల సహజము.

కాని కాలిదాసుని 'రఘువంశము'—10-8—పరాశర మూత్రములం—7-30—దుప్రయోగింపబడిన క్షేమ శబ్దములు పట్టునే మూలముననుచు గాని లిసన్ ను మాత్రము గాదనుట నిశ్చయము. పట్టులో 'క్షేమ', 'దుహల' యనునవి దెందువీగుములని 'అమరకోశము'నందు విస్పష్టపరచబడియున్నది.

(a) 'కాశేయం కృమిజం సువర్ణ ముపలాన్ దూర్వాపి గాకోమతి:'—పంచతంత్రం 1-54

'కాశేయం కృమికోశోద్భవ'—అమరము.

(b) యోమాయా:—చికార ఇతి క్షేమం

—తిరిసావ్యా అమరవ్యాఖ్యానము.

'దుహల' దుష్టం (చెడ్డ) కూలతి (కప్పిది)

'దు' (వెచ్చిజేయుట) + ఉలచ్ + ఖ=దుహల (జేయబడిన పట్టు లేక పట్టవస్త్రము)

—అశ్వే నిఘంటువు.

(2) 'కోశకా'ర, 'పట్టకీటమ్', 'తంతుకీటమ్', 'తంతుకీమి', 'కోశకమ్' మొదలగు శబ్దము లన్నియు పట్టుపురుగు నామవాచకములు. ఇవియన్నియు యాగికములు—*Descriptive*—'పట్టు సుత్పత్తికేయ పురుగులు' వీని యర్థము.

(3) 'కోశకా'ర, 'కోశకమ్' యను శబ్దములందు వ్యత్యాసము గలదనుట సంస్కృతభాషాభిజ్ఞులకు విదితము. మొదటి శబ్దమున కర్థము *Chrysalis* అనగా ప్రారంభస్థితి; దెండవదాని భావము పరిపూర్ణాభివృద్ధి స్థితిలోని కీటకము.

పట్టు, పట్టుపురుగు, పట్టుపరిశ్రమ మూలములు యూరపీయ భాషలవానికన్న సంస్కృతి భాషాపదములు మహాన్నతిములను రహస్యము గనునార్పించుగ నుండుట తిరిగివసరము.

'సిల్క్', 'సిరికల్చర్', 'సిరికాన్', 'సిరికం' మొదలగు పట్టు మూలక యూరపీయ శబ్దములకు, క్రీ. లు చీనాదీప్రదేశాల కేర్పరచిన 'సిరిసి' శబ్దమే మూలాధారము. కాని భారతదేశమునందు 'పట్టు', 'పట్టుపురుగు', 'పట్టుపరిశ్రమ'కుగల పదములన్నియు విమర్శ సంస్కృతి శబ్దములు; చీనాభాష పదముల యపధ్రంశములు ముఖ్యముగా గాజాలవు.

కాబట్టి యీ పట్టుపరిశ్రమ భారతదేశమునందవాదినుండి వృద్ధిజెందుచున్నదనుట, చీనా, భారతదేశములందు దీని వ్యవసాయము స్వతంత్రముగ నాగుచుండెనని పై ఆధారములే విదితిపరచుటలేవా?

క్రీ. పూ. 5వ శతాబ్దమునందుటకట్టబడిన మను, యాజువల్క్య స్మృతులందు, విష్ణు, గౌతమ ధర్మశాస్త్రములందు ముతంక పట్టువస్త్రముల పరిమిత నియమములు, వాని విక్రయ స్వత్వముల వివరములు సంపూర్ణముగా గలవు. వీనివలన భారతదేశములో పట్టు పరిశ్రమవాదినుండి సర్వసామాన్యముగ ప్రచారము నందుండుటచేతనే క్రీ. పూ. 500 నుండి క్రీ. శ. 400 సంవత్సరముల కాలములో అనగా సుమారు 1000 సంవత్సరముల వ్యవధిలో అర దశమ స్కృతి కారులు, ధర్మశాస్త్రప్రవీణుల పట్టువస్త్రముల పరిమిత, విక్రయముగించి వివిధ నిబంధన లేర్పరచినటుల విస్పష్టమగుచున్నది.

1. పట్టుపురుగుల దారమునండి పిద్దపరచబడు వస్త్రములు, పూనీ వస్త్రములు వాడుట మహాయోగార్హము లేకుమనగాను వానిని ఔరములనుండి కుగ్రపరచవలయునని మనువు విధియము గలదు.

—మనుస్మృతి 5-120

2. పెనుకపాక, పూస, గోగు, చారము లేక పట్టు—యేను-వస్త్రములు శీతలము నీటిలో మంచు బచే పుభమగునని పరాశరము—7.80-లేవ స్మృతి వలన విధితపరచెను.

3. ఈ వియనుమును విష్ణువు తన సూత్రము—28-17-19—తో బలపరచెను.

4. బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు అన్యజనులకు పదార్థములతో బాటు పట్టువస్త్రముల విక్రయించవలదని నిషేధించెను. —8-85-89

5. వశిష్ఠుని నిషేధసూత్రము నిర్దిష్టముగ గలదు. వర్తక, వ్యాపారములతో జీవితముల గడుపు బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు రాక్షసు, లవణమును, కాశేయములను—పట్టుబట్టులు—యేను ములను—లేవన్ అనగ వారపట్టుబట్టు—చర్యములనా, అద్దుడు బట్టిలను, భోజ్యహారము మొదలగువానిని విక్రయించ వీలేదని నిర్ణయించెను—2—29. ఈతడు గౌతముని కన్న యొక యదుగుముంది యెను. చూడుడు :

...షాగ; క్షేప చీరకృతిషాః సర్వేషాం కాన్యా సంచా వికృతిషాః —1-7

‘తిహ్యైఽపజాయం గర్హన కృతాష్టతి లహణ శ్చమాజీవాని’ —7-2

భారతదేశములో పట్టు పరిశ్రమ యతి ప్రాచీన మునుటకు పై నిర్దిష్టములే ప్రబలాధారములు. సూత్రకారుడగు గౌతముని కాలముగూర్చి బుర్రులర్ యులు నిర్ణయించెను :—

‘—ఈవాడు దృగ్గోచరమగుచున్న పవిత్ర వంతెనుగ న్యాయశాస్త్రములలో గౌతమిర్మూత్రముని ప్రాచీనమును జీవిషయములే, యీ సత్యములే ప్రబలవిదర్శనములు’ —భూమిక 59

ఇంత సంకుచితమైన యంచనానుబట్టి కూడ గౌతముని సూత్రముల నిర్ణయ కాలము క్రీస్తుకు పూర్వము 9 వ శతాబ్దమునీ లేలయన్నది. వ్యాసుని కాలమునందు సహితము పట్టువస్త్రములు వైవాహిక కార్యములందు తిరుగుగ వాడబడుచుండినట్లు వారిని స్మృతి చెల్పుచున్నది. ఆ స్మృతియందలి 70వ అధ్యాయపు 4 వ శ్లోకమునందొక వస్తువుపట్టు వస్త్ర ధూషితయైనట్లు వర్ణితమై యున్నది. ఈ ఆధ్యాయమునందలి 44 వ శ్లోకము ముఖ్యముగ గమనింప దగినది.

భారతదేశమున కనాదినుండి పట్టుపరిశ్రమ ముపరిచితిమనుట నిశ్చయము. అవసరమగు పట్టు చీనాదేశ

మునుండిచ్చటికి దిగుమతియైయుండుట సంభవ మనిపించుకో వలెదగు. ఈ దేశమునందు ప్రజలు సహజముగ ప్రతినిత్యము, పండుగ పబ్బములందు ముఖ్యముగ పట్టుబట్టలవాడు యుండెనుట కనేక ప్రబల నిదర్శనములు గలవు.

దేశమునండిటుల పరిశ్రవసరముగ మండిప పట్టు బట్టు, రాకబోకల సాధనములు ప్రమాదపూరితములే. ఆయా దేశములకు మండిప ఆకాలమునండింత వికార దేశమునకు చీనానుండియే దిగుమతియగు యుండెనను కొనుట సబబనిపించుకోవలెను.

చీనా ముతకపట్టు, పట్టుబోన, పట్టుబట్ట బ్యాక్రియా బ్యారా బారిగబా—(గ్రోవ—వరకు కాలి నవ్వితో) కేబులపరియుండెను. గంగానది వ్యాపార యిది ఆమెరికాకు సెనుమతి చేయబడెడిది. ఈవిధమున అతిప్రయానినుతో బహుదూరములో దించబడు సరకు స్వయముగను, చాలా విలువపై విక్రయింపబడుట సహజము. తిరుదుగ పట్టుబట్టల వాడు జన హామస్యమింతి వెలగల సరకును కొవలసి నంత కొనకుండుట సహితము సహజమే.

ముతకపట్టు, పట్టుబట్టు భారతదేశమునకు చీనానుండి చాలా ప్రాచీనకాలమునుండి శోబకులు వాస్తవమైనవి వానిని శ్రమింతులు సూత్రమేవాడు యుండెడివారనుట నిస్సందేహము. ఈ సరకులో కొంత, పెరిప్లస్ సుతానుసారము సింధు, గుజరాతు, తిరువాన్కూరు, బెంగాలు కవులనుండి యూరపు, అన్య ఆసియా దేశములకు సెనుమతి యుద్దెడిది.

భారతదేశమునందు, చీనాదిగుమతి తోబాటు; క్రీస్తుకు ఆ నేక శతాబ్దముల పూర్వమునుండే పట్టుపరిశ్రమ, పట్టుబట్టల నేతి ఎనూ వాణివృద్ధి స్థితిలో నాను యుండెనుట నిర్వివాదాంశము.

క్రీస్తుకు పూర్వము నాల్గవ శతాబ్దమునందు భారతదేశములో పట్టుపరిశ్రమమువృద్ధి స్థితియందుండెనుటకు కొటిల్యుని అర్థశాస్త్ర నియమములే ప్రబలనిదర్శనములు. చూడుడు :

1. సేతినియములు : వారలేకపట్టు బట్ట సేతిలో—యేను, కాశేయా వా సె—ఒకటినుండి నొకటిన్నరవరకు తొకములో హెచ్చును.

—అంగ్ల ప్రతి. పు. 254

2. పట్టుసరకులపై పాయిరి : వారవస్త్రముల, పత్తివస్త్రముల, పట్టుబట్టల మొదలగువానిపై రాణు 1/10 లేక 1/15 భాగము సుంకము విసాలుచేయును.

(3) పట్టు నేతగాంధీయ ప్రోత్సాహము: వారబట్ట, పట్టుబట్ట, పూసినరకుల, మూలవస్త్రముల నేత నేయువారలకు రాజ్యమునుండి ముగంధ ప్రవ్యములు, పూలవారికలు మొదలగునవి నైపుణ్యత బట్టి పొందితోషికము లొసగబడును.

—అంగ్లప్రతిఫుట, 141

(4) దేశ, విదేశ పట్టు: దేశమునందు స్థిరముగు పట్టువస్త్రములు 'కాశేయము'లనీ, చీనాదేశమునందు తియ్యరైన వానిని 'చీనాపట్టు' యనీ విభజింపబడినవి.

—అం. ప్ర. పు 94

ఆర్థశాస్త్రమునందు చీనావరకు 'చీనపట్టు'గా వ్యవహరింపబడినటుల యీ పట్టువస్త్రములను 'కాశి'వాడు, భారవి మొదలగు కవిశ్రేష్ఠులు 'చీనాంకు'యగు నుపయోగించిరి.

దేశమునందు పట్టుపరిశ్రమ స్థిరదూహము బడిన లాభదాయకముగ నుండుటచేతనే వానిపై సుంకము విక్రయము వలపై ఆరవభాగము—విధింపబడియుండెను. పట్టు సహిత మాకాలమునం దొక విధమైన వసోత్పత్తి విషయముగ నుండుటచేతనే, అన్యసామాన్యవిషయముల మాదిరి దీనికి ప్రత్యేకమైన సదుపాయములు గాని, సౌకర్యములు గాని, ప్రోత్సాహముగాని ఆవరము లేకుండి యుండెడిది. ప్రతి దేశమునందు క్రొత్త పరిశ్రమ పెంపుదలకు, అభివృద్ధికి రాజ్యము నుండి ప్రత్యేకమైన సంతకణ, సహాయము కలిగించు వాచారము నేడు సహితము కావలెను. పట్టు పరిశ్రమ, పట్టునేత సంస్థాపనార్థము వరాను, యింగ్లాండు దేశములందీ పద్ధతులే నవలంబింపబడినవి. వీరివలననే యీ పరిశ్రమ దుప్పట సభివృద్ధి గాంచుకొనెను. క్రీస్తు పూర్వము వాల్లవ శతాబ్దము నందు భారతదేశములో పట్టుపరిశ్రమ విషయమై ఇట్టి సౌకర్యము లేదయ్యి కలిగింపబడినందున యీ పరిశ్రమ బహుకాల పూర్వమునుండియే యభివృద్ధి గాంచి లాభదాయకముగ యుండెననుట నిశ్చయము.

పట్టు నేత పరిశ్రమ యశ్చే పరివ్యాప్తము లోపము కలిగియుండిలేదు. దేశమునందు తియ్యగు చేయబడిన పట్టుపరకులపై రాజ్యము మూడు రి నుండి 7 ప్రతిశతి సుంకము విధించియుండెను. చీనానుండి భారతదేశమునకు దిగుమతి చేయబడిన పట్టుపరకులపై 20 నుండి 26 ప్రతిశతి వరకు గాయకీ పన్ను విధింపబడుచున్నను పట్టు పారిశ్రామికులు చీనావారిహాడ్కి ఇసుమంలేవన జంకక, ఆ కాలమునందు పట్టుపరిశ్రమ కుర్కున్నంత దేశీయం దుండుటచే సరకుల విలువపై వాల్లవభాగము సుంకముగ చెల్లించుచుండిరి.

క్రీస్తుకు పూర్వము రి వ శతాబ్దమునాటి దేశపు ఆర్థిక స్థితి దర్శించుచు వర్తమానకాలపు వాద్యపండితుడైన క్లేవ్ డేవిడ్ యాధిభముగా నేతవిషయమై సులేఖించిరి:—

'పాలీలు కేవలము ప్రజలుపయోగించు వస్త్రముల—భోవములు, కండువలు మొదలగునవి—నే నేయక విదేశముల కెగుమతి చేయబడును లేదు వాణ్యమైన మల్లాలను, విలువకల పట్టుబట్టలను, పూసితోరగులు, కంబులను, బ్లాంకెట్లు, దుప్పట్లు, తివాడులు నేయుచుండిరి.'

మరియు

'పట్టువస్త్రములు, మల్లలు, వాణ్యమైన, గురు మార్మైన బట్టలు, గాజు పరకులు, అయ్యనముల రత్నములు, అంచులు, రగ్గులు, ముగంధప్రవ్యములు, డ్రోవములు, దంతములు, దంతపు సరకులు, అభరణములు, బంగారు వగలు—దేశముందలి వర్తకులు దీని వ్యాపారము బాహుళ్యముగ పాగించుచుండిరి.'

వాద్యభారతము. పు. 90, 98, 100

భారతదేశమునందు పట్టు పరిశ్రమ ప్రారంభమును నిర్ణయించిన అద్దునెట్ కాలమువకు నేయి సంవత్సరముల పూర్వమే భారతీయులు పట్టుపరిశ్రమ యందు, పట్టుగుడ్డల నేతయం దపూర్వ నైపుణ్యము బడినయుండుటచే దేశమునందు తియ్యగు చేయబడిన వాణ్యమైన పట్టుపరకును గ్రీకుదేశమున కెగుమతి చేయుచుండిరి. భారతీయుల నైపుణ్యము గ్రీకు ప్రజల కపరిచితము గాదని, యందుకే, డెస్కర్ స్పష్ట పరచెను. గ్రీ. పూర్వము రి వ శతాబ్దమువరకే భారతీయ వస్త్రములు, పట్టుదుస్తులు—చీనిని సంగోన్ లేక టిరియన్ యనుచుండిరి—సాహి నేషియన్ వర్తకుల వ్యాపారముద్వారా హెల్లాస్ కందుచుండెను.

—భారతపరిశ్ర. పు. 486

క్రీస్తుకు పూర్వము రి వ శతాబ్దమువరకే భారతీయ పాలీల నైపుణ్యము ప్రపంచ వ్యాప్తము వారు నేసిన సాగను వస్త్రములు విదేశములకు తియ్యగు నెగుమతి యగుచుండుటచే యీకక-అవగ, పట్టుపరిశ్రమ-అతఃపూర్వముకొన్ని శతాబ్దములనుండియైన దేశమునం దెర్పడిదౌ న్యతిక్రమముగడించియుండుటచారిత్ర కాంశము. అన్యలకల్పిత భారములపై దేశము నందిపరిశ్రమ యముక కాలమునందెర్పడినదని నిశ్చయించుటకు మాదు అతి ప్రాచీనసమయమునందే యీకకభారతీయుల హస్తమునందు సాభాగ్యము గడించియుండెనని ఋజువుయగుట నిజముగ గణనీయంశము.

‘పట్టు పురుగు తన వలతో తాను చిక్కుకొని యుండునను నుపమానము ల నే క ము లు సాంఖ్య, న్యాయదర్శనములందు కానవగును.’

—సాంఖ్య 3—73

శ్రీ మద్రామానామమునందు పట్టు షరతుల నుల్లేఖనము లనేకములు గలవు. తూర్పుతెంగాలు ప్రాంతమును పట్టుకు పుట్టిలుగ వర్తిరిమెయున్నది. అది నిజముగ గనునీయించును. నీతా న్యేషణ పనుయ మునందు మగధుల, మహా గ్రామాల, పుండ్రుల, అంగప్రాంతముల, పట్టుపురుగుల ప్రదేశముల, పెండి గనుల దేశముల సందర్శన మొనరించిన వివరములు ‘కెష్కింధకాంధి’—40. 23—లోకాన నగును.

లక్షలకొలది కంబళుల, అందమైన, సొగసైన పట్టుబట్టల వర్ణనలు ‘బాలకాంధి’—74. 4—యందు గలదు.

దేశమునందు పట్టు వేరిశ్రమ, పట్టుబట్టల నేతి మహాన్నత ధరియందుండినటుల ‘మహాభారతము’ నందు గలదు. పురుగులవలన తీయలేన పట్టు వస్త్రములు కీటకములుగ, పట్టు లో — బహుశో చిహ పత్తెయందును — నేయబడినవానిని పట్టబము’ లుగ సభావర్ణము—51-25-26 — నందు పట్టు విధిజనముగలదు. ఈ విధిజనమున కార్ధారము ‘అర్ధ కాస్త్రము’ మృచ్చకటిక’మనుట నిశ్చయము.

కొందరుదేశములు, దేశ క న్య లు, అప్పురసలు శ్వేతాంబరధారులు—తెల్లని పట్టుదుస్తులు ధరించిన— ప్రహరీకాశేయ వాసమెయిందినటుల వనపర్వము—159-18—నందు గలదు.

వేదవ్యాసునకు పట్టుపరుగులు పరిచితిమనుటకు ‘కాంతిపర్వము’—280-28-29—ప్రబలాధారము.

‘పట్టుపురుగు తన వలతో తాను కప్పబడినటుల, పారపాలులవలన మీరు నిర్మించుకొనిన వలలో నే మీరు విరంతరము బంధితులగుచున్నారు. మీరు మీ పరిస్థితి జమును తెలుసుకొని ప్రవర్తించిన నెంత బాగుండెడిది. భౌతిక విషయములం దిప్రమత్తులై, వ్యామోహితులై మంతుల భావ్య మనిపించుకొనదు. నీనివలన కీడుసంభవించుట సిద్ధము. పట్టుపురుగు తన చుట్టు నేర్పరచుకొను బాలములో, తన కృత్రి ముతో సంలేమొందుచున్నది.’

వశిష్టమూత్రము లతి ప్రాచీనములు. వాని రచనా విధానము తాదాతన మూత్రముల బోలియుండును. దానియందు గడ్డి, పడ్డిరూపములు గలవు. వైదిక

గ్రంథముల నుల్లేఖనము లనేకములు వానియందు గలవు.

‘విజ్ఞాయతే హిన్యస్త్రి క్షిప్రాణం త్వన్యోం హత్యా’—5-8.

యనునూత్రము యావాటి న్యాయకాస్త్రమునం దతి ప్రాచీనమని యుజావుపరచుచున్నది.

ఈవాడు దృగ్గోచరమగుచున్న వ్యాస మూత్రములు ప్రాచీనములే. కాని అది గ్రంథము నూత్ర రూపమున మండిన దీదర్శనములు గలవు. తాదాతన దీ ప్రాచీన ధర్మమూత్ర కర్తవ్యము—2-168.

ఒం వ్యాసంతిర్మయామి’

అనగా ‘ఒం. వ్యాసుని పూజించుచున్నాన’ని వసుష్కరించెను.

ఈ ఉధియల—తాదాతనమని, వ్యాసుని — నిశ్చితకాల విదవిధముగ లేలనందున ప్రాచీనలనుట నిశ్చయము.

ఈ విషయమునందు వరుచి సాక్ష్యము మహాత్మిరము. సంస్కృత శబ్దమున ‘దుకూల’మును ప్రాకృతమునందు మార్పు విధానము—1-25—వాక్యమునందు చూపియున్నాడు. సంస్కృత శబ్దమందలి ‘ఉ’ కారము అకారముగ మారునపుడు ‘ల’ కార మటులే నిలిచియుండునని దాని భావము. ‘దు అల్లం, దు ఉలం’ యను మార్పును చూడుడు.

ఈతని కాలము వివాదాస్పదము గాదు. ఋద్ధుని నిర్వాణానంతరము 300 సంవత్సరముల అనిగా ప్రే. పూ. 648 సంవత్సరము వాదించు యాకా త్సాంగ నిశ్చయించెను. కాబట్టి వరుచి శ్రీస్తుకు పూర్వము మూహకేశతాబ్దమునందు తన విజ్ఞానజ్యోతితో ప్రపంచమును ప్రకాశితంబు మొనరించి యుండుట నిశ్చయము. ఇక కోవలమతానుసారముగ నతికు శ్రీస్తుకు పూర్వము మొదటికేశతాబ్దము నందుంచబడెను.

ఈ విషయములో ‘మృచ్చకటిక’ వర్ణనలు గను నార్థములు, ఆ నాటకమునందు—5 అం. 3 రం— ‘విద్యుద్గుణాకాశేయాః’ అనగ ‘విద్యుద్రూపమున మేఘములు పట్టువీతాంబరములు ధరించినటుల దృగ్గోచరమయ్యెను’ని గలదు. మరియు నార్థవ అంకము నందు విచూడుకుడు వసంతిసేన రాజభిషేకమునందు ప్రవేశించి బలులప్రశ్నించెను :—

‘శోధి, కో విసోపట్టపాతార ఆదా’

అవగ పట్టుకందువా కప్పుకొన్న వారెవరని? దీని భావము.

ఈ 'మృచ్ఛిక' నాటకము శ్రీ. పూర్వము మొదటి శతాబ్దమునందు రచింపబడిన విషయము సర్వ పండితాభిప్రాయము.

పాణిని, కాకటాయనులలో పాణిని కాలము శ్రీ. పూ. 10 వ శతాబ్దమునకు పర్యవసాంగీకారము. ఈ ఉద్ధయలు 'కాశేయ—పట్టు—' శబ్దము యుత్పత్తి, భావపు గురించి నాట్రముల విశేషవరచిరి. అమరకాశేయమందు విస్తృతపుర దబడిపట్టుల పట్టుపురుగుల వలనండి యుత్పత్తియగునని నీ యుద్ధయలు తెలిపియున్నాడు. పాణిని నాట్రానుపారము 'కాశేయ' శబ్దమునకుగల అర్థములన్నియు తేటపరచి యున్నాడు.

'కాశే సంధూతం కాశేయం వస్త్రం' అవగ పట్టువస్త్రములు.

కాశేయం కృమికోశోల్లం — అమరకాశేం.

'కాశే' శబ్దమున కర్తము 'పట్టుదార' ముందు కాయ—Cocoon. 'కాశేయ' మనగ 'కాశే' మనుక రించునది. పట్టుసంబంధమని భావార్థము.

ఆకాలపు అవగ క్రీమకు చేయి సంవత్సరముల పూర్వము, 'కాద్దాయన ధర్మమాత్రము' లీ విషయమును బలపరచుచున్నవి. పట్టువస్త్రముల పరిమితి విధానము—1-8.39, 42—చక్కగా గలదు. ఈ ధర్మకాస్త్రము శ్రీ. పూ. 8 నుండి 10 వ శతాబ్దము నందు రచింపబడినట్లుల పండితుల అభిమతము.

ఇంతి ప్రాచీన గ్రంథరాజమున 'సుశ్రుతిసంహిత'లో పట్టువస్త్రముల నుపయోగము వివరముగ వర్ణింపబడియున్నది. చూడుడు :

'అర్ధవస్త్రం చుహాభాగం, మహారంపా ప్రసూయతే, దుహాలపట్టకాశేయ ధూచనారీషు దోహృవాత్'

కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయమువారు ప్రచురించిన 'హిందువుల శాస్త్రపరికరములు—Surgical Instruments of Hindus'—అను గ్రంథపు పీఠికలో సుశ్రుతుని కాలము చక్కగ చర్చింపబడినది. గ్రంథకర్త చారిత్ర కాధారములపై చర్చించునదిను శ్రీ. పూ. 1000 సంవత్సరముల నాడుండెనని ఖచ్చితముగ నిశ్చయించెను. శ్రీ కె. యల్, భిషగ్రత్నిగారి 'సుశ్రుతి సంహిత'—పం. 1 పు 78—యందు సహిత మీకాలమే బలపరచబడినది.

ఆయతిప్రాచీన కాలములో సహితము హిందువులు 'దుహూల', 'పట్టు', 'కాశేయ'—పట్టుపురుగులతో లభించుపట్టు—వస్త్రములతో సుపరి చితులనుట నిర్వివాదాంశము.

'కాద్దాయన ధర్మమాత్రములు', 'పాణినివ్యాకరణము', 'సుశ్రుతి సంహిత' నిర్వచనములవలన పట్టు పరిశ్రమ, పట్టువస్త్రముల శేరి భారతదేశమునందు శ్రీ. పూ. 1000 సంవత్సరముల నాడున్నతస్థితిగాంచి యుండెనని స్పష్టమునుచున్నది. ఆకాలమునందా పరిశ్రమశేరి యభివృద్ధి దశగడించియుండినది యానాటి జనసామాన్యపు వాడుకయే వేసోళ్ళ చాటుచున్నది.

'పట్టు'శబ్దము 'వేలము' చీనాదేశపు పట్టువస్త్రముల నుపయోగింపబడినట్లుల నిశ్చయించుకొనిన, సుశ్రుతి సంహితయాధారముపై యానాటివరకు అవగ శ్రీ. కె. 1000 సం. వరకే చీనాపట్టుబట్టలు దేశమునకు దిగుమతియగుచుండెనని యంగీకరించకతిప్పుదు. భారతదేశములో పట్టు పరిశ్రమ శ్రీ. పూ. 1000 సంవత్సరముల నాడుండినట్లుల యంగీకరించిన, అన్య ఆధారములపై యీ పరిశ్రమ యంతికు పూర్వ మేయావృత్తియు గడించినట్లుల స్వీకరించవలసి యుండును. చూడుడు:—

కాద్దాయన ధర్మమాత్రములందు 'వైఖానస ధర్మప్రశ్న'—8.8—15, 22—నుల్లేఖనము గలదు. వైఖానసుడు కాద్దాయనికన్న పూర్వమువాడు. అతని 'ధర్మప్రశ్న'యా 'పట్టు, పున్ని సరకులు యెరములతో లేక నాడులలో పరిమితి మొనర్చు బహుళయము. 'అంకుపట్టు'—నారపట్టు (Linen)—శిర్షులముతో పరిమితి మొనర్చువలయునను నాట్రముగలదు. కొద్ది మార్పుతో యీ శబ్దములు 'మనుస్మృతి'—అర్చ-120 యందు కాననగును. దీనివలన వైఖానసుడీ శబ్దములను ప్రాచీనమైన 'మనుధర్మ మాత్రము'లనుండి గ్రహించియుండుట నిశ్చయము.

'పట్టుకు' 'కాశేయ' శబ్దములనుపయోగింపబడుటయే దీని ప్రాచుఖ్యత. ఆనాటి 'మానవగర్భ మాత్రము' నండికృమ మోదబడియుండుట సంభవము. ఈ నాటి నాట్రము—మనుస్మృతి—నందు సహితమీశబ్దమే కానబడుచున్నది. దీనివలన యానాటిప్రజలకు పట్టు వస్త్రములు సుపరిచితమే గాక యీ పట్టుపరిశ్రమ యంతికుతోన్నత దశలో దేశమునందుండినట్లుల సహితము తేటమగుచున్నది.

పురాణములందరి రాజవంశావళి లీ విషయములో కొంతసాయపడుచున్నవి. ప్రతిపాలకుని పరి

పాలనకాలము చావడము 30 సంవత్సరములుగా భావించినచో, ఇట్లొకటి మూలపురుషుడు, సూర్యులకు సంస్తాపకుడగు మనువు కాలము క్రీ. పూ. 3800 నుండి 4000 సంవత్సరముల కాలమగుచుండును.

ఇట్లొకటి శ్రీరామచంద్ర ప్రభువు వరకు సహస్రరాజ్యమును 30 రాజులు ప్రవాసకాలముగ చేసినటుల పురాణములు వివరించుచున్నవి. అవగ సూర్యులకు సంస్తాపకుని కాలమునుండి 1000 సంవత్సరముల యవంతరము శ్రీరామచంద్రుడు పాలించినటుల లేదు.

సూర్యులకును వారికిని చెందిన శ్రీరామచంద్రుని నుండి యుద్ధిష్ఠిర వరకు 31 ముగ్యుల రాజవంశావళి విష్ణుపురాణమునందు గలదు. యుద్ధిష్ఠిరులకు పూర్వ మా వంశమునకు చెందిన 39 ము రాజులు పానూజ్య మేలిరి. మహాభారతయుద్ధము క్రీ. పూ. 14 వ శతాబ్దమునందు జరిగినటుల సంగీకరించుచున్నచో శ్రీరామ చంద్రప్రభువుకాలము క్రీ. పూ. 25 వ శతాబ్ద మగుచున్నది. ప్రతిపాలకుని దాహమహాపరిపాలన కాలమును $26 \times 28 = 728$ సంవత్సరములుగానే లెక్కించిన — $1400 \div 728 \times 28 = 2414$ — క్రీ. పూ. శ్రీరామచంద్రుని కాలము 2414 యగుచుండును.

భారతీయ విజ్ఞానము లనేకు లభిప్రాయపడినటుల యుద్ధిష్ఠిరుని కాలము క్రీ. పూ. 3100 సంవత్సరములైన శ్రీరామచంద్రుని కాలము క్రీ. పూ. 4100 సంవత్సరములు, ఇట్లొకటి సమయము క్రీ. పూ. 5100 సం. యగుటచే పరిశీలనాత్మక ద్రవ్యము మనువు సమయము క్రీ. పూ. 38 వ లేక 42 వ శతాబ్దమై తీరును.

శ్రీమద్రామాయణము, పురాణమునందలి రాజ వంశావళిలను సత్యసమ్మతములుగా స్వీకరించిన, అవిధముగ కారణ కారణము లేనియు లేకుండుటచే మనువు కాలము క్రీ. పూ. 4000 సంవత్సరము లగుట నిశ్చయము. వైఖానస, గౌతమ, వాల్మీకి — క్రీ. పూ. 10 వ శతాబ్దమువాదు — పర్యవేక్షణ లనుకరించిన పామాన్య ధర్మకూత్రమును సాధారణముగొనిన జోకకార లేక పట్టుపురుగునుండి తీయబడు పట్టు వస్త్రము — కాశేయ — దేశమునందలి పట్టు పరిశ్ర

మను దేశీయులు ప్రాత్యహించుచు పట్టువస్త్రములు నుపయోగించు విధానము ప్రజ లెరింగియుండుట తస్యము.

భారతదేశమునందు పట్టుపరిశ్రమ, పట్టు చేత క్రీస్తు పూర్వము 40 లేక 50 శతాబ్దమునందే స్వతంత్రముగా మహాన్నతస్థితి లభిసియ్యుండెడి దనుట యంగీకరించని తప్పదు.

చీవాదేశమునందీ పట్టుపరిశ్రమ యీ కాలము నందోలేక తిర్వాతకో ప్రాచీనమై అభివృద్ధి గాంచి యుండుట సంతోషము. పట్టుపురుగుల పెంపుదల, పట్టు పరిశ్రమ, పట్టు చేత మొదలగు వీకళయందు భారతీయులు నిడుములిదొసగు చీవాద్రజులకు ఋణగ్రస్తులుకొరకుట నిర్వివాదాంశము.

పట్టుపరిశ్రమగూర్చి వివరించిన యీ ప్రాచీనత యవారవీయలకు వాస్తవ్యకరము. పైన విస్తృత పరచబడిన ధారిత్రికాధారములపై యీవిధమున పరిశీలించిన —

1. భారతదేశమునందు పట్టు చేత, పట్టు పరిశ్రమ స్వతంత్రముగ అభివృద్ధి గాంచినది.

2. క్రీ. పూ. 40 శతాబ్దములవాడే దేశమునందీ కళ కాన్నతిగ మేర్పడినది.

3. పట్టుపరిశ్రమ విద్యయులో దృష్టాంతర మయ్యే సాధారణములను సందేహస్థితి ములుగా నే భావించిన యీ పరిశ్రమ చేతమునందు క్రీ. పూ. 1000 సంవత్సరములవాడే నైపుణ్యము గడించివదిలుట నిర్వివాదాంశము.

అను ముఖ్యాంగములు ధారిత్రికాధారముపై ఋణావగుచున్నవి. ఇన్ని ప్రబలాధారము లందునుండ భారతదేశమునందు పట్టుపరిశ్రమ క్రీస్తు మూడు లేక నాలుగు శతాబ్దమునందు ప్రచారమైనదిను పాశ్చాత్యపండితుల పక్షపాతి విద్వంసులు లేనివిధముగ గమనార్హములగునా?

ఇక నైనా విజ్ఞానాభివృద్ధికి పాశ్చాత్య పండితులు, ముఖ్యముగ ఎన్. సెక్లోపెడియావంటి యాధార గ్రంథములును, ధారిత్రికాంశముల దృష్ట్యా సందేహస్థితి లభిసియ్యుండునట్లు పురుగులకు బాధ

గ్రంథ విమర్శనము

నాటకోపన్యాసములు

[విమర్శనము]

రాళ్లపల్లి ఆనంతకృష్ణశర్మ త్రివేణి పబ్లిషర్స్,
మచిలీ పట్టణము. వెల: 1-4-0.

ఈ గ్రంథానికి నాటకోపన్యాసాలని ఉన్నా, ఈ ఉపన్యాసాలు ధర్మవర్తం కృష్ణమాచార్యులు, కోలాచలం శ్రీనివాసరావుగారల నాటకాలను గురించిన విమర్శ కోపన్యాసాలు. ఈ గ్రంథంలో కొంత వరకు సామాన్యంగా రూపకసమస్యలకు సంబంధించిన చర్చకూడా ఉన్నది.

ఇటీవల కొంతమంది రూపకవిమర్శకులు రూపకాల్లో సంగీతంగాని, పద్యాలుగాని వృత్తాలుగాని ఉండకూడదని అనడం ఒక పరిపాటి అయింది. ఇలాంటి మాటలన్నీ—ఏదో ఒక తరహారూపకాలు మనస్సులో పెట్టుకుని ఇక మిగిలినవన్నీ ఆ దారిలోనే పడవాలనే అభిప్రాయంతో అన్న వెగానిరూపక తత్త్వంగా మల్లకంటూ పరిగీలించిన మాటలు కావు. శ్రీ ఆనంతకృష్ణశర్మగారి ఉపన్యాసాలలో ఇలాంటి దుర్వివర్ణలన్నీ నిశితంగా సమీక్షించి ఆయా వాదాల్లోగల దౌర్బల్యం ఎత్తిపూపించారు.

అయితే ఈ ఉపన్యాసాలలో వేరొకచోట వీరు స్త్రీలే స్త్రీ పాత్రలు ధరించాలనడం సమచిత్రం కాదనీ, అది అనినీతికి దారి తీయగలదనీ, పురుషులలో కూడా స్త్రీ పాత్రలు చక్కగా అభినయించి, బిచ్చించిన సమర్థులగుటకు ఉన్నారనీ వ్రాశారు.

రూపకాల్లో ప్రతీదీ వాస్తవజీవితానికి అతి సన్నిహితంగా తీసుకురావాలనే వాదం చాలా అసర్వాలకు దారి తీస్తుందని శ్రీ ఆనంతకృష్ణశర్మగారు సహేతుకంగా విరారణ చేశారు. అలాగే ప్రతీ చిన్న విషయము ప్రేక్షకులభావనా పటిమకువదిలివయ్యడం కూడా ఇలాంటి అసంవిధమైన దారి తీస్తుంది. ఎవరో ప్రతిభావంతులైన నటులు స్త్రీ పాత్రలు సామర్థ్యంతో నిర్వహించారన్నంత మాత్రాన ఇక స్త్రీ పాత్రలన్నీ పురుషులే నిర్వహించాలంటే ఇది నటసామాన్యానికి సాధ్యమయే పనిగాదు. నటులకు

మొట్టమొదట స్త్రీ స్వభావానుకరణమే అతి కష్ట సాధ్యమైతే, ఆపైన ఆయా పాత్రల స్వభావాభివయం మరింత కష్టమైపోతుంది. ఇంత కష్టపరిస్థితులలో పురుషులే స్త్రీల వేషాలు యోగ్యులనడంకంటే సమర్థులైన నటీవర్గానికే ఆయా పాత్రాభినయం విడిచి పెట్టడం నాయ్యము. ఇక స్త్రీలు నాటకరంగంలోకి ప్రవేశిస్తే అది అనినీతికి దారి తీస్తుందనడం స్త్రీలను కేవలం అనుమాన దృష్టితో చూసేవారి ధోరణిలా కనబడుతున్నది. ఈ దృష్టితో చూస్తే అసలు స్త్రీ పురుషులు పరస్పర సాహాయ్యంతో కళావ్యాసంగం యోగ్యమే దుర్బలమై కళాభ్యాసానికే ఒక పెద్ద విఘాతం ఏర్పడుతుంది. కళకు, నీతికి అవి నాభావ సంబంధం ఉన్నదని అందరింగీకరిస్తారు గాని, కేవలం ఇలాంటి సంకుచిత నియమా లీతదర్శనానికి అంతగా సాహాయ్యకారులు కావు.

ఈ విషయం ఒక్కటి విడిచి వేస్తే రూపకాల విషయంలోను, నాటక కర్తల రచనవిధానం మీదను వీరు వ్రాసినవి నిశితమైన వీరి విమర్శకదృష్టికి తార్కాణంగా ఉన్నాయి.

వీరిది ప్రత్యేకంగా ప్రకంపించుతగిన గ్రాంథిక వచనరచన.

ఇంత ఉత్తమ గ్రంథం తిరిగి ముద్రించి ప్రకటించిన త్రివేణి ప్రకాశకు లభినందనీయలు.

జనకరాగ కృతిమంజరి

మంగళంపల్లి బాలమురళీ కృష్ణ. ప్రతులకు: గ్రంథకర్త, సత్యనారాయణపురం, విజయవాడ-2. వెల: నాలుగురూపాయలు.

గ్రంథకర్త దీనిలో మేళకర్తలైన 72 జనక రాగాలకు కృతులు రచించారు. ఈ కృతులలో కొన్ని గీర్వాణకృతులుకూడా ఉన్నాయి.

కృతిరచన కవి మాత్రులకు ఆసాధ్యమైన కార్యం. ఇటు కవిలేనను, అటు సంగీతంలోను, పారంగతులైన వారుగాని దీనిలో కృతకృతులు కాలేదు.

కృతికృతులయిన త్యాగరాజుల కృతులలో నూదా కవిత చాలా చోట్ల లక్షప్రాయమై సంగీతానికి అచ్చాదన ప్రాయంగా నిలిచిపోయిన ఘట్టాలనేకం ఉన్నాయి. ఇంకా కొన్నిచోట్ల కొన్ని కృతులు సంగీత సాహిత్యంవల్లనే రసస్ఫూర్తి కలిగిస్తాయిగాని, సంగీత సహాయం లేకుండా పఠించినప్పుడు చాలా పేలవంగా వినిపిస్తాయి. కవిత సంగీతం ఒకదానినొకటి అచ్చాదించకుండా పరస్పర సౌందర్యం ఇవ్వకుండా పడేసిన ఘట్టాలు త్యాగరాజు కృతులలోనూ చాలా స్వల్పమే.

ప్రస్తుత కృతులలో త్యాగరాజుకృతి చ్ఛాయలు చాలాచోట్ల కనిపిస్తున్నాయి. ఆయా దీపికలను ఉద్దేశించిన కృతులలో వారివారికి సంబంధించిన ముతివాదాల సమాహారం ఎక్కువగా కనిపిస్తున్నదిగాని ఈవాడు సమ్యేకంలో కవితాధారా మూలమే.

సంస్కృతాంధ్ర కృతులలో రచయిత వ్రాసిన భావమాత్రం కృతి రచనాసంప్రదాయ మార్గం అతిక్రమించకుండా శిష్టంగాను, స్వాదుభుగను వినిపిస్తున్నది. అయితే ఈ కృతులలో అంతలా సామాన్యంగా మొదటి చరణంలో ప్రార్థనాపరమైన ఒక వాక్యం ఉంటుంది. మిగతా చరణాలన్నీ ఆ వాక్యాంతర్భూతిమైన కర్మవిశేషజాలగానే కనిపిస్తున్నాయి. ఈ క్రింది కృతినిబట్టి నీరి కృతిరచనా శోరణి గ్రహింపవచ్చును.

పద్వింశతాబ్ది - రూపకం

ప. చైతన్యమతీం భజమానన

అ. చాముండేశ్వరిం చారునయ నీం
శరచాప గదా కూలపాణం

చ. సంధి మధు మహిమసుర
నిశుంభా ద్యమరదనునీం
శోకాది నివారిణీం శోభిత
మురళీరవ సుధా స్వాదినీం.

ప్రాచీన కాలం నించి కృతి రచయితలందరు, కేవలం ఆయా దేవతాపరమైన భక్తి ఒకటే ప్రధాన భావంగా తీసుకుని కృతులు రచిస్తున్నారు. ఇది ఒకటే కాక దేశభక్తి మొదలైన ఇతర విషయాలను కూడా తీసుకుని కృతులు రచించే అవకాశం ఉన్నది. దీనివల్ల కృతులలో విషయవైవిధ్యం ఎక్కువ అవుతూ ప్రేమలక్ష్మి మునోరంజకంగా ఉండవచ్చును. కృతికర్త చివరమైన విషయవైవిధ్యంవల్ల రచనలవల్ల కృతిరచనలో ఒక నూతన పద్ధతులు ప్రవేశ పెట్టవచ్చును.

గ్రంథకర్త 72 షేక్ కర్తలలోను కృతులు రచించడంవల్ల సంగీతాద్యేతలను అప్రసిద్ధంగా ఉండిపోయిన మారుమూల రాగాల స్వరూప స్వభావాలు చక్కగా వివేదపరిచారు. ఈ విధంగా ఈ గ్రంథం సంగీత విద్యార్థులకు బాగా ఉపకరిస్తుంది.

మధుబాల

[కవిత]

బోయి భీమన్న. దేశికవిరామందలి. విజయవాడ 2. పల: రూపాయిన్నర.

ఇది మంజరీ ద్వీపదశు సన్నిహితమైన గేయ స్వరస్వరూప రచించిన ఆరాధ్యాపాల ఖండ కావ్యము.

ఇందులో నాయికా నాయకులు మధుబాలా గౌరములు. వీరిద్దరు ఆరణ్యంలో విగ్రహాతురులై తిరుగుతూ మానవసేవార్థం తిరిగి ప్రపంచంలో ప్రవేశిస్తారు. స్వగాజ్య సాధనకోసం ప్రతిష్టా స్వీకారం చేస్తారు. వారి ప్రవేశం భారతాభ్యుదయనూచకంగా పరిణమిస్తుంది. సంగ్రహంగా ఇది ఈ కావ్యంలోని ఇతివృత్తం.

జీవాత్మదేమిటమాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి త్రోబకాదూ?
భారతీ - భారతాంబ తన
కుష్టు,బొల్లి సంతానం
కోసం ఎంతని దిచారిస్తుండందో?

ఇదుగోమా 32 సంవత్సరముల
అనుభవంతో ఇస్తున్న అభయం
మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,
గోపాలపురం. (పూ.గో.జ)

ఇది ఎక్కువగా వర్ణనపరమైన కావ్యం. ఇందులో కథా శరీరం చాలా స్వల్పం. ఉష్ణకథ అయినా రచయిత అంతగా ఆకర్షకంగా చెప్పినట్లు కనబడదు.

అక్కడక్కడ ఆయా కథాఘట్టాలలో కవి చేసిన ప్రకృతి వర్ణనలు, భావ వ్యక్తీకరణలు హృద్యంగా ఉన్నాయి. అంతేకాక కొన్ని కొన్ని కథాఘట్టాలలో కవి చక్కగా అభివర్ణించారు. ప్రస్థానంలోని ఈ ప్రారంభ పద్యాలు దీనికి తార్కాణంగా ఉన్నాయి.

“వర వసంత లతాంత కర చామరముల
వలిగాలు లలన వలపట్టి వీవ
సుఖముగా నిద్రించుచున్న లతా కు
టీరమృ గాంచిరి గారాబములక
ఘోషారే ప్రక్కలోఁ బుటి మంచమున
ఈకొట్టుచున్న దా యుద్వాసవము;
మంచంపుఁ బందిటి మల్లెపువ్వులన
చెదజెమ్మ గాంతులు వివిధతరకలు
చెక్కి పువ్వులు పూచి పరమమోదము
చేసూర్పు; లోపలచిట్టి వీకటిగ”

ఈ క్రిందిది వీరి భావ వ్యక్తి చాతుర్యానికి తార్కాణమైన రచన.

“భద్రాచల లాటవీ ప్రాంత గోదా వ
రీ రీతు లయ్యు నీతారామధన్యు
లేనాడు గవ్వంపఁ కెందుఁ తోగలరు?
దారిఁగాచెడి రామదా పోక్కుచున్న?”

రచయిత వీతిలో వ్రాసినట్లు ఈ కావ్యంలో అక్కడక్కడ కొన్ని శిష్టస్థావర్యాలు దొర్లాయి. స్వాదు కవితాశక్తి స్వీకృతమైన ఇటువంటి రచనలో ఇల్లాంటి దోషాలు పాపకంలో పుడకల్లాగ తగులు తున్నాయి. రచయిత ద్వితీయ ముద్రణంలోనేనా ఇవి సవరించుకోగల రవి ఆశిస్తున్నాను.

శ బ రి

[రూపకము]

ఇది అయిదంకాల గద్య నాటిక. ఇందులో అక్కడక్కడ సక్రమంగా పాటలు కూడా ఉన్నాయి. శబరి ధర్మసాధన దీనిలోని ప్రధాన కథావస్తువు.

ఈశబరిధర్మి ఆహుతిక మైనది. ఈ రూపకంలో అది జరిపుచున్నట్లుగా పరిణతి పొందినది.

ఈ పరిణతి ప్రదర్శనంలో రచయిత చూపించిన నైపుణి ప్రత్యేక ప్రశంసాపాత్రమైనది.

ఈ రూపకంలో రచయిత ఇరిని ప్రకృతిపించిన అల్లాదు ముద్దుబిడ్డగా చిత్రించారు. దీనిలో మిగిలిన వ్యక్తులలానే ఈమె కూడా శబరిధర్మి పరిణతిక గోహదం కల్పిస్తుంది.

అంతకంటే ప్రత్యేకత మిగిలిన-పాత్రలలో గాని ఈమెలో గాని లేదు.

ఇది భావప్రధానమైన (Lyrical) రూపకాల వర్గీకరణలోనికి వస్తుంది. నిజాని కిది కవితా రూపంలో రచించబడిననైనా నాటకం. అయితే రచయిత తన వచన రచన ద్వారానే లక్ష్యం అందుకున్నారు.

విపులమైన రంగవర్ణనలు, పరిపర వర్ణనలు, రచయిత లక్ష్యసిద్ధికి చాలా సహకరించాయి.

ఇది భావప్రధానమైన రూపకం కనకశే దీవిలో రూపకస్వభావం చాలా తక్కువే. అయితే రంగవర్ణనాదులద్వారా రచయిత భావం పాఠకుల మనస్సులలో నూటిగా నాటుకుంటుంది.

ఈ విధమైన రూపకాలు తెలుగులో చాలా తక్కువ. మెరికొలింక్ మొదలైన పాశ్చాత్య రచయిత వీరకం రూపకాలు చాలా రచించారు. శ్రీ చింత దీక్షితులు గారావరవడిలోనడిచి తెలుగు సంప్రదాయానికి చెందిన శబరి కథ తీసుకుని చక్కని రూపకం రచించి తెలుగు నాటక రచనలో కొత్త తెన్ను చూపించారు.

త్రివేణి ప్రకాశకులు ప్రచురించిన ఈ నాటకం ద్వితీయ ముద్రణం అన్ని విధాలా ఆకర్షణీయంగా ఉన్నది.

వెలుగునీడలు

[కవిత]

పోడూరి భోగరాజు ది. యె. పట్టాభిరామాచార్య, ఏలూరు. వెల రూపాయిన్నర.

ఇది రచయిత ఆవృద్ధప్రవృత్తి రచించిన ఖండ కావ్యాల సంపుటి. ఇందులో కొన్ని గేయాలు కూడా ఉన్నాయి.

ఈ గేయాలు, పద్యాలు చాలా వరకు నేటి కాలంలో ఆధునికుల ధోరణిలోనే నడిచి పోయాయి.

ఈ రచయిత వ్రాసిన గేయాలనుగురించి అంతగా వ్రాయవలసిన చేదులేదుగాని ఈ రచయిత వ్రాసిన గీతకలు వృత్తాలు మొదలైన సాంప్రదాయక ధృందస్సులలో కవితలో కొంత పాటవం కనిపిస్తున్నది. ఈ క్రింది సీపపద్యం వీరి రచనా శక్తికి తార్కాణం కాగలదు.

“కాంగ్రెస్ వయసునకులుకుతో నిలసిద్ద
 రిహాజీ బుగ్గల నీనుచిరుతినగు
 మధుర రాగంబున మత్తిల్లి హాయిగా
 వరవిచ్చు కంఠోయి కేరలు సాగసు
 మొలక నవ్వుల పొంచీ యలలుగా దిరుగుచు
 వెలుగులై హృదయాల నలము జేలుగు
 నెలకంక పొడులలో నినుపాదు కిరణమై
 తలపుల స్పందించి కలచుపాలుపు
 నిన్ను గన్న హేమంబుతో నిన్ను స్మృతులు
 హృదయసినును గిరిగిరి రిహమజలర
 లలితకళికా! నీవు! మరి నులాలిపూవు!”

పద్మపురాణము

[అదిమ ఖండాంశ వచనము]

అనువాదకులు: శ్రీ మరువాడ కంభన్న కాశ్మీరి.
 ప్రకాశకులు: సాగన గ్రంథమండలి, తెనాలి.
 వెల: రూపాయిన్నర.

పద్మపురాణం అష్టాదశపురాణాలలోను ప్రముఖంగా చెప్పుపదిగిన మహాపురాణము. ఇది పర వేల శ్లోకాల గ్రంథము.

దీనికి వ్రాసిన కవి మడికి సింగన్న వ్రాసిన పద్యాంధ్రకరణం ఆంధ్రవాఙ్మయ పరిశీలకులకు ముపరిచితమే. అయితే అది సంపూర్ణమైన యథామూలాంధ్రకరణం కాదు. ఇటీవల పేనుపాటి చిదంబర కాశ్మీరిగా రొకరు దీనికి యథామూలాం గా సంపూర్ణమైన పద్యాంధ్రకర్త రచించారు. అయితే అది ఆ ప్రకటితంగా నే ఉండిపోయింది.

ఇప్పుడు శ్రీ మరువాడ కంభన్న కాశ్మీరిగారు రచించినది యథామూలమైన గద్యానువాదము. ప్రస్తుత గ్రంథంలో అదిమఖండం మాత్రమే ఉన్నది. మన పురాణాలు భారతీయసంస్కృతికి రత్న పేటికలు. ఈ సంస్కృతి ప్రభావమాన్యాలికి ఆందించబలిసిన అవరం ఎంతైనా ఉన్నది.

అందుచేత వచనానువాదపద్ధతి సమచితమైనదే. కాని ఈ అనువాదం బాగా సంస్కృతిపది జటిలమై సామాన్య వచన పాఠకులకు కిష్టంగా ఉన్నది. అనువాదకు రికనుండు ఖండాల్లోనైనా ఇంతకంటే సరసానువాద పద్ధతి అవలంబించగల రచి అగిస్తున్నాను.

గ్రంథస్వీకృతి

స్వచ్ఛాపధము

[అనువాదము]

హౌస్టర్ ఫాన్

అనువాదం: ఆర్వీసీ కుమారదత్తు. ప్రకాశకులు: ఆదర్శ గ్రంథమండలి, విజయవాడ.

ఇది అమెరికాలో జీవిత కష్టనిష్ఠులారకు సంబంధించిన నవల. వారి జీవిత పరిస్థితులన్నీ మూరవయితి వాస్తవికంగా కళ్ళకు కట్టెట్టు చీత్రించాడు.

అనువాదంలో మౌన చారిత్ర్యము తిమ్మవగా ఉన్నా భాషలో జనసత్వము తొడిగినలాగు మున్నాయి. ఈ భాషపాలువంపల్ల నవల ప్రారంభిస్తే కొనదాకా చదివించి వేస్తుంది.

టాల్ స్టాయి కథలు. అనువాదం: మహేందర జగన్నాథన్. విశ్వసాహిత్యమాల. రాజమహేంద్రవరం వెల: రూపాయిన్నర.

ఈ సంపుటిలో పదికథలున్నాయి. ఇవి టాల్ స్టాయి వ్రాసిన కథలలో కొన్నింటికి అనువాదాలు.

ఇవి అన్నీ టాల్ స్టాయి వ్రాసిన వాటిలో బాగా ప్రసిద్ధికెక్కిన కథలు. రచయిత వ్రాసిన అనువాదం సాఫీగా సజీవిహితా ముందుముంది కా చదివాలని మనోహారం కలిగిస్తున్నది.

లెనిన్ జీవిత కథలు

రచన: జగన్నాథన్, విశ్వసాహిత్యమాల. రాజమహేంద్రవరం. వెల: ఒకరూపాయి.

ఇది చిన్న పిల్లలకోసం వ్రాసిన పుస్తకం. రచయిత లెనిన్ జీవిత వృత్తాంతం దీనికోని అది చిన్న చిన్న కథలుగా విభజించారు. ఇవి అన్నీ చిన్న పిల్లల కనువైన భాషలో వ్రాసిన కథలు.

ప్రకాశకు లీ పుస్తకం పిల్లల కనువైన పెద్ద పెద్ద అక్షరాలలో ముద్రించారు. చిత్రాలు కేవలం ఫోటో కేకాకుండా చిన్న పిల్లల మనోప్రకృతి కనుకులమయిన వర్తన చిత్రాలయితే ఈ ప్రయత్న పిల్లలకింకా ఆకర్షణీయంగా ఉండేది.